

เสียงเพรียกจากปัตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายู
ภายใต้พหุวัฒนธรรม

Voice of Pattani: Social Space and Identity Negotiation of Malayu in Pluralism

ฐาปนี เสาวบางค์วรกุล

Thapanee Saowabhangwoorakool

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University**

2552

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   เสียงเพี้ยนจากปัตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายู
ภายใต้พหุวัฒนธรรม
ชื่อผู้เขียน   นางสาวฐาปณี เสาวภาวงศ์วรกุล
สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

..... ประธานกรรมการ
(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

..... กรรมการ
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีสุพร ช่างสกุล)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกริกชัย ทองหนู)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	เสียงเพรียกจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตน คนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม
ผู้เขียน	นางสาวฐาปณี เสาวกางค์วรกุล
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2552

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่ทางสังคม และต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม ผ่านเสียงของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่เมืองปัตตานีซึ่งเป็นการศึกษาในลักษณะงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์ของพหุข้อเท็จจริง (The Phenomenon of multiple realities) โดยใช้วิธีการบรรยาย (Narrative Approach) ในการเล่าเรื่อง เพื่อให้เห็นภาพชีวิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแต่ละพื้นที่ จากการสร้างพื้นที่ทางสังคม อัตลักษณ์ และการต่อรองตัวตนภายใต้ความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม

ผลการวิจัย พบว่า มลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคม ในลักษณะของความเป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ รวมถึงพื้นที่ทางความคิด จากอัตลักษณ์ที่เขาส่งออกต่อสังคม โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางศาสนา ที่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต หรือการมีปฏิสัมพันธ์ ปะทะ ประสานกับผู้คนนำไปสู่การต่อรองความเป็นตัวตนรูปแบบต่างๆ ทั้งกับรัฐ และคนอื่น เพื่อต้องการให้ตัวเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีสิทธิและเสรีภาพ ในฐานะสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม ด้วยการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนด้านต่างๆ จากการเปิดพื้นที่ของตัวเอง เพื่อให้สังคมรับรู้และเข้าใจ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม

งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นเสมือนเวทีให้กับคนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี และเปิดพื้นที่ให้กับคนภายนอก ได้เข้ามามีโอกาสรับรู้ รับฟัง แง่มุมและวิถีชีวิตของผู้คนต่างวัฒนธรรม เพื่อจะได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาคนและพื้นที่ ในสังคมซึ่งกันและกันต่อไป

Thesis Title   Voice of Pattani: Social Space and Identity Negotiation of Malayu in Pluralism
Author   Miss Thapanee Saowabhangwoorakool
Major Program   Human and Social Development
Academic Year   2009

ABSTRACT

This research is aimed to study social spacing and identity negotiation of Malayu in pluralism through voice of Malayu Muslim in Pattani province area. This is a qualitative research under phenomenon of multiple realities by using narrative approach to illustrate the living of local people groups who giving the data from social spacing, identity and identity negotiation under diversity of socials and cultures.

The research results are found that Malayu Muslims have social spacing in attribute of private space, public space including thinking space from their identities which presented to social. Especially, religion identity which is important for their living, interaction or coordination to other people and it is subsequently led through various identity negotiations with government and other people. They present these identities in order to enhance their living quality, getting right and liberty as members of the social by showing their various identities from their spacing for different cultures acknowledgement and understanding by the social.

Finally, this thesis is acted as a stage for Malayu Muslim in Pattani Province to space an area to outside people who get the chance for acknowledgement and hearing their living aspects of different culture people in order to further contribution in human and area development in the social of each other.

กิตติกรรมประกาศ

การเรียนระดับปริญญาโท และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ของข้าพเจ้าคงไม่สามารถสำเร็จ ล่วงไปได้ หากไม่มีหลายๆ ท่านกรุณาเกื้อหนุนข้าพเจ้า อันดับแรก ข้าพเจ้าขอกราบเท้าคุณแม่ อาจารย์ ยุทธหลั่น แสงหว่า ที่ทำให้ลูกได้มีวันนี้ และยังเป็นผู้ช่วยเหลือตรวจทาน แก้ไขงานให้กับลูก รวมถึงคอยอบรมสั่งสอนเพื่อให้ลูกเป็นคนดีของสังคม

ในส่วนของวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์หลัก เพียงคนเดียว ที่ให้การดูแล เชี่ยวชาญ แนะนำ และให้ความรู้ เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ เล่มนี้ออกมาอย่างสมบูรณ์ที่สุด ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้งานครั้งนี้สำเร็จล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ที่สละเวลามาเป็นประธานในการสอบ ทั้งให้ความรู้และ คำแนะนำเพื่อให้งานออกมาดีที่สุด ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.ศรีสุพร ช่างสกุล กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่สละเวลาในการเป็นกรรมการสอบ รวมทั้งคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขงาน จนสำเร็จล่วงได้ อย่างสมบูรณ์ ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือ และมีไมตรีจิตด้วยความเต็มใจ และยังเป็นห่วงข้าพเจ้าในการสำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าต้องขออภัยหากทว่าทำให้ต้องเกิดความหวาดระแวง ระหว่างกัน โดยที่ข้าพเจ้าไม่ได้มีเจตนาเช่นนั้น

อันดับถัดมา ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนในการประสิทธิ์ประสาทวิชา ให้ข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ให้โอกาสข้าพเจ้าเข้ามาศึกษาและได้ทำ วิทยานิพนธ์ดีๆ เช่นนี้ ขอขอบพระคุณ ภิกษกาญจน์ ไก่หนูณา และพี่ๆ อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีทุกคน ที่คอยช่วยเหลือและเอื้ออำนวยความสะดวกทุกอย่าง ตลอดระยะเวลา ที่อยู่ในช่วงของการเก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบพระคุณญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมชั้น พี่ๆ และเพื่อนๆ ทุกคน ที่มีส่วนผลักดัน เพื่อให้ข้าพเจ้าทำวิทยานิพนธ์ได้สำเร็จ และอีกหลายท่านที่ต้องขออภัยเป็น อย่างสูงที่ไม่อาจกล่าวนามได้ครบ

ท้ายที่สุดขอขอบคุณกำลังใจจาก พี่โย พี่เสริฐ น้องต๊อบ น้องกาย น้ำกบ น้ำปาด น้ำเหลียน น้ำเจียด ที่คอยห่วงใย เข้าใจ และยื่นเคียงข้างข้าพเจ้าเสมอ ที่ต้องขอบคุณเป็นพิเศษ คือ ณัฐฉิกร เทพไชย ที่มอบความรู้สึกที่ดี ทั้งในยามที่ข้าพเจ้าท้อแท้ เหนื่อยล้า ด้วยการเป็นผู้รับฟัง ให้ กำลังใจ และความเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด สุดท้ายนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหลายในสากลโลก คดบันดาลให้ทุกท่านประสบแต่ความสุข ความเจริญตลอดไป

ฐาปณี เสาวภางศ์วรกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
รายการตาราง.....	(9)
รายการภาพประกอบ.....	(10)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	8
คำถามการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	10
แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “พื้นที่”	13
แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์”	20
แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”	25
งานศึกษาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม.....	32
งานศึกษาเกี่ยวกับมลายูมุสลิม.....	36
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	44
วิธีการศึกษา.....	44
การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	46
การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา.....	50
การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา.....	53
หน่วยการวิเคราะห์.....	54
การวิเคราะห์และแผนดำเนินการศึกษา.....	55
	(6)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 เปิดพื้นที่มลายูมุสลิมเมืองปัตตานี.....	57
เมืองปัตตานีในมิติประวัติศาสตร์.....	57
สมัยดินแดนลังกาสุกะ.....	57
สมัยโกตามาลิหมัย.....	61
สมัยจะบังติกอ	67
เมืองปัตตานีปัจจุบัน.....	74
พื้นที่แห่งชีวิตบนถนนและสายน้ำ.....	79
ตลาดเศรษฐกิจบนท้องถนน.....	80
เศรษฐกิจบนสายน้ำ.....	87
รูสะมิแลพื้นที่แห่งพหุอัตลักษณ์.....	99
รูสะมิแล : เจริญประดิษฐ์.....	99
พหุอัตลักษณ์ในพื้นที่.....	103
การเปิดรับวัฒนธรรมอื่นในสังคมร่วมสมัย.....	104
ความหลากหลายของคนในพื้นที่.....	108
คนไทยพุทธ.....	109
คนไทยเชื้อสายจีน.....	111
คนพม่าหรือแรงงานต่างด้าว.....	113
คนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่.....	114
บทที่ 5 เติงเพรียก : พื้นที่ทางสังคม และการต่อรอง.....	120
ชีวิตและเรื่องเล่า.....	121
การสร้างพื้นที่ทางสังคมภายใต้พหุวัฒนธรรม.....	139
การต่อรองตัวตนภายใต้พหุวัฒนธรรม.....	182

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	197
สรุปผลการวิจัย.....	197
การสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม.....	197
การต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม.....	200
การต่อรองในชีวิตประจำวัน.....	200
การต่อรองกับรัฐ.....	201
การต่อรองกับบุคคลภายนอก.....	202
การต่อรองกับสื่อหรือวัฒนธรรมภายนอก.....	202
ข้อเสนอแนะ.....	204
 บรรณานุกรม.....	 206
 ประวัติผู้เขียน.....	 216

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	การแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา.....	52
2	แสดงความสัมพันธ์ของเครือญาติและครอบครัววมลายุมุสลิมเมืองปัตตานี.....	157
3	แสดงการต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ.....	196

รายการภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย.....	12
2	แผนที่สำคัญเมืองปัตตานี.....	47
3	ป้ายจังหวัดปัตตานี.....	59
4	แม่น้ำปัตตานีในปัจจุบัน.....	62
5	มัสยิดกรือเซะ ปัตตานี.....	63
6	กำแพงเมืองจะบังติกอปัจจุบัน.....	68
7	มัสยิดรายอ ปัตตานี.....	70
8	มุสลิมมะฮาดายของเร่.....	71
9	สุเหร่าตะลุโป๊ะ.....	73
10	กูโบร์โตะबाट.....	73
11	มัสยิดกลาง ปัตตานี.....	75
12	การละหมาดของหญิงมุสลิมในมัสยิดกลาง.....	76
13	แผนที่เขตเทศบาลเมืองปัตตานี.....	78
14	ตลาดหมอวิทย์กลางคืน.....	80
15	ตลาดไต้รุ่งตอนกลางคืน.....	81
16 – 17	บริเวณตลาดไต้รุ่งกลางวัน.....	82
18	ถนนพิพิธ ตลาดไต้รุ่ง.....	83
19 – 20	บริเวณตลาดพิธานหรือ ตลาดเทศวิวัฒน์.....	84
21	บรรยากาศที่ตลาดเทศวิวัฒน์ 1.....	85
22 – 23	ถนนฤดี และ ถนนปัตตานีภิรมย์ ย่านเมืองของปัตตานี.....	86
24	ถนนปรีดา.....	86
25 – 26	แม่น้ำปัตตานี และสะพานศักดิ์เสนีย์.....	87
27	เรือสินค้าในแม่น้ำตานี.....	89
28	สะพานปลาขณะกำลังซื้อขายสินค้า.....	89
29	ชาวบ้านทำอวนที่สะพานปลา.....	90
30	อวนหาปลา.....	91

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
31	คนขับเรือรับจ้างในแม่น้ำปัตตานี.....	92
32	ทำหอยแมลงภู่ที่แพ.....	93
33	อีกอาชีพของมลายูมุสลิม.....	93
34	คัดเลือกกุ้งที่สะพานปลา.....	94
35 – 36	การแข่งขันนกกางหัวจุกที่สนามยูโย.....	96
37	ราวแขวนนกใช้สำหรับการแข่งขัน.....	97
38	หอนาฬิกาปัตตานี.....	100
39 – 40	บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.....	101
41	ร้าน Drum ร้านน้ำชากลางคืน.....	102
42	ร้านบังเลาะขายน้ำชากลางวัน.....	102
43	ดาชิเนาแกล : อาหารพื้นเมืองมุสลิม.....	102
44 – 45	อัตลักษณ์การแต่งกายของมุสลิมมะฮฺ.....	103
46	หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี.....	105
47	ศูนย์การค้าบีคี่ จังหวัดปัตตานี.....	107
48	สัญลักษณ์การค้า.....	108
49	คนไทยพุทธที่ตลาดพิธาน.....	110
50	โกอ่าง ชาวจีนที่เจริญประดิษฐ์.....	111
51	เรือประมงที่อยู่ของลูกค้าชาวพม่า.....	113
52	ทหารประจำการที่ศาลเจ้ากูเกียง.....	115
53	พื้นที่พัฒนาธรรมเมืองปัตตานี.....	117
54	เปาซีหยะ แม่ค้าแห่งโรงเหล้า.....	126
55	ร้านน้ำแข็งใสที่ตลาดพิธาน.....	129
56	เจอะอาแม อาเจะ มามู.....	131
57 – 58	ลีโมะ อุเซ็งและเพื่อนบ้าน.....	132
59	บังยาคารียา วันว่างจากออกเรือ.....	133
60	ร้านขายของชำกะหยะ.....	140

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
61	กะนีและพีสะไก้.....	145
62	การแต่งกายของมุสลิม.....	147
63	มะฆณะทำอวน.....	152
64	นายรอแม แม่ และน้องชาย.....	154
65	เรือกอและวิมานและนาวี.....	154
66	แผนผังครอบครัวของมลายุมุสลิม.....	155
67	แบอาชี.....	159
68	แบลี : นักเล่นนก.....	163
69	โพยรางวัลที่สนามแข่งนก.....	165
70	ทรงนกของบังกี.....	166
71	เจาะอาแม ลงหนังสือสนามนก.....	167
72	บ้านของมะฮ์ที่หมู่บ้านจะบังติกอ.....	171
73	เลี้ยงนกเขา.....	175
74	มุสลิมกินน้ำชา.....	175
75	แผนผังแสดงการสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายุมุสลิม.....	177
76	พื้นที่ในชีวิตประจำวัน.....	180
77	พื้นที่ของโรงเรียน.....	181
78	แสดงอัตลักษณ์ของการสร้างพื้นที่ทางสังคมภายใต้พหุวัฒนธรรม.....	182
79	โรงพยาบาลปัตตานี.....	190
80	การต่อรองตัวคนคนมลายุมุสลิม.....	195

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในรัฐหนึ่งของพรมแดนมนุษยชาติ ประกอบไปด้วย ผู้คนที่มีความหลากหลาย ทั้งในแง่ของศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความคิด และวิถีชีวิต ที่มีความซับซ้อนและแตกต่างกัน เพราะแต่ละพื้นที่จะมีการข้ามพรมแดนระหว่างผู้คนและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด โยงใยซึ่งกันและกัน แม้แต่ในบริบทของรัฐไทย จะเห็นว่าพื้นที่ในทุกภาคส่วนของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง หรือภาคใต้ ล้วนแต่มีพรมแดนเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ทำให้เกิดการอพยพ ย้ายถิ่น ท่องเที่ยว หรือเดินทางมาเพื่อติดต่อค้าขาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของผู้คนและวัฒนธรรม จนมีบทบาทต่อชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม

การหลั่งไหลเข้ามาของผู้คน ทำให้เกิดการนำเอาวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ ทั้งของตนเอง หรือกลุ่มเข้ามาปะปนอยู่ในพื้นที่ จนก่อให้เกิดความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย หรือกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน จนทำให้สังคมนั้น กลายเป็นสังคมแห่งพหุยศ สันตสมบัติ (2550: 45) มองว่า ท่ามกลางสังคมพหุลักษณะ ครั้งหนึ่งรัฐไทยเคยพยายามสร้างชาติให้เป็นหนึ่ง โดยผ่านการกำหนดนิยามความหมายของความเป็นไทยแบบตายตัว ด้วยระบบการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความรักภักดีต่อชาติในมุมมองที่คับแคบ ไปจนถึงการใช้ยุทธวิธีของอำนาจ และความรุนแรงเชิง โครงสร้างในรูปแบบต่างๆ ในวิถีปฏิบัติต่อพลเมือง ชนกลุ่มน้อย และคนอื่น คือความพยายามที่จะหลอมละลายความแตกต่างหลากหลาย อย่างโง่เขลา และความไม่เข้าใจในความเป็นพหุลักษณะของสังคม

ภายใต้พลวัตรทางสังคมที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมและอัตลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญของชนทุกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็น ความเชื่อ ความศรัทธา ความคิด รวมถึงวิถีการปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่สุดแท้และซึมซับอยู่ในตัวของบุคคลหรือกลุ่ม ดังที่ รัตนา โดสกุล (2551: 36) ให้คุณค่าทางวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญถึงอัตลักษณ์ของผู้คน ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่ม ที่จะสะท้อนให้เห็นว่า อะไร คือ สิ่งที่ผู้คนยึดถือ ให้ความหมายและมีคุณค่าในการมีชีวิต หรือในการดำรงความเป็นคนในสังคมของเขา

อย่างไรก็ตามกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมพหุนิยมไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2551: 35) ให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในลักษณะอื่นๆ อีก ในคำร้องอยู่ร่วมกันอย่างซับซ้อนของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการเมือง อัตลักษณ์ทางเพศ ศาสนา และแม้แต่อัตลักษณ์ของกลุ่มคนชายขอบอื่นๆ เช่น กลุ่มวัฒนธรรมย่อย หรือกลุ่มที่อยู่กันบึงของสังคม ดังนั้น หากมองในแง่ของอัตลักษณ์ วัฒนธรรมทางศาสนาในสังคมไทย ชาติพันธุ์กลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งที่เรพบเจออยู่เสมอ คือ มลายูมุสลิม ที่ซึ่งในอดีตรัฐไทยเคยพยายามผนวกและกลมกลืนคนชาติพันธุ์กลุ่มนี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของชนชาติไทย โดยพยายามจำกัดและให้คำนิยามแก่พวกเขาว่า คนไทยมุสลิม ในขณะที่เดียวกัน จิวรรณ ประจวบเหมาะ (2550: 48) กลับเห็นว่าการที่เขานิยามตัวเองว่าเขาเป็นคนมลายู และคู่ตรงข้ามของเขา คือ คนสยามหรือ คนไทย นั้นเป็นเพราะการที่คนเหล่านั้นนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นเขาจึงจะเป็นคนไทยไปไม่ได้ เพราะเท่ากับเป็นการละทิ้งทางศาสนาของตัวเอง เนื่องจากเขาคิดว่า ความเป็นคนไทยคู่กับศาสนาพุทธ และความเป็นมลายู คือ ศาสนาอิสลาม

โดยรวมแล้วความเชื่อ จารีต ประเพณี และหลักคำสอนทางศาสนา ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของการสร้างวัฒนธรรมอิสลาม และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีทางแห่งธรรมชาติ การนับถือพระอัลลอฮ์ คือ ความเชื่อที่ว่า เป็นหนทางแห่งความสันติ และสร้างความสงบสุขให้แก่พี่น้องมุสลิม เหมือนดังประโยคการเริ่มต้นทักทายของมุสลิม ที่ว่า **อัสลามมูอาลัยกุม** ะเราะห์ มะตุ้ลลอฮิอะบะรอกาตุฮ์ มีความหมายว่า **“ขอความสันติสุข ความเมตตาปรานี และความเป็นสิริมงคลจากอัลลอฮ์จงมีแก่ท่าน”** (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2548: 268) ถ้อยคำเหล่านี้เราสามารถได้ยินผ่านชีวิตประจำวันที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์เฉพาะของความเป็นมุสลิม

ด้วยเหตุฉะนั้น มลายูมุสลิมจึงเป็นเสมือน เพื่อนต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันมา จนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวน่าสนใจ ในฐานะอัตลักษณ์ของกลุ่มชนที่ถูกสร้างขึ้น และมีการผันแปรไปตามสภาวะการณ์ต่างๆ ของบริบททางสังคม มากกว่าที่จะถูกกำหนดอย่างชัดเจนตายตัว ดังที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2546: 6) กล่าวว่า อัตลักษณ์ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ขอบเขตจากการยึดหยุ่นเกิดจากการที่สมาชิก สามารถที่จะเลือกใช้คุณสมบัติทางวัฒนธรรม ใดๆ อย่างหนึ่ง ที่มีอยู่ในการนิยามความเป็นตัวตนของตน การมองอัตลักษณ์และวัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นจากขอบเขตที่ชัดเจน แน่นอน และไม่อาจก้าวข้ามไปมาได้ ซึ่งก่อให้เกิดการยึดติด และเหมารวมว่าผู้คนในสังคมเป็นเหมือนกันหมด ทำให้ขาดความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ของพลวัตรทางสังคมที่มีความซับซ้อน

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างมลายูมุสลิมกับคนไทยพุทธ ทางประวัติศาสตร์ พบว่าอดีตมลายูมุสลิมเคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐไทยเมื่อครั้งที่สูญเสียเอกราชให้กับอาณาจักรสยาม

จึงก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน จนถึงปัจจุบัน สืบเนื่องจากการที่คนมลายูมุสลิมส่วนหนึ่งสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ ขณะที่คนไทยเองก็ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นตอบโต้กลับไป นั่นแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของผู้คน เกิดจากการถ่ายทอดและเรียนรู้ในอัตลักษณ์ หรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ จากความใกล้ชิดรูปแบบต่างๆ การติดต่อค้าขาย จนถึงการจัดช่วงชั้นและสถานภาพทางสังคม มีส่วนสำคัญอย่างมากในการกำหนดและนิยามความหมาย ให้กับความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยพุทธ กับ มลายูมุสลิม

ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การนิยามอัตลักษณ์ของมลายูมุสลิมว่า “แขก” เนื่องจากการปฏิบัติสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยจะได้ยินการเรียกคนมุสลิมว่า แขก และรู้สึกได้ถึงความไม่พอใจของผู้คนบางกลุ่มที่นิยามตัวเองว่าเช่นนั้น เพราะเขาคือ มุสลิม หรือผู้นับถือศาสนาอิสลาม ถึงแม้ว่าเขาอาจจะไม่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมแต่ภายใต้พื้นที่ พวกเขาต้องการให้เกิดการยอมรับในวิถีชีวิต และความแตกต่างหลากหลายที่มีของกลุ่มชน อารีฟิน บินจิ (2552: 316) ให้เหตุผลว่า การที่เราเรียกคนมุสลิมว่า แขกนั้น เพราะในอดีตชาวมุสลิมเดินทางเข้ามาในอาณาจักรสยามในฐานะผู้มาอาศัยทำการค้า รับจ้างแรงงาน หรือทหารรับจ้าง ชาวสยามจึงเรียกชาวมุสลิมเหล่านั้นว่า แขก จนติดปาก แม้กระทั่งชาวมลายูมุสลิมด้วยกันซึ่งมีรากเหง้ากำเนิดบนแผ่นดินของตนเองก็ยังเรียกว่า แขก ซึ่งดูเหมือนว่าค่านิยมดังกล่าวจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความรู้สึกของมุสลิมแต่อย่างใด ตรงข้ามกับ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2551: 60) ที่มองว่า คนมลายูมุสลิมที่เรียนหนังสือระดับสูงจะรู้สึกโกรธมากเมื่อถูกเรียกว่า แขก ในขณะที่คนมลายูมุสลิมที่พูดไทยไม่ค่อยได้จะไม่รู้สึกอะไร นั่นแสดงให้เห็นว่าสำนึกใหม่ที่ผ่านการศึกษาคำทำให้คนเกิดความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเอง

ปัจจุบันการเรียกคนมลายูมุสลิมว่า แขก ไม่ได้ถูกนำมาใช้มากนัก เพราะคนเริ่มมีความเข้าใจในอัตลักษณ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากขึ้น เนื่องจากคนมีการศึกษาสูงขึ้นจึงทำให้เกิดการเข้าใจที่จะเคารพความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ ก็ส่งผลทำให้มลายูมุสลิมกลุ่มหนึ่งเข้ามามีบทบาทในวงการต่างๆ สูงมากขึ้น เช่น แควว การเมือง ของตระกูลโต๊ะมีนา ตระกูลสุไลมาน เป็นต้น อารีฟิน บินจิ (2552: 366) มองว่าผู้แทนราษฎรชาวมลายูมุสลิม จะมาจากความแตกต่างของวัตถุประสงค์ แต่ทุกคนก็มีความสำนึกในความเป็นมุสลิม และดำเนินบทบาททางการเมืองเพื่อประโยชน์ของมลายูมุสลิม ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย พวกเขาต่างคาดหวังที่จะพัฒนาระบบการเมืองการปกครองที่มีการนำเอาหลักการของศาสนาอิสลามเข้าไป และส่วนหนึ่งเพื่อได้มีโอกาสเข้าไปพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของมลายูมุสลิมให้ดีขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

ทำให้สิ่งหนึ่งที่ต้องยอมรับ คือ การดำรงอยู่ของมลายูมุสลิมในหลายพื้นที่ ยังอยู่ในลักษณะที่มีมาตรฐานการดำรงชีวิตระดับต่ำ คุณภาพชีวิตไม่ได้รับการพัฒนา และเอาใจใส่เท่าที่ควร

โดยเฉพาะมลายูมุสลิมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งปัญหาความยากจน อัตราการว่างงานสูง การไม่มีงานในท้องถิ่น ครอบครัวแตกแยกก่อให้เกิดปัญหาสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติดทุกชนิดในหมู่บ้าน ดังที่ ปิยะ กิจถาวร (2551: 145-147) กล่าวไว้ว่า กลุ่มมลายูมุสลิมที่ให้ความรุนแรงส่วนใหญ่ เพื่อต่อต้านอำนาจรัฐนั้น ไม่ได้ต่อต้านภายใต้เงื่อนไข การถูกขูดรีดหรือข่มเหงในทางเศรษฐกิจ หรือการใช้ทรัพยากร แต่เชื่อว่าแรงจูงใจที่สำคัญ คือ รู้สึกว่าชาติพันธุ์ ศาสนา หรืออัตลักษณ์ความเป็นมลายูของตนเองกำลังจะถูกทำลาย แต่ก็เชื่อว่า ความไม่ เป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรและการพัฒนา เป็นเหมือนเชื้อเพลิง ที่จะคิดฟุ่ลุกโชนอยู่ตลอดเวลา

เมื่อก้าวถึงมลายูมุสลิม พื้นที่เมืองปัตตานี เป็นเสมือนพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์ของผู้คน เพราะระยะแรกเริ่ม เป็นดินแดนที่เป็นศูนย์กลาง หรือเมืองหลวง ของอาณาจักรลังกาสุกะ ปรากฏพบซากเมืองโบราณที่กรือเซะ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ซึ่งอยู่ห่างไม่ไกลจากตัวเมืองปัตตานี มากนัก มลายูมุสลิมมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการสร้างความเป็นเมืองปัตตานี เพราะจัดว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ และมีคนอื่นที่หลากหลายอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยพุทธ คนจีน คนอินเดีย คนพม่า คนลาว ฯลฯ ท่ามกลางผู้คนที่หลากหลายเหล่านี้ คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี ยังคงมีการปรับตัว ให้สามารถอยู่ร่วมกัน ได้โดยคงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็น ภาษา การแต่งกาย อาหาร ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงที่พักอาศัยและสถานที่ประกอบ ศาสนกิจ ที่สำคัญยังคงมีวันหยุดตามศาสนา คือ วันศุกร์ เพื่อให้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (การละหมาด) โดยเฉพาะผู้ชายมุสลิมที่จำเป็นต้องเข้ามัสยิดอย่างเคร่งครัดในวันดังกล่าว

เมืองปัตตานีเป็นพื้นที่ของมลายูมุสลิม ที่อาศัยอยู่ทั่วไปในส่วนต่างๆ ทั้ง ย่านการค้า ย่านเมืองเก่า เมืองท่า รวมถึงย่านการศึกษา โดยแต่ละพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในถนนสายหลักเส้นต่างๆ รอบเมือง ปัตตานี วิถีชีวิตทั่วไปของคนมลายูมุสลิม ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ อาชีพและกิจวัตร ประจำวันจะเกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ โดยเขาจะเลือกปฏิบัติและให้ความหมายกับพื้นที่แตกต่างกันไป ซึ่งจะให้เห็นวิถีวัฒนธรรมในอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธา รวมถึงอัตลักษณ์ เฉพาะของกลุ่มคน เช่น พื้นที่ของร้านน้ำชา พื้นที่ของสนามนก พื้นที่บนเรือกอและ พื้นที่ตลาด พื้นที่ ของโรงเรียน พื้นที่บ้าน ฯลฯ ซึ่งแต่ละพื้นที่จะบ่งบอกถึงอัตลักษณ์และพื้นที่ของตนเองออกมาในแง่มุม ต่างๆ ผ่านเรื่องราวของกิจกรรมและการดำเนินชีวิตประจำวัน

พื้นที่หลากหลายของความเป็นเมืองปัตตานี ทั้งผู้คน ภาษา ศาสนา ความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติอื่นๆ ดังเห็นได้จาก กลุ่มคนต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น คนไทยเชื้อสายจีน ที่มาตั้งถิ่นฐานในเมืองปัตตานี ลูกหลานของคนแซ่ลิ้ม ตามตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ที่ปรากฏหลักฐาน พงสาวดารจนถึงปัจจุบัน คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในตลาด เพื่อประกอบอาชีพค้าขาย เพราะ ลักษณะของ กลุ่มคนจีนจะมีความเชี่ยวชาญด้านการค้าเป็นอย่างมาก ร้านค้าจะเป็นร้านค้าใหญ่ๆ ตาม

ลักษณะห้องแถว พบมากที่บริเวณตลาดเทศวิวัฒน์หรือตลาดไต้รุ่งในเมืองปัตตานี และเนื่องด้วยตลาดดังกล่าวตั้งอยู่ย่านใจกลางของเมือง จึงทำให้มีชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากเพื่อทำการค้าขาย ธุรกิจ ห้างร้านเป็นจำนวนมาก อาทิ ร้านทอง ร้านหนังสือ ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ร้านอาหาร ฯลฯ โดยคนจีนที่มาตั้งถิ่นฐานนี้ส่วนใหญ่จะมีความคุ้นเคยกับคนมลายู มุสลิมในพื้นที่เป็นอย่างดี เพราะเกิดจากการพบปะสังสรรค์และมีปฏิสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน

ขณะเดียวกันพื้นที่เมืองปัตตานี โดยเฉพาะพื้นที่การศึกษาและเศรษฐกิจยังเป็นพื้นที่ๆ เต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม อาทิ คนต่างจังหวัดที่เข้ามาศึกษา หรือประกอบอาชีพ คนพม่า คนลาว คนมาเลเซีย คนเกาหลี คนอินเดีย และคนอื่นๆ ที่เข้ามาสู่เมืองปัตตานีในรูปแบบและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ไป แต่ละกลุ่มก็มีวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป เช่น การนับถือศาสนา การใช้ภาษาในการสื่อสาร จึงทำให้คนมลายูมุสลิมมีการผูกโยงกับคนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ในช่วงเวลาของความสัมพันธ์แต่ละวัน ทำให้มีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ทั้งวัฒนธรรมพื้นถิ่นและวัฒนธรรมสมัยใหม่ตลอดเวลา

พื้นที่การศึกษาของเมืองปัตตานี อยู่ในตำบลรูสะมิแล เป็นพื้นที่ของความเจริญในรูปแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ๆ มีคนต่างถิ่นย้ายเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก เป็นพื้นที่ของความทันสมัยที่ผสมผสานระหว่างความเป็นมุสลิมดั้งเดิม กับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามา ผ่านผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่แวะเวียนมาเพื่อพบเจอในแต่ละวัน โดยเฉพาะบริเวณถนนเจริญประดิษฐ์ หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พื้นที่ของการเรียนรู้ชีวิต และวิทยาการที่บ่มเพาะผู้คนจากรุ่นสู่รุ่น เป็นพื้นที่ของการถ่ายทอดและเรียนรู้พลวัตที่เป็นวัฏจักร บางครั้งอาจจะทำให้ผู้คนมีความแปลกแยกออกจากกัน เพราะมิติของเวลาทำให้ผู้คนเริ่มที่จะมองหาสิ่งใหม่ให้กับชีวิต ความเจริญก้าวหน้า ทำให้อัตลักษณ์และวิถีคิดของคนรุ่นใหม่ถูกรอบงำจากโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัวที่ทำให้คนต้องอยู่ร่วมสังคมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ให้ได้ เพื่อไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ มลายูมุสลิมที่เมืองปัตตานี นอกจากจะมีความเหนียวแน่นในอัตลักษณ์ของตนเองแล้ว พวกเขายังเชื่อว่าความสำคัญในเมืองปัตตานี เกี่ยวข้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะวัฒนธรรมของการนับถือศาสนา วัฒนธรรมการศึกษา ที่มีการพัฒนาจากโรงเรียนปอเนาะ (โรงเรียนสอนศาสนาของคนมุสลิม) จนถึงระดับมหาวิทยาลัย ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2551: 37) เห็นว่า ผู้มีความรู้ในโลภวิชาการของอิสลามมีหลายคนในเมืองปัตตานี จนกระทั่งเมืองปัตตานีได้รับการยกย่องให้เป็น เมืองระเบียบแห่งเมกกะ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมืองปัตตานีมีประวัติศาสตร์ การเมือง การศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ เชื่อมร้อยกันก่อนเป็นพื้นที่แห่งศรัทธา ปัญญา และชีวิต ทำให้พื้นที่ของเมืองปัตตานีถูกกล่าวขานในเรื่องพื้นที่ของการศึกษา ด้วยการพัฒนาระบบการศึกษาให้ก้าวไกลและนำผู้คนให้มีความรู้เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ

เนื่องจากพื้นที่เป็นบ่อเกิดของความสัมพันธ์ที่หลากหลาย คนจึงเรียนรู้ที่จะต่อสู้ ต่อรอง กับธรรมชาติและสิ่งอื่นรอบตัว เพื่อขรังไว้ซึ่งอัตลักษณ์ที่เหนียวแน่น โดยไม่ใ้ใครสามารถ ล้วงล้ำเข้ามาทำลาย ในอัตวิฒนธรรมที่สั่งสมมา เพื่อการแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงแม้ว่ายุคสมัยจะมี การเปลี่ยนแปลง คนมลายูมุสลิมก็ไม่เคยละทิ้งอัตลักษณ์เดิมไปทั้งหมด โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของ ความเป็นมุสลิม จึงสังเกตได้ว่า ผู้หญิงมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ยังคงเคร่งครัดต่อการคลุมผ้าฮิญาบเมื่อ ออกนอกบ้าน และแต่งกายมีคชิตตามหลักของศาสนา อาจจะมีที่ผิดแผกแปลกตาไปบ้างแต่ก็ไม่ได้ ก่อให้เกิดความลำบากใจแก่มลายูมุสลิมด้วยกัน เพราะการแต่งกายขึ้นอยู่กับรรสนิยมและอัตลักษณ์ ส่วนบุคคลที่มุสลิมจะไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การต่อรอง ยังหมายรวมถึงการช่วงชิง ความหมายของมลายูมุสลิม ต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็รัฐ คนอื่น หรือมุสลิมด้วยกัน เพราะในชีวิตประจำวันย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นกับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนหรือบุคคลในรูปแบบต่างๆ จึง ทำให้การต่อสู้ต่อรองแทรกซึมอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน

การต่อรองของมลายูมุสลิม คือ อัตลักษณ์และพื้นที่ของความเป็นตัวเรา ที่เรานิยาม ใ้กับตัวเราเองว่า เราเป็นใคร เป็นอะไร ไม่ใช่ใ้คนอื่นเข้ามากำหนดนิยาม ตีตราและสร้างความหมาย ประทับใ้กับเรา โดยที่คนอื่นไม่รู้จกว่าแท้จริงแล้วตัวตนของเรานั้นเป็นอย่างไร เหมือนกับรัฐที่เข้ามา และสร้างภาพประทับใ้กับคนมลายูมุสลิมในท้องที่ ด้วยการนำพาความเจริญมาสู่ท้องถิ่น และพยายาม ตกแต่ง ดัดแปลง เดิมสีสันใ้กับชีวิตผู้คนและสังคม จากการนิยามความหมายใ้กับพื้นที่ใหม่ที่ใหม่ ว่า เมือง ที่สะท้อนถึงความเจริญ ก้าวหน้า และพัฒนา ทั้งที่ใ้ความเป็นจริงคุณภาพชีวิตของคนไม่ได้ ถูกยกระดับใ้เทียบเท่ากับคำว่าเมืองได้เลย คนหลายหมู่บ้านว่างงาน เยาวชนด้อยการศึกษาและติด ยาเสพติด ปัญหาเหล่านี้ไม่สามารถแก้ไขได้ดด้วยคำว่า เมือง

การต่อรองตัวตนภายใต้ปฏิบัติการต่างๆ ในชีวิตประจำวันของผู้คนมลายูมุสลิม ยังสะท้อน ใ้เห็นว่า ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม มลายูมุสลิมยังคงมีพื้นที่ของตัวเอง ด้วยการกำหนดนิยามความหมายใ้กับพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ทางสังคม เพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ และความสัมพันธ์ระหว่างเขากับคนอื่น ที่สามารถจะปรับเปลี่ยนใ้ดำรงอยู่ร่วมกัน โดยพื้นที่ทางสังคม ที่ถูกสร้างขึ้นอาจจะเกิดจากธรรมชาติของบุคคลหรือสิ่งที่ปรุงแต่ง ก็ขึ้นอยู่กับว่าเขาต้องการสร้างนัย ะไรใ้กับตัวเองและสังคม กระบวนการต่อสู้ ต่อรอง สร้างตัวตน รวมถึงการสร้างตำแหน่งแห่งที่ ทางสังคม จึงเป็นสิ่งที่จะแสดงใ้เห็นว่า มลายูมุสลิมมีวัฒนธรรมที่ดิงงามแบบอัตลักษณ์เฉพาะตัว ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตหรือสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน หากแต่ทว่าคนอื่นจะเลือกรับ กิดกัน ใ้มี ความเป็นอื่น หรือเป็นพวกเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับสังคมจะตีความ

นอกจากนี้กระบวนการสร้างพื้นที่ ยังมีส่วนในการนำไปสู่การต่อสู้ ต่อรองตัวตน ของคนมลายูมุสลิม เนื่องจากพื้นที่ทางสังคมเกี่ยวโยงกับชีวิตประจำวัน เพราะเป็นพื้นที่ๆ บุคคลที่

นิยามความหมายขึ้นมา และทำให้พื้นที่นั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยพื้นที่ทางสังคมจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์และเงื่อนไขที่ถูกสร้างขึ้น เป็นการวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับผู้คนในสังคม ที่มีความข้องเกี่ยวกับพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ดังที่ Michel Foucault (1984: 349) กล่าวว่า พื้นที่ที่จะมีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตประจำวัน ผู้กระทำสามารถแสวงหาพื้นที่ที่แสดงออกถึงตนเองได้ ซึ่งถูกทำให้ความหมายไว้ก่อนหน้าที่ยังจะเข้าไปใช้ใน เข้าไปแทรกแซง และเปลี่ยนความหมายให้กับพื้นที่นั้นๆ ส่วนพื้นที่ทางสังคมถูกสร้างขึ้นซ้อนทับพื้นที่ในชีวิตประจำวันรูปแบบอื่น โดยพื้นที่เป็นเสมือนภาพตัวแทนของบุคคลที่ถูกกำหนด บทบาท สถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ ด้วยทั้งจากการนิยามของตัวเองและคนอื่น

จะเห็นได้ว่าในพื้นที่หนึ่งมีทั้งความหลากหลายของผู้คน วัฒนธรรม วิถีชีวิต การต่อรอง การสร้างความหมายทั้งกับตนเอง และผู้อื่น หรือแม้แต่พื้นที่ที่ถูกนิยามให้มีชีวิตขึ้นมาได้ ดังนั้น การที่จะทำให้การถ่ายทอดเรื่องราวทุกอย่างของผู้คน ให้มีสีสันและเห็นภาพ คือ การฟังเสียงและสัมผัส เพื่อให้เห็นบรรยากาศของชีวิต ความรู้สึก พฤติกรรม หากใครมีโอกาสได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น เรื่องเล่าของความหลากหลาย ความสนุกสนาน ความศักดิ์สิทธิ์ ความเดือดร้อน ความสุข เศร้า และทุกข์ อาจจะเป็นเรื่องง่ายๆ ของชีวิต ที่มีการเล่าสู่กันฟัง ประชดประชัน หรือสร้างความน่าเชื่อถือให้ดูสมจริง ก็เป็นธรรมดา เพราะนั่น คือ เสียงของคน ที่เขาสามารถจะจินตนาการตามความรู้สึกได้อย่างมีนัยในตัวของมันเอง

ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่เมืองปัตตานีแห่งนี้ เป็นเวที ในการศึกษาเสียง ของมลายูมุสลิม ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างและคนกลุ่มต่างๆ เพื่อมองหาคารสร้างพื้นที่ทางสังคม ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เห็นความเคลื่อนไหวและซับซ้อนของชีวิตในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน โดยมีมุมมองต่อความสัมพันธ์ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นเส้นตรง แต่มีความโยงโยปะทะประสานกันอย่างเป็นพลวัต การข้ามพื้นที่ ข้ามวัฒนธรรม มีส่วนในการสร้างความยืดหยุ่นให้กับอัตลักษณ์ ด้วยเหตุที่ทำให้อัตลักษณ์บางอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลง ผู้คนย่อมมีการปรับตัว เพื่อให้เป็นก้าวทันตามสภาพสังคมที่เป็นพลวัต

ดังนั้น วิทยานิพนธ์ เรื่อง เสียงเพรียกจากปัตตานี การสร้างพื้นที่ทางสังคมและต่อรอง ตัวตนคนมลายูท่ามกลางพหุวัฒนธรรม จึงเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของชีวิต ระหว่างคนมลายูมุสลิมกับคนอื่น ๆ ในสังคม มลายูมุสลิมกับรัฐ มลายูมุสลิมกับมลายูมุสลิมด้วยกัน หรือมลายูมุสลิมกับบริบทอื่นๆ โดยศึกษาผ่านพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อพยายามแสดงให้เห็นว่าคนมลายูมุสลิมเป็นเพียงคนกลุ่มหนึ่งที่มีความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังคงอยู่ภายใต้ระบบของสังคมและรัฐ มีจิตวิญญาณของการใช้ชีวิตร่วมกับสังคมเหมือนคนอื่น ๆ ที่อาจจะผันแปรไปตามจังหวะของเวลาและพลวัตทางสังคม เสียงเพรียกจากปัตตานี จึงเป็นเสียงของกลุ่มคน ที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อ

ถ่ายทอดเรื่องราว ความเชื่อ ความศรัทธา และความหวัง ด้วยเสียงของชีวิต เรื่องเล่า บทสนทนา ที่พวกเขาต้องการนำเสนอผ่าน อาจมีทั้งเสียงของความทุกข์ ความเศร้า และหัวเราะ ปนเปกันไป แต่ทั้งหมด เพื่อต้องการให้สังคมและคนอื่นๆ รับรู้ ว่า ความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมไม่ใช่ปัญหาของการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ เพียงแค่สังคมเปิดใจและยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น ไม่เอาบรรทัดฐานของพวกเขาหรือตนเองมาพื้นฐานของการดำเนินชีวิต ก็จะมีส่วนทำให้พื้นที่และอัตลักษณ์ของคนอื่นอยู่ร่วมกับเราได้ บนฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาการต่อรองความเป็นตัวตนของมลายูมุสลิมภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

คำถามการวิจัย

1. มลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคมท่ามกลางพหุวัฒนธรรมอย่างไร
2. มลายูมุสลิมมีการต่อรองความเป็นตัวตนภายใต้พหุวัฒนธรรมอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การเปิดพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิม จะเป็นการเปิดมุมมองให้กับคนในสังคมได้รับรู้ว่ามีมลายูมุสลิม ก็คือ มนุษย์คนหนึ่งที่มีความคิด จิตใจ ความรู้สึก ที่ต้องการจะมีส่วนร่วมและอยู่ในโลกใบนี้ได้ด้วยความสุขไม่แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ในสังคม
2. การต่อรองตัวตนของคนมลายูมุสลิมจะทำให้เราทราบว่า ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ พวกเขาต้องการเรียกร้องหรือมีวัตถุประสงค์อะไร ที่จะให้สังคมเห็นและเข้าใจ เพื่อจะสามารถแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนความต้องการนั้นๆ ได้อย่างมีข้อขัดแย้งและเกิดปัญหาน้อยที่สุด
3. การศึกษานี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในสังคม โดยการเน้นเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม และให้เกิดการยอมรับว่า สังคมประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายและซับซ้อน หากสามารถเข้าใจความเป็นพหุที่เกิดขึ้นในสังคมได้ การพัฒนาประเทศก็จะไม่เป็นเรื่องของคนกลุ่มเดียว

หรือคนกลุ่มใหญ่ เพราะทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมกันและร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนให้สังคมเจริญก้าวหน้า

4. เพื่อเป็นแนวทางการศึกษากลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ ในการนำไปสู่การจัดข้อขัดแย้งและปัญหาของการอยู่ร่วมกันในสังคมได้

5. ภายได้ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อมูลและกระบวนการศึกษาในงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาคต่างๆ ในการวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาสังคมต่อไป

6. อาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งให้รัฐบาลกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ในจังหวัดปัตตานี ซึ่งต้องสอดคล้องกับความต้องการของสังคมในท้องถิ่น โดยต้องไม่ละเมิดความเชื่อของสังคมที่มีต่อศาสนา และขนบประเพณี ที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความมั่นใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ของทางราชการมากขึ้น และสามารถใช้ชีวิตตามวิถีที่ต้องการถือปฏิบัติได้อย่างมีความสุข ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนใต้ (พ.ศ. 2542-2546) ที่เน้นการให้ความสำคัญกับ “คนในเชิงวัฒนธรรม”

7. เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนานักวิชาการ นักวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้สาขาต่างๆ ซึ่งอาจนำไปปรับใช้ เพื่อการแก้ปัญหาสังคมเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในที่สุด

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาเสียงเปรียบจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูท่ามกลางพหุวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาใน 3 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง คือ กรอบแนวคิดการวิจัยและแนวทางการศึกษาเรื่องพื้นที่ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประเด็นที่สอง คือ การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรม และประเด็นสุดท้าย คือ งานการศึกษาที่เกี่ยวกับมลายูมุสลิมที่ผ่านมาในประเด็นต่างๆ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่านัยทางวิชาการของการศึกษาในประเด็นของพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนเป็นอย่างไร ซึ่งตั้งให้เห็นเป็นประเด็น ดังนี้

1. กรอบแนวคิดการวิจัยและแนวทางการศึกษา
  - 1.1 แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “พื้นที่”
  - 1.2 แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์”
  - 1.3 แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”
2. งานศึกษาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม
3. งานศึกษาเกี่ยวกับมลายูมุสลิม

1. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเสียงเปรียบจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมท่ามกลางพหุวัฒนธรรม กรอบแนวคิดการวิจัยจึงมีลักษณะที่เป็นวงกลมของชีวิตและพื้นที่ อยู่ด้วยกันทุกอย่างเป็นพลวัตร คือ พื้นที่ของวงกลมแรกนอกสุดเป็นพื้นที่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่มองเห็นว่าสังคมมีความเป็นพหุฯ คือ มีชีวิต เรื่องเล่า ค่านิยม ทัศนคติ ของผู้คนที่มีความแตกต่างกัน แต่มาอยู่รวมกันจนก่อให้เกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นวัฒนธรรมของกลุ่ม และความเป็นปัจเจก ความสัมพันธ์ของวงกลมกลุ่มที่สองต้องการชี้ให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้บรรจุทุกสิ่งอย่างอยู่ด้วยกัน คือ ความเป็นเมืองปัตตานีที่ภายในพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกัน คือ คนที่อยู่ในเมืองปัตตานี มีทั้งคนที่อยู่ภายในพื้นที่ และคนภายนอกที่เคลื่อนย้ายเข้ามา ซึ่งมีทั้งที่เป็นมลายูมุสลิมและคนเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมอื่นๆ ผู้คนที่อยู่ภายในพื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์

ระหว่างกัน จากการติดต่อสื่อสาร ด้วยเงื่อนไขและสถานการณ์ของสังคม เช่น ตลาดเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ของผู้คนเพื่อการค้า มัสยิดเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางศาสนา การท่องเที่ยว การศึกษา และพื้นที่อื่นๆ แต่ละที่ในเขตเมืองต่างมีความสัมพันธ์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ เป็นพื้นที่ของการสร้างความหมาย ทั้งที่เป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ทางสังคม

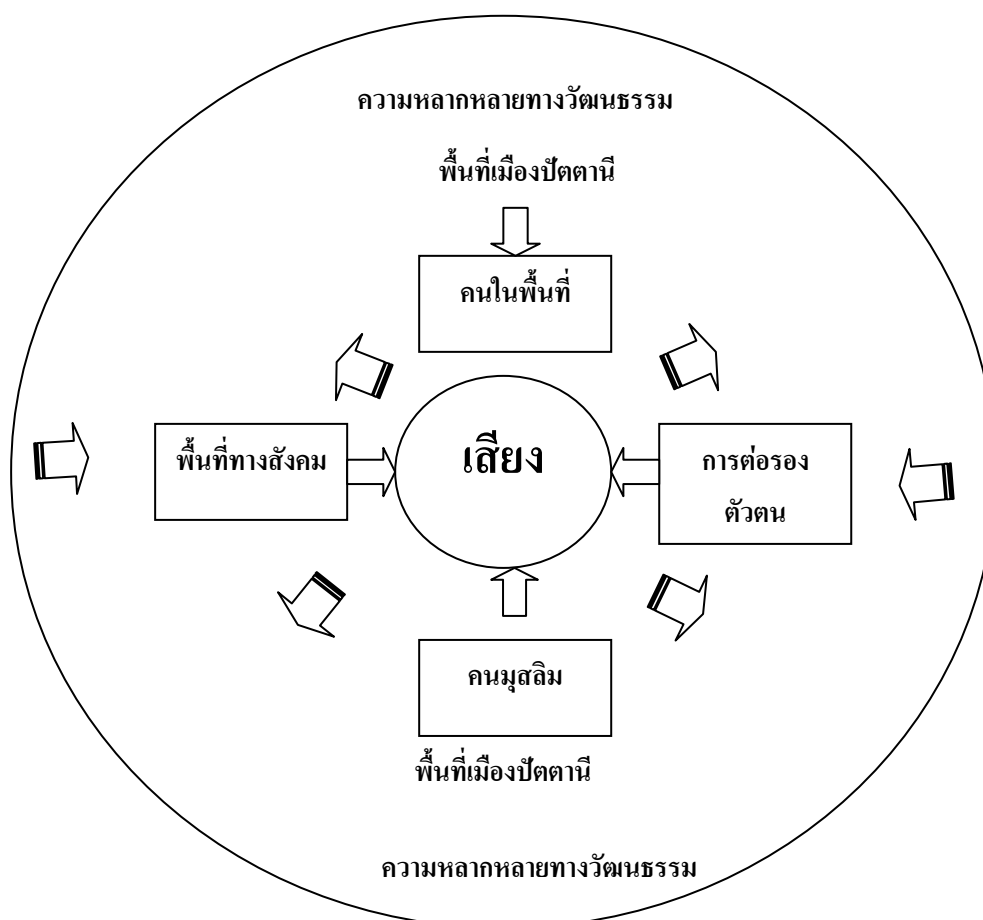
นอกจากความสัมพันธ์ภายในพื้นที่ที่มีอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ของพื้นที่ลักษณะข้ามพรมแดนไปมาระหว่างพื้นที่ใกล้เคียง และพื้นที่อื่นๆ จากภายนอก จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาจากการหลั่งไหล เรียนรู้ของผู้คน จนทำให้วัฒนธรรม ความเป็นตัวตน และเสียงของผู้คนสะท้อนออกไปให้คนอื่นรับรู้ ว่า พื้นที่เมืองปัตตานีแห่งนี้ มีวัฒนธรรมของคนมลายู ท้องถิ่นวัฒนธรรมของคนอื่น และวัฒนธรรมจากภายนอก เข้ามาผสมผสานกันภายในพื้นที่จนก่อเป็นความหลากหลายของชีวิตผู้คน ไม่ว่าจะเป็นเสียงของมลายูมุสลิม เสียงจากคนในพื้นที่อื่นๆ ทั้งคนไทย คนจีน คนพม่า คนต่างถิ่น นักท่องเที่ยว คนย้ายถิ่น ฯลฯ ต่างเป็นเสียงที่มีความหมายต่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนที่ต่างคนต่างมีอยู่ทั้งสิ้น

ภายในวงกลมของพื้นที่เมืองปัตตานี นอกจากบรรจุผู้คนทั้งที่เป็นคนในพื้นที่อื่นๆ คนมลายูมุสลิม และคนนอกแล้วภายในกรอบยังชี้ให้เห็นว่าลูกศรที่สัมพันธ์กับเสียงของผู้คน คือ การสร้างพื้นที่ทางสังคม และการต่อรองตัวตน โดยลักษณะของลูกศรแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงกัน ไปมาว่าคนมลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคม และต่อรองตัวตน ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม และเสียงที่เป็นศูนย์กลางหรือแก่นกลางของการศึกษารั้งนี้ คือ ต้องการให้เสียงที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองปัตตานีนั้น ได้ดังออกไปสู่คนอื่นในสังคม เพื่อให้เห็นว่ามลายูมุสลิมมีพื้นที่ทางสังคม และภายในพื้นที่นั้นเขาต้องมีการต่อสู้ ต่อรอง อย่างไรและกับอะไรบ้าง เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจะเป็นเรื่องเล่าที่ดี ที่จะทำให้เห็นว่าทุกการกระทำ คำพูด การใช้ชีวิต ต่างมีส่วนในการต่อรองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการต่อรองกับพวกพ้อง คนในครอบครัว คนรู้จัก คนอื่น หรือสังคม ต่างต้องมีอยู่ในทุกสถานการณ์ของชีวิต พื้นที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ความหลากหลายและความเป็นตัวตนของเขาประจักษ์ต่อตนเองและผู้คน ไม่ว่าจะพื้นที่นั้นจะเป็นพื้นที่ในลักษณะใด เช่น พื้นที่บ้าน พื้นที่ทำงาน พื้นที่การศึกษา พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่ในชีวิตประจำวัน หรือแม้แต่พื้นที่ของร่างกาย ต่างมีส่วนที่จะข้องเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามกรอบแนวคิดของการศึกษารั้งนี้ เพื่อชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ ผู้คน สังคม และวัฒนธรรม ว่ามีส่วนเชื่อมโยงในการมองตัวตนของบุคคล คนในพื้นที่ถูกจำแนกด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรือความเป็นอื่นที่เป็นเสมือนคู่ตรงข้าม เพราะมลายูมุสลิมถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่พวกเรา มีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ของสังคม คือ ศาสนา ภาษา การแต่งกาย หลักการดำเนินชีวิต ประเพณี ค่านิยม คติ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้นจึงนำไปสู่ให้

ผู้คนในสังคมมองคนกลุ่มนี้แบบคู่ตรงกันข้าม ในขณะที่เดียวกันที่คนมลายูมุสลิมก็กลับมองว่า เขาคือมลายู ที่มีศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาส่วนใหญ่ของการนับถือ และมองคนในสังคมนอกจากพวกเขาว่าเป็นคนอื่นเช่นกัน ทั้งนี้ความเป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่ๆ ทำให้สามารถมองเห็นได้ทั่วไป คือ มลายูมุสลิมเองก็มีความแตกต่างกัน ทั้ง ภาษา นิกาย การแต่งกาย ชีวิตประจำวัน ทักษะคิด ความคิด ฯลฯ ดังพื้นที่ทางสังคมของแต่ละคนไม่เหมือนกัน การต่อสู้ ต่อรองคนละเรื่อง คนละเงื่อนไข เพราะแตกต่างกัน ในสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

งานศึกษาชิ้นนี้ จึงต้องการฟังเสียงของคนมลายูมุสลิม เพื่อให้เห็นว่าภายใต้ความหลากหลายนั้นเขามีพื้นที่อยู่อย่างไร ที่จะแสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของเขา แต่ไม่ได้หมายความว่า จะละเลยการฟังเสียงของคนอื่นๆ ในสังคม เพราะถึงอย่างไรเสียงของคนอื่นก็มีความสำคัญเหมือนกัน เพียงแต่ว่าเสียงของคนอื่นในการศึกษาครั้งนี้จะเลือกนำมาเอามาเพื่อให้รู้ว่า เขาคิดหรือมองมลายูมุสลิมว่าเป็นอย่างไร เพราะไม่เพียงแต่ที่มลายูมุสลิมมองคนอื่น หรือมลายูมุสลิมมองมลายูมุสลิมด้วยกันเท่านั้น เพราะพื้นที่ไม่ได้มีเพียงแก่คนมลายูมุสลิมและพื้นที่ก็ไม่ได้จำกัดคนอื่นๆ ที่เข้ามาเช่นกัน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นอกจากนี้ในการจะหาคำตอบเกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง เสียงเพรียกจากปัดตานี การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดที่สำคัญมาใช้ในการศึกษา คือ แนวคิดเรื่องพื้นที่ แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ รวมถึงงานการศึกษามลายูมุสลิมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงเสียงของคนมลายูมุสลิม ต่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมในการนิยามความหมายของตนเอง และการต่อสู้ ต่อรองตัวตน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมลายูมุสลิมกับคนอื่น มลายูมุสลิมกับมลายูมุสลิมด้วยกัน

1.1 แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่

ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องพื้นที่ตามมุมมองของ Henri Lefebvre และ Michel Foucault มาใช้ในการศึกษาและอธิบายการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยมุมมองของนักคิดทั้งสองเหมือนและต่างกัน

พื้นที่ในลักษณะนี้ เกิดจากการทำความเข้าใจพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนใช้ประโยชน์และดัดแปลงสร้างพื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง การให้ความสำคัญกับคนที่อยู่ในพื้นที่ที่ทำให้มองเห็นวิธีการที่คนผูกโยงพื้นที่กับความคิดและปฏิบัติการทางสังคมกับการตั้งถิ่นฐานและเคลื่อนย้ายของชุมชน คนมีความทรงจำและผูกพันกับพื้นที่ จึงให้ความหมาย สร้างตำนาน เรื่องราว และกำหนดขอบเขตพื้นที่ นอกจากนั้นการให้ความหมายทางสังคมต่อพื้นที่ ยังรวมถึงความหมายทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญา ซึ่งคนในพื้นที่สร้างขึ้นและสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง เช่น กะเหรี่ยงในป่าตะวันตกถือว่าทุ่งใหญ่เรศวรเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ที่มีตำนานและมีความหมายต่อพวกเขา พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นเหมือนบันทึกความทรงจำในการต่อสู้ของบรรพบุรุษที่เคยปกป้องพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ที่บรรพบุรุษอาศัยเพื่อตั้งรกรากและสร้างถิ่นฐาน เป็นทั้งที่เกิดและที่ฝังศพ ดังนั้นจึงมีความหมายทางจิตวิญญาณและเป็นเครื่องเตือนใจให้นึกถึงภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้เคยสะสมไว้

งานในลักษณะนี้ เป็นการศึกษาพื้นที่ เมือง:ถนน อีกรางหนึ่งที่สำคัญกับพื้นที่ การสร้างพื้นที่ และการสร้างความหมายที่มีต่อผู้กระทำต่อพื้นที่ โดย สิริพร สมบูรณ์บุรณะ (มปป: 214-215) มองว่ามนุษย์พยายามสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ หรือการทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ ผุดผ่องน่ายกย่องบูชา โดยการระบุหรือกำหนดบทบาทหรือหน้าที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการล่วงล้ำหรือล่วงละเมิดได้ จึงต้องมีการกำหนดผู้ดูแลปกป้อง หรือผู้พิทักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ เมื่อกลับมามองเมือง ในฐานะพื้นที่ บทบาทในฐานะผู้กระทำของเมืองที่พบปะชุมนุมของบรรดาที่ตั้งต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายและขัดแย้งไว้ด้วยกัน เมืองในฐานะที่เป็นพื้นที่กระทำ คือ การสร้างระบบหรือวิถีชีวิตแบบใหม่ขึ้น หรือที่เรียกว่า วิถีชีวิตแบบเมือง หรือจิตสำนึกแบบเมือง

นั้น สร้างขึ้นมาจากการใช้ชีวิตและสะสมประสบการณ์แบบเมือง ผ่านการจัดการพื้นที่แบบต่างๆ ของเมือง ซึ่งการใช้ชีวิตแบบเมืองนี้มีสิ่งที่จะเรียกว่า ขาดไม่ได้เลย ก็คือ ประสบการณ์ของถนน หากเมืองไม่มีถนน ไม่น่าจะเรียกพื้นที่นั้นว่า เมือง และถนนก็มีความเป็นพิเศษต่อเมืองมาตั้งแต่ยุคสมัยใหม่ (City of modernity) ถึงปัจจุบัน (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, มปป: 214-215)

การมองพื้นที่แบบ Thirdspace ตามแนวทางการพัฒนาความคิดเรื่องพื้นที่จากแนวคิดของ Foucault และ Lefebvre โดยการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสามลักษณะ คือ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางสังคม โดย Lefebvre อธิบาย พื้นที่ลักษณะนี้ว่า เป็นส่วนที่เกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ 2 ประการแรก คือ พื้นที่ความคิด เป็นสิ่งที่เกิดจากการตีความ หรือให้ความหมาย พื้นที่ทางกายภาพที่เรามองเห็น นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคม ที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและเป็นเพียงจินตนาการอันซับซ้อน มีการช่วงชิง ชัดแย้ง และการแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา

ในทัศนะของ Lefebvre (1991: 411) พื้นที่ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกมาพิจารณาได้โดดๆ เหมือนวัตถุที่สามารถแยกจากผู้ดูหรือที่ทำความเข้าใจ โดยใช้มุมมองเพียงด้านเดียวแต่เป็นสิ่งที่มีความหมายหลายด้านและมีความหลากหลาย พื้นที่มีสถานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมาย เป็นทั้งสื่อ ตัวกลาง และบริบทของการช่วงชิงอำนาจ การกล่าวถึงพื้นที่แบบ Thirdspace จึงหมายถึง พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม (The habitat of social practices) ที่ความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ และความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ประเด็นที่ Lefebvre ให้ความสำคัญ ก็คือ การเมืองเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่ซึ่งต้องทำความเข้าใจอย่างวิเคราะห์ถึงการเมืองของการใช้ความรู้ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและการใช้อุดมการณ์ที่ปกปิดและอำพรางการใช้ความรู้นั้น ทั้งนี้เพราะในที่สุดแล้ว การช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำไปเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ (หรืออำนาจ) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดครองและครอบงำได้

นอกจากนี้ในหนังสือ The production of space (Lefebvre, 1991: 101) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของบุคคลกับพื้นที่ใน 3 ลักษณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาพื้นที่ในรูปแบบที่สมัยใหม่ โดยการมองพื้นที่แบบเลื่อนไหล ไม่ตายตัว อย่างนักสังคมวิทยาสมัยก่อน คือ มองว่าพื้นที่ที่มีชีวิตและมีความหมายให้กับผู้คนที่เข้าไปใช้พื้นที่ ไม่ใช่การมองพื้นที่ทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่มองว่าพื้นที่ คือ พรหมแดนที่มีการก้าวข้ามผ่าน ไปมาของผู้คน ก่อให้เกิดการถ่ายทอด เรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน หรือมองพื้นที่ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้คน พื้นที่เปรียบเสมือนเวทีในการต่อสู้ช่วงชิง

1. Spatial Practice คือ ความสัมพันธ์นี้เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน โดยแสดงออกให้เห็นได้จากพฤติกรรมของมนุษย์ต่อพื้นที่ต่างๆ ที่เป็นเหมือนดังการถอดรหัสชีวิต เช่น การใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวันจะมีส่วนสาธารณะกับส่วนตัว พื้นที่การทำงาน กับพื้นที่พักผ่อน ซึ่งในแต่ละสังคมก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยพื้นที่ในลักษณะนี้เองที่ผู้ศึกษาจะนำมาใช้

เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะพื้นที่ทางสังคมจะสอดคล้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ทุกพื้นที่ที่เป็นกิจกรรมจะนำไปสู่การนิยามความหมายของบุคคลและกลุ่ม เช่น พื้นที่มัสยิดของมลายูมุสลิม ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาใช้เพื่อประกอบศาสนกิจในที่นี้คือการละหมาดและยังใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ ที่สำคัญอีกด้วย ดังนั้นพื้นที่ๆ ดูเหมือนว่าเป็นเพียงประดิษฐกรรมอย่างหนึ่งกลับถูกทำให้มีความหมายโดยมนุษย์ซึ่งเป็นผู้กำหนดคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่เอาไว้อย่างที่บางครั้งก็ไม่ได้รู้ตัว

2. Representation of Space พื้นที่ในลักษณะนี้เป็นพื้นที่แบบมโนทัศน์ (Conceptualized Space) เช่น พื้นที่ที่ได้จัดการเอาไว้หรือมีการออกแบบ พื้นที่จะบอกว่าเราจะใช้หรือจะปฏิบัติกับพื้นที่นั้นอย่างไร พื้นที่นี้คือรูปแบบหลักการของสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีการผลิต พื้นที่ในลักษณะนี้จะเป็นพื้นที่ที่เรามีวัตถุประสงค์ในการใช้งานล่วงหน้า หรือมีความจำเป็นที่จะใช้พื้นที่นั้นแล้วจึงสร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการ เช่น โรงเรียนเป็นพื้นที่ๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อต้องการให้เป็นสถานที่ของการศึกษา และเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ทางวิชาการหรือการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อที่จะให้สังคมพัฒนามากขึ้น โรงเรียนจึงถูกสร้างขึ้นในลักษณะที่เป็นพื้นที่มโนทัศน์และเมื่อพื้นที่ถูกสร้างเสร็จเรียบร้อยก็จะเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางกายภาพที่ให้ผู้คนได้เข้ามาสร้างความหมายหรือสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองและกลุ่มต่อไป

3. Representation Space พื้นที่ในลักษณะนี้แสดงผ่านสัมพันธ์กับสัญลักษณ์และจินตนาการ เป็นพื้นที่ที่เป็นได้ทั้งของจริง และเป็นพื้นที่ที่ถูกพรรณนาขึ้น และวาดขึ้นจากแรงบันดาลใจของนักเขียน ศิลปิน พื้นที่แบบนี้มักถูกครอบงำกดทับ ดังนั้น ผู้กระทำจึงสร้างขึ้นโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ พื้นที่ในลักษณะนี้เป็นพื้นที่ในอุดมคติ เช่น พื้นที่ของภาพวาดที่ศิลปินกำหนดคนนัยหรือความหมายลงไปเพื่อต้องการสะท้อนความคิด ความรู้สึกออกมาผ่านภาพเขียน หรือ พื้นที่ในสื่อซึ่งเป็นพื้นที่ๆ แสดงถึงความคิดเห็นหรือความต้องการบางอย่างถ่ายทอดทางภาษา เพื่อเสนอให้สังคมรับรู้ว่าเขาต้องการอย่างไรและสังคมควรที่จะมีการพัฒนาไปในทิศทางใด

ในขณะที่เดียวกันที่แนวการศึกษาเรื่องพื้นที่ของสังคมวิทยาสมัยใหม่คงขาดนักคิดคนสำคัญอย่าง Michel Foucault ไปไม่ได้ เพราะเขาเป็นหนึ่งในการเสนอแนวการศึกษาเรื่องพื้นที่ด้วยการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ กับอำนาจ และมองว่าพื้นที่ว่า พื้นที่และวิถีคิดเกี่ยวกับพื้นที่มีหลายแบบ แต่พื้นที่ๆ เขาสนใจนั้น ได้แก่พื้นที่ที่มีความสำคัญกับพื้นที่ชนิดอื่นๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สงสัย การสร้างความมั่นคง หรือไม่ก็สลายความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมลง พื้นที่มีหน้าที่เชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่อื่นๆ ขณะเดียวกันก็ขัดแย้งกับพื้นที่เหล่านั้นไปพร้อมๆ กันด้วย

แนวทางการศึกษาพื้นที่ในทัศนะของ Foucault คือ

1. The Utopia คือ พื้นที่ในอุดมคติ เป็นพื้นที่ในจินตนาการที่เชื่อมโยงหรือไม่กี่ขัดแย้งกับพื้นที่จริงในสังคม แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีที่ตั้งจริงในสังคม (The Unreal Spaces)

2. Heterotopias คือ พื้นที่แบบพิเศษ เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงสะท้อน หรืออยู่ระหว่างพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง (Real Spaces) จึงมีทั้งมิติของพื้นที่จริง และมิติในอุดมคติอยู่ด้วยกัน กับพื้นที่อื่นชนิด (Other Spaces) ที่แตกต่างไปจากทั้งพื้นที่ในอุดมคติ กับพื้นที่จริง Foucault เขาให้ความสำคัญต่อพื้นที่แบบพิเศษเป็นหลัก โดยเขาเห็นว่าพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่ คือ ทั้งพื้นที่จริง และพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมาอยู่ด้วยกัน อย่างไรก็ตามพื้นที่ชนิดพิเศษมีอยู่มากมายในชีวิตจริงของเรา พื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopia) คือ การพยายามมองพื้นที่จากภายนอก (An External Space) นั่นคือ การมองพื้นที่อย่างสิ่งมีชีวิต และเป็นประดิษฐกรรมทางสังคม เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จริงกับความเป็นประดิษฐกรรมทางสังคมของพื้นที่

ดังนั้นจึงเห็นว่านักวิชาการทั้ง 2 คน เห็นความสำคัญของพื้นที่ ต่อผู้กระทำ เช่นเดียวกัน แม้ทั้งคู่จะให้ความสำคัญต่อพื้นที่กับการใช้ชีวิตประจำวันคล้ายคลึงกัน แต่ทั้งคู่เห็นต่างกันในเรื่องของผู้กระทำ (Subject) โดย Lefebvre เห็นว่า ผู้กระทำยังคงทำอะไรด้วยจิตสำนึก การถูกผลิตซ้ำบนพื้นที่ของชีวิตประจำวัน คือ การกระทำต่อ ผู้กระทำโดยตรง ที่ผ่านกลไกการผลิตพื้นที่ของระบบทุนนิยม พื้นที่เกิดได้จาก Spatial Practice ที่มีลักษณะของการวิพากษ์ แต่ก็เกิดภายใต้การกดทับของ Representation of space โดยทั้งนี้ในรูปธรรมแล้วการปฏิบัติ (Practice) ของผู้กระทำ คือ การแสดงออกซึ่งความสามารถของเราต่อการจัดขึ้นหรือยอมรับโครงสร้างของพื้นที่นั้นๆ

ในขณะที่เดียวกัน Foucault กลับเห็นว่า ผู้กระทำสามารถแสวงหาพื้นที่ที่แสดงออกของตนเองได้ ดังนั้น พื้นที่แบบ Heterotopias จึงเป็นพื้นที่พิเศษที่มนุษย์สามารถหาที่ให้อื่นๆ ได้ (Other Space) บนความแตกต่างไปจากพื้นที่จริงกับพื้นที่ในอุดมคติ โดยที่ตัวเองก็ยังคงอยู่ในพื้นที่ของการจัดการนั้นๆ พื้นที่แบบพิเศษ (Heterotopia) เป็นคำซึ่งถูกใช้ในทางวิชาการ โดย Foucault เป็นคนแรกๆ แต่ว่าพื้นที่ซึ่งเรียกว่า พื้นที่แบบพิเศษ ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้น เพราะมีคนพูดว่ามันมีอยู่ อันที่จริงมันมีมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว ซึ่งหมายถึงคำว่า ขอบเขตของพื้นที่เฉพาะในกิจกรรมนั้นๆ

De Certeau คือ นักคิดอีกคนหนึ่งที่ทำให้ความสนใจศึกษาเรื่องพื้นที่ (อ้างถึงในทัศนัย เศรษฐเสรี, 2550: ออนไลน์) โดยในการศึกษาของเขา พบว่า พื้นที่ที่เราเห็นโดยทั่วไป อย่างเป็นสังคมไทยสามารถที่จะเปลี่ยนทางตันของถนนไปเป็นสนามเบดมินตันได้ เราสามารถที่จะตากผ้าหน้าบ้าน หรือตากปลาเค็มได้บนพื้นที่ฟุตบอลซึ่งเจ้าของ คือ เทศบาล หรือเป็นภายีของคนอื่น นี่คือการต่อต้านหรือโต้แย้งโครงสร้าง ด้วยสิ่งที่เรียกว่า การโต้แย้งทางการเมืองในระดับจุลภาค ซึ่งไม่มีการจัดตั้ง ไม่มีมือบ ไม่มีการตกลงกันไว้ก่อนล่วงหน้า เป็นการเผชิญหน้ากับปัญหา และใช้

ทักษะของการเอาชีวิตรอดอย่างชาญฉลาด ซึ่งแต่ละบุคคลก็จะมีทักษะในการใช้ ที่ไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น สิ่งที่ De Certeau สนใจ ก็คือ เรื่องธรรมดาสามัญทั่วไป หรือเรื่องของชีวิตประจำวัน De Certeau เชื่อว่าธรรมชาติของพื้นที่ รูปร่างของพื้นที่ไม่ได้มีก่อน แต่เป็นตัวกำหนดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และในทางกลับกันชีวิตประจำวันต่างหากที่กำหนดบทบาทและรูปร่างของพื้นที่ตรงนี้ทำให้น้ำหนักของการพูดถึงพื้นที่ มั่นเทมาให้ความคิดสร้างสรรค์ของปัจเจกธรรมดาสามัญ ซึ่งเปิดพื้นที่ของการหายใจ หายคอในการเอาชีวิตรอดของโครงสร้างการกำหนดจัดการของสังคมสมัยใหม่เสมอ

นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องพื้นที่ยังมองถึงความเป็นชายขอบในสังคมสมัยใหม่ โดยการศึกษา ของ Rob Shield (RobShield, 1991: 7-10 อ้างถึงใน สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2543: 782-785) มองว่า เราควรศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็น “Social Spatialisation” พื้นที่ในความหมายนี้ จะเป็นสิ่งที่ถูกก่อรูปโดยสังคม ซึ่งมีที่มาจากทั้งส่วนที่เป็นวาทกรรมและไม่เป็นวาทกรรมภาคปฏิบัติ หรือกระบวนการสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน นอกจากนี้พื้นที่ที่ยังคงถูกจัดในรูปแบบของความสัมพันธ์ของการมองพื้นที่ในฐานะที่เป็นพื้นที่ชายขอบ Shields ยังเห็นว่า พื้นที่และสถานที่ชายขอบ (Marginal Spaces and Places) เป็นที่ที่ปฏิเสธและจำกัดจาก “ศูนย์กลาง” (Center) ชายขอบ จึงเป็นตัวละครของทุกๆ สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับศูนย์กลาง หากพิจารณาภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองบนพื้นที่รอบนอก (Periphery) และศูนย์กลาง (Centre) เป็นความสัมพันธ์ที่ลักษณะของความเป็นคู่ตรงข้าม (Binary Relationships) มากกว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน และกัน

ขณะเดียวกัน ชายขอบเป็นเสมือนพื้นที่ที่มี “ความเป็นอื่น” (The Other) ที่มีความแตกต่างจากรอบนอกและศูนย์กลาง ซึ่ง Shields (1997) ก็มองว่าพื้นที่และสถานที่ชายขอบ เป็นกระบวนการเชิงพื้นที่ของสังคมสมัยใหม่อย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นความหลากหลายเชิงสถานที่ และความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน เป็นทางเลือกทางภูมิศาสตร์ที่เริ่มต้นจากการเกิดของชายขอบ และ ทำทฤษฎีให้คำจำกัดความของศูนย์กลาง การก่อรูปใหม่อย่างเป็นอิสระของวัฒนธรรม และการสร้างแผนที่ใหม่ ความคิดของ Shields เป็นทั้งการโต้แย้งและการพัฒนากรอบการศึกษาเรื่องพื้นที่ต่อจากแนวคิดของทั้ง Lefebvre และ Foucault โดยสิ่งที่ Shields เห็นว่าควรจะเน้นอย่างมากสำหรับการศึกษาเรื่องพื้นที่ ก็คือ แม้พื้นที่จะเป็นสิ่งที่เราเห็นว่าเป็นเช่นนั้นอย่างแน่นอน แต่ สถานที่ และ จินตนาการของมันก็ไม่อาจเรียกว่า มีความเป็นจริงทางภาวะวิสัย และหากเราพิจารณาหรือตีความพื้นที่ในมิติของวัฒนธรรมแล้วเราก็ต้องคำนึงถึงเช่นกันว่า วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ขัดแย้ง ไม่ถาวร และเกิดใหม่ได้เช่นกัน สิ่งที่เราจะเข้าใจกระบวนการเหล่านี้โดยรวมแล้วแต่เราจะต้องพิจารณาว่าพื้นที่เป็นผลิตภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์และผ่านการต่อสู้ขัดแย้ง (Contest) ด้วย

อย่างไรก็ตามงานศึกษาลักษณะนี้ เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคนกับพื้นที่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ คนต้องอยู่ในพื้นที่และให้ความหมายของพื้นที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ รวมถึงการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองขึ้นมาภายใต้พื้นที่กายภาพที่ดำรงอยู่ เช่น งานของ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ (2549) กล่าวถึง พื้นที่ต่างๆ ในสังคมที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้หรือเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับความสนใจศึกษาจากทางวิชาภูมิศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นภูมิศาสตร์การเมือง ภูมิศาสตร์กายภาพ หรือภูมิศาสตร์มนุษย์ แต่เป็นพื้นที่ที่สำคัญเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนในสังคม เช่น บ้าน ถนน เมือง สุสาน ลูก โรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถาน สวนสัตว์ อนุสาวรีย์ ศูนย์การค้าและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการศึกษาพื้นที่โดยตรง กระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดในการผลิต/สร้างพื้นที่เหล่านี้ขึ้นมา เป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นคำกริยามากกว่าในฐานะที่เป็นคำนาม นั่นคือ การศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำเป็นตัวสร้างเอกลักษณ์/ความหมายให้กับคนในสังคม

อีกหนึ่งบทความ ที่กล่าวถึงพื้นที่ทางสังคมของคนเมืองในการศึกษา คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง บทความนี้เขียนถึงคนเมืองในกรณีของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเชื่อว่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เดิมคนเมืองเหล่านี้เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มาก่อน เช่น บ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง ชาวบ้านเป็นบรรพบุรุษเป็นม่านหรือพม่า ชุมชนกาด อำเภอสันป่าตอง เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นโดยพ่อค้าไทใหญ่ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดที่ใช้ คือ แนวคิดการกลายตัวตนทางชาติพันธุ์ในการอธิบาย เพื่อให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงตัวตนทางชาติพันธุ์ที่เกิดในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเลื่อนฐานะทางชนชั้น นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่และการเมืองเรื่องของพื้นที่จากความสั่นไหว ไม่ตายตัว ความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ พื้นที่เหล่านี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งกำหนดและจัดวางกลุ่มคนให้อยู่ในพื้นที่สังคม ขณะเดียวกันกลุ่มคนก็จะเลือกที่จะสร้างตัวตนที่บ่งบอกตำแหน่งแห่งที่เพื่อตอบโต้ต่อรองและขัดขืนพลังอำนาจ ดังนั้น การทำความเข้าใจเรื่องพื้นที่จึงทำให้สามารถเข้าใจเรื่องตัวตนในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สลับซับซ้อนได้ดีขึ้น (ชยันต์ วรรณะภูติ, 2549: 33)

นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องพื้นที่ยังเป็นการให้ความสำคัญกับทฤษฎีทางด้านสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าทางด้านภูมิศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ (2549: 163) มองว่าสำหรับนักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ นั้นเป็นเพียงผลผลิตของเทคนิควิทยาการการสร้างพื้นที่ (Technologies of spaces) (Foucault, 1984) แบบหนึ่งที่เราเรียกว่า การทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องน่ายกย่องบูชา (The Purification of space) มากกว่าเป็นพื้นที่ตามธรรมชาติ ส่วนสิ่งที่เทคนิควิทยาการของพื้นที่แบบนี้กระทำ คือ การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ ด้วยการระบุ กำหนดบทบาท หน้าทีเฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการล่วงล้ำ/ล่วงละเมิด เช่น พื้นที่ส่วนตัว/พื้นที่สาธารณะ ที่ทำงาน/

ที่พักผ่อน ในเมือง/ชนบท ประเทศ/ต่างประเทศ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดผู้ดูแลปกป้อง หรือผู้พิทักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นั้นๆ ไปพร้อมกัน

สำหรับงานที่ศึกษา รัชชาติ พื้นที่ทางสังคม และการเมืองวัฒนธรรม ว่าด้วย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยให้ความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองวัฒนธรรม ของ ยศ สันตสมบัติ (2551: 38) การเปิดพื้นที่ทางสังคม และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนที่อาศัย อยู่บริเวณชายขอบของสังคม งานวิจัยชิ้นนี้จึงเลือกพื้นที่วิจัยในลักษณะที่เป็นเวทีแบบต่างๆ ซึ่งมีผู้คน หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันในหลายพื้นที่ เช่น เชียงของ เชียงแสน ท่าสองยาง แม่อา- ผาง และปางมะผ้า ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้าและ วัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัชชาติมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันบางพื้นที่ เช่น ไนท์บาร์ซาร์ บ้านม้ง คอยปุย แม้จะมีได้เป็นพื้นที่ชายแดน หากแต่เป็นพื้นที่ซึ่งมีการเคลื่อนไหวของสินค้า ผู้คนและ ปฏิสัมพันธ์ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะเดียวกัน พื้นที่ซึ่งได้รับการเลือกสรรในโครงการวิจัยชิ้นนี้ จึงไม่ใช่หมู่บ้าน หากแต่เป็นพื้นที่ในลักษณะพิเศษ ที่ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์ เชิงอำนาจถูกผลิตซ้ำและสร้างใหม่ในการเจรจาต่อรองระหว่างชนต่างๆ ซึ่งไปมาหาสู่และทำการค้า ตามแนวชายแดนและข้ามพรมแดนของรัชชาติ งานวิจัยนี้มีลักษณะเป็น Multisited ethnography ซึ่งมีพื้นที่ของการวิจัยที่ไม่ใช่หมู่บ้านหรือชุมชน แต่เป็นพื้นที่ของการปฏิบัติการและปฏิสัมพันธ์เชิง อำนาจที่ปรับเปลี่ยนและเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

อีกประการหนึ่ง งานที่ศึกษาพื้นที่กับวัฒนธรรมก็ยังคงมีให้เห็นอย่างต่อเนื่อง เพราะในพื้นที่ย่อมประกอบด้วยกลุ่มคน ฉะนั้น ในพื้นที่จึงไม่สามารถปฏิเสธวัฒนธรรมได้ เพราะวัฒนธรรม ถูกสร้างขึ้นจากคนกลุ่มต่างๆ จึงทำให้พื้นที่ๆ คนอาศัยอยู่นั้นต้องมีวัฒนธรรมอยู่ในพื้นที่เสมอ ซึ่ง นำไปสู่การศึกษาเรื่องพื้นที่กับวัฒนธรรม ของ Gupta and Ferguson (1997 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2551: 36) ที่ตั้งคำถามอย่างแหลมคมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับพื้นที่ โดยเฉพาะ แนวคิดเดิมที่มองวัฒนธรรมในลักษณะติดตรึงกับพื้นที่หรือดินแดน และนำเสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับ ความไม่ต่อเนื่องของดินแดนกับวัฒนธรรม จากการศึกษาชีวิตของอพยพข้ามพรมแดนรัชชาติ คุปตะ และเฟอร์กูสัน เสนอว่า คนที่เคลื่อนย้ายเหล่านี้มีวิถีคิด เรื่องดินแดนแบบใหม่ โดยไม่ได้ยึดติดกับ พรมแดนรัชชาติ เช่นเดียวกับชุมชนในจินตนาการของ เบน แอนเดอร์สัน หากแต่ผู้อพยพกลับใช้ ความทรงจำจากดินแดนมาสร้างโลกทางจินตนาการใหม่ในพื้นที่แห่งใหม่ โดยดินแดนเดิมหรือบ้านเกิด ยังคงเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการสร้างบ้านใหม่ของคนเหล่านี้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมของผู้อพยพ จึงมีลักษณะเป็นลูกผสม (Hybridity) ระหว่างบ้านเดิมกับดินแดนแห่งใหม่ โดยไม่ได้จำกัดหรือผูกติด กับวัฒนธรรมที่เป็นต้นกำเนิดเพียงอย่างเดียว

หรืองานของนักวิชาการไทย อย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ที่ให้ความหมายพื้นที่ ในมิติที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย โดยมองว่าวัฒนธรรมไทยเป็นเสมือนโครงสร้าง จากลักษณะของการเป็นพื้นที่เฉพาะ มาเป็นความสัมพันธ์ของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับต่างๆ รวมทั้งกฎเกณฑ์ของพื้นที่ในวัฒนธรรมไทยนั้น ก็มีลักษณะที่ไม่ตายตัวอีกด้วย เป็นการมองพื้นที่ว่าเป็น โครงสร้างหนึ่งทางสังคม ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่สังคมกำหนด

1.2 แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์

นอกจากแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่จะเข้ามามีส่วนในการศึกษาการสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมแล้ว แนวคิดหนึ่งที่เชื่อมโยงกับแนวคิดนี้ คือ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์หรือการศึกษาความเป็นตัวตนของคน อย่างที่ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546: 31) ศึกษาและเห็นว่าจุดแข็งอย่างหนึ่งของมานุษยวิทยา คือ การให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมในสังคม สังคมต่างยุคต่างที่ผลิตค่านิยมความเป็น **ตัวฉัน** ตลอดจนบทบาทหน้าที่และฐานะทางสังคมของ **ตัวฉัน** ความหมายของปัจเจกภาพ ฝังแน่นอยู่กับบริบททางสังคม มันเกี่ยวข้องกับระบบอำนาจในสังคมนั้น เกี่ยวโยงกับว่าสังคมนั้นมีระดับความเป็นสถาบัน มากน้อยเพียงใด และยังเกี่ยวข้องกับค่านิยม สังคมด้วย เพราะมโนทัศน์ปัจเจกภาพจะเป็นสิ่งเชื่อมคนกับสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

หรือที่ F. Barth (อ้างถึงใน กาญจนาน แก้วเทพ, 2549: 131-135) ให้ค่านิยมว่าอัตลักษณ์ต้องเป็นกระบวนการแบบเหรียญ 2 ด้าน ด้านหนึ่ง คือ การรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน (Self-ascription) และในอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย (Ascription by other) อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามที่สร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล คือ ตอบคำถามให้ได้ว่า เราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ตรงไหน

นอกจากคำถามหลักเหล่านี้ก็จะมีคำถามย่อยอื่นๆ ตามมาเป็นชุด เช่น มีใครเป็นพวกเดียวกับเราบ้าง เราอยู่ที่ไหน เรามีที่ทางอย่างไร เรามีความสัมพันธ์กับใคร คนอื่นสัมพันธ์กับพวกเราอย่างไร หลังจากค่านิยมแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การศึกษากระบวนการต่อตัวของอัตลักษณ์นั้นเป็นอย่างไร Barker (2000 อ้างถึงใน กาญจนาน แก้วเทพ, 2549: 132) กล่าวว่า อัตลักษณ์มิใช่เรื่องที่ติดตัวมาตามธรรมชาติ (Anti-essentialism) หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (Socially construction) และอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นได้จากปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าอัตลักษณ์เกิดจากการสังสมผลผลิตของวาทกรรม (Product of discourse) แนวคิดใหม่เกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ก็ยิ่งให้ข้อคิดว่า การที่จะเลือกเอาโฉมหน้าเสี้ยวใดของอัตลักษณ์ออกมาเสนอ นั้น มักจะเกี่ยวข้องกับการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร

(Resource Mobilization) อุตลักษณ์จึงไม่ใช่เรื่องระดับจิตวิทยาเท่านั้นหากแต่เป็นเรื่องของการเมืองแห่งการช่วงชิงทรัพยากรด้วย และการเมืองที่สำคัญที่สุด คือ อุตลักษณ์นั้นเจ้าของเป็นผู้สร้างเองหรือผู้อื่นมาสร้างให้อุตลักษณ์จะทำหน้าที่เป็นสิ่งที่กำหนดทางเดินให้แก่คนเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเรา และใครที่แตกต่างจากเรา ซึ่งส่วนใหญ่แล้วอุตลักษณ์จะถูกกำหนดโดยความแตกต่างซึ่งอาจจะมองเห็นได้ในลักษณะของการแบ่งแยกออกจากกัน เช่น เด็กผู้หญิงจะเล่นตุ๊กตา ส่วนเด็กผู้ชายจะเล่นปืน เป็นต้น

สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอุตลักษณ์นั้นมีอยู่ 4 ปัจจัยหลักๆ คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม (เกิดเป็นอุตลักษณ์ของคนแต่ละชน) ปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูครอบครัว ปัจจัยจากการใช้ชีวิตในวัยเด็กในโรงเรียนและกลุ่มเพื่อน อิทธิพลจากสื่อต่างๆ และในสื่อประเภทอื่นๆ เช่น หนังสือเรียน โทรทัศน์ หรือบทเพลง ก็มีแบบแผนส่วนใหญ่ของอุตลักษณ์ทางเพศ คือ ผู้หญิงและผู้ชาย ผลกระทบต่อการสร้างอุตลักษณ์ดังกล่าวนี้มีผลในหลายระดับ ทั้งต่อการใช้ชีวิตส่วนตัวของผู้หญิง ต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง และต่อการใช้ชีวิตในสังคมของผู้หญิง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาอุตลักษณ์ของผู้คน ปรากฏให้เห็นมากในช่วงที่ผ่านมา เพื่อสะท้อนให้เห็นชีวิตและตัวตนของบุคคล ผ่านวาทกรรมและบริบททางสังคม กระบวนการสร้างความหมายให้กับตนเอง เกิดขึ้นในคนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะออกมาในลักษณะของอุตลักษณ์ส่วนบุคคลหรืออุตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อย่างงานศึกษา โลกของคนไร้บ้านของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546: 4-5) งานที่ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ในสาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ งานชิ้นนี้ใช้กระบวนการศึกษาทางมานุษยวิทยาด้วยการทำความเข้าใจกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตในเมืองหลวง โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งถาวร คนทั่วไปมักเรียกว่า คนเร่ร่อน หรือคนไร้บ้าน รูปแบบของคนจนเมืองที่รุนแรง โดยมีพื้นที่ในการศึกษาที่สนามหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ของคนไร้บ้านได้อาศัยหลับนอนและทำมาหากิน เพราะคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะไร้ญาติขาดมิตรและไม่มีบ้าน จึงต้องอาศัยสนามหลวงเป็นที่พักนอน งานของบุญเลิศ ไม่ได้ต้องการสร้างความรู้สึกหดหู่ให้กับคนเหล่านี้ เพียงแต่พยายามสื่อให้เห็นถึง พื้นที่กับอุตลักษณ์ของคนไร้บ้านว่าย่อมมีความหมาย และควรให้ความเข้าใจแก่คนชายขอบ เพราะไม่มีใครที่ไม่อยากมีบ้านหรือครอบครัวที่อบอุ่น แต่พวกเขาเลือกชีวิตที่เกิดมาไม่ได้ งานของบุญเลิศ พยายามแฝงตัวเข้าไปอยู่ในส่วนหนึ่งของคนไร้บ้าน เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก ให้ได้อย่างเต็มที่ ท้ายที่สุดเรื่องราวของคนไร้บ้านก็ได้มีโอกาสตีแผ่แง่มุมดีๆ ให้กับผู้อ่านเพื่อเข้าใจว่าอย่างน้อยที่สุด ก็คือ พวกเขา คือ มนุษย์คนหนึ่ง ในสังคมที่มีอุตลักษณ์ท่ามกลางความเลื่อนไหลและพลวัตรของสังคม

หรืองานที่สะท้อนอุตลักษณ์ทางเพศของชาวสีมวงของ พิเชฐ สายพันธ์ (อ้างถึงในปริตรตา เณติมเผ่ากอนันตกุล, 2545: 36-57) เกย์: ในฉากชีวิตแห่งสีมสถาน การศึกษาทางมานุษยวิทยา

จากทัศนะ การมอง คน และพื้นที่ บนพื้นฐานความคิดแบบศูนย์กลางที่เกิดจากความใกล้ชิดคุ้นเคย โดยแบ่งโลกออกเป็น ที่นี่ และที่อื่น ความเป็นอื่นจึงเกิดขึ้นในกรอบความคิดที่อยู่ในรูปของโครงสร้างความคิดแบบชั่วคราวข้าม คือ ศูนย์กลาง และนอกศูนย์กลาง ชีวิตเมืองที่ซับซ้อนและประกอบไปด้วย กลุ่มคนที่แตกต่างกันหลากหลายจนทำให้เกิดกลุ่มอัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะขึ้นมากมาย เช่น อัตลักษณ์ทางเพศ เกย์ เลสเบียน กลุ่มเด็กเร่รอน กลุ่มคนเก็บขยะ

ดังนั้น ในบริบทของเมือง ความเป็นอื่น จึงเกิดขึ้นซ้อนทับกันบนระนาบทางพื้นที่ (Space) ชุดเดียวกัน เนื่องจากพื้นที่เมืองไม่ได้ถูกจำกัดโดยเส้นเชิงต่อการที่คนกลุ่มต่างๆ เข้ามาใช้ดำเนินชีวิต เราจึงพบว่า ผู้คนที่เดินสวนกันไปมา หรือใช้ชีวิตบนพื้นที่เดียวกัน ยังคงมีกำแพงของความเป็นกลุ่มสมาชิกที่แตกต่างมากมาย ทั้งที่ต่างก็ดำเนินชีวิตอยู่บนระนาบทางพื้นที่เดียวกัน พื้นที่จึงถูกทำให้กลายเป็นสถานที่ ที่มีคุณสมบัติเฉพาะสำหรับกลุ่มสังคมหรือคนเมืองที่ต้องการเข้ามาใช้ชีวิต เพื่อแสวงหาตัวตน ภาพลักษณ์ เพื่ออัตลักษณ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความแตกต่าง ตราบเท่า ที่เมืองยังคงถูกมองว่าเป็น โลกของคนแปลกหน้า เกย์ จึงเป็นกลุ่มสังคมอีกกลุ่มหนึ่งในความซับซ้อนของสังคมเมืองที่เป็น โลกของคนแปลกหน้า กลุ่มเกย์ถูกมองว่าเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะที่มีการก่อรูปทางวัฒนธรรมของกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด การออกมาใช้ชีวิตนอกร้านของชาวเกย์จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดจากทศวรรษที่ 50 ต้น 60 นั่นคือ ชีวิตในการแสดงออกของความ เป็นเกย์ในช่วงแรกนั้น ชาวเกย์ได้อาศัยพื้นที่สาธารณะ เช่น สวนสาธารณะต่างๆ หรือตามริมถนนสำคัญๆ ในการพบปะกัน อย่างไรก็ตามพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ก็ได้ออกกำหนดความหมายเฉพาะที่แตกต่างไปจากความหมายปกติทั่วไปซึ่งรับรู้กันเฉพาะในกลุ่มชาวเกย์

อีกงานที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชีวิตคนเก็บขยะ ประสพการณ์เมืองคนเก็บ และรับซื้อของเก่าซาเล้ง ที่ สิริพร สมบูรณ์บุรณะ (2545: 184) กล่าวว่า งานวิจัยชิ้นนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเสวนาประสพการณ์ชีวิตคนเมือง ที่มองสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน อยู่ในช่วงการปรับตัวและต้องเผชิญกับสิ่งใหม่ๆ ที่ทำทนายอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ต้องหันกลับไปดูกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมซึ่งถูกมองว่าเป็นพวกที่อยู่นอกพรมแดนของ เส้นระเบียบทางสังคม หรือนอกสถาบันที่เป็นทางการ ขณะเดียวกันผู้ที่อยู่ชายขอบจะรู้สึกว่าคุณค่าความมั่นคงและคลุมเครือกับสถานภาพที่เป็นอยู่ ทำให้พวกที่อยู่ชายขอบต้องค้นหาพื้นที่ ทรัพยากร และเวลา ของตนเอง เพื่อแสดงถึงความมั่นคงและอัตลักษณ์ของตนในสังคม เรามักจะพบว่าบุคคลเหล่านี้มีบุคลิกลักษณะเฉพาะ และสามารถปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างรวดเร็ว คนเก็บและรับซื้อของเก่าซาเล้ง ซึ่งเราถือว่าเป็นกลุ่มคนที่อยู่นอกกรอบที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่อยู่นอกกรอบเวลา พื้นที่ และทรัพยากรของสังคม เมื่อก้าวถึงกลุ่มคนเหล่านี้มักจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่อยู่ห่าง

จากศูนย์กลาง ผู้ที่แปลกแยกจากบรรทัดฐานกฎระเบียบและศีลธรรม จึงเกิดการนิยามที่เป็นอคติหรือการดูหมองในแง่ลบ

อีกงานที่ศึกษาเกี่ยวโยงให้เห็น พื้นที่ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตประจำวันของคน ที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน เป็นงานศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสมัยใหม่ของ ฌูว์ฟงส์ จิตรนิรัตน์ (2550) ที่จะมีมุมมองในเรื่องพื้นที่ว่าเป็นสิ่งที่ลื่นไหลไม่ตายตัว มีการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมระหว่างผู้คนกับกระแสของโลกาภิวัตน์ที่ไม่อาจจะทำให้หยุดนิ่งได้ โดยเฉพาะพื้นที่ในเมืองที่ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกมาเป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ด้วยเช่นกัน เพราะเป็นพื้นที่เมืองจะเห็นภาพความลื่นไหลและหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมมากกว่าพื้นที่ในชนบท จากการพัฒนาก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการศึกษา ทำให้เมืองกลายเป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายจากผู้คนที่มิปฏิบัติการใช้ชีวิตประจำวัน การศึกษารหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริง และหลังสมัยใหม่ โดยช่วงแรกเน้นแนวคิดและทฤษฎีที่มีต่อชุมชน ศึกษาสภาพชุมชนและสังคมหลังสมัยใหม่ พร้อมยกตัวอย่างชุมชนที่ปราศจากเอกภาพและใกล้ชิด ซึ่งสร้างจากชีวิตประจำวัน รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เครือข่ายมิตรภาพ สุนทรียศาสตร์และวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคลเป็นชุมชนที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ชุมชนที่ปราศจากชุมชน ชุมชนที่กำลังจะมาถึง ชุมชนแห่งอารมณ์ ชุมชนมิตรภาพ ชุมชนแบบเลือกสรร ชุมชนเหล่านี้ล้วนแต่ถูกทำให้หายไปไม่ปรากฏในการศึกษาชุมชนของแนวคิดสมัยใหม่ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้ว่าถึงแม้ในอดีตจะมีสถานะเป็นชุมชนชายขอบ คนและชุมชนมักถูกมอง ตั้งคำถามและให้ความหมายในแง่ลบไม่ว่าจะประทับตราว่าเป็นคนหัวหมอ นิยมความรุนแรง

อีกทั้งมองพื้นที่เป็นศูนย์กลางที่เรียกว่า เมือง อันเป็นพื้นที่ๆ เต็มไปด้วย สัญลักษณ์ของความก้าวหน้าและทันสมัย แต่ในด้านหนึ่งกลับเต็มไปด้วยปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เรียกว่า คนจนเมือง แต่ในนามของการพัฒนาคนจนเมืองเหล่านี้กลับถูกละเลยและเบียดขับให้กลายเป็นอื่น กลายเป็นสิ่งแปลกปลอมและส่วนเกินของเมือง ซึ่งนำแนวคิดเรื่องพื้นที่มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างรหัสและกักขังหนองเหนียว อัตลักษณ์ชุมชน การดิ้นรนและการขัดขืนในชีวิตประจำวันของชุมชน ซึ่งดำเนินไปทั้งในแง่การโต้ตอบและสร้างความหมายใหม่ และปรับตัวให้สอดคล้องกับวาทกรรมและอุดมการณ์ครอบงำ เช่น กรณีชุมชนใต้สะพาน ชุมชนเก้าเส้ง กรณีไร่หรือชุมชนบ้านครัว เป็นต้น

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งมักจะกล่าวถึงกันมากคือมุมมองหรือมิติในการศึกษา นักวิชาการพยายามจะหาคำตอบต่อข้อคำถามที่ว่าอะไร คือ สิ่งที่ยิ่งยงและแสดงความเป็นตัวตน สุธีวงศ์ พงษ์ไพฑูริย์ (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธ์, 2552: 9) ให้ความเห็นว่าจิตสำนึกที่ตนเองตระหนักว่าเราเป็นเช่นนี้หรือจิตสำนึกร่วมที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมกัน คือ อัตลักษณ์

ของชุมชน อัตลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัดเจนที่สุดจะต้องมองให้มิติทางวัฒนธรรม เพราะการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมหรือจารีตเป็นเรื่องของการพยายามที่จะหลอมคนที่มีจิตหลากหลายเข้ามาอยู่ในกรอบเดียวกัน คือ ให้จารีตกลายเป็นจารีตร่วมหรือที่เรียกว่าจารีต ให้คนปฏิบัติเหมือนๆ กันเพื่อสร้างความเป็นชุมชน ความเป็นพวกเป็นกลุ่ม การสร้างต้องผ่านบรรทัดฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีเอาประเพณีที่หลายๆ คนได้กลิ่นกรองแล้วและเห็นว่าดีมาตั้งขึ้นและใช้วิธีการ (ทางวิทยาศาสตร์) ให้เยาวชนผลิตซ้ำ ปฏิบัติซ้ำ หรือทดลองจนมั่นใจแล้วจึงสร้างเป็นกรอบจารีตวัฒนธรรมขึ้น

ดังนั้น เมื่อเราเข้าไปอยู่ในสังคมใดๆ ถ้าต้องการให้สังคมยอมรับก็ต้องอยู่ในกรอบจารีตประเพณี การปฏิบัติตามจารีตนานๆ เข้าก็จะเกิดความเคยชินกลายเป็นนิสัย เพราะฉะนั้นคนที่อยู่ในชุมชนหนึ่ง มีประเพณีร่วมกัน ยอมรับในหลักการร่วมกัน อันนี้คือตัวบ่งบอกความเป็นพวกเดียวกัน หากใครไม่สามารถปรับจิตของตนมาสู่จารีตร่วมได้ก็ไม่ถือว่าเป็นพวกเดียวกัน ทำให้อยู่ในสังคมนั้นไม่มีความสุข การสร้างอัตลักษณ์นอกจากจะมองในกรอบความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งแล้ว ยังต้องขยายขอบเขตไปสู่กลุ่มต่างๆ รอบข้างและก้าวล้ำไปสู่โลกภายนอกด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้แง่คิดว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนคือการนิยามว่าเราเป็นใคร มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร นั่นแสดงว่า เมื่อมีการนิยามตนเอง ก็จะต้องนิยามคนอื่นไปด้วยในตัว เพราะอัตลักษณ์เป็นผลของความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ทั้งในสังคมหนึ่งๆ และในโลกกว้างตอบได้กันไปมาระหว่างการนิยามอัตลักษณ์ของแต่ละฝ่าย ต้องมีการปรับเปลี่ยนเรื่อยๆ ความหมายของอัตลักษณ์จึงไม่หยุดนิ่ง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนมีอยู่เสมอเนื่องตลอดเวลา ดังนั้นการนิยามอัตลักษณ์จึงมิได้อาศัยชาติพันธุ์เพียงอย่างเดียว หากอาศัยเกณฑ์อื่นๆ เช่น วัฒนธรรม ศาสนา อาชีพการเมือง การยอมรับอำนาจของรัฐ เป็นเครื่องตัดสินด้วย

ในอีกมิติหนึ่งของการศึกษาอัตลักษณ์คือการพิจารณาในบริบทของประวัติศาสตร์ การรับรู้และสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนที่มีร่วมกัน การใช้ตัวบ่งชี้ในลักษณะนี้ สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ได้ ชาร์ลส์ คายส์ 2 (Charles F. Keyes อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธ์, 2551: 23) นำเสนอว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการหล่อหลอมที่มีมายาวนานของความรู้สึก ร่วมกันในสายเลือด (Shared descent) ไม่ว่าจะ เป็นภาษาที่กลุ่มใช้สื่อสารกัน ตำนาน นิยายปรัมปรา การกล่าวอ้างถึงการมีจุดกำเนิดร่วมกันและบริบททางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกได้ร่วม กันสร้างและประสบชะตากรรมมาด้วยกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการพิจารณาเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา คือ เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม เพราะอัตลักษณ์ที่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือสังคมสร้างขึ้นมานั้นอาจจะมีรูปปลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน ต้องแยกแยะพิจารณาในแต่ละประเภท อาทิ

- อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) หมายถึง ความเป็นตัวตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสายตาของสาธารณชน เป็นภาพแห่งการรับรู้ของสังคมเกี่ยวกับปัจเจกนั้นๆ
- อัตลักษณ์ส่วนตัว (Ego Identity) หมายถึง ความเป็นตัวตนของปัจเจกที่ตัวปัจเจกเองมีความรู้สึก มีความคิด มีความเข้าใจ เกี่ยวกับตนเองซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการนิยามของบุคคลภายนอก
- อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หมายถึง อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม แต่บนพื้นฐานของความเหมือนนั้น ย่อมมีความแตกต่างของกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนด้วย
- อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) หมายถึง อัตลักษณ์ที่เป็นภาพรวมของกลุ่มคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งกินความหมายทั้งอัตลักษณ์ที่คนภายนอกมอบให้และอัตลักษณ์ที่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสังคมตามสายตาของคนใน จะเห็นได้ว่า ความหมายของอัตลักษณ์ไม่สามารถที่จะนิยามโดยไม่เกี่ยวข้องกับการบริบทได้เลย การที่สมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ จะบอกว่าตัวเองเป็นใครนั้นต้องขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่นๆ

อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนจึง เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏในวาทกรรม เพราะวาทกรรมเป็นเรื่องของอำนาจ และเทคนิคการใช้อำนาจในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจก ผู้ที่มีอำนาจมากกว่าสามารถที่จะใช้เทคนิคสร้างกรอบหรือกำหนดแนวทางให้ปัจเจกแสดงบทบาทได้ โดยที่ผู้แสดงอาจจะไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังตกอยู่ภายใต้วาทกรรมอันนั้น ในอีกแง่มุมหนึ่งอัตลักษณ์และสำนึกความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มักจะเกิดขึ้นได้ในสภาวะการณ์ที่มีการเผชิญหน้า การแย่งชิงทรัพยากร การใช้อำนาจภายในระบบสังคม อัตลักษณ์จะถูกสร้างขึ้นในลักษณะการต่อรอง และการตอบโต้ จากงานวิจัยเรื่อง “หลักช้าง : การสร้างใหม่อัตลักษณ์ไท่ได้คง” ของ ยศ สันตสมบัติ (2552) ที่ทำการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มหนึ่งทางตอนใต้ของจีน พบว่า เมื่อกลไกตลาดและระบบทุนนิยมได้เข้าสู่ชุมชน การแก่งแย่งแสวงหาผลประโยชน์มีมากขึ้น ผืนดินที่เดิมเคยเป็นที่ทำกินของคนไท่ถูกเบียดแย่งจากคนจีน หนทางที่จะแก้ปัญหาได้อย่างนุ่มนวลที่สุด ก็คือ การรื้อฟื้นหรือสร้างใหม่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นมาเพื่อเป็นการต่อรองโดยการปรับใช้ระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมเป็นเส้นกั้นพรมแดนทางชาติพันธุ์

1.3 แนวทางการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

อำนาจเป็นแง่มุมหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่รับรู้และซึมซับความหมายโดยปริยาย มนุษย์รู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า อำนาจผ่านการปฏิบัติและประสบการณ์ในชีวิตจริง แต่อยากที่จะอธิบายถึงเรื่องราวให้ชัดเจนและเป็นระบบ อำนาจจะเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์หรือ โครงสร้าง

ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น อำนาจทางการเมือง อำนาจทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจกับวัฒนธรรม ต่างก็มาจากคนเป็นผู้สร้างอำนาจทั้งสิ้น เพราะอำนาจไม่สามารถเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นลักษณะที่คนสร้างความหมายและปรากฏการณ์ในความสัมพันธ์นั้นๆ เพื่อให้เป็นข้อปฏิบัติทางสังคม

การศึกษา เรื่อง วัฒนธรรมกับอำนาจนั้นนับได้ว่า ปีแอร์ บูดิเยอ (อ้างถึงใน รัตนา โตสกุล, 2548: 38-39) เป็นผู้ที่ทำให้เห็นว่า วัฒนธรรมทำให้อำนาจความสัมพันธ์ทางชนชั้นในสังคมคลุมเครือ ซึ่งต่อมาเขาได้เสนอแนวคิดอำนาจในเชิงสัญลักษณ์และความรุนแรงว่า ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างวัฒนธรรมกับอำนาจจะมีการขยายออกไปอย่างกว้างขวางและมีการส่งเสริมการใช้อำนาจผ่านกลไกทางวัฒนธรรม เพื่อครอบงำและควบคุมพลเมืองของตนเอง กลไกวัฒนธรรมแห่งอำนาจเหล่านี้ดูซับซ้อน ลุ่มลึก และคลุมเครือ ยากที่จะเข้าใจได้โดยง่าย บูดิเยอร์ให้ความสนใจกับการปฏิบัติอย่างแฝงเร้นของอำนาจที่ปรากฏในกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ซึ่งถ้าหากพิจารณาเพียงภายนอกจะเห็นว่าปฏิบัตินั้นไม่แสดงอำนาจในการครอบงำและควบคุม โดยเขาให้ความสำคัญของอำนาจในสองระดับ คือ โครงสร้างและมนุษย์ผู้กระทำการ

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม (2536) กล่าวว่า ในสังคมไทยมีความเชื่อในเรื่องสิ่งที่เหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อในพลังอำนาจที่จะคลั่งคลุ้มให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรากฏในรูปของศาสนาและไสยศาสตร์ ความเชื่อทั้งสองสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์เรื่อยมาตั้งแต่โบราณ ในสังคมไทยแล้วความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติจะมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผนเกิดเป็นจารีตประเพณีที่จะอยู่ร่วมกัน ซึ่งคือ แหล่งที่มาของอำนาจที่ควบคุมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นระดับองค์กรพื้นฐาน เช่น ครอบครัว ชุมชน จะมีผีบ้าน ผีเรือน พระภูมิเจ้าที่คอยปกป้องรักษาให้อยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เมื่อชุมชนพัฒนามาเป็นเมือง รัฐ อาณาจักร ทำให้โครงสร้างของสังคมซับซ้อนขึ้น มีชนชั้นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ระบบความเชื่อซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจก็ซับซ้อนยิ่งขึ้น นอกจากจะใช้หลักกฎหมายและการเมือง การปกครองแล้ว ผู้ปกครองยังใช้ความเชื่อเหนือธรรมชาติในการรักษาระเบียบแบบแผน ขจัดความขัดแย้ง รักษาสถานภาพและอำนาจของชนชั้นผู้ปกครองเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในสังคม

อย่างไรก็ตาม รัตนา โตสกุล (2548: 94) กล่าวถึง อำนาจว่า เป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่ผูกติดกับระบบโครงสร้างสังคมผ่านระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรม และปัจเจกสามารถนำทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ เพื่อเสริมอำนาจให้ตนเองและควบคุมทางสังคมให้บรรลุผลได้ตามปรารถนา ขณะเดียวกันการกระทำของปัจเจก ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่สะท้อนเฉพาะความต้องการของปัจเจกเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เกิดการผลิตซ้ำของโครงสร้างที่เป็นบริบทให้เกิดการกระทำของปัจเจก เช่น พิธีกรรมที่ปัจเจกกระทำขึ้นช่วยต่อยุ่ระบบความเชื่อและจารีตประเพณีที่เป็นส่วนหนึ่ง

ของโครงสร้างสังคมให้แน่นแฟ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับ โครงสร้างจึงมีลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกันสะท้อนกลับไปมาหากัน

ดังนั้นจึงเห็นว่า อำนาจเป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่กับมนุษย์ และโครงสร้างทางสังคม เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้กำหนดให้อำนาจมีพลังและผลต่อปฏิบัติการชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะยุคสมัยใด อำนาจก็มีอยู่ในตัวบุคคลทั้งสิ้นอยู่ที่ว่ามนุษย์จะนำมาใช้ในเงื่อนไขหรือบริบทใดเท่านั้นเอง อย่างกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าอำนาจมักจะปรากฏในความสัมพันธ์เสมอ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำรัฐหรือปัจเจกด้วยกันก็จะก่อให้เกิดอำนาจขึ้นในความสัมพันธ์นั้น แม้กระทั่งโครงสร้างก็เป็นสิ่งหนึ่งที่อำนาจแฝงเร้นอยู่ เพื่อมีผลต่อการควบคุมสังคม เช่น กฎหมาย หลักศาสนา ลัทธิ ศักดิ์สิทธิ์ แต่ทั้งนี้ อำนาจทุกอย่างที่เกิดขึ้นล้วนมาจากมนุษย์เป็นผู้นิยาม

ในส่วนของ อำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นักคิดคนสำคัญอย่าง มิเชล ฟูโกต์ (อ้างถึงใน นิวัตติ ทองมล, 2546) ได้ให้ความสนใจและศึกษาว่า อำนาจ คือ การผลิตความหมายหรือการนิยามเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ที่วางอยู่บนมุมมองๆ หนึ่ง ซึ่งหมายรวมถึง การผลิตชุดความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ นั้น ที่สำคัญ ก็คือ การเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา สำหรับ ฟูโกต์แล้ว ความรู้ทุกชนิดที่ถูกผลิตออกมาเกี่ยวข้องกับอำนาจเสมอ และสามารถเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือของอำนาจได้ตลอดเวลา ครอบงำที่คนหรือสังคมนั้น ขอมรับชุดความรู้ที่ถูกผลิตขึ้น ประเด็นต่อมา คือ เรื่อง “อำนาจและเทคนิคการใช้ อำนาจ” อำนาจ หมายถึง กระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคม ที่สถาปนาอาณาจักรแห่งความจริง (regime of truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมาโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจหรือเป็นกระบวนการสร้าง/ผลิต รูปแบบของความรู้ ความจริง ความเป็นธรรมชาติ หรือความเป็นปกติธรรมดาขึ้นมาชุดหนึ่ง (ที่มีผลประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจ-ผู้สร้างวาทกรรม) และการพยายามเก็บ กดปิดกั้น ความรู้ ความจริง ชุดอื่นๆ โดยใช้เทคนิค อำนาจที่เข้มข้นที่สุด

โดยผู้ที่ตกเป็นเป้าของอำนาจนั้นกลับไม่รู้สึกว่าถูกกระทำ มิหนำซ้ำยังกระตือรือร้นที่จะสวมบทบาทนั้นด้วยตนเอง การที่ปัจเจกบุคคลมีความรู้สึว่าเขาเป็นอะไรนั้น เป็นผลของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเขาในอาณาจักรแห่งความจริงนั้นซึ่งเป็นเรื่องของเทคนิคการใช้ อำนาจในการจัดวางตำแหน่งของปัจเจกในวาทกรรมเกิดขึ้นในสังคมมลายู มุสลิม ปัจจุบันได้นำไปสู่การต่อรองต่อต้าน ชัดขึ้น จำนวน หรือ ขอมตาม แล้วแต่รูปแบบที่พวกเขาจะเลือกปฏิบัติเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ภายใต้ความสงบ ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมแห่งนี้ เพราะกระแสสังคมต่างมีการตีตราความเป็นเผ่าพันธุ์ของชาวมลายู มุสลิม ผ่านวาทกรรมที่อยากจะให้เป็น ดังนั้นแนวคิดเรื่องมโนทัศน์แห่งอำนาจและความรู้ที่ช่วยทะลวงมายาคติเรื่องปัจเจกภาพ

ประการแรกเขาเห็นว่า อำนาจ หมายถึง กระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคม ที่สถาปนา อำนาจจักรแห่งความจริง (Regime of Truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมา เช่น ความจริงเกี่ยวกับ คนบ้า หรืออาการที่ถูกจัดเป็น ความผิดปกติทางเพศ ความจริงเหล่านี้จะนำไปสู่การปฏิบัติทาง สังคมมากมายทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ตั้งแต่สถาบันจิตเวช วิธีการบำบัดผู้ป่วย การมีโครงการ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมกระเบี่ยงเบนใน โรงเรียน การจับจ้องและความกังวลของพ่อแม่ต่อ พฤติกรรมทางเพศของลูก การที่เด็กหญิงชายเติบโตขึ้นพร้อมกับมีความรู้สึกว่าตนเป็น คนปกติ หรือ ผิดปกติ ทางเพศนั้นเป็นผลของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเขาภายในอำนาจจักรแห่งความจริงนั้นๆ (Subject Positions)

เทคนิคอำนาจในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ปัจเจกภาพภายในวาทกรรมมีดังนี้ ประการแรก คือ ปัจเจกนั้นกลายเป็นวัตถุของความรู้และการศึกษา (Objectification Process) การเติบโตขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ จิตเวช หรือแม้แต่วิชาในแขนงสังคมศาสตร์ เช่น เศรษฐศาสตร์ ล้วนมี มนุษย์ เป็นศูนย์กลางของการศึกษา วิทยาศาสตร์ต้องการรู้จักมนุษย์ทุกซอก ทุกมุม ทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มนุษย์ถูกจ้องมองในฐานะวัตถุและเป้าหมายของการศึกษา เทคนิคอำนาจนี้ทำงานควบคู่พร้อมกันกับเทคนิคที่เป็นเสมือนด้านตรงข้ามของมัน นั่นก็คือ ทำให้ ปัจเจกรู้สึกว่าเป็นองค์ประธานของการกระทำ (Subjectification Process)

ฟูโกต์ ชี้ให้เห็นว่า เทคนิคดังกล่าวมีพลังมากในจารีตอย่างหนึ่งที่เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมเฉพาะของยุโรปตะวันตก นั่นก็คือ เทคนิคการสารภาพ (Confession Technique) สิ่งที่ถูกเก็บกดหรือการกระทำอันน่าละอายจะถูกเล่าออกมาให้ผู้มีอำนาจ (ทางศีลธรรม) สูงกว่าได้รับฟัง การจัด วางตำแหน่งแห่งที่ระหว่างผู้เล่าและผู้ฟังก็อยู่ในกรอบของวาทกรรมแล้ว คนที่จะสารภาพต้อง ยอมรับ กติกา ตั้งแต่ต้น ซึ่งก็คือ การยอมรับตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายในกรอบของอุดมการณ์ นั้น เทคนิคอำนาจที่เข้มลึกที่สุด คือ การที่ผู้ตกเป็นเป้าของอำนาจกลับไม่รู้สึกรู้ว่าถูกกระทำ มีหน้าซำ ยังกระตือรือร้นที่จะสวมบทบาทนั้นด้วยตนเอง ฟูโกต์ ชี้ให้เห็นว่าจารีตการสารภาพสืบทอดมาถึง ยุคสมัยใหม่ในหลายลักษณะ เช่น ในความสัมพันธ์ระหว่างหมอจิตเวชกับคนไข้ หรือครูกับนักเรียน “เสียง” ของผู้ที่มีความรู้หรืออำนาจทำให้เราสยบยอมและปั้นแต่งจัดวางตัวเราเองภายในกติกายของ วาทกรรม การจัดแจงตนเองยังเห็นได้ชัดจากวาทกรรมของระบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพ การแข่งขัน การเพิ่มผลิตภาพ และความเป็นเหตุเป็นผล ผู้คนในระบบนี้จึงต่างจัดการตนเองให้กลายเป็น ผู้มีประสิทธิภาพและมากด้วยเหตุผล การจัดการดังกล่าวแสดงตนอยู่ในการจัดการศึกษาด้วย เช่นกัน

Giddens (อ้างถึงใน Ritzer, 2008: 550-559) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ศึกษา อำนาจ ผู้กระทำ ว่าเราสามารถนิยามการกระทำของมนุษย์ในลักษณะของเจตนารมณ์ แน่แน่นอนว่า มนุษย์มีเป้าประสงค์

และมีเจตนาธรรมที่จะกระทำสิ่งต่างๆ และชี้ให้เห็นถึงอำนาจซึ่งเป็นความสามารถที่จะสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นต่อโลกทางสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ที่พวกเขามีตัวตนอยู่ อย่างไรก็ตาม อำนาจไม่ใช่ความสามารถที่ปราศจากข้อจำกัดในลักษณะที่คนคนหนึ่งหรือคนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือคนอื่น ที่ไร้อำนาจ คนที่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่บังคับมักจะมีทรัพยากรบางอย่างอยู่ในมือซึ่งเขาสามารถใช้เพื่อให้ตาชั่งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเอียงกลับมาอีกด้านหนึ่งได้ ทารกสามารถเรียกร้องความสนใจของแม่ นักโทษสามารถประท้วง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะต้องถูกปรับให้เท่าเทียมกันตลอดเวลา แต่หมายความว่ามนุษย์ไม่ได้ไร้อำนาจอย่างสิ้นเชิงเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุมของคนอื่นและชี้ให้เห็นว่าสามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งที่มีอำนาจปรากฏตัวให้เห็น

อีกประเด็นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ Foucault (2002: 51-79) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน บนพื้นฐานของคู่ความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ คือ ผู้ถูกกระทำก็เป็นผู้กระทำด้วยในความสัมพันธ์นี้ หมายถึง การกระทำทั้งหมดที่สะท้อนการตอบสนอง การมีปฏิกริยา รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นและการเปิดประเด็นใหม่ๆ ของการกระทำระหว่างกันที่มีความเป็นไปได้ อำนาจจะต้องประกอบด้วย ชุดของการกระทำระหว่างกันเสมอ ถึงแม้ว่า ความรุนแรงอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์เชิงอำนาจบางลักษณะ แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจโดยตัวของมันเองไม่ใช่ความรุนแรง อำนาจเป็นเพียงการกระทำต่อปัจเจกผู้สามารถมีปฏิกริยาต่อการกระทำที่มีต่อเขาได้ (Foucault, 2002: 51-79) ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกที่ต้องเผชิญนั้น จะนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อเกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจขึ้นระหว่างกันก็จะนำไปสู่การต่อรองให้เกิดขึ้นเสมอไม่ว่าการต่อรองนั้นจะเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมหรือต่อรองกับตัวตนของตนเองเพื่อให้สังคมเข้าใจและยอมรับในฐานะเพื่อนสมาชิกคนหนึ่งที่ต้องการมีสิทธิและเสียงในส่วนหนึ่งของสังคม

ศรีสมภพ จิตรภิมณศรี (2552) ยังมีมุมมองว่า รัฐ อำนาจรัฐ และโครงสร้างอำนาจ ว่า อำนาจรัฐในสังคมสมัยใหม่อาจไม่ใช่อำนาจแบบองค์อธิปัตย์ที่รวมศูนย์อยู่ที่เดียว เพราะอำนาจเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ทุกที่ทุกแห่งและมาจากทุกที่ทุกแห่งในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐอาจจะไม่ใช่การใช้อำนาจทางสถาบันอย่างเดียวหรือมิใช่ผู้ผูกขาดการใช้อำนาจ รัฐจึงไม่ใช่สถาบันทางกฎหมาย แต่เป็นพลังทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงตัวออกมาเป็นกลุ่มคนที่ใช้อำนาจ และรัฐเป็นปฏิสัมพันธ์ของการใช้อำนาจในสภาพการณ์ที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ กับบุคคล กลุ่มบุคคล ชนชั้น และชุมชน การใช้อำนาจของรัฐมิได้เป็นไปเพื่อการควบคุมทางสังคมเพียงอย่างเดียว แต่รัฐต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของพื้นที่และความแตกต่างหลากหลายทั้งในทางสังคม วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ด้วย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจให้เกิดขึ้นในสังคม และสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างรัฐกับประชาชนอีกด้วย

อีกงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ของ สายพิณ ศุภุทธมงคล (2543: 4) คือ คุณ กับ คน อำนาจและการต่อต้านชัดเจน หนึ่งในงานวิจัยที่เน้นเรื่องพื้นที่พิเศษกับคน ผู้กระทำต่อพื้นที่ โดยเบื้องต้นคุณกับคน ศึกษาทัศนสถานหญิงเรือนจำบางขวาง ซึ่งพยายามทำความเข้าใจความเป็นอยู่และการปรับตัวเข้ากับโลกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีชุดของกฎระเบียบที่เป็นทางการ ความแตกต่างจากกฎระเบียบที่อยู่ภายนอก ความแตกต่างระหว่างของคุณกับโลกนอกคุณ คุณเปรียบเสมือนพื้นที่ปิด การใช้ชีวิตพื้นที่ที่มีการต่อรองของคนที่อยู่ข้างใน ไม่ว่าจะใครต้องทำตามกฎของเรือนจำ แต่สายพิณก็พบว่าไม่ว่าในคุณจะมีกฎระเบียบที่เข้มงวดเพียงใด คนที่อยู่ในคุณก็สามารถสร้างพื้นที่ส่วนตัว และการต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ทั้งสิ้น อาจจะมีการชัดเจน ต่อต้านกับอำนาจดังกล่าวอยู่เสมอ งานนี้ใช้แนวทางการศึกษาว่าด้วยสิทธิ ความรู้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของฟูโกต์ มาอธิบายให้เห็น ถึงพื้นที่พิเศษ อย่าง คุณ โรงพยาบาลบ้า ฯลฯ รวมถึงการต่อต้าน ชัดขึ้นภายในพื้นที่พิเศษดังกล่าว เพื่อศึกษาถึงการในพื้นที่ทางสังคมว่าเป็นอย่างไร และปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ที่วางไว้ได้หรือไม่ ทั้งที่ในความเป็นจริงไม่ว่าคนจะอยู่ในพื้นที่ใดก็ย่อมมีการต่อต้าน ชัดขึ้นอยู่เสมอแม้จะเป็นพื้นที่ในคุณเราก็สามารถทะลุกรอบของอำนาจและกติกาเหล่านั้นได้

เมื่อมีความสัมพันธ์ของอำนาจเชิงโครงสร้างเกิดขึ้น สิ่งหนึ่งที่เราต้องย้อนดูคือ ในโครงสร้างเหล่านั้นประกอบไปด้วยเงื่อนไขอะไรบ้าง และที่เราพบ คือ ปัจเจกบุคคลที่อยู่ในโครงสร้างของทุกๆ สังคม เพราะปัจเจกเป็นส่วนในการขับเคลื่อนให้สังคมมีพลังและก้าวต่อไปได้ หากสังคมนั้นไม่มีปัจเจก โครงสร้างจะถูกกำหนดและออกแบบมาเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ทุกวันนี้การควบคุมจากรัฐและ โครงสร้าง เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสามารถพัฒนาให้ก้าวทันยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ต้องยอมรับว่าการควบคุมดังกล่าวไม่ได้เพื่อให้สังคมปกติสุขเพียงอย่างเดียว อำนาจยังมีความซับซ้อนและทับกันเป็นหลายชั้น จนบางครั้งดูเหมือนว่าอำนาจเข้ามาแทรกแซงในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ถูกกระทำมักตั้งคำถามว่าอำนาจเหล่านั้นเกิดขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ของตนเองหรือสังคมกันแน่

การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปของอัตลักษณ์วัฒนธรรม ปรากฏให้เห็นในงานระยะหลังมากขึ้น แต่ไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ระดับปัจเจกเพียงอย่างเดียว เพราะโครงสร้างจะต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เนื่องจากมนุษย์เราเกิดมาภายใต้ระบบโครงสร้างทางสังคมอย่างน้อยที่สุด ก็คือ โครงสร้างของครอบครัว พัฒนาจนกลายเป็น โครงสร้างที่มีอำนาจมากอย่าง รัฐ การศึกษา อำนาจและวัฒนธรรม ปรากฏในงานของอานันท์ กาญจนพันธ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์ (2533) ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านในสังคมล้านนา โดยมองว่า ความเชื่อนั้นเป็นภาษาของอำนาจและอุดมการณ์ แสดงออกในรูปพิธีกรรมซึ่งเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม โดยสะท้อนการต่อสู้ทางความคิดกับสภาวะที่เกิดขึ้นจริงในสังคม การเปลี่ยนภาษาสังคมให้เป็นภาษา

พิธีกรรมที่สืบทอดกันมายาวนานสะท้อนถึงความหมายและอารมณ์ส่วนลึกของผู้คนในสังคม ที่เกิดขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมและยังไม่มี ความหมายชัดเจน

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธ์, 2551: 23) ที่ศึกษาความเชื่อ และพิธีกรรมเฉพาะด้านการทรงเจ้า ที่ในความรู้สึคนึกคิดของผู้คน ที่ยังคงศรัทธาความเชื่อนี้ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนทั้งหลายยังคงมีความศรัทธาต่อความเชื่อและพิธีกรรมนี้ไม่ได้ หมดไป แต่มีความเชื่อที่ยืดหยุ่น เพราะการทรงเจ้ามีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงทางเลือกหนึ่ง ที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหาความวิตกกังวลของปัจเจกชนทั้งหลาย ในการเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับช่องว่างต่างๆที่เกิดขึ้น ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติทางเศรษฐกิจและการรักษาพยาบาล ตลอดจนความขัดแย้งในครอบครัว ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เห็นว่า อำนาจของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทรงเจ้ายังคงได้รับความนิยมในปัจเจกชนบางกลุ่ม เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นท่ามกลางสถานะของสังคมที่คนไม่รู้ จะหันหน้าไปพึ่งใคร จึงนำเอาวัฒนธรรม ความเชื่อมาเป็นส่วนหนึ่งของแนวทาง

งานที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทของวัฒนธรรมยังมี ออก มาให้เห็นมากมายจนถึงปัจจุบัน ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2551: 23) เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการนับถือผีในภาคเหนือ คือ ผีกะ ซึ่งเป็นเรื่องของการกล่าวหาการควบคุมทางสังคม (Wichcraft) ที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงและการกระจัดตัวของ การถือครองที่นา เมื่อมีการผลิตข้าวขายได้ ชาวนาที่มีนาขนาดใหญ่จึงใช้การกล่าวหากลุ่มชาวนาขนาดเล็กและกลุ่มชาวนาไร่ที่คิดว่าเป็น ผีกะ เพื่อปิดกั้นไม่ให้ ชาวนาเหล่านั้นสามารถเข้าถึงที่นาของตนผ่านการแต่งงาน ด้วยการให้ความหมายผีกะว่า เป็นผีของตระกูลที่ถูกหลาน ไม่เลียดจัญตองไปเข้าสิงอยู่ในร่างของคนอื่น จากกรณีดังกล่าว พบว่า ระบบความเชื่อเรื่องผีกะในบริบทของสังคมยุคหนึ่งกำลังถูกปรับเปลี่ยนความหมายไปจากเดิม เพื่อให้ไปเกี่ยวข้องกับ การจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมหมู่บ้านมากขึ้น เช่น อำนาจในการเข้าถึงที่นา จนทำให้ความคิดเรื่องผีกะกลายเป็นภาษาหรือคติท้องถิ่นเชิงสัญลักษณ์ ในการแสดงความคิดทางชนชั้นของชาวนาขนาดใหญ่ ซึ่งแสดงว่าความเชื่อเรื่องผีกะ ไม่ได้มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ตายตัว แต่อาจผันแปรไปได้อย่างหลากหลายและซับซ้อน ตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ข้อค้นพบนี้ นอกจากการมองความหมายในเชิงการหน้าที่แล้ว ยังสามารถมองระบบความเชื่อเองว่าถูกปรับเปลี่ยนความหมายไป ได้ตามบริบท และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจอีกด้วย

อำนาจยังปรากฏอยู่ในมิติของศักดิ์ศรีความเป็นชาติพันธุ์ในการศึกษาเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ ซึ่งส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับการจัดปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ยังไม่ลงตัวในสังคมทำให้ กลุ่มชาติพันธุ์ตกอยู่ในสถานะของผู้ถูกกดขี่หรือกลุ่มคนชายขอบ ดังนั้น พวกเขาจึงต้องการที่จะมีพื้นที่ ในการแสดงสิทธิและความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง อย่างที่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

(2549) เขียนบทความเรื่อง อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นคนชายขอบ โดยการสะท้อนเรื่องราวของกลุ่มคนต่างๆที่อาศัยอยู่ในชายขอบของสังคมไทย ทั้งในชนบทและในเมืองภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดจากปฏิกิริยาตอบโต้กับกระบวนการดังกล่าวกับกลุ่มตนเองให้กลายเป็นคนชายขอบในสังคม อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนกับสถาบันต่างๆทางสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าอำนาจที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง

กล่าวได้ว่า อำนาจ เป็นสิ่งที่ไม่มีความแน่นอนตายตัว เป็นสิ่งที่สามารถข้ามผ่านไปได้ ระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกระทำ ใช้อำนาจจะตกอยู่ในมือของคนใดคนหนึ่งเสมอไป บางสถานภาพและบทบาทอำนาจมีการปรับเปลี่ยนขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมและตัวเองว่าจะตกอยู่ในความสัมพันธ์แบบไหน หรือที่ Foucault (1991: 31) มองว่า อำนาจไม่ได้เป็นสมบัติของชนชั้นใดชั้นหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือที่ใครคนใดคนหนึ่งจะสามารถใช้ได้ตามใจปรารถนา แต่หมายถึง รูปแบบของการครอบงำและกดบังคับแบบต่างๆ และในสังคมใดก็ตาม เราจะพบความไม่สมดุลของอำนาจเสมอ และอำนาจไม่ต่างกับความสัมพันธ์ทั้งหลายในสังคมในแง่ที่เราไม่สามารถมองเห็นได้อย่างทันทีทันใด

2. งานศึกษาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม

ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนในโลกใบนี้ กลุ่มคนมีการแบ่งออกเป็นชาติพันธุ์ต่างๆ และแต่ละกลุ่มชนก็มีภาษา ศาสนา ความเชื่อ ความคิด ความศรัทธา ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นเมื่อคนกลุ่มต่างๆมารวมตัวกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันความหลากหลายย่อมเกิดขึ้น ทำให้มีภาษา ศาสนา และวิถีปฏิบัติที่หลากหลาย เพราะแต่ละกลุ่ม ละพวกต่างมาจากบรรพบุรุษหรือสิ่งแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มจึงถูกออกแบบ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและค่านิยมของมนุษย์ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทยจะมีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมคนมลายูมุสลิม เพราะหลักความเชื่อและหลักคำสอนที่ต่างกัน มลายูมุสลิมมะฮุมมีการแต่งกายที่ปกปิดร่างกายมากกว่าคนไทย เพราะหลักศาสนาบัญญัติให้ผู้คนปฏิบัติตามนั้น ดังนั้นเมื่อพื้นที่มีความหลากหลายของผู้คน จึงเป็นไปได้ที่ต้องมีความหลากหลายของวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

แนวคิดและการศึกษา วัฒนธรรม โดยทั่วไปจะเชื่อว่าแต่ละกลุ่มคนมีวัฒนธรรมของตนเอง และศึกษาวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งที่ดำรง เป็นอารยธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งคือองค์รวมที่ซับซ้อน หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ประเพณี ความสามารถ และลักษณะนิสัยต่างๆ ที่คนได้รับมาในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และวัฒนธรรมจะมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่

คนอีกรุ่นหนึ่งเสมอ แต่ต่อมานักมานุษยวิทยาสสมัยใหม่ไม่ได้มองวัฒนธรรมว่ามีเพียงเฉพาะกลุ่มที่ศึกษา แต่วัฒนธรรมมีความหลากหลายในพื้นที่ซึ่งศึกษาแบบองค์รวมและมีนักคิดที่ให้ความสนใจประเด็นนี้ต่อมาอีกมากมาย

Julian H. Steward (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2551: 33-36) เป็นนักคิดคนหนึ่งที่น่าสนใจศึกษา เขากล่าวว่า พหุวัฒนธรรม อาจจะถือได้ว่าเป็นการสานต่อแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพราะชาติพันธุ์เป็นเสมือนบทบาท ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของบริบทแวดล้อม และไม่ใช่ลักษณะทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ตายตัว โดยการชี้ให้เห็นว่าชาติพันธุ์เป็นคุณสมบัติวัฒนธรรมที่หลากหลาย และไม่ใช่ความเชื่อหรือแบบแผนที่สืบทอดกันมา ซึ่งคนในกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเลือกนำมาใช้ เพื่อนิยามความเป็นสมาชิกภาพของตนเองในกลุ่มและในความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ เพราะสามารถปรับเปลี่ยนและลื่นไหลไปมาได้ ความเข้าใจวัฒนธรรมได้ขยายพรมแดนความรู้ที่ช่วยให้มองเห็นปัญหาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มทาง ศาสนา กลุ่มทางเพศ กลุ่มวัฒนธรรมย่อย และกลุ่มชายขอบอื่นๆ ในรัฐชาติและข้ามรัฐชาติมากขึ้นซึ่งมีเกี่ยวพันกับกระบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการครอบงำ ความขัดแย้ง ความซับซ้อน และการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทและเงื่อนไขของความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ เช่น วาทกรรมความรู้ วัฒนธรรมบริโภคนิยม อัตลักษณ์ วัฒนธรรมพหุนิยม ความเป็นพลเมือง และความสมัยใหม่ เป็นต้น

ดังนั้น ความเป็นพหุวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นในแทบทุกพื้นที่ ดังที่ รัตนา โตสกุล (2551: 15-16) ให้เหตุผลว่า ในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายอาศัยอยู่ และกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีวัฒนธรรม และอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มเป็นของตนเอง ซึ่งอาจจะมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไป เช่น ศาสนา ภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวิถีการดำเนินชีวิตอย่างเมืองปัตตานี ก็จัดเป็นเมืองพหุวัฒนธรรม เพราะมีความหลากหลายทางด้านศาสนา ภาษา การแต่งกายของผู้คนในสังคม เช่น ศาสนาอิสลาม คริสต์ พุทธ เต๋า ฯลฯ โดยเห็นได้จากศาสนาสถานที่มีอยู่ภายในเขตเมืองซึ่งบ่งบอกถึงความหลากหลายที่เกิดขึ้น แต่กระนั้นผู้คนก็ยังคงอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายดังกล่าว

นอกจากงานศึกษาเรื่องทะเลาะรอบคิดทฤษฎี ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2550) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจในประเด็นที่ว่า การยึดติดอยู่กับค้ำคักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม ถือเป็นข้อจำกัดในการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะทำให้มุมมองวัฒนธรรมเป็นระบบปิด และเป็นอคติมากเกินไป จนไม่สนใจพลวัตรของวัฒนธรรมพื้นบ้านและชาติพันธุ์ ซึ่งมีการศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะนี้ เช่น วัฒนธรรมชาวเมารี ที่พบว่า ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นระบบเปิด ทั้งสามารถผสมผสานกับวัฒนธรรมภายนอกไปพร้อมๆ กัน

ไม่เพียงเท่านั้นในช่วงทศวรรษ 1980 ได้มีแนวความคิดที่เรียกว่า การต่อต้านความเป็นสารัตถะนิยม ที่กลายมาเป็นเครื่องมือการต่อต้านวาทกรรมที่อิงกับต้นกำเนิดธรรมชาติ ด้วยผลอันเกิดจากการก่อร่างสร้างตัวตนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป ซึ่งความแตกต่างหลากหลายนี้ นอกจากจะหมายถึง พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีส่วนในการกำหนดให้เกิดองค์ประธานอันเป็นผลมาจากตำแหน่งที่ภายในวาทกรรมนั้นๆ แล้ว ยังหมายถึง ชุดของประวัติศาสตร์ที่ผ่านการตัดร่อยเรียงขึ้น เพื่อรองรับ และเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่ตัวตนหรือกระบวนการทางสังคมอีกด้วย

ประการหนึ่ง การศึกษาแนววัฒนธรรมในอีกมิติ ของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (อ้างถึงใน อकिन รพีพัฒน์, 2551: 69) บ่งบอกว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงรูปแบบของความหมายที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับการสืบทอดและแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ในการติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทักษะที่มีต่อชีวิต โดยงานศึกษาของเขา ปรากฏในงานกรณีศึกษาคนชวา ความคิดหลักที่แสดงถึงแนวคิดเรื่องตัวตนของคนชวา ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสองชุดของกลุ่มตรงกันข้ามซึ่งมีที่มาจากศาสนา คือ กลุ่มแรก คือ ระหว่างภายในกับภายนอก กลุ่มที่สองคือ ความประณีตงดงามกับความหยาบคาย ทั้งสองกลุ่มเป็นความคิดที่เด่นชัดเกี่ยวกับการเป็นตัวตนของคนชวา ไม่ว่าจะเป็นตัวตนของคนอื่น หรือตัวเขาเอง ผลของการกระทำทำให้เกิดแนวความคิดที่แบ่งตนเอง คือ ความรู้สึกที่ไม่แสดงออก กับการแสดงออกที่ไม่มีความรู้สึก ซึ่งเกียร์ซนำมาเอามาผสมผสานในการศึกษากับวัฒนธรรมที่มองว่า วัฒนธรรม คือ สัญลักษณ์ และวัฒนธรรมที่หลากหลายทำให้มนุษย์มีความคิดแบบคู่ตรงข้าม คนชวาไม่ได้มีสัญลักษณ์เดียวของศาสนา แต่มีคนที่ต่างวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันทำให้คนเกิดการแบ่งแยกตัวตนของกันและกัน

อีกทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ทฤษฎีเรื่องดอกไม้หลากหลายสี ของ Ofelia Gracia ที่เปรียบเทียบความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรม ภาษา และชาติพันธุ์ว่าเป็นความงามของโลกเหมือนดอกไม้มานานานพันธุ์ที่เจริญงอกงามอยู่ในที่เดียวกันเพื่อสร้างพลังการเจริญเติบโตและสีสันอันงดงามให้แก่โลก ดอกไม้หนึ่งสีหนึ่งชนิดอาจล่วงโรยไปตามกาลเวลาเพื่อรอวันเบ่งบานขึ้นมาใหม่ แต่ยังคงมีดอกไม้ชนิดอื่นสีอื่นที่แตกต่างหลากหลาย คอยทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเข้มแข็งและมีความเจริญงอกงามเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน และ โสพส คิริไสย์ (2548: 310-312) ยังกล่าวถึงอุบัติการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเริ่มต้นจากการที่กลุ่มคนเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในบริบทของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันเป็นเวลายาวนาน

ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมแบบชายฝั่งทะเล หมู่เกาะ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ภูเขาสูง ทะเลทราย จนเกิดทักษะความชำนาญในวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ถูกเก็บรักษาไว้ภายใต้รหัสความหมายของภาษา ประเพณี พิธีกรรม เทคโนโลยี ซึ่งคนแต่ละกลุ่ม

นำมาเป็นเครื่องหมายในการบ่งบอกความเป็นตัวตนและการสร้างสำนึกร่วมของคนในกลุ่ม รวมทั้งใช้เป็นอุดมคติของการจัดความสัมพันธ์กับโลก และในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นฐานในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ จนเกิดการผสมผสานกลายเป็นอารยธรรมที่เจริญงอกงาม เพราะมีทางเลือกมากมายในการเอาตัวรอดจากวิกฤติที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ด้วยเหตุนี้ การทำนุบำรุงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในยุคของการพัฒนาสู่ความทันสมัย จึงอาจไม่ได้อยู่ในความคิดของผู้นำ เนื่องจากสวนทางกับกระแสนโยบายเรื่องความเจริญและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมในยุคหลังสมัยใหม่อีกเป็นจำนวนมาก อย่าง จักรพันธ์ ชัดชุมแสง (2543: 47-68) กล่าวถึง มลายูมุสลิมในสังคมเมืองตลาดชายแดนที่ตั้งอยู่ ณ บริเวณชายแดนของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดน ปัจจัยขึ้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในพหุสังคม และการธำรงชาติพันธุ์ของมุสลิมในบริบทชายแดน-สหภาพเมียนมาร์ ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่า มีการเชื่อมโยงกันระหว่างประเด็นทั้งสาม คือ พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการธำรงชาติพันธุ์ ถึงแม้ว่ามุสลิมจะมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอยู่หลายรูปแบบ แต่การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายโดยเป็นเจ้าของกิจการตัวเอง เป็นวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่เห็นชัดที่สุด พวกเขาต้องเลือกช่องทางที่ถนัดที่สุดเพื่อดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่นำไป สู่การก่อตัวของอัตลักษณ์ซึ่งมุสลิมใช้รักษาระยะห่างทางสังคมในหมู่มุสลิมด้วยกันเอง และยังเป็นวิธีการที่ใช้จำแนกแยกแยะมุสลิมออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ถึงแม้ว่าพื้นที่ที่ซึ่งพวกเขาดำรงอยู่จะมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับเข้มข้น แต่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข และเพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม เกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิต การต่อรอง ต่อสู้บนพื้นฐานของชาติพันธุ์

หรือการศึกษาวัฒนธรรมของ แพร ศิริศักดิ์คำเกิง (2551) ที่และกล่าวถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านเรื่องราวของเด็กสามคน สามวัฒนธรรม ตั้งแต่พิธีกรรมของการเกิด การใช้ชีวิต และการสูญเสีย ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมของแต่ละคนมาอธิบายให้เป็นเรื่องเล่า ไม่ว่าจะเป็น เลาะเด็กมลายูมุสลิม ไก่ เด็กชายไทยพุทธ และजूเด็กหญิงไทยเชื้อสายจีน เรื่องราวของเด็กทั้งสามถูกถ่ายทอดออกมาในหมู่บ้านกำปงคาแลนเก๊ะ หมู่บ้านในหุบเขา จังหวัดยะลา แต่ละช่วงชีวิตของเด็กทั้งสามคนเห็นถึงพิธีกรรม ภาษา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ที่แตกต่าง แต่ทั้งสามวัฒนธรรมก็อยู่ได้ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ดังกล่าว แพร กล่าวสรุปว่า การออกจากกำปงมาสู่เมืองนำเด็กทั้งสามมาพบกัน ได้เรียนรู้ความแตกต่างทางความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ไม่ได้อยู่ในหลักสูตรหรือวิชาใด หากเป็นการเรียนรู้โดยธรรมชาติจากการได้พบปะสังสรรค์ ความรู้ที่ได้มาจากการอยู่ร่วมกันใน

หมู่บ้านและโรงเรียนยังคงติดตัวมาใช้ในการปฏิบัติต่อผู้คนที่แตกต่างกัน ดำเนินชีวิตในสังคมที่มีหมู่บ้านและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

อีกมุมมองของ ประเวศ วะสี (2251) วัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกส่วน แต่โยงใยถึงกัน โดยทั่ว ตลอดทั้งอย่างชัดเจนและซ่อนเร้น สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกัน คนที่ชั่วโลกกับคนที่ทะเลทรายจะมีชีวิตเหมือนกันไม่ได้ ต่างต้องดิ้นรน ต่อสู้ เรียนรู้ที่จะให้อยู่รอดได้ และอยู่ได้ในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ศาสนาก็เช่นกัน เพราะศาสนาก็เป็นวัฒนธรรม ศาสนาเกิดขึ้นในวัฒนธรรมที่ต่างกัน ศาสนาจึงมีหลายศาสนา แต่ทุกอย่างก็เข้าไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ไม่มีศาสนาใดที่สอนให้แข่งขันกันอย่างเสรี หรือไปแย่งชิงกัน ศาสนาต้องมีการเข้าถึงสิ่งสูงสุด นั่นคือ การดึงมนุษย์ให้ขึ้นสู่ความดีสูงสุด ศาสนาจึงดึงให้วัฒนธรรมสูงขึ้นและอยู่ร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น

หรือบทความที่สะท้อนให้เห็นย่านที่อยู่ หรือศาสนสถานของคนจีนในท้องถิ่น ว่าเป็นพื้นที่สำหรับคนในชุมชนมาพบปะสังสรรค์กัน แต่ย่านที่อยู่อาศัย วัดและมัสยิดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อาจไม่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าว (แพรว ศิริศักดิ์เก็ง, 2548: 339) ของผู้คนต่างความเชื่อและวัฒนธรรมทำความรู้จักกับความแตกต่างและหลากหลายผ่านการใช้พื้นที่อื่นๆ ในท้องถิ่น ซึ่งกล่าวถึงพื้นที่สาธารณะ 3 แห่ง คือ โรงเรียน ตลาดและศาลเจ้า โดยเน้นการศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดยะลา พื้นที่แต่ละแห่งจากการศึกษา พบว่า เป็นสถานการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม อย่างในโรงเรียนมีทั้งคนมลายูมุสลิม คนจีน คนไทย สิ่งที่สะท้อนให้เห็นความหลากหลาย คือ ภาษา อาหาร การเรียนรู้วันสำคัญต่างๆ การปฏิบัติศาสนกิจ พิธีกรรม และการแต่งกาย ในบทความนี้จะกล่าวถึงทั้งส่วนที่เป็นของคนจีน และมลายูมุสลิมที่มีการเรียนรู้ความแตกต่างทางความเชื่อและวัฒนธรรม โดยไม่มีการแบ่งแยกตามความแตกต่างแต่อย่างใด

3. งานศึกษาเกี่ยวกับมลายูมุสลิม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาว่าที่ผ่านมามีงานด้านมลายูมุสลิมที่มีผู้ศึกษาในแต่ละมิติเป็นอย่างไรบ้าง ทั้งมิติประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การนับถือศาสนา เป็นต้น

ในระยะแรกงานศึกษาของมลายูมุสลิมจะเป็นงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ตั้งแต่ที่ไทยยังคงเป็นอาณาจักรสยาม โดยจะเริ่มจากงานศึกษารัฐและอาณาจักรโบราณบนคาบสมุทรมลายูของ ครอบชัย หัตถา (2548) พบว่า ปัตตานีมีบทบาททางการค้า การเมือง การปกครองเป็นเวลานาน ด้วยมีทำเลที่ตั้งเหมาะสมบนคาบสมุทรมลายู เป็นศูนย์กลางระหว่างตะวันออกกับตะวันตก คือ จีนกับอินเดีย รวมทั้งอาหรับและเปอร์เซีย ปัตตานีเป็นเมืองท่ามาตั้งแต่อาณาจักรลังกาสุกะ มี

บันทึกปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานในเอกสารของชาวต่างประเทศมากมาย จนกล่าวได้ว่าเป็นมหานครเดียว ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 10-19 ลังกาสูกะมีความเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะด้านการเผยแพร่วิทยาการศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ต่อมาอาณาจักรศรีวิชัย สามารถเอาชนะอาณาจักรตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ในปี พ.ศ.1318 ได้ขยายอำนาจมายังลังกาสุกะที่ปัตตานี ทำให้ชาวเมืองละทิ้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ จนกระทั่งเมืองปัตตานีแห่งใหม่ที่กรือเซะ-บานา ได้เจริญขึ้นมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เนื่องจากเป็นท่าเลกาการค้าและเป็นเมืองท่าที่เหมาะสม ปัตตานีจึงมีชื่อเสียงรู้จักไปทั่วโลก พ่อค้าจากต่างชาติต่างภาษาเข้ามาค้าขายและตั้งบ้านเรือนมากมาย ประกอบกับเป็นช่วงที่ศาสนาอิสลามเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางการศึกษา และเผยแพร่ออกไปยังที่ต่างๆ ทำให้เมืองปัตตานีระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-23 จึงได้ชื่อว่าเป็นมหานครของภูมิภาคนี้

ตามที่ได้กล่าวมาว่าอาณาจักรลังกาสุกะนั้นเป็นอาณาจักรฮินดู-พราหมณ์ และพุทธ จากหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ค้นพบมีชื่อว่า “Tarik Patani” (ประวัติศาสตร์ปัตตานี) เขียนโดยเชคฟาเกียฮาล อัล-ฟาฏอนี เป็นการเขียนด้วยมือ ความเก่าแก่ของเอกสารชิ้นนี้ได้พูดถึงอาณาจักรลังกาสุกะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ลังกาสูกะชายฝั่งตะวันตกอยู่ที่รัฐเคดะห์ (ไทรบุรี) ของสหพันธรัฐมาเลเซีย (ปัจจุบัน) ไว้ติดต่อโลกอาหรับเปอร์เซียและอินเดีย ส่วนลังกาสุกะชายฝั่งตะวันออก อาณาจักรมลายูปัตตานี (มีราชธานีอยู่ที่เมืองยะรัง) ไว้ติดต่อกับโลกจีนและญี่ปุ่น จึงทำให้เห็นว่าจากหลักฐานนี้วิเคราะห์ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายของวัฒนธรรมการเข้ามาของอิสลามจังหวัดชายแดนใต้ (อาณาจักรลังกาสุกะ-ปัตตานี) ไม่สามารถกำหนดได้ว่าเข้ามาเมื่อไหร่ ใครเป็นคนนำเข้ามาและ ณ จุดไหน

จากการศึกษาค้นคว้ามีทั้งภาษามลายู อาหรับ อังกฤษ ฝรั่งเศส ดัทช์ และจีน ดูเหมือนไม่มีความแตกต่างกันมากในทุกฝ่ายสรุปว่า อิสลามมาถึงอาณาจักรมลายูปัตตานี (ตอนปลายอาณาจักรลังกาสุกะ) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 แต่เป็นการเข้ามาของพ่อค้าอาหรับ ด้วยส่วนตัวอาหรับเองเป็นมุสลิม หมายถึง อาหรับมุสลิมเข้ามาติดต่อค้าขายกับผู้คนยุคปลายลังกาสุกะ ขณะนั้นอาณาจักรลังกาสุกะยังนับถือศาสนาฮินดู-พราหมณ์ และพุทธ บ้างก็กล่าวว่าประชาชนที่บริเวณชายฝั่งปัตตานีเริ่มนับถือศาสนาอิสลามแล้ว แต่ในราชสำนัก เจ้าผู้ครองนครและบรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่ยังไม่เปลี่ยนศาสนาเดิมอีก ประวัติศาสตร์ยาวนานของนครรัฐมุสลิมปัตตานี ได้สั่งสมประสบการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะพื้นที่ที่เราสามารถมองเห็นในเชิงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมได้ชัดเจน จากประสบการณ์อันยาวนานนี้ ทำให้ชาวมุสลิมในบริเวณนี้มีความภาคภูมิใจใน 3 ประเด็น อย่างที่ ครอบชัย หัตถา (2548: 40) กล่าวคือ

1. ภูมิใจในเรื่องประวัติศาสตร์ของนครรัฐมุสลิมปัตตานีว่าดินแดนบริเวณนี้เคยเป็นอาณาจักรหรือนครรัฐมุสลิม มีราชวงศ์ปกครอง 2 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์มหาวังสา (Inland Dynsty) และราชวงศ์กัตตันตัน (Kelatan Dynasty)

2. ภูมิใจในฐานะที่นครรัฐมุสลิมผงาดมาเป็นศูนย์กลางการค้าที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากเมืองท่าที่สำคัญที่มะละกาถูกโปรตุเกสตีแตกในปี ค.ศ. 1511 บรรดาพ่อค้าชาติเอเชียตะวันตกได้เดินทางเข้ามาที่นครรัฐมุสลิมปัตตานีมากขึ้นเป็นลำดับจนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้น

3. ภูมิใจในฐานะเป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลามแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นครรัฐมุสลิมปัตตานีมีชื่อเสียงโด่งดังขจรขจายทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะ 2 สถาบัน คือ สถาบันการศึกษาที่เรียกว่า “ปอเนาะ” และสถาบัน “อูลามะฮฺ” (ผู้รู้หรือนักปราชญ์) เป็นที่ยอมรับของโลกมลายูและโลกอาหรับจนถึงทุกวันนี้

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่กล่าวได้ว่า ถนนทุกสายจากชุมชนมลายูมุสลิมที่ออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มุ่งสู่สถาบันการศึกษา (ปอเนาะ) ของปัตตานี เพราะความสามารถ เชี่ยวชาญและคุณภาพของอูลามะฮฺปัตตานีนั้น ทำให้ผลงานแต่ละชิ้นที่เขียนหรือแปลโดยอูลามะฮฺปัตตานี เป็นที่ยอมรับและต้องการของนักวิชาการศาสนาแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลงานของท่านเหล่านี้ เรียกว่า กิตับบายี (Kitab Jawi) ซึ่งเป็นตำราหรือ Text book ที่ใช้เรียนตามปอเนาะต่างๆ หรือมัศยิดและสุเหร่าในสังคมมุสลิมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบันยังใช้แพร่หลายในสถาบันปอเนาะสุเหร่าหรือมัศยิด จากลักษณะสังคมมุสลิม (Muslim Society) เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีความแตกต่างทั้งด้านนิคมและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละประเทศ

ส่วนในเรื่องหลักการ เช่น หลักศรัทธาและปฏิบัติเกือบจะกล่าวได้ว่า อาจจะมีบ้างแต่ไม่ถือว่าสำคัญมากนัก เมื่อดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) อดีต คือ ราชอาณาจักรลังกาสุกะ ต่อมาเป็นราชอาณาจักรมลายูปัตตานี ซึ่งเป็นนครรัฐมุสลิมที่มีชื่อเรียกว่า ปัตตานีดารุสสลาม ได้ผงาดขึ้นเป็นนครรัฐมุสลิมไม่ต่ำกว่า 500 กว่าปี ประชาชนหันมานับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำนครรัฐ มีหลักคำสอนและศาสนบัญญัติถือว่าเป็นจุดหมายที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติหรือละเว้นในการปฏิบัติได้กลายมาเป็นวิถีชีวิต (Way of life) ของประชาชนในนครรัฐนี้แม้ว่าดินแดนส่วนนี้จะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยตามประวัติศาสตร์ที่กล่าวมา ฉะนั้นวิถีชีวิตอิสลามได้ผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมปะปนจนกลายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่ส่วนนี้ ยากที่จะเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะวิถีชีวิตตามแบบอิสลามประกอบกับความภาคภูมิใจใน 3 ประการ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้สำหรับการเข้ามาของศาสนาอิสลามที่ปัตตานีนั้น เนื่องจากพ่อค้าอาหรับ ได้เข้ามาค้าขายตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้เป็นมุสลิม หนังสือ Tarikh Petani ระบุว่า ในระยะแรกๆ พ่อค้าอาหรับนับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์ รองลงมา คือ ศาสนายูดาห์ (ศาสนายิว) และคริสเตียน ต่อมาพวกที่เข้ามาภายหลังนับถือศาสนาอิสลาม และได้เผยแพร่ศาสนาอิสลามแก่ชาวมลายูปัตตานี ที่ปัตตานีสสมัยนั้นจึงมีทั้งมลายูอิสลามและมลายูพุทธ และเนื่องจากกษัตริย์ปัตตานีนับถือพุทธมาก่อน เมื่อศาสนาอิสลามเผยแพร่เข้ามาที่ปัตตานีจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 กษัตริย์จึงเข้ารับอิสลาม จึงกล่าวได้ว่า ปัตตานีได้ประกาศเป็นรัฐอิสลามอย่างเป็นทางการ นั่นเอง (ครองชัย หัตถา, 2548: 40)

อย่างไรก็ตาม ยังมีงานของ ปณิธาน วัฒนายากร (2547: 24-26) ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์มลายูมุสลิม ด้านการบริหารการปกครองในช่วง 150 ปีแรก นับตั้งแต่ช่วงก่อตั้งกรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กล่าวว่า ในเวลานั้นกรุงเทพฯ ไม่เข้มแข็งพอที่จัดการปกครองโดยตรง มีการจัดระเบียบหัวเมืองทางภาคใต้ โดยแบ่งปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ ปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก ะแงะ รามัน ยะลา รวมถึงหัวเมืองต่างๆ มีการปกครองตนเอง โดยผ่านระบบเจ้าเมือง และเป็นไปอย่างอะลุ่มอล่วยและไม่ครอบงำวัฒนธรรม แต่ขอให้อังกฤษคิดต่อพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเป็น 150 ที่ไม่มีวิกฤตเท่าไรนัก และเริ่มมีวิกฤตบ้างบางครั้งเมื่อมีอิทธิพลต่างประเทศเข้ามา เช่น ที่ประเทศอังกฤษเข้ามาในประเทศพม่าและเข้ามามีอิทธิพลในคาบสมุทรมลายู แล้วเริ่มกดดันประเทศอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเงื่อนไขพิเศษเพิ่มเข้ามาทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิอะไรต่างๆ มากขึ้น ทั้งอังกฤษเองก็เรียกร้องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อาทิ เช่น สัญญาเบาว์ริง และหลังจากนั้นก็ยกจากอาณานิคมก็มาถึงไกล่ต้ว

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล ยกเลิกระบบเจ้าเมืองและรวมเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา จัดตั้งเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช โดยสำนักงานว่าราชการมณฑลอยู่ที่สงขลา ส่วนเมืองที่เหลืออยู่ คือ ปัตตานี กลันตัน ตรังกานู ไทรบุรีและเปอร์ลิส ได้ประกาศตกเดือนให้ยุบเลิกการปกครองแบบ สุลต่าน แล้วให้รวมเป็นมณฑลหนึ่งของสยามโดยมีพระราชโองการให้ผนวกปัตตานี สายบุรี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเป็นเมืองในสังกัดเข้าเป็นดินแดนของสยาม โดยจัดตั้งเป็นมณฑลปัตตานี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทำให้มีการประท้วง มีปัญหาเจ้าเมืองท้องถิ่นเดิม เริ่มเกิดกบฏ 7 หัวเมือง และหลังจากนั้นไม่นาน ประเทศไทยก็เสียเมืองกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี เปอร์ลิสให้กับประเทศอังกฤษ หนึ่งปีก่อนรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคต ซึ่งจะเห็นว่าในอดีตก็มีวิกฤตแต่ไม่รุนแรงและไม่ขยายตัวใหญ่โต ทั้งนี้ด้วยการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นอะลุ่มอล่วย มีลักษณะอ้อมข้อม มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมและให้มีการปกครองตัวเอง (ครองชัย หัตถา, 2548: 41)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของ อารีฟิน บินจิ (2552) ในประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ของรัฐมลายูนคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะมลายู ที่มีความสัมพันธ์

เกี่ยวข้องกับ ปตานีในอดีต โดยเป็นการรวมเอาข้อมูลจากหนังสือลังกาสุกะ และปตานี ดารุสลาม เข้าไว้ด้วยกัน และพยายามหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้สมบูรณ์ที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษา หรือผู้อ่านที่สนใจโลกมลายูมุสลิม ซึ่งจะเป็นการศึกษาที่ข้อมูลบางอย่างมาจากคำบอกเล่าและคนใน ที่รู้ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่สำคัญ อารีฟิน บินจิ เขียนหนังสือเล่มนี้ตั้งแต่ความเป็นชาติพันธุ์มลายู การเมือง การปกครองในแต่ละยุคสมัย ขบวนการของมลายูมุสลิมกลุ่มต่างๆ รวมถึงบทความของเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมข้อเสนอแนะ

ในทางวัฒนธรรม มองว่า คนมลายูมุสลิมยังแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นชาวไทยพุทธทั้งด้านชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนา ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมดังกล่าวผุพัง ผสานเชื่อมโยงแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวในวิถีชีวิต-วิถีอิสลามของพวกเขาจนมีอาจแยกมลายูความเป็น ชาติพันธุ์และภาษาออกจากความเป็นมุสลิมทางศาสนาได้ ปริมาณความแตกต่างทับซ้อนหลายชั้น ดังกล่าวจึงมีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีชนส่วนน้อยกลุ่มอื่นๆ

ต่อมาในระยะหลังงานศึกษาเกี่ยวกับมลายูมุสลิมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีการนำแนวคิด ของสังคมวิทยาสมัยใหม่เข้ามาศึกษา เช่น การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมมลายู โดยเน้นอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์และการนำแนวคิดเรื่องพื้นที่เข้ามาใช้โดยให้ความสำคัญกับ พื้นที่ภายในครอบครัว (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2550: 56-81) ที่ทำการศึกษาศังคมและวัฒนธรรมมลายู ในชุมชนกิ่งเมือง กิ่งชนบทแห่งหนึ่งและชุมชนที่อยู่ตัวเมืองเทศบาล 2 ชุมชน ในจังหวัดปัตตานี ภาพที่เสนอเป็นเพียง ส่วนเดียวหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมมลายูที่มีความหลากหลาย มิได้มีเอกภาพเสมอไปในการที่ จะเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมมลายู โดยศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ว่ามลายูนั่นแยกไม่ออกจาก ความเป็นมุสลิม แต่ความเป็นมุสลิมก็ไม่จำเป็นต้องหมายถึง มีอัตลักษณ์อันหนึ่งอันเดียวกันกับ เขาเพราะยังสามารถแยกออกตามถิ่นฐานของคนเหล่านั้น ซึ่งทำให้มีอาต๊ะหรือประเพณีที่ต่างกัน ในที่นี้ประเพณีกลับเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เท่ากับความ เป็นมุสลิม ฉะนั้นการเป็น คนมลายูจึงรวมความสัมพันธ์ของเชื้อชาติ ประเพณี และศาสนาไว้ด้วยกัน

ในขณะที่ถ่วงข้าม คือ ไทย ซึ่งหมายความว่าต้องเป็นพุทธ และเมื่อกล่าวโดยรวมแล้ว คนมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสำนึกอย่างชัดเจนว่าเขาไม่ได้เป็นคนไทย ที่นับถือศาสนาพุทธ และมลายูก็คงมองคนไทยและชาติพันธุ์อื่นว่าเป็นคนอื่น นอกจากนี้ยังศึกษาโครงสร้างความสัมพันธ์และ ชีวิตในหมู่บ้าน เพราะการจัดระเบียบสังคมควรเริ่มที่ครอบครัว ครอบครัวเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ เพราะเป็น พื้นที่ซึ่งวัฒนธรรมมลายูครอบครองมากกว่าศาสนาอิสลาม อย่างน้อยเท่าที่สังเกตจะเห็นว่าในพื้นที่ นี้ผู้หญิงมีความสำคัญอย่างมากทางเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครอบครัว ส่วน ความสำคัญของเครือญาติส่งผลต่อชีวิตคนในชุมชนในสถานการณ์ปฏิสัมพันธ์ 3 ลักษณะ คือ ชีวิต ประจำวัน พิธีกรรม และในภาวะวิกฤต ญาติจะมีความสำคัญในหมู่ผู้หญิงมากกว่าอีกด้วย

ในพื้นที่ครอบครัวศาสนาอิสลามอาจมีอิทธิพลน้อยกว่าวัฒนธรรมมลายู แต่ในสังคมโดยรวมศาสนาอิสลามมีอิทธิพลอย่างยิ่ง อิสลาม คือ กฎหมายของชีวิตและสังคม ชีวิตทั้งวันของชาวบ้านเต็มไปด้วยกิจกรรมทางศาสนา เช่น ละหมาดวันละ 5 เวลา ในขณะที่เดียวกันอิสลามก็เป็นที่มาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มุสลิมต้องเรียนรู้เรื่องอิสลามจึงจะเป็นมุสลิมที่ดีได้ อย่างไรก็ตามบทความนี้ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่า การจะทำความเข้าใจลักษณะและแบบแผนสังคมและวัฒนธรรมมลายูน่าจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาอัตลักษณ์หรือจิตสำนึกและการนิยามความเป็นมลายูของกลุ่มชนที่ถือว่ามีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน

ประเพณีมลายูและศาสนาอิสลามเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการแยกแยะตัวเองจากคนอื่น ซึ่งอาจจะถูกตีความว่าเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นชาติ แต่ที่จริงปัญหาอาจจะเกิดจากการที่ผู้นำรัฐไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันได้สร้างและพัฒนาอัตลักษณ์ชาติบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ และเปิดพื้นที่ไว้ให้น้อยสำหรับกลุ่มชนอื่นๆ ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแตกต่างออกไป และมองว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มชนต่างๆ ขัดแย้งกับอัตลักษณ์ชาติซึ่งเกิดขึ้นภายหลัง และยังเน้นการนำเสนอภาพชีวิตภายในครอบครัวมากกว่าเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ชีวิตครอบครัวในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เองก็มีความหลากหลายในเชิงเศรษฐกิจ การศึกษา และชนชั้น แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมของการเป็นชุมชนมลายูที่ประเพณีมลายูและศาสนาอิสลามมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ผ่านการปฏิบัติการของครอบครัว เครือญาติ องค์กรศาสนา และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในพื้นที่ที่เป็นส่วนตัว เช่น ครัวเรือน ประเพณีมีบทบาทสำคัญ แต่ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ครอบครัว ศาสนาอิสลามก็เข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่ง

อีกมุมมองความเป็นมลายูมุสลิมในมิติวัฒนธรรม ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2550: 34) พยายามอธิบาย ภายใต้การเข้าใจถึงพลวัตรและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนและสถานที่ว่าส่งผลต่อการนิยาม ติความ และต่อรองอัตลักษณ์ของคนมลายู อันเปรียบเสมือนพื้นที่ที่ผ่านการปะทะ สัมผัสกับกระแสอิสลามนวัตกร และการพยายามสร้างให้ผู้คนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในรัฐไทยอย่างต่อเนื่อง กระแสอิสลามนวัตกร (Islamization) เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดขบวนการปฏิรูปทางศาสนาอิสลาม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการส่งผลเชื่อมโยงในหลายพื้นที่และเปลี่ยนแปลงในหลายยุคหลายสมัย

โดยบทความชิ้นนี้เสนอภาพความเข้าใจในความเป็นมลายูมุสลิม ของชุมชนปาณาเราะ จังหวัดปัตตานี ปรากฏการณ์การเผชิญหน้ากันระหว่างกระแสอิสลามนวัตกรกับศาสนาแบบประชานิยมพบได้ในงานศึกษาที่มีได้นำมิติทางศาสนาเป็นตัวตั้งเพียงอย่างเดียว หากนำเอามิติทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยงานศึกษากลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า มลายูมุสลิม ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมมลายูและนับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการสร้างและการปะทะในความเป็น

ถิ่นฐานของมลายู (Clash and Production of Locality) หากความเป็นถิ่นฐาน คือ เวทีในการเผชิญหน้ากันระหว่างท้องถิ่นต่างๆ ที่พาดทับ ความเป็นถิ่นฐาน หมายถึง ชุดของความสัมพันธ์บนการเมืองในชีวิตประจำวันที่ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ เป็นสถานะที่ สถานที่ (Place) ถูกทำให้เด่นชัดขึ้นเป็นรูปธรรมหรือในเชิงจินตนาการและวาทกรรม

ความเป็นถิ่นฐานจึงเป็นสถานะที่สถานที่ถูกสร้างผ่านปฏิบัติการต่างๆ ของผู้คนที่อยู่ตำแหน่งแห่งที่ และอำนาจทางการเมืองที่แตกต่างกัน และภาวะที่ทำให้สถานมีความเด่นชัดที่สุดคือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เข้ามาสอดแทรกชีวิตประจำวันของผู้คน ทำให้เกิดปฏิบัติการที่แสดงถึงความเป็นถิ่นฐานของเขาและเธอในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ (อันเป็นผลพวงแห่งกระแสอิสลามนวัตกร) ปรากฏออกมาได้ และชุมชนที่ศึกษาอยู่นั้น ได้มีเหตุการณ์หลายอย่างที่บ่งบอกถึงการสร้างและการปะทะใน ความเป็นถิ่นฐาน ของมลายูผ่านความคิดในเรื่องบ้าน ในฐานะที่เป็นสิ่งปลูกสร้างทางวัฒนธรรม (Cultural constructed)

ต่อมงานศึกษามลายูมุสลิมกับการพัฒนาเริ่มมีการหันมาสนใจมากขึ้น เป็นจำนวนมาก เพราะนักวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการพัฒนาคนและ ท้องถิ่นให้มีความเจริญยิ่งขึ้น เช่น เจ๊ะมูฮามัดสัน เจ๊ะอูมา (2545: 75) ศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยเป็นการศึกษาระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมกับระดับบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่ามทั้ง 3 ด้าน และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาท้องถิ่นของอิหม่าม โดยศึกษาอิหม่ามจากจังหวัดปัตตานี 240 คน เพราะอิหม่ามมีหน้าที่ดูแลสั่งป็นุรุษของชุมชนและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสอนศาสนา และจากการศึกษา พบว่าอิหม่ามมีบทบาทการพัฒนาท้องถิ่นในระดับปานกลางและเป็นผู้สร้างอนาคตของชุมชน โดยการดูแลเยาวชนไม่ให้ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด และมีความเข้าใจในหลักคำสอนของศาสนาอย่างลึกซึ้ง

หรืองานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน และแนวทางการจัดการฝึกอบรมผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี (สุวิชา ยี่สุนทร, 2533: 5) ที่ศึกษาคุณลักษณะ 10 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาอิสลาม ด้านความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน ด้านความรู้เกี่ยวกับแหล่งให้ความช่วยเหลือชุมชน ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ ด้านความเป็นผู้นำ ด้านความมีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ด้านการยอมรับนวัตกรรม ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านความอดทน และด้านความสัมพันธ์กับผู้นำในหมู่บ้าน โดยจำแนกตามอายุ อายุการเป็นผู้นำทางศาสนา ระดับการศึกษาในระบบโรงเรียน การฝึกอบรมนอกโรงเรียน การรับข่าวสารและการติดต่อกับชุมชนภายนอก

อย่างไรก็ตามงานศึกษามลายูมุสลิมที่ผ่านมาจะมีงานในลักษณะที่แตกต่างกันไป ตามความสนใจของผู้ศึกษา หากเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์หรือมลายูศึกษาก็จะเน้นงานไปในเชิงมิติของประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ถ้าเป็นงานของนักวิชาการสังคมวิทยา หรือมานุษยวิทยา งานก็จะออกมาในลักษณะที่ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งงานแนว Postmodern ที่ปรากฏออกมาในช่วงหลังนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคเหนือ มากกว่าที่จะศึกษากลุ่มมลายูมุสลิมภาคใต้ เพราะจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้นักวิชาการมุ่งเน้นศึกษาถึงปัญหาความรุนแรงและขัดแย้ง เพื่อแก้ปัญหาให้กับสังคม เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวมีความต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่างานศึกษาเชิงชาติพันธุ์เรื่องการสร้างพื้นที่ที่ไม่มีในการศึกษามลายูมุสลิม เพียงแต่ยังปรากฏให้เห็นออกมาไม่มากนัก

โดยทั่วไปการศึกษาเกี่ยวกับศาสนา จะเป็นนักวิชาการที่สนใจในเรื่องราวของความเป็นอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอน บทบัญญัติ ของประชาชนมลายูมุสลิม หรืออาจจะศึกษาผู้นำทางศาสนา รวมถึงการพัฒนาพื้นที่ในชุมชน ด้วยหนทางแห่งอัลลอฮ์ อย่างบทความที่นำเสนอนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ อิสลาม วิถีแห่งสายกลาง ที่กล่าวว่าอิสลามเป็นศาสนาที่องค์อัลลอฮ์ ทรงรับรองและเป็นศาสนาที่จะนำมาซึ่งความเมตตาธรรมในมนุษยชาติ เป็นสายกลางการเผยแพร่และการปฏิบัติ อิสลามจะเป็นศาสนาที่เอาจริงเอาจังกับการประกอบศาสนกิจ แต่อิสลามไม่มีความสุดโต่งในการประกอบศาสนกิจ คือ มีการอะลุ่มอล่วยไม่ว่าทุกอย่างต้องปฏิบัติให้เป็นเช่นนั้น ไม่สามารถผ่อนปรนได้ (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2548: 82)

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมลายูมุสลิมยังมีให้เห็นอีกจำนวนมาก และมีพัฒนาการของการศึกษาแต่ละยุคสมัยที่จะชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลง และปรับตัว เพื่อให้เห็นความเป็นมลายูมุสลิมในแง่มุมต่างๆ ทั้งชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางศาสนาที่เหนียวแน่น ทั้งเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษา เรื่อง เสี่ยงเพรียกจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรอง ตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม มุ่งศึกษาการสร้างพื้นที่ทางสังคมและต่อรองตัวตนของคนมลายูมุสลิมท่ามกลางพหุวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่ภูมิศาสตร์ของเมืองปัตตานีมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ กับมลายูมุสลิม ความหลากหลายของผู้คนที่เดินทางเข้ามาตั้งแต่อีกด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันทำให้พื้นที่นี้กลายเป็นเมืองแห่งพหุวัฒนธรรม ดังนั้นในการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่เดิม จึงต้องมีการสร้างพื้นที่ของตนเองขึ้นมา เพื่อที่จะแสดงตำแหน่งแห่งที่ และต่อรองเพื่อนิยามความหมายต่อตนเอง และวัฒนธรรมของกลุ่มภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ ดังนั้นการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจและคำตอบที่ครอบคลุมทุกประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษาครั้งนี้ โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียด ดังนี้

1. วิธีศึกษา
2. การเลือกพื้นที่ศึกษา
3. การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา
4. การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา
5. หน่วยการวิเคราะห์
6. การวิเคราะห์และแผนดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษา

การศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามครั้งนี้เป็นการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุย และสนทนาในชีวิตประจำวันกับคนกลุ่มต่างๆ โดยการสัมภาษณ์นั้นเกิดขึ้นจากบริบทที่แตกต่างกันไป ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะการสัมภาษณ์ระหว่างที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังทำงาน เช่น ค้าขาย ทำประมง เลือกกุ้ง ขับเรือยนต์รับจ้าง ฯลฯ โดยการศึกษาแบบนี้ เพื่อศึกษาถึงความเคลื่อนไหวของคนในพื้นที่ ทั้งชีวิตประจำวัน ประเพณี พิธีกรรม งานเทศกาล การประกอบอาชีพ หรือจะเป็นบริบทการใช้ชีวิตตามประเด็นของการศึกษา รวมถึงการเปิดเวทีเพื่อให้โอกาสคนกลุ่มต่างๆ ได้มีการเสนอ สะท้อน เล่าเรื่อง และบอกกล่าวถึงปัญหาข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่งตามความปรารถนาและต้องการ

สำหรับแนวทางการพูดคุยนั้น ผู้วิจัยตั้งประเด็นเพื่อกำหนดแนวทางการศึกษาเสียงของผู้คนใน 3 ลักษณะ คือ เสียงแห่งเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ เสียงของชีวิตและรายได้ และเสียงของความรู้และการศึกษา เสียงทั้งสามจะเป็นการสัมภาษณ์ในประเด็น 2 ระดับ ดังนี้ คือ

ระดับที่หนึ่ง เป็นระดับของบุคคล เป็น เรื่องราว ประวัติการทำงาน การศึกษา การใช้ชีวิต บริบทของบุคคลในการดำเนินชีวิตประจำวัน ระดับที่สอง คือ ระดับโครงสร้างทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมลายูมุสลิม กับคนอื่นๆ และโครงสร้างทางสังคมที่เราต้องเผชิญไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น เหตุที่มีการกำหนดไว้ที่ 3 ระดับนั้น เพื่อให้เห็นถึงเสียงของผู้คนในเมืองปัตตานี ว่าพวกเขามีการสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตน ในชีวิตประจำวัน ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมในสังคมเมืองปัตตานี และพื้นที่ทางสังคมที่เขามีจะควบคู่ไปกับพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ภายในพื้นที่เมืองที่เขาอยู่ ว่าภายใต้พื้นที่ดังกล่าวเขากำหนดพื้นที่ทางสังคมของตนเองขึ้นมาอย่างไร และต่อรองในแต่ละบริบทของชีวิต ความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม รวมถึงโครงสร้างของสังคมในแต่ละระดับ อย่างที่เขาไม่สามารถปฏิเสธและดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความสัมพันธ์ และกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามผ่านการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมในอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาลงานต่างๆ เช่น วันถือศีลอด พิธีละหมาด เทศกาลมหกรรมศูนย์ศิลปวัฒนธรรม การแข่งขันนกกองหัวจุก การออกเรือออกและ การใช้ชีวิตและทำกิจกรรมในแต่ละวันเพื่อรับรู้เรื่องราวเสียงของผู้คน การมีส่วนร่วมในรับฟังหรือทำกิจกรรมปรากฏการณ์ต่างๆ ภายใต้สถานการณ์และความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น ดังนั้นการศึกษาคนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ผู้ศึกษาเลือกในลักษณะที่เปิดกว้างในการรับฟังเรื่องเล่า ปัญหา การใช้ชีวิต ทศนคติ และความคิดที่สะท้อนสาระความเป็นไปของชีวิต รวมถึงการนำข้อมูลจากเอกสารมาประกอบใช้ในประเด็นต่างๆ เช่น คั่นคว่าจากหนังสือ เอกสาร ประวัติ ความเป็นมา ดำเนิน นิยาย เรื่องเล่า ที่เกี่ยวกับมลายูมุสลิมและศาสนาอิสลาม การศึกษาตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของเมืองปัตตานี วัฒนธรรมมลายูมุสลิม การนับถือศาสนาอิสลามและประเพณี การประกอบศาสนกิจ และหลักการดำเนินชีวิตตามหลักการของศาสนา

เพื่อให้เห็นพัฒนาการของผู้คน และดินแดนของมลายูมุสลิมว่าทำไมในพื้นที่ปัตตานีจึงมีคนมลายูมุสลิมมาอาศัยอยู่มากกว่าพื้นที่อื่นๆ การอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คน ความหลากหลายของคนในพื้นที่ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ที่แตกต่างทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการศึกษาจากงานวิทยานิพนธ์ งานวิชาการต่างๆ ที่ศึกษาและวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมและวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม ไม่เพียงเท่านั้นเอกสาร ใบปลิว หรือสิ่งพิมพ์และการประชาสัมพันธ์อื่นๆ ในพื้นที่ก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อให้เห็นถึงวิถีวิทยา และกระบวนการทัศน์ตามแนวความคิดทฤษฎีที่นำมาใช้เพื่อเป็นฐานประกอบ หรือแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้สำคัญอยู่ที่ว่าจะอะไรเป็นความจริง เพราะผู้ศึกษาไม่ได้ต้องการฟังเรื่องราวและพยายามค้นหาว่าสิ่งที่คนมลายูมุสลิมเล่าเรื่องหรือพูดคุยนั้นเป็นความจริงหรือไม่ ความเชื่อ ความศรัทธา การเป็นผู้กระทำ หรือผู้ถูกกระทำ ในแต่ละบริบทของสังคมภายใต้ความสัมพันธ์ และชีวิตประจำวันต่างหาก คือ สิ่งที่มีอะไรบางอย่างซ่อนเร้นในความสัมพันธ์นั้นๆ เรื่องเล่า ก็คือ เรื่องเล่า เสียงที่ได้ยินต่างหาก คือ สิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการ ไม่ว่าจะเสียงนั้นจะถูกดบแต่งเรื่องราวให้ดูรันทศ สวยหรู ไร้อิทธิพล หรือก้าวร้าว ก็ตาม แต่เสียงจะเป็นพลังในการถ่ายทอดความซ่อนเร้นและความรู้สึกบางอย่างออกมา เพื่อให้ความหมายของเสียงนั้นถูกตีแผ่ให้สังคมรับรู้ และยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา และรูปแบบของการใช้ชีวิต ซึ่งไม่จำเป็นที่เราทุกคนในสังคมต้องเหมือนกัน แต่เราก็อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันได้ เสียงที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นเรื่องราวของชีวิต ณ ช่วงเวลาหนึ่งและสถานการณ์หนึ่ง หากแต่ไม่ใช่สิ่งที่คงที่และตายตัว หรือเหมารวมว่ามีความเหมือนกัน เพราะต่างคน ต่างบริบท ต่างสถานการณ์และต่างเรื่องราวของชีวิต จึงไม่สามารถกำหนดหรือเหมารวมความเหมือนและต่างได้ แต่จะมีการปรับเปลี่ยน เคลื่อนไหวตามช่วงเวลา และบริบทที่เหมาะสม

ดังนั้น การวิจัยและการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้จึงไม่ได้มุ่งที่จะค้นหาแบบแผนทางวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมที่มีมาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งทางสังคม แต่วิธีการในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะทำความเข้าใจความคิดและมุมมองของคนในสังคมวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของคนอีกกลุ่มหนึ่งในกระแสการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

การเลือกพื้นที่ศึกษา

สำหรับพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ของอำเภอเมือง ที่เปรียบได้กับถนนเส้นเดียว แต่มีพื้นที่ใน 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ย่านเมืองเก่า พื้นที่เศรษฐกิจ และพื้นที่ของการศึกษา ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า เมืองปัตตานีจะไม่มีพื้นที่ในลักษณะอื่นๆ นอกจากพื้นที่ทั้งสามข้างต้น แต่ผู้ศึกษาขอจำกัดพื้นที่เพื่อให้ครอบคลุม ตามลักษณะของประเด็นทั้ง 3 เพื่อให้เห็นว่า พื้นที่ในแต่ละส่วนจะมีเรื่องเล่าของชีวิตที่แตกต่างกันไปตามบริบทและสถานการณ์ของผู้คน ดังแผนที่เมืองปัตตานีที่ผู้ศึกษาวงกลมในส่วนของพื้นที่ๆ ทำการศึกษา คือ พื้นที่เมืองเก่าจะอยู่ในบริเวณจะบังติกอ ตะลุโบ๊ะ พื้นที่เศรษฐกิจ อยู่ในบริเวณ สะบารัง บานา และอาเนาะรู ส่วนพื้นที่การศึกษา คือ รุสะมิแล ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็จะมีถนนเส้นสำคัญต่างๆ ที่จะกล่าวไว้ในบทต่อไป

ภาพที่ 2 แผนที่สำคัญเมืองปัตตานี

นอกจากนี้ภาพแผนที่ ยังชี้ให้เห็นถึงพื้นที่ของเมืองปัตตานีตามเส้นทางของถนนสายต่างๆ ว่าพื้นที่แต่ละแห่งนั้น มีถนนเรียกว่าอย่างไร ซึ่งถนนในเมืองปัตตานีก็มีหลายสายที่สำคัญๆ เช่น ย่านเศรษฐกิจ คือ ถนนปัตตานีภิรมย์ ถนนฤดี ถนนปริดา ถนนพิพิธ ถนนนาเกลือ ถนนมะกรูด เพราะถนนเหล่านี้จะเป็นที่ตั้งของตลาดที่สำคัญในเมืองปัตตานี คือ ตลาดเทศวิวัฒน์ (ตลาดพิธาน) ตลาดไต้รุ่ง ตลาดหมอวิทย์ และตลาดมะกรูด ส่วนย่านการศึกษา คือ ถนนเจริญประดิษฐ์ ถนนหนองจิก ถนนสะบารัง คือ ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โรงเรียนเบญจมราชูทิศ โรงเรียนเดชะปัตตนิยานุกูล โรงเรียนวิทยาลัยการอาชีพ ฯลฯ และย่านสุดท้าย คือ ย่านเมืองเก่าเป็นย่านของคนมลายูมุสลิมในอดีตที่มีเชื้อสายจากบรรพบุรุษ (ต่วนหรือขุน) คือ ถนนจะบังติกอ ถนนกะลาพอ ถนนชะรัง ถนนหน้าวัง ถนนหลังวัง ถนนชะหรีง ถนนสันติสุข เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าจะบังติกอ มัสยิดกลาง มัสยิดรายอ มัสยิดแห่งแรกของเมืองปัตตานี สุเหร่าตะลุโป๊ะ และยังเป็นเส้นทางออกไปเมืองโบราณลังกาสุกะและสุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่อำเภอชะหรีงได้

เหตุที่มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ เพื่อให้เห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงของผู้คน ในพื้นที่และแสดงให้เห็นความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ ที่ผู้คนเข้ามาปฏิสัมพันธ์และให้เห็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในรูปแบบต่างๆ ทั้งคนมลายู มุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน และคนไทยพุทธที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว ตลอดจนการย้ายถิ่นของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาในเมืองปัตตานีตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น การศึกษา การทำงาน การค้าขาย หรือการย้ายถิ่นในรูปแบบอื่นๆ

จากการเก็บข้อมูลในภาคสนามผู้ศึกษา พบว่า พื้นที่ในเมืองปัตตานีมีความเคลื่อนไหวของผู้คนและวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วย วัฒนธรรมจากศาสนา วัฒนธรรมพื้นถิ่น และ วัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมจากศาสนา คือ การละหมาด การถือศีลอด ความเชื่อในพระอัลลอฮ์และนำหลักคำสอนมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต รวมถึงไม่กินหมู และการเรียนศาสนา (ปอเนาะ) ส่วนวัฒนธรรมพื้นถิ่นหรือท้องถิ่น คือ การใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเพื่อการสื่อสาร การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การประกอบอาชีพ ฯลฯ และวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือโลกาภิวัตน์ คือ การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร การศึกษาต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย การตกแต่งร่างกายด้วยศิลปะ การดื่มสุราและรีนเริงเพื่อการเข้าสังคม ฯลฯ สำหรับความหลากหลายของผู้คนในเมืองปัตตานีนั้น คือ นอกจากมลายูมุสลิม ยังมีคนเชื้อชาติอื่นๆ อาทิ คนไทยเชื้อสายจีน คนไทยพุทธ นักท่องเที่ยว คนย้ายถิ่น และคนเหล่านี้ก็นำพาวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองเข้ามาในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การใช้ชีวิตประจำวัน จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ๆ ซ้อนทับระหว่างพื้นที่ความเป็นเมือง พื้นที่ท้องถิ่น พื้นที่สมัยนิยม ซึ่งพื้นที่ของความหมายที่แตกต่างกันออกไปนี้ ก็เพราะผู้คนกำหนดนิยามความหมายให้กับพื้นที่นั้นๆ

ในลักษณะความหลากหลายทางกายภาพของพื้นที่เมืองปัตตานีที่สื่อถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น มัสยิด ศาลเจ้า วัด สุสาน สุเหร่า กูโบร์ โบสถ์ โรงเรียนสามัญ โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนสอนภาษาจีน ร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหารญี่ปุ่น มหาวิทยาลัย ร้านน้ำชา โรงแรม โรงเรียน กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน กลุ่มคนต่างถิ่น (ทหาร ตำรวจ ครู) ที่เข้ามาทำงาน ท่องเที่ยว เก็บข้อมูลทางวิชาการในพื้นที่ จึงทำให้คนมลายูมุสลิมมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ และเกิดการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน มีการเลือกรับ ต่อรอง ต่อต้าน ทั้งการช่วงชิงความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งไปพร้อมๆ กัน

การเลือกพื้นที่ศึกษาเมืองปัตตานี ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ด้วยเหตุผลของเมืองที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม รวมถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีการสนับสนุนให้เห็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของผู้คนในการสะท้อนถึงมิติกาลเวลาในปัจจุบัน เพราะเมืองปัตตานีมี

การเชื่อมโยงในความหลากหลาย หลายด้านด้วยกัน อาทิ ความหลากหลายของผู้คนด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นพื้นที่ของการค้า เมืองท่า และพรมแดนที่ติดต่อกัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มต่างๆ ได้ เช่น ลาว พม่า ที่เข้ามาค้าขายสินค้า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศาสนา คือ เป็นแหล่งรวมความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนต่างศาสนา ไม่ว่าจะเป็นมัสยิด วัด ศาลเจ้า โบสถ์ เป็นต้น ในส่วนความหลากหลายทางการศึกษา ปัตตานีได้ชื่อว่าเป็นเมืองระเบียบแห่งเมกะ นั้นคือ ปัตตานีมีผู้รู้ทางด้านศาสนาและวิชาการจำนวนมาก เนื่องจากมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีจะมีการศึกษาทั้งระดับปอเนาะหรือโรงเรียนสอนศาสนา และระดับสามัญควบคู่กัน ในส่วนด้านการเมืองและรัฐ ความหลากหลายปรากฏให้เห็นถึงผู้คนต่างพื้นที่และวัฒนธรรมที่เข้ามาประจำการ หรือครู อาจารย์ นักวิชาการ นักพัฒนา ที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ ดังนั้นจากความสัมพันธ์ของความหลากหลายในรูปแบบต่างๆ ทำให้เห็นภาพของการต่อสู้ ต่อรอง ขัดแย้ง ขอมตามและการปะทะประสานของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายในพื้นที่แห่งนี้

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาไม่ได้ต้องการนำวัฒนธรรมหรือกลุ่มคนในพื้นที่มาเปรียบเทียบกับ วัฒนธรรมใดดีกว่าวัฒนธรรมใด หรือคนกลุ่มไหนดีกว่ากัน แต่เพื่อให้เห็นและได้ยินเสียงของมลายูมุสลิมในพื้นที่ว่าเขามีวิถีชีวิต มีปฏิสัมพันธ์ กับผู้คนท่ามกลางความหลากหลายดังกล่าว และในวิถีนั้นก็มีความเชื่อและหลักการของศาสนาเข้ามาเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมไปจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เนื่องจากพื้นที่ของการศึกษาในแง่มุมดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความคิด ความเชื่อ กฎเกณฑ์ แบบแผน และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่อย่างหลากหลาย และซับซ้อน รวมถึงเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะการข้ามพรมแดนของสิ่งต่างๆ eway ไปมาระหว่างพื้นที่กับคนพื้นที่กับพื้นที่ หรือคนกับคน ขอบเขตของการกำหนดเป็นพื้นที่ศึกษาจึงมีขึ้นเพื่อให้ได้ยินเสียงของผู้คนที่มิต่อคนกลุ่มอื่นๆ หรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เสียงที่เปล่งออกมานั้น อาจจะมีทั้งเสียงของความสุข เศร้า คีใจ เสียใจ ต่อรอง เขียดหยาม ขอร้อง อ้อนวอน หรือคำทอ ต่างก็เป็นเสียงแห่งชีวิต เสียงเพรียกจากพื้นที่เพื่อให้คนอื่นและสังคมรับรู้ เสียงที่บอกกล่าวออกไปนั้น เพื่อให้ผู้คนได้ยิน เรื่องราว เรื่องเล่า คติ ความเป็นอยู่ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในพื้นที่และชีวิตนี้ พวกเขาที่มีความคิดทัศนคติ พื้นที่ทางสังคม และตัวตนเป็นอย่างไร ซึ่งไม่ได้หมายความว่าขอบเขตของพื้นที่จะทำให้เห็นมลายูมุสลิมทั้งหมดและครบถ้วนทุกด้าน แต่เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของชีวิตและจิตใจ ที่ทำให้คนมลายูมุสลิมในพื้นที่มีการดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมได้ ไม่ว่าคนมลายูมุสลิมจะถูกกักขังความเป็นตัวตนให้อยู่ในกรอบของพื้นที่ที่ตายตัว การเลือกพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ตัวแทนของการศึกษานั้นผู้ศึกษาคาดว่าจะทำให้เห็นพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองความเป็นตัวตนคนมลายูมุสลิมในบริบทเมืองที่ซ้อนทับอยู่กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำเนินชีวิตประจำวัน

การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย คนมลายูมุสลิมที่มี 3 ลักษณะ คือ

1. มลายูมุสลิมที่บิณฑาททางประวัติศาสตร์ คือ เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้เรื่องราวในอดีต ส่วนมากคนกลุ่มนี้จะเป็นผู้สูงอายุ เพราะมีประสบการณ์และผ่านเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในหลายด้าน หลายมิติ

2. มลายูมุสลิมประชาชนทั่วไปที่มีบิณฑาททางเศรษฐกิจ คือ มีการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ท้องถิ่น และเศรษฐกิจ เพื่อก่อให้เกิดรายได้ทั้งแก่ตนเองและครอบครัว โดยมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของสังคม เช่น การประมงออกเรือและการประมงอื่นๆ การค้าขาย การเลี้ยงนกเขาและนกกางหัวจุก การรับจ้าง ฯลฯ

3. มลายูมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและรัฐ คือ เป็นบุคคลของรัฐหรือมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ เช่น ข้าราชการครู อาจารย์ ทหาร ตำรวจ นักวิชาการ นักพัฒนา นักการเมือง ผู้นำศาสนา ฯลฯ และกลุ่มมลายูมุสลิมที่อยู่ในการศึกษาของสถาบันการศึกษาระดับ วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และการศึกษาปอเนาะระดับ 10 ขึ้นไป เพื่อให้เห็นถึงภูมิรู้ ความคิด ทักษะ

เนื่องจากต้องการให้เห็นชีวิตของผู้คนในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ มลายูที่มีบิณฑาททางเศรษฐกิจ ก็จะศึกษาในลักษณะของอาชีพและวิถีชีวิต มลายูมุสลิมที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเมืองเก่า ก็จะศึกษาในลักษณะของการเล่าเรื่องถึงข้อมูลและความเป็นปิตานีในอดีต ส่วนมลายูมุสลิมที่มีบิณฑาททางการศึกษา ก็จะเป็นลักษณะของการศึกษามุมมองในอีกรูปแบบหนึ่งของสถานการณ์และความเคลื่อนไหวของสังคม รวมถึงการสร้างพื้นที่ทางสังคม การต่อรอง ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ซึ่งกลุ่มคนทั้ง 3 เป็นผู้ที่มีบิณฑาทและความเคลื่อนไหวในมิติและแง่มุมต่างๆ มีส่วนในการรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเรื่องราวได้ถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งในการทำการศึกษาลักษณะบุคคลผู้นั้นผู้ศึกษาได้ใช้ช่วงเวลาของการทำงาน พักผ่อน ทั้งที่เป็นส่วนตัวและไม่ส่วนตัว ด้วยการพยายามเข้าไปเรียนรู้ จดจำ บันทึก เรื่องราว คำพูด อธิบาย การตอบสนอง ความต้องการ และความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลมากที่สุด อีกทั้ง การศึกษาจากกลุ่มคนทั้งสามจะทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงวิถีชีวิต การต่อสู้อ่อน การสร้างพื้นที่ทางสังคม และเสียงที่หลากหลาย คือ เสียงของประวัติศาสตร์ เสียงของเศรษฐกิจ และเสียงของการศึกษา ซึ่งเสียงเหล่านี้จะสะท้อนเรื่องราวในมิติและบริบทที่แตกต่างกัน เป็นเสียงเปรียบจากพื้นที่ของมลายูมุสลิมว่าเขามีการต่อสู้

ต่อรองตัวตนในแบบใด พื้นที่ทางสังคมที่สร้างขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ของความหลากหลายทั้งแก่ผู้คนและวัฒนธรรมนั้น

เสียงของเขาที่เปล่งออกมามีความเหมือนและแตกต่างอย่างไร ไม่ว่าจะเสียงที่ออกมา นั้นจะทำให้ผู้ฟังรู้สึกอย่างไรก็ตาม และเสียงนั้นจะถูกคัดเติมเสริมแต่ง หรือจริงจัง เสียงนั้นย่อมมีความหมาย เพราะเป็นเสียงที่มีการแผ่เร้น ชับซ้อน คลุมเครือ ขึ้นอยู่กับการตีความของคนที่ได้ยินว่าเสียงนั้นต้องการสื่ออะไร หากตีโจทย์แตกก็แสดงว่าผู้ที่ได้ยินเสียง เข้าใจแล้วว่าเสียงนั้นต้องการก่อให้เกิดความหมายใดต่อผู้ฟัง นอกจากนี้ผู้ศึกษายังได้มีการเก็บข้อมูลจากเสียงคนอื่นๆ ในสังคมเพื่อนำมาเป็นข้อมูล ประกอบด้วย คือ เสียงของคนไทยพุทธ เสียงคนไทยเชื้อสายจีน เสียงของคนต่างถิ่น เสียงของนักท่องเที่ยว เพื่อประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลว่าพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูท่ามกลางพหุวัฒนธรรมอย่างไร

การเลือกผู้ให้ข้อมูลทั้งในแง่ของผู้ให้ข้อมูลหลักและคนอื่นๆ ผู้ศึกษาไม่ได้เจาะจงว่าคนเหล่านั้นจะมีช่วงอายุเท่าใด เพราะมุมมองในการวิจัยครั้งนี้เห็นว่า ไม่ว่าจะกลุ่มมลายูมุสลิมจะมีอายุหรืออยู่ในช่วงวัยใดก็ตามก็เผชิญกับความหลากหลายที่วนเวียนอยู่ในพื้นที่ ยกเว้น ผู้ให้ข้อมูลที่ เป็นเสียงของการศึกษาที่ผู้ศึกษาจำกัดขอบเขตและระดับการศึกษา เพื่อให้เห็น เนื่องจากว่า ผู้ที่ศึกษาในระดับดังกล่าวมีคุณสมบัติในการให้ข้อมูลและเข้าใจในประเด็นคำถามมากกว่านักเรียน ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดเงื่อนไขในการใช้ภาษาด้วย ในการเก็บข้อมูลผู้ศึกษามีการใช้ล่ามกับผู้ให้ข้อมูลบางคนด้วย เนื่องจากไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้

อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลที่ได้นั้นหลากหลายช่วงอายุ อาชีพ การศึกษา นั้นจะทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยน เลือกรับ และความหลากหลายของการใช้ชีวิตของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่เช่นกัน จากการที่คนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์อยู่ในพื้นที่เมืองที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม ในช่วงเวลาปัจจุบัน และมีลักษณะที่เป็นพลวัต ขณะเดียวกันการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ต้องเปรียบเทียบของความคิดคนในแต่ละวัน หรือเปรียบเทียบวิถีภาวะของการประกอบอาชีพ การศึกษา หรือระดับความสัมพันธ์ทางสังคมแต่อย่างใด แต่กลับต้องการให้เห็นวิถีชีวิตความหลากหลายของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ว่าภายใต้บริบทและการเปลี่ยนแปลงของความเป็นเมือง ผู้คนมลายูมุสลิมมีพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนในรูปแบบที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างไร การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นมากกว่าวิทยานิพนธ์ที่ต้องการศึกษาชีวิตของผู้คนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดกว้างและฟังเสียงของเพื่อนต่างศาสนาวัฒนธรรม ในฐานะเพื่อนสมาชิกคนหนึ่งของสังคม การศึกษาครั้งนี้จึงไม่มีกฎเกณฑ์ แบบแผน และวิธีวิทยา แบบที่เป็นทางการมากนัก เพราะผู้ศึกษาต้องการให้ได้ยินเสียงและเรื่องราวของผู้คนมลายูมุสลิมในพื้นที่ว่าเขาพูดอะไรกันบ้าง ทำอะไรกันบ้าง และเป็นอย่างไรบ้าง อีกทั้งการเก็บข้อมูลในพื้นที่ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่ค่อยสงบและปลอดภัยเช่นนี้ ทำให้ผู้ศึกษาถูกจำกัดเรื่องราวและวิธีการ

เข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักไม่มากเท่าที่ควร แต่ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะนำเสียงของคนมลายูมุสลิมเหล่านั้น ออกมาเล่าสู่กันฟังให้ได้เช่นกัน

ตาราง 1 การแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล	เสียงผู้ให้ข้อมูล	ลักษณะข้อมูล	วิธีการศึกษา
ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)	เสียงเพรียก 3 ลักษณะ - เสียงของประวัติศาสตร์ เป็นเสียงของผู้เฒ่า ผู้แก่ที่ยังคงจดจำเรื่องราวของเมืองปัตตานีในอดีต เพื่อให้เห็นถึงความเป็นเมืองเก่า - เสียงของเศรษฐกิจ คือ เสียงของมลายูมุสลิมที่มีบทบาททางอาชีพ รายได้ เรื่องราวการดำเนินชีวิตประจำวัน - เสียงของการศึกษา เพื่อชี้ให้เห็นว่ามลายูมุสลิมยุคใหม่ที่มีความรู้ทางการศึกษามองพลวัตรของสังคมต่อความเป็นตัวตนมลายูมุสลิมอย่างไร	ข้อมูลที่เป็นเรื่องเล่า พฤติกรรม ตำนาน อาชีพ รายได้ ความสัมพันธ์ ทางสังคม ความรู้ มุมมอง เงื่อนไขและ สถานการณ์ของ สังคมแบบพลวัตร	การพูดคุยใน ชีวิตประจำวัน การสังเกต การสัมภาษณ์ การร่วมกิจกรรม
บริบททางสังคม	พิจารณาผ่านสื่อต่างๆ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัย แผ่นพับ เอกสาร ใบปลิว	พฤติกรรม เรื่องเล่า สัญญาะ ตำนาน พงศาวดาร สื่อมวลชน	- สังเกตเข้าร่วมเป็น ส่วนหนึ่งในพื้นที่ - ร่วมกิจกรรม ทางการเมือง เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรม

ผู้ศึกษาพยายามเข้าถึงข้อมูลจากกลุ่มข้อมูลที่หลากหลายให้มากที่สุด เพราะผู้ศึกษามองว่าภายใต้กลุ่มข้อมูลที่หลากหลายนั้น ย่อมแสดงให้เห็นความหลากหลายของวิถีคิด และทุกคนย่อมมีแนวทางที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับภาวะแวดล้อม เหตุการณ์ สถานการณ์ รวมถึงมิติของกาลเวลา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย แตกต่าง ชับซ้อนกันอย่างไร แต่ผู้ศึกษา เชื่อว่าคนทุกคนทุกระดับ และทุกช่วงอายุ ต่างมีเรื่องราว วิถีชีวิตที่ไม่เหมือนกัน เพราะพื้นที่ทางสังคมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างแล้วแต่ว่าใครจะสร้างให้ออกมาในแบบใด พื้นที่ที่แต่ละคนนิยามนั้นย่อมมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบท สถานการณ์ และเงื่อนไขในขณะนั้นว่าเป็นอย่างไร

ดังนั้นการต่อรองตัวตนก็เช่นกัน คือ คนแต่ละคนมีการต่อรองในเรื่องราวและวิถีชีวิตที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าคนๆ นั้นมีความต้องการอะไร และปรารถนาที่จะให้ชีวิตหรือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นไปในทิศทางใด และการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ต้องการสื่อหรือสะท้อนให้เกิดการเปรียบเทียบในทุกๆ ด้าน หรือตีแผ่ความเป็นจริงของสังคมมลายูมุสลิม เพราะการศึกษามีเงื่อนไขทั้งในด้านของมิติเวลาในปัจจุบัน มิติของโครงสร้างทางสังคม และบริบทความสัมพันธ์ต่างๆ เพียงแต่ให้เห็นมุมมอง ความคิด ความเชื่อ หลักการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนมลายูมุสลิม หรือไม่ได้แม้แต่จะเป็นการสร้างความแตกแยกระหว่างผู้คนและวัฒนธรรม รวมถึงไม่มีเจตนาในวาทกรรมใดๆ ทั้งสิ้นที่ส่งผลต่อคนชาติพันธุ์กลุ่มอื่น หรือคนในสังคมที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมด คือ เรื่องราว และเสียงในพื้นที่ของมลายูมุสลิมที่ผู้ศึกษานำมาเล่าสู่กันฟังเท่านั้นเอง หากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจ ผู้ศึกษาก็พร้อมและยินดีที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่เป็นเพียงแค่งานวิจัยอีกต่อไป

การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

เมื่อตัดสินใจเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ และนำร่องโดยการเข้าไปอาศัยอยู่ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และใช้ชีวิตอยู่ในสนาม เพื่อจะตระเวนไปรอบเมืองปัตตานีและศึกษาพื้นที่ให้ละเอียด โดยใช้วิธีสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม วันแรกที่เข้าสู่สนามผู้วิจัยจะถูกตั้งคำถามจากคนในพื้นที่ว่า มาทำอะไรที่นี่ เป็นนักศึกษาหรือไม่ และนับถือศาสนาอิสลามหรือไม่ ผู้วิจัยตอบครบถ้วนทุกคำถามที่เป็นข้อสงสัยจากทุกคนที่ต้องการคำตอบ แต่ผู้วิจัยไม่สามารถเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงก่อนได้ในเบื้องต้น เพราะการศึกษาลักษณะนี้เป็นงานที่ละเอียดอ่อน และต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ถูกศึกษาในระยะเวลาหนึ่ง แต่เนื่องด้วยผู้วิจัยมีความผูกพันกับคนในพื้นที่พอสมควรจากการศึกษาระดับปริญญาตรีในรั้วมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จึงทำให้ผู้วิจัยได้รับการช่วยเหลือและแนะนำ

ให้รู้จักกับผู้ให้ข้อมูลเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นผลให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจในวัฒนธรรมอิสลามเบื้องต้นได้ จากการศึกษา นำร่องผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ถูกศึกษาในเรื่องราวของวิถีชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ แต่ก็ยังเป็นเพียงเรื่องราวและคำถาม โดยทั่วไปในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างกัน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการเข้าสู่สนามจะไม่ได้ก่อให้เกิดอันตรายจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่อันตรายหรือออกนอกบริเวณเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษารวมถึงคำถามที่ใช้ในการวิจัยไม่ได้มีลักษณะเพื่อสร้างความแตกแยกหรือสร้างความลำบากรำคาญให้กับผู้ถูกศึกษาแต่อย่างใด

ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน อาจารย์และคนรู้จัก ให้สามารถได้พบกับ ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้วิธีการบันทึกด้วยการจดเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกลำบากรำคาญแก่ผู้ให้ข้อมูล แต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลคนใดสามารถเปิดเผยเรื่องราวได้ก็จะทำการบันทึกโดยการใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียงต่อไป และผู้วิจัยต้องขอกล่าวถึงกระบวนการวิธีในการเข้าหากลุ่มผู้ถูกศึกษา ซึ่งต้องยอมรับว่า ผู้วิจัยไม่ได้แยกตัวออกจากสังคมเก่าและไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มมลายูมุสลิมอย่างต่อเนื่อง ดังจาริตของนักมานุษยวิทยายุคเริ่มแรก แต่ผู้วิจัยยังคงใช้ชีวิตข้ามไปมาระหว่างโลกของผู้วิจัยกับโลกของมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีและยังคงมีการติดต่อสื่อสารกันโดยตลอดในช่วงที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล เพราะผู้วิจัยถือว่าผู้ให้ข้อมูลหลัก ก็คือ เพื่อนของเราคนหนึ่งและด้วยสาเหตุนี้อาจจะมีข้อกลางแคลงสงสัยว่าผู้วิจัยจะมีความเป็นธรรมในการเสนอข้อมูลหรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ว่าตลอดเวลาที่ทำการศึกษาเก็บข้อมูลและเรียนรู้วิถีชีวิตของมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงหลักคำสอนของศาสนาและการปฏิบัติของเพื่อนต่างศาสนิกนี้ ด้วยการยอมรับและเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของเรากับเขา และด้วยวิถยานิพนธ์เล่มนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยค้นพบตัวเองว่า เราก็ไม่ได้เข้าใจถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างถ่องแท้เช่นเดียวกัน แต่เราก็ยังอยู่ร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคมได้เฉกเช่นคนมลายูมุสลิม

หน่วยการวิเคราะห์

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบจากปัตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูท่ามกลางพหุวัฒนธรรม โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์ คือ ระดับบุคคล

ระดับพื้นที่ทางกายภาพ หน่วยการวิเคราะห์ คือ ผู้ให้ข้อมูลทั้งในด้านของประวัติการศึกษา อาชีพ สถานะทางสังคม รวมถึงเรื่องราวที่ผูกพันระหว่างคนกับพื้นที่ เพราะพื้นที่เมืองปัตตานี มีความเกี่ยวข้องกับ มิติของประวัติศาสตร์ ที่ทำให้คนเลือกที่จะสร้างพื้นที่ของตนเอง และ

ต่อรองในความเป็นตัวเราภายใต้พลวัตรที่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา การปรับตัวของคนในพื้นที่ในช่วงต่างๆ ตั้งแต่ที่เริ่มมีชีวิตบนพื้นที่แห่งนี้ ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นทำให้คนมีส่วนในการเชื่อมโยงและดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน ความคิด ทศนคติ ที่เกิดจากตัวบุคคล การจำกัดพื้นที่ให้เหลือเพียงแค่พื้นที่ส่วนตัว กับพื้นที่สาธารณะ ทำให้เกิดการเรียนรู้ ปรับถ่าย เปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อ และความเป็นมนุษย์อย่างไร เมื่อบุคคลมีพื้นที่ของตัวเอง จึงนำไปสู่การสร้างพื้นที่ให้เกิดขึ้นแก่สังคมได้ และพื้นที่ทางกายภาพนี้ยังก่อให้เกิดการทำความเข้าใจเรื่องราวความสัมพันธ์ของกลุ่มมลายูมุสลิมด้วยกันเอง หรือคนมลายูมุสลิมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อไม่ได้ต้องการตรึงคนไว้ในพื้นที่ แต่ให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ของผู้คนที่มีการข้ามผ่านไปมาและมีการปะทะประสานในพื้นที่ดังกล่าว

การศึกษาครั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการสร้างพื้นที่ทางสังคม และการต่อรองตัวตนระหว่างมลายูด้วยกัน หรือมลายูมุสลิมกับคนอื่นๆ โดยศึกษาเป็น 2 ระดับ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนที่มีการข้ามไปมาทางกายภาพและขณะเดียวกันก็แฝงไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มคนในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย เห็นมิติของการเคลื่อนไหวตามบริบทของผู้คน สังคม และวัฒนธรรมที่มีความเป็นพลวัตรในพื้นที่พหุ

การวิเคราะห์และแผนดำเนินการศึกษา

การวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล อย่างที่กล่าวข้างต้น คือ ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์และใช้วิธีวิทยาการวิจัยวัฒนธรรมทางมานุษยวิทยา ในรูปแบบ The phenomenon of multiple realities ซึ่งความหมายจะเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบท โดยบุคคลที่อยู่ในบริบทจะมีประสบการณ์ในปรากฏการณ์นั้นๆ และสร้างความหมายและความจริงตามการรับรู้ การวิจัยครั้งนี้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ อัตลักษณ์ และอำนาจ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ตีความหมาย ข้อมูลภาคสนาม โดยจะเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นในสนามตลอดเวลา สำหรับวิธีการวิเคราะห์ เป็นการจำแนกและจัดระบบข้อมูล เพื่อให้เข้าใจถึงแบบแผน ความหมาย และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม และทำความเข้าใจกับความหลากหลายของวัฒนธรรมในพื้นที่ พร้อมแยกแยะเงื่อนไข เพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์นั้นๆ รวมทั้งอธิบาย การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้มุมมองทั้งเสี่ยงจากคนใน คือ คนมลายูมุสลิม และคนนอก คือ ตัวผู้วิจัย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ โดยการวิเคราะห์จะตั้งอยู่บนฐานคิดแบบสัมมาทิฐิ และการเสนองานในรูปแบบของ Narrative Approach

แผนการดำเนินการศึกษา

การดำเนินการวิจัย แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รายงานการวิจัย บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “มลายูมุสลิม” ตามที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาภาคสนาม (Field Research) ตั้งแต่สิงหาคม 2550 – พฤษภาคม 2552 รวมเป็นเวลา 24 เดือน โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 - เข้าสนามทำความคุ้นเคยกับคนมุสลิมในพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และสำรวจพื้นที่รอบเมืองปัตตานี โดยใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ระยะที่ 2 - ศึกษาชุมชนคนมุสลิม โดยเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อที่จะศึกษา สังเกตการณ์ พูดคุย สัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของชาวมลายูมุสลิม ในกรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่ อัตลักษณ์ และอำนาจ ด้วยการเข้าไปสู่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คนที่มีต่อรัฐชาติและสังคมข้างเคียง รวมถึงยุทธศาสตร์ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การรื้อฟื้น การธำรงรักษาและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของมลายูมุสลิมในบริบทปัจจุบัน ซึ่งจะใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 14 เดือน

ระยะที่ 3 - ทบทวนข้อมูลที่ได้ และสัมภาษณ์เพิ่มเติม สรุปข้อมูล วิเคราะห์และเขียนรายงานการวิจัย ใช้เวลาประมาณ 4 เดือน

บทที่ 4

เปิดพื้นที่มลายูมุสลิมเมืองปัตตานี

การวิจัย เรื่อง เสียงเพรียกจากปัตตานี : การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูท่ามกลางพหุวัฒนธรรม ในบทนี้ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ คือ พื้นที่ของมลายูมุสลิมอันประกอบด้วย 1. เมืองปัตตานีในมิติประวัติศาสตร์ คือ สมัยลังกาสุกะ สมัยโกตามาลิขัย สมัยจะบังติกอ และสมัยปัจจุบัน 2. พื้นที่แห่งชีวิตบนถนนและสายน้ำ 3. รุสะมิแลพื้นที่ของพหุอัตลักษณ์ 4. คนกับวัฒนธรรมในเมืองปัตตานี

เพื่อชี้ให้เห็นถึงเสียงเพรียกจากปัตตานีว่า มีความหลากหลายของเสียงและผู้คนในแต่ละวิถีชีวิต ที่เชื่อมโยงทั้ง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความทันสมัย และความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยมองพื้นที่ว่าไม่ได้ถูกจำกัดในบทบาทที่ตายตัวหรือเป็นเพียงพื้นที่เฉพาะ แต่พื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหวผันแปรไปตามเวลา และสถานการณ์ที่กลุ่มคนจะเข้ามาใช้และให้ความหมายในพื้นที่นั้น

1. เมืองปัตตานีในมิติประวัติศาสตร์

ปัจจุบันดินแดนของสามเมืองรู้จักกันในนามของอาณาจักรปัตตานี หนึ่งในเมืองนั้นคือ เมืองปัตตานี จากการเข้าศึกษาพื้นที่ ทำให้เห็นภาพเมืองเก่าที่เป็นซากปรักหักพังหลายแห่งในพื้นที่แห่งนี้ ทั้งเมืองโบราณกรือเซะ เมืองเก่าจะบังติกอ กำแพงมัสยิดที่ยังสร้างไม่เสร็จและมีความเก่าแก่มากกว่า 500 ปี สถานที่ต่างๆ นี้ทำให้เห็นความรุ่งเรืองของเมืองปัตตานีในอดีต ผ่านยุคสมัยต่างๆ ที่มีปรากฏการณ์ด้านศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ ของเมืองแห่งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากดินแดนแห่งแรกของการสร้างอาณาจักรมลายู คือ ดินแดนลังกาสุกะ ก่อนจะเข้าสู่ยุคสมัยอื่นต่อมาจนถึงขณะนี้

สมัยดินแดนลังกาสุกะ

ลังกาสุกะ (Langkasuka) เป็นอาณาจักรมลายูที่เก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองที่สุดในคาบสมุทรมลายู ก่อตั้งมาประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือต้นคริสต์ศตวรรษที่ 2 หรืออาจตั้งมาก่อนคริสต์ศักราช นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งกล่าวว่า ลังกาสุกะเป็นราชอาณาจักรแห่งแรกที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายู ซึ่งเติบโตเป็นรัฐขนาดใหญ่ มีพระราชูปถัมภ์คุ้มครอง นับถือศาสนาพราหมณ์ ฮินดู

ราชธานีอยู่ที่เมืองเคดาห์ปัจจุบัน (อารีฟิน บินจิ, 2552: 31) และอาณาจักรแห่งนี้มีเมืองท่าที่สำคัญอยู่ที่ ปาตานี หรือเมืองปัตตานีปัจจุบัน นั่นจึงแสดงให้เห็นว่า ปัตตานี คือ พื้นที่บริเวณหนึ่งในอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ลังกาสุกะ

“...ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า ปัตตานี แปลว่า หาดทรายนี้ เพราะ ปตา มาจากคำว่า หาดทราย พื้นทรายหรือทะเล ส่วนคำว่า นิ ก็เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า นี หรือบางคนอาจจะเรียกว่า ปาฏอนี ที่เป็นภาษาอาหรับ แปลว่า ที่คนดี ก็แล้วแต่ว่าใครจะเรียกขานกันไป...”

(ปีอะอิสมาแอล, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

ต่อมา เมื่อพ.ศ.2449 ปาตานี ก็ได้กลายเป็นปัตตานีอย่างเป็นทางการเมื่อรัฐบาลสยามประกาศจัดตั้งมณฑลปัตตานีให้เป็นจังหวัดปัตตานีอย่างสมบูรณ์ (ครองชัย หัตถา, 2548: 77) และแยกพื้นที่ออกเป็นอีก สองจังหวัด คือ ยะลา และนราธิวาส

“...ลังกาสุกะ โนนตั้งสี่ ห้าร้อยปี ลังกาสุกะเป็นอาณาจักร โบราณ เริ่มต้นมาจากไหน ไม่รู้ แต่พวกนี้ไม่ใช่อิสลามนะ เป็นเจ้าเมืองที่มาจากอินเดีย ลังกา ค้วย...”

(ปีอะอิสมาแอล, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

“...ดินแดนลังกาสุกะ ตามความคิด คือ สามจังหวัดเป็นพื้นที่ๆ มีมลายูอยู่เยอะ ถ้าไทยไม่เข้ามาครองก็จะเป็นของมาลาเซีย...”

(อรทัย จารูพิเศษ, 7 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

“... โอนานมากแล้ว เมาะยังไม่เกิดเลย รู้แต่เขาเรียกว่า ลังกาสุกะ ...”

(เปาชีเยาะ แวเลาะ, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

จากการบอกเล่าข้างต้น ลังกาสุกะเป็นเมือง ที่ผู้คนในเมืองปัตตานี ยังคงรู้จักและเล่าขาน เพื่อเห็นถึงความเป็นประวัติศาสตร์ในพื้นที่บ้านเมืองของพวกเขา แต่ข้อมูลที่ได้รับอาจจะมี การคลาดเคลื่อน เพราะเป็นเพียงการบอกเล่าจากรุ่นพ่อแม่ไปลูกหลาน โดยที่พวกเขาเองก็ไม่รู้แน่ชัดว่า ลังกาสุกะ มีความยิ่งใหญ่และพัฒนาเป็นบ้านเมืองปัตตานีของพวกเขาอย่างไร เพียงแต่พอทราบว่า อาณาจักรแห่งนี้ คือ ดินแดนของบรรพบุรุษที่เป็นคนมลายู ต่อมาก็เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และ จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีคนมลายูที่เป็นมุสลิมอาศัยมากกว่าคนเชื้อชาติอื่นๆ ส่วนความหลากหลายที่

มีนั้น เป็นเพราะเมืองลังกาสุกะเป็นเมืองท่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญ การติดต่อค้าขายจึงส่งผลให้คนต่างชาติ ศาสนา เข้าในพื้นที่แห่งนี้ และปรากฏตั้งรกรากถิ่นฐานจนมีลูกหลานเหมือนกัน และทำให้พื้นที่จึงมีความหลากหลายทั้งคนเชื้อชาติ ศาสนาอื่นๆ จึงเป็นความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ระหว่างเมืองปัตตานี และลังกาสุกะ

ภาพที่ 3 ป้ายจังหวัดปัตตานี

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

ปัตตานี สมัยลังกาสุกะ (Langkasuka) เป็นอาณาจักรมลายูที่เก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองที่สุดในคาบสมุทรมลายู เนื่องจากตั้งอยู่ตรงตำแหน่งที่เหมาะสมบนเส้นทางคาบสมุทรระหว่างอ่าวสยามกับมหาสมุทรอินเดีย มีศูนย์กลางตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของคาบสมุทร ตรงบริเวณจังหวัดปัตตานี ปัจจุบัน เหลียง ชู นักประวัติศาสตร์จีนคนหนึ่งได้เขียนเกี่ยวกับลังกาสุกะ ว่า ราชอาณาจักรหลังยาสิว (ลังกาสุกะ) ตั้งอยู่ทางทะเลใต้ มีอาณาบริเวณจากพรมแดนทิศตะวันออกถึงพรมแดนทิศตะวันตกใช้เวลาเดินเท้า 30 วัน และจากพรมแดนทิศใต้ถึงพรมแดนทิศเหนือใช้เวลาเดินเท้า 20 วัน อยู่ห่างจากกวางเจา (กวางตุ้ง) 24,000 ลี้ อารีฟิน บินจิ (2552: 32-38)

อาณาจักรลังกาสุกะมีลักษณะภูมิประเทศและผลผลิตคล้ายๆ กับอาณาจักรฟูนันที่มีไม้จันทน์ การบูร อุดมสมบูรณ์มาก ชาวเมืองไม่นิยมสวมเสื้อ ปล่อยผมยาวจนคลุมหลัง นุ่งโจงที่ทอด้วยฝ้าย ที่เรียกว่า กันมัน (Kanman) พระราชาและข้าราชการชั้นสูงมีผ้าคลุมไหล่ ที่เรียกว่า ยุนเซีย (Yun-Hsia) มีเข็มขัดและตุ้มหูทองคำ ส่วนผู้หญิงแต่งกายด้วยผ้าฝ้าย มีเครื่องเพชรพลอยประดับกาย จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดว่า ลังกาสุกะตั้งอยู่ในคาบสมุทรมลายู ฝั่งตะวันออก คือ ตั้งอยู่ตั้งแต่สงขลาลงมา เมืองหลวงตั้งอยู่ในบริเวณจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน และดั่งบันทึกของท่านฟากิซุ อาลี ที่ว่า ลังกาสุกะมีเมืองท่าสำคัญ 2 แห่ง คือ บริเวณเมืองเคดาห์ในปัจจุบันสำหรับเป็น

ที่ค้าขายกับเมืองต่างๆ ทางฝั่งตะวันตก เช่น อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย และอีกแห่งหนึ่งที่ปัตตานี คือ บริเวณจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นเมืองท่าสำหรับค้าขายกับจีน เขมร และชวา (อารีฟิน บินจิ, 2552: 57)

ในประเด็นของเมืองท่าลังกาสุกะ ครอบชัย หัตถา (2548: 16-17) กล่าวว่า ตั้งอยู่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมสามารถเชื่อมการเดินทางค้าขายทางเรือระหว่างมหาสมุทรอินเดียและทะเลจีนใต้ มีเส้นทางบกข้ามคาบสมุทรมลายูจากเคดาห์ และเปรักทางฝั่งตะวันตกมายังฝั่งตะวันออกผ่านทางช่องเขาที่มีความสูงไม่มากนัก มีลำน้ำเชื่อมต่อกันทั้งสองฝั่งออกไปสู่ทะเลโดยสะดวก ซึ่งต่อมาทำให้ชื่อของลังกาสุกะขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เรือสินค้าต่างๆ นิยมเข้ามาแวะพักจอดและค้าขายที่นี่ ความรุ่งเรืองของลังกาสุกะมีพื้นฐานจากตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ลังกาสุกะ พัฒนาจากเมืองท่าชายฝั่งเล็กๆ ของชาวพื้นเมืองจนเติบโตเป็นรัฐ อันเนื่องมาจากการตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าที่เข้ามาค้าขาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอินเดียที่เข้ามาเป็นกลุ่มแรก จึงทำให้อารยธรรมของชาวอินเดียหลังไหลเข้ามาสู่ลังกาสุกะ ทั้งด้านศาสนา ภาษา ศิลปวิทยาการที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดี

อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงเมืองปัตตานีในอดีต รัตติยา สาและ (2540: 31) ให้มุมมองว่า บางด้านอาจเป็นการตอกย้ำประวัติศาสตร์การล่มสลายของอาณาจักรลังกาสุกะ และราชอาณาจักรปัตตานี เพราะที่ผ่านมา การศึกษาเรื่องราวมิติทางประวัติศาสตร์ยังไม่มีใครสามารถยืนยันได้ว่าอาณาจักรลังกาสุกะ และราชอาณาจักรปัตตานี ตั้งขึ้นเมื่อไหร่ ใครเป็นผู้ก่อตั้ง แต่อย่างน้อยประวัติศาสตร์ได้บอกให้คนรุ่นหลังต่อๆ มารู้ว่า ดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่ของผู้คนเชื้อสายมลายู ที่เคยนับถือภูต ผี ปีศาจมาก่อน ส่วนศาสนาพราหมณ์ ฮินดู พุทธ เข้ามาในภายหลังจากการที่ปัตตานีเคยตกอยู่ภายใต้อาณาจักรมัชปาหิต ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ชวากลาง

ในส่วนของผู้ศึกษาจากการที่พูดคุย สัมภาษณ์กับคนมลายุมุสลิมในพื้นที่เมืองปัตตานี ให้ความเห็นว่า ลังกาสุกะเป็นเพียงอาณาจักรตำนานที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรพบุรุษมลายู โดยที่ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ได้มาจากการบอกเล่าต่อๆ กันมา ซึ่งพวกเขาเองไม่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ตรงนี้มากมายนัก เมื่อเทียบกับดินแดนกรือเซะที่จะรู้เรื่องราวตรงนี้มากกว่า เพราะเมืองกรือเซะเป็นยุคสมัยที่ใกล้เข้าสู่ปัจจุบัน อย่างไรก็ตามก็ดีหลายคนที่เมืองปัตตานีทราบมาก่อนหน้าที่ดินแดนส่วนนี้จะนับถือศาสนาอิสลามนั้น เคยมีการนับถือศาสนาอื่นมาก่อน แต่ไม่สามารถยืนยันคำพูดทั้งหมดได้ เพราะเขาเองก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าความจริงแล้วเรื่องราวเป็นอย่างไร

ดังนั้นเมื่อการกำเนิดขึ้นของลังกาสุกะเป็นเรื่องที่นักประวัติศาสตร์ยังคงหาคำตอบในขณะเดียวกันที่จุดสิ้นสุดของลังกาสุกะนั้นก็ไม่มีใครทราบชัดเจน เพราะลังกาสุกะเริ่มจากการเป็นเมืองท่าที่สำคัญ และมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับผู้คนในดินแดนต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาเพื่อการค้าขายหนึ่งในนั้น คือ จีน เพราะชื่อของอาณาจักรฟูนัน และอาณาจักรลังกาสุกะ อย่งที่ อยู่ในบันทึกของจีนในฐานะที่เป็นดินแดนที่เรือต่างๆ จากทะเลจีนใต้ใช้เป็นท่าจอดเรือ ครอบชัย หัตถา (2548: 25)

กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ชื่อเมือง ลัง ยา ชู ต่อมาปรากฏในสารานุกรมจีน ซึ่งกล่าวถึงการเดินทางมายังทะเลจีนใต้ และมีบันทึกต่างๆอีกมากมายที่ต่อเนื่องเป็นเวลาหลายศตวรรษ ดังกาสุกะรุ่งเรืองมาถึงพุทธศตวรรษที่ 20 ก็ค่อยๆ ลดความสำคัญลง เหลือเพียงการค้าระดับท้องถิ่น และชื่อลังกาสุกะก็ค่อยๆ เลือนหายไป

สมัยโกตามาลิหมัย

จากตำนานของอาณาจักรปาตานี อารีฟิน บินจิ (2552: 57-59) กล่าวต่อว่า **โกตามัลลิมัย** คือ ตำหนักศูนย์กลางการปกครองของลังกาสุกะ โดยมี พญาตุ กรูป มหายานา เป็นกษัตริย์นับถือศาสนาพุทธ นิกายมหายาน เป็นผู้ปกครองอาณาจักรนี้ในราวก่อน ค.ศ.1500 ระหว่างที่ครองราชย์อยู่นั้นที่ชายทะเลปากแม่น้ำปาตานี ห่างจากโกตามัลลิมัยไป 12 กิโลเมตร มีชุมชนเล็กๆ ที่เรียกว่าหมู่บ้านปาตานี มีเรือสินค้าเข้ามาจอดแวะติดต่อกับชายจำนวนมาก ขณะเดียวกันแม่น้ำปาตานี ซึ่งเดิมมีความกว้างและลึกพอที่เรือสินค้าสามารถขนถ่ายสินค้าขึ้นลงค้าขายกับชาวเมืองโกตามัลลิมัยและเมืองใกล้เคียงอื่นๆ ได้สะดวก แต่ต่อมาแม่น้ำสายต่างๆ ที่ติดต่อกับเมืองภายในเกิดตื้นเขิน เรือสินค้าไม่สามารถขนถ่ายสินค้าได้ทำให้เรือสินค้าต้องจอดลอยลำอยู่ที่ปากน้ำ ชายฝั่งกัวลาเบือเกาะฮ์ (Kuala Bekah) และปังกาดันบือซา (Pangkalan Besar) ทำให้บริเวณปากน้ำมีผู้คนมาอาศัยมากขึ้น จนกลายเป็นชุมชนใหญ่ที่หนาแน่นขึ้นทุกวันในขณะที่โกตามัลลิมัย ก็เริ่มเจียบเหงา จนเป็นเหตุผลที่ทำให้ต้องย้ายเมืองหลวงไปยังชายฝั่งทะเล ที่เรียกว่า บ้านกรือเซะ แล้วตั้งชื่อเมืองตามชายผู้เฒ่าที่เป็นเจ้าของบ้านว่า เปาะตานี (Pak Tani)

จากการล่มสลายของอาณาจักรมขปาหิต นับว่าเป็นโอกาสสำคัญที่ทำให้เกิดการศาสนาอิสลามในปาตานีได้แผ่แนวความคิดของศาสนาเข้ามาให้ชาวปาตานี และสามารถโน้มน้าวกษัตริย์ราชวงศ์ศรีวังสา ชื่อ พญาตุอินทรา แห่งโกตามาลิหมัย ให้ทรงยอมรับถือศาสนาอิสลามได้ (รัตติยาสาและ, 2540: 38) ในขณะนี้เอง ที่ครองชัย หัตถา (2548: 26) กลับมองว่า ขณะที่เมืองเดิมเป็นพุทธศาสนา มีศาสนสถานมากมาย จึงไม่เหมาะแก่การสร้างบ้านเมืองต่อไป ประชาชนจำนวนมากได้ย้ายไปอยู่ทำการค้าที่เมืองท่าแห่งใหม่บริเวณชายทะเล เมืองปัตตานีจึงมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและมีการค้าทางเรือกว้างขวาง กับสยาม จีน ญี่ปุ่น อินเดีย ชาว ฯลฯ กับเมืองต่างๆ บนคาบสมุทรมลายู ใกล้กับท่าเรือปัตตานี ในขณะนั้นได้รับการกล่าวขานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงและมหานครของภูมิภาคนี้ คือ เมืองกรือเซะ

“...จากลึงกาสะมาเป็น โกตามัสลิหม์ เล่ากันมาว่าเป็นเส้นทางโบราณ ที่เมื่อก่อน มาทางน้ำ เป็นสายน้ำที่มีการตัดตั้งแต่สมัยอยุธยาถึง ทำให้เส้นทางเปลี่ยนเป็นการเดินทางที่สั้นลง และแม่น้ำบางส่วนก็เป็นแม่น้ำที่ตาย คนโบราณบอกว่าที่ไหนมีแม่น้ำจะเห็นได้ว่ามีต้นหยีักษ์ เป็นต้นไม้ในลำน้ำโบราณ...”

(มุฮัมหมัด อามีน, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

ต่อมาปัตตานีเป็นที่รู้จักออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น เมื่อชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาค้าขายก็ยิ่งทำให้ปัตตานีมีชื่อเสียงมากขึ้น ในสมัยนั้นมีเรือสินค้าผ่านไปมาและจอดที่อ่าวปัตตานี เป็นร้อยๆ ลำ กล่าวกันว่าเรือมาจอดที่ท่าเรือทั้งกลางวันและกลางคืน ในเมืองปัตตานีมีครั้งเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้จุดแสงไฟในตอนกลางคืน ซึ่งแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่และความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีจนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก จนเหมือนกับว่ามีแสงของดวงดาวพร่างพรายไปหมดทั่วเมืองปัตตานี ทำให้คนอาหรับและคนเปอร์เซีย ที่นอกจากจะเดินทางไปค้าขายกับประเทศจีนและเขมรแล้ว อีกมากมายที่มาก้าขายในปัตตานี และคนเหล่านั้นก็ได้มาแต่งงานผสมผสานกับคนปัตตานีจนลูกหลานซึ่งเป็นเชื้อสายของคนเหล่านั้นมากมายที่ปัตตานี

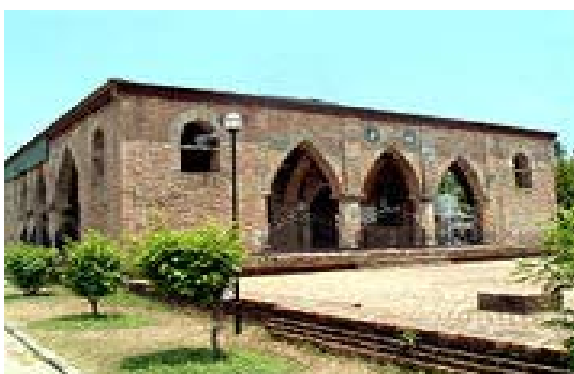

ภาพที่ 4 แม่น้ำปัตตานีในปัจจุบัน

(ฐาปณี เสาวภางศ์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

หลังจากที่ย้ายเมืองหลวง เมืองปัตตานีมาที่กรือเซะ เกิดการเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว พญาท้าววภา (ราชาศรีวังสา) ซึ่งเป็นกษัตริย์ในขณะนั้นทรงให้วังสนามวงศ์ ทั้งหมดมาอยู่ที่เมืองใหม่ และมีพสกนิกรทั่วไปติดตามมาด้วยมากมาย บริเวณพระราชวัง เรียกว่า โกตา อิสตานา (Kota Istana) และเป็นที่ตั้งของพระราชวังอิสตานานิลัมหรือค่านักนิล ซึ่งได้สร้างขึ้นริมฝั่งคลองตรงข้ามกับหมู่บ้าน

ปัตตานี ประตูประราชวังหันหน้าออกไปยังฝั่งน้ำ เพื่อให้สะดวกในการนำเรือเข้าออกท่าคลองริมพระราชวัง ชื่อคลองปาปิริ ปัจจุบันได้ตื้นเขินไปแล้ว รอบพระราชวังแห่งใหม่ได้มีการขุดคูเมืองและสร้างป้อมปราการเพื่อป้องกันศัตรู คูเมืองที่ขุดเริ่มจากคลองกรือเซะผ่านด้านหน้าพระราชวังตรงไปเชื่อมต่อกับคลองปาปิริ ซึ่งไหลผ่านออกไปทางด้านเหนือของพระราชวัง ออกทะเลที่บ้านปาเราะ (ครองชัย หัตถา, 2548: 84)

ภาพที่ 5 มัสยิดกรือเซะ ปัตตานี

(<http://www.bloggang.com/mainblog.php?:online>)

ในช่วงนั้นเมืองปัตตานีเริ่มเป็นที่รู้จักออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้พ่อค้าชาวอาหรับเรียกเมืองปัตตานีว่า ฟาฏอนี (Fatoni) ซึ่งมีเรือจากตะวันออกและตะวันตกเข้ามาค้าขายอย่างคับคั่ง (ครองชัย หัตถา, 84) ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับศาสนานั้น หน้าแรกๆ ของ ตาริกปาตานี ระบุว่า ทั้งกษัตริย์และพลเมืองนับถือศาสนาฮินดู-พราหมณ์ ต่อมาได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ ซึ่งกราบพระพุทธรูปเมื่อคนอินเดียมา และป่าวประกาศทำให้คนมลายูจำนวนมากมาล้อมรอบพวกเขา ผู้ป่าวประกาศอยู่ตรงกลางวงล้อม เขาเล่นกล ไสยศาสตร์ และกล่าวคาถา คนมลายูแปลกใจ และคนที่เชื่อนับถือศาสนาพุทธก็มีเป็นจำนวนมาก นานๆ ก็เพิ่มมากขึ้น จนถึงกษัตริย์ก็กราบพระพุทธรูปด้วย พระพุทธรูปจึงมีมากในเมืองลังกาสุกะ แต่ในตาริกปาตานีไม่ได้ระบุว่าอิสลามเข้ามาถึงปาตานีเมื่อใดและกษัตริย์ปาตานีทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามอย่างไร เพียงแต่ระบุว่าพวกอาหรับ เปอร์เซียที่มานับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์ รองลงมา คือ ศาสนายูดาห์กับคริสเตียน และต่อมาพวกนี้ที่มาจากภายหลังก็มานับถือศาสนาอิสลามและเผยแพร่ศาสนาอิสลามแก่ชาวมลายูเจ้าถิ่นด้วย ขณะนั้นจึงมีมลายูมุสลิมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและก็ได้มีการขัดแย้งกับมลายูพุทธที่อยู่ในพื้นที่ด้วย เพราะมีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน

“...ที่เขาเล่ากันมานะ สมัยนั้นอยู่ที่แวง ไม่มีมุสลิม มีแต่ฮินดู นับถือฮินดู เริ่มต้นด้วยการมาล่ากระเจงขาว จนเจอที่ๆ กรือเซะ เป็นทุ่งเปล่าๆ นั่นเป็นที่สร้างป็นใหญ่ หลังจากนั้นเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมาเรือแตก เขาเรียกว่า ต้นหยงลูโล๊ะ ข้างในมีสุสานของพี่ชายเจ้าแม่ชื่อ โต๊ะเคี่ยม ตอนหลังเปลี่ยนชื่อเป็นหย่ากู ที่ต่อมาเข้าอิสลามเพราะแต่งงานกับอิสลามเจ้าแม่ตายฝังศพที่กรือเซะ ตรงสุสานฝั่งตรงข้ามใต้ต้นมะม่วงหิมพานต์...”

(ปะอิสมาแอล, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

จากการที่พระราชารหรือกษัตริย์ปัตตานีเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามนั้นทำให้รูปแบบการปกครองที่เกิดจากความเชื่อเดิมในลัทธิศาสนาฮินดู พุทธ ที่ว่าพระราชเป็นเทพเจ้าหรือสมมติเทพ หรือการปกครองรูปแบบเทวราชานั้น กลับกลายมาเป็นพระราชเป็นเพียงมนุษย์ที่อยู่ภายใต้ร่มเงาของพระผู้เป็นเจ้าหรือผู้เป็นบ่าวของพระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลกเท่านั้นและได้รับรูปแบบการปกครองของอิสลามมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองโดยถือเอาคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นธรรมนูญการปกครองและอัลชะเคีย (วณะของศาสดามุฮัมมัด ศอลฯ) เป็นแนวปฏิบัติในวิถีชีวิต มีอาหลัมอุลามฮฺ (ผู้รู้ศาสนาอิสลาม) เป็นที่ปรึกษาทางศาสนาและใช้กฎหมายซารีอะฮฺ ตลอดจนค่านำหน้าพระนามก็เปลี่ยนจากคำว่า พญาหรือพระยา มาเป็นสุลต่าน ตามรูปแบบการเรียกผู้นำของชาวอาหรับ และลงท้ายพระนามด้วยคำว่า ซาห์ ตามรูปแบบการเรียกผู้นำของชาวเปอร์เซีย (อารีฟิน บินจิ, 2552: 49)

การปกครองของเมืองปัตตานีมี 2 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์ศรีวังสา กับ ราชวงศ์กัณฑ์ และในราชวงศ์มหาวังสานั้น มีพญา ท้าว นภา เป็นผู้ปกครองเมือง และมีสุลต่านองค์แรกของปัตตานีชื่อ สุลต่าน อิสมาอิล ซาห์ หรือ พญา ตู นัก ปา อินทิดรา มหาวังสา โดยได้รับการถวายพระนามใหม่จาก ซิค ซาอิด เมื่อครั้งทำการรักษาให้หายจากโรคผิวหนังจนเข้ารับศาสนาอิสลาม และยังได้เปลี่ยนชื่อเมืองปัตตานีเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับที่เป็นรัฐอิสลามว่า ปาตานี ดารุส ฮาลาม แปลว่า ปาตานี นครรัฐแห่งสันติ (อารีฟิน บินจิ, 2552: 47)

ในสมัยนี้เองที่โปรดให้มีการหล่อปืนใหญ่เพื่อเอาไว้ต่อต้านและปราบปรามโจรสลัดที่ก่อความ ปล้นสะดม พ่อค้าชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายในปัตตานี จากนั้นจึงมีบัญชาให้ ซิค อับดุลซอหมัด ชาวเมืองรูม เป็นนายช่างใหญ่ควบคุมการหล่อปืน ซึ่งครั้งแรกไม่สามารถใช้ยิงได้ต้องหลอมใหม่เป็นเวลากว่า 3 ปี จึงสามารถใช้ได้ทั้ง 3 กระบอก จึงได้ตั้งชื่อ ดังนี้ ศรีนครี ศรีปัตตานีและมหาเลลา สุลต่านอิสมาอิล ซาห์ จึงถือเป็นกษัตริย์มลายูพระองค์แรกที่นับถือศาสนาอิสลามและปกครองแผ่นดินปัตตานีเป็นเวลานาน 30 ปี จึงสิ้นพระชนม์ พระศพถูกฝังไว้ที่สุสานบาราโหม บ้านปาละ เมืองปัตตานี ชาวบ้านเรียกว่า มากัมรายอบือรอเกาะฮ์ หมายถึง สถานที่ฝังศพ กษัตริย์ที่เป็นโรคผิวหนังแตก (อารีฟิน บินจิ, 2552: 71) แต่ในทางกลับกันหลายตำรากล่าวว่า ผู้ที่สร้างป็นใหญ่ขึ้นมา

3 กระบอกลงในขณะนั้น อยู่ในสมัยการปกครองของราชินีปิรุ เพื่อเตรียมพร้อมจากการโจมตีของสยาม (Ahmad Fathy Al-Fatani, 2543: 17) และผู้ที่เป็นนายช่างหล่อปืนใหญ่ คือ ลิม โต้ะเคียม

หลังจากสุดต่านองค์แรกเสียชีวิต ยังมีสุดต่านขึ้นครองราชย์องค์ต่อมาอีกหลายพระองค์ คือ สุดต่าน มุซัฟฟิร ซาห์ สุดต่าน มันโซร์ ซาห์ สุดต่าน ปาดิก สยาม สุดต่าน บาฮาตุร์ ซาห์ หลังจากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่ยุคของการปกครองด้วยราชินีซึ่งถือเป็นยุคความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร ปตานิ

การก้าวเข้าสู่ยุคของราชินี ในสมัยราชวงศ์ศรีวังสา มีการกล่าวว่า การปกครองโดยราชินีทั้ง 4 พระองค์ อันประกอบด้วย ราชินีฮิยา ราชินีปิรุ ราชินีอูง และราชินีกุนิง เป็นยุคทองของปตานิในขณะนั้น (รัตติยา สาและ, 2540: 41) ในยุคนี้รู้จักกันดีในนาม ยุคบรรดาราชนิ ราชินีพระองค์แรกคือ ราชินีฮิยา ในยุคนี้ถือเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จ เพราะอยู่ในช่วงที่ชาติตะวันตกขยายการค้ามายังตะวันออก ทำให้เกิดการเปิดรับการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ แต่ขณะเดียวกันความขัดแย้งที่สั่งสมมานานกับสยามก็คุกรุ่นขึ้นในยุคนี้ เมื่อสยามโจมตีปตานิเป็นครั้งแรกแต่ก็สามารถป้องกันไว้ได้ ต่อมาจากการที่สยามพยายามคุกคามชาวเมืองปตานิ สมัยราชินีปิรุจึงได้มีการเชิญสุดต่านกลันตันที่ชื่อว่า อับดุลกาเดร์ ให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกันในนามสหพันธรัฐปตานิ หรือรัฐปตานิใหญ่ เพื่อสร้างหนึ่งกองทัพที่สามัคคีและเข้มแข็งในการเผชิญสงครามกับสยาม ที่คาดคิดได้ว่าอาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การรวมดินแดนในครั้งนี้กินเวลายาวนานถึง 131 ปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรวมดินแดนของปตานิ-กลันตันที่นานที่สุดในประวัติศาสตร์ และในช่วงนี้เองที่ราชินีโปรดให้มีการสร้างปืนใหญ่เพื่อเตรียมรับมือจากสงครามของสยาม โดยช่างชาวจีนที่ชื่อ ลิม โต้ะเคียม (Ahmad Fathy Al Fatai, 2543: 22-23)

ต่อมาราชินีองค์ที่สาม คือ ราชินีอูง เป็นกษัตริย์สตรีที่มีความมุ่งมั่นและความใฝ่ฝันสูงในยุคการปกครองของพระองค์ที่ไม่านได้ทำสงครามขนาดใหญ่ถึง 2 ครั้ง และศัตรูของปตานิ ก็คือ สยาม กล่าวกันว่า การป้องกันของเมืองปตานิสมัยนี้มีความมั่นคงมาก แม่น้ำปตานิ แม้ว่าจะลึกแต่ค่อนข้างแคบ เป็นที่ตั้งรับและยิงกระสุนไปกับบรรดาเรือศัตรูที่เข้ามารุกราน และมีป้อมปราการที่มั่นคง 2 แห่ง ในการตั้งรับด้วยเช่นกัน ทำให้ปตานิรอดพ้นจากการรุกรานของสยามถึง 2 ครั้ง จากนั้นราชินีองค์สุดท้ายของราชวงศ์นี้ คือ ราชินีกุนิง ในสมัยของพระองค์ได้ไปเยี่ยมเยียนยังอยุธยา เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างปตานิกับสยาม ภายหลังจากเหตุการณ์นี้ ปตานิอยู่ในความสงบโดยไม่ถูกรบกวน พร้อมเข้าสู่ยุคทอง เพราะเป็นรัฐที่มีอิทธิพลยิ่งในบรรดารัฐมลายูเวลานั้น ตอนช่วงท้ายของการปกครองราชินีกุนิง ได้มีส่วนร่วมในความสัมพันธ์อันไม่ปกติ กับราชาชาติที่ 1 เจ้าเมืองกลันตันที่ได้รวบรวมกองทัพเพื่อก่อกบฏต่อต้านอำนาจส่วนกลางที่ปตานิ เริ่มจากการโจมตีโกตามาลิฆัย และรวบรวมเมืองกลันตันที่เป็น 2 ส่วน ให้เป็นหนึ่งเดียว และ โคนลัมราชินีกุนิง จึงเป็นการสิ้นสุดราชวงศ์ศรีวังสา และเริ่มเข้าสู่ยุคของราชวงศ์กลันตัน (Ahmad Fathy Al Fatai, 2543: 22-23)

ต่อมาการเข้าสู่การปกครองโดยราชวงศ์กลันตัน มีเหตุการณ์ต่างๆ มากมายในยุคนี้ ถึงแม้ว่าผู้ปกครองในยุคนี้จะมาจากกลันตัน แต่มีกษัตริย์ 2 พระองค์ที่ไม่ใช่ คือ ผู้หนึ่งมาจากสายเคดะห์-ปัตตานี และอีกคนมาจากการก่อกบฏ ซึ่งต้องเข้าใจอย่างหนึ่งว่าเวลานั้นรัฐกลันตันเป็นส่วนหนึ่งของปัตตานี และถึงจะมีชัยชนะเหนือส่วนกลางแต่ราชาซัคคีที่ 1 ก็ไม่เคยที่จะแยกกลันตันออกจากปัตตานี ในทางตรงกันข้ามพระองค์ยังต้องการรวมดินแดนอื่นที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระองค์ เช่น ตรังกานู สงขลา และพัทลุง เป็นสหพันธรัฐหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ขึ้นในการพยายามป้องกันการโจมตีและรุกรานของชาติสยามทางทิศใต้ (Ahmad Fathy Al Fatani, 2543: 27)

หลังจากที่สยามเข้ายึดอาณาจักร โบราณปัตตานีได้สำเร็จ ล่วงเลยมาจนถึงสมัยของเมืองกรือเซะมี เติงกู ลามิเด็น ผู้ที่สยามแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองปาตานี ได้พิจารณาเห็นแล้วว่า ตำแหน่งอิสตานา นิลัม มัสยิดปินคูกือบังหรือมัสยิดกรือเซะ และบ้านเรือนราษฎรที่กรือเซะนั้น ได้ถูกทำลายเสียหายจากภัยสงคราม โดยเฉพาะถูกเพลิงไหม้โดยไม่อาจฟื้นฟู ซ่อมแซมให้กลับมาอยู่ในสภาพเดิมได้จึงย้ายตำแหน่งไปยังบ้านปราแวหรือปราวัน ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของพระราชวังโกตามัสลิมัย และทำศึกกับสยาม จนพ่ายสงครามอีกครั้ง หลังจากนั้นดาโต๊ะปังกาลัน (ค.ศ.1791-1810) บุณนางคนหนึ่งของปาตานี ซึ่งสยามได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปาตานี โดยมีตำแหน่งเรียกว่า คุณหลวง และได้แต่งตั้งพระจะนะหรือลักษมานาดายัง เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีซ้อนขึ้นมาอีกคนและถือเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรกของประวัติศาสตร์ที่ว่าได้ (อารีฟิน บินจิ, 2552: 49)

ก่อนที่ปาตานีจะถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมือง วินัย คุรุวรรณพัฒน์ (อ้างถึงใน รัตติยาสาและ, 2540: 50) ว่า หลังจากกษัตริย์กลันตันสิ้นสุดอำนาจ ปัตตานียังคงเป็นเหมือนสนามรบ และยุคแห่งการปราบปรามหัวเมืองมลายูอย่างจริงจัง เป็นระยะที่ปัตตานีค่อยๆตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรสยามอย่างแท้จริง ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการควบคุม ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของเมืองสงขลา จึงแบ่งมลายูออกเป็น 7 หัวเมือง โดยแต่ละเมืองมีอิสระในการปกครองตนเอง ประกอบด้วย ปัตตานี หนองจิก รามันห์ ยะลา สายบุรี ยะหริ่งและระแงะ เหตุผลที่สยามใช้ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปาตานีนั่นอ้างว่า เพื่อเป็นการให้อิสระแก่แต่ละหัวเมืองทั้งทางการปกครองและการคลัง แต่ความจริงนั้นต้องการลดอำนาจของปาตานี โดยเพิ่มอำนาจการควบคุมให้เข้มงวดและใกล้ชิดยิ่งขึ้น สุดท้ายเพื่อเตรียมการวางรากฐานรูปแบบการปกครองของสยามในปาตานี

ในทางกลับกันเพื่อตอบแทนการเป็นผู้นำของเจ้าเมืองต่างๆ รัฐบาลสยามจะสถาปนายศถาบรรดาศักดิ์ ตามศักดิ์นา การเรียกชื่อผู้นำว่า สุลต่าน หรือ ราชา และมีคำลงท้ายว่า ซาห์ จะค่อยๆ ถูกลบออกไปจากบันทึกและความทรงจำ แต่จะใช้คำว่า พระยา หรือ หลวง ตามรูปแบบสยามแทน และหลังจากที่ สุลต่าน มุฮัมหมัด หรือ เติงกูบือซาร์ เสียชีวิตลง ต่วนบูเต้ บุตรได้เป็นเจ้าเมืองแทน มีนามตามตำแหน่ง คือ พระยาวิชิตภักดี ศรีสุรวังศา รัตนอาณาเขต ประเทศราช และเป็นผู้ที่พยายาม

พัฒนาท่าเรือปัตตานี เพื่อให้เป็นท่าเรือสินค้าระหว่างประเทศเหมือนในอดีต และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองสงขลา ลงไปจัดการปกครองเมืองปัตตานี โดยแบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 เมือง แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองปกครอง จึงมีวังอยู่ที่เมืองทั้ง 7 นั้น เรียกกันว่า วัง 7 หัวเมือง ได้แก่ วังจะบังติกอ สร้างในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2388-2399) เชื้อสายราชวงศ์กัลันตัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานี วังแห่งนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานี ในตัวเมืองปัตตานี เป็นบ้านชั้นเดียวขนาดใหญ่ หลังคาทรงปั้นหยา ตัวอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างด้วยไม้ ภายในอาคารมีห้องโถงขนาดใหญ่ ใช้เป็นที่ทำงานของเจ้าเมือง ส่วนด้านหลังของห้องโถงจะเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวและบริวาร ได้ใช้ต่อมาจนถึงสมัย ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

เจ้าเมืองคนสุดท้าย ก่อนที่จะมีการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล และยุบเมืองต่างๆ ทั้ง 7 เมือง

วังยะหริ่ง สร้างโดยพระยาพิพิธเสนา มาตยาธิบดินทร์ศรีสุรสงคราม ในปี พ.ศ. 2438 อยู่ที่

ตำบลยามู อำเภอยะหริ่ง ตัววังยังมีสภาพสมบูรณ์ดีถึงปัจจุบัน

วังสายบุรี อยู่ที่ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี สร้างโดยสถาปนิกชาวชวาและช่างท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. 2428 ในสมัยพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี เจ้าเมืองสายบุรี

วังพิพิธภักดี อยู่ตรงข้ามวังสายบุรี พระยาพิพิธภักดีบุตรชายเจ้าเมืองยะหริ่งได้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเรือนหอ ปัจจุบันวังนี้ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์

วังหนองจิก อยู่ที่บ้านตุง ตำบลยง อำเภอนหนองจิก เจ้าเมืองหนองจิกคนสุดท้าย คือ พระยาเพชรภินาถนฤเบศร์ฯ (พ่วง ณ สงขลา) ได้ใช้วังนี้อยู่ สันนิษฐานว่าวังนี้สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2437 ตัววังนี้ที่เหลืออยู่ประกอบด้วยอาคารสองหลัง เป็นอาคารชั้นเดียวแต่ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร อาคารที่เป็นตัววัง ถูกรื้อถอนไประหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา อาคารที่เหลืออยู่ในสภาพทรุดโทรมมา (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดปัตตานี: ออนไลน์)

ในส่วนของจะบังติกอได้กลายเป็นที่อยู่ของขุนนางในยุคต่อๆ มา และพื้นที่บริเวณนี้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นย่านประวัติศาสตร์ของชุมชนที่สำคัญจวบจนปัจจุบัน และมีผู้คนมลายุมุสลิมอาศัยในพื้นที่เป็นจำนวนมาก

สมัยจะบังติกอ

วังจะบังติกอ สร้างในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2388-2399) เชื้อสายราชวงศ์กัลันตัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานี วังแห่งนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานีตรงสามแยกตำบลจะบังติกอในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี ตัววังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก วังนี้สร้างโดยสถาปนิกชาวจีน ตัววังล้อมรอบด้วยกำแพงทึบก่ออิฐถือปูน รูปทรงของวังเป็นบ้านชั้นเดียวขนาดใหญ่ หลังคาทรงปั้นหยา หรือแบบลิมา ตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ยกพื้นสูง 1 เมตร สร้างด้วยไม้ ภายในอาคารมีห้องโถงขนาดใหญ่ ใช้เป็นที่ทำงานของเจ้าเมือง ส่วนด้านหลังของห้องโถงจะเป็นที่อยู่อาศัยของภรรยาและบริวาร วังจะบังติกอได้ใช้เป็นศูนย์กลางการปกครองในท้องถิ่นและเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมืองปัตตานีคนต่อๆ มา ได้แก่ ตนกูปูเต๊ะ บุตรชายคนโตของตนกูฮัมหมัด เมื่อตนกูปูเต๊ะถึงแก่กรรม บุตรชายคนโต คือ ตนกูตีมุง ได้เป็นเจ้าเมืองต่อจนกระทั่งถึงสมัยตนกูอับดุลกอรีเคร์ เจ้าเมืองคนสุดท้าย เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั่วประเทศ จึงได้ยุบเมืองต่างๆ ทั้ง 7 เมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ สายบุรี ระแงะ และหนองจิก รวมเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลปัตตานี ต่อมาวังซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองก็เปลี่ยนสภาพไปกลายเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของบุตรหลาน และบรรดาญาติๆ สืบต่อมาถึงปัจจุบัน (Ahmad Fathy Al-Fatani, 2543: 124-125)

ภาพที่ 6 กำแพงเมืองจะบังติกอปัจจุบัน

(<http://www.bloggang.com/mainblog.php?:online>)

วังจะบังติกอปัจจุบันเหลือเพียงซากเมืองโบราณ แต่ภายในยังคงเป็นที่อยู่ของบุตรหลาน ที่ชาวบ้านแถวนั้น เรียกว่า ต่วน อีกประการหนึ่งสำหรับที่มาของวังแห่งนี้ คือ ตามที่ วัน สุชิน ผู้อาศัยวังแห่งนี้ กล่าวว่า การก่อสร้างมาจากการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนปัตตานี และสร้างเสร็จทีละชั้น ระบบที่ใช้ คือ การเกณฑ์แรงงาน ซึ่งเป็นการปฏิบัติโดยทั่วไปตามประเพณีของเจ้าเมืองมลายูเก่า และเล่าขานกันว่า มีการก่อสร้างด้วยวัสดุสามอย่างในท้องถิ่น คือ ไข่ ข้าวเหนียว และน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งไม่แน่ใจว่าจะมีข้อเท็จจริงเพียงใด แต่เคยได้รับการกล่าวว่ามีมัสยิดเก่า ที่หมู่บ้านตะโละมาเนาะ จังหวัดนราธิวาส ก็เคยใช้วัสดุเช่นเดียวกันนี้ และมีการสร้างมัสยิดแห่งหนึ่งหน้าวังประมาณ 100 เมตร รู้จักกันนามของมัสยิดรายอหรือมัสยิดเจ้าเมืองจะบังติกอ (Ahmad Fathy Al-Fatani, 2543: 124-125)

และเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเมื่อวังพร้อมกำแพงเหล่านี้ถูกทิ้งร้างไม่มีการอนุรักษ์เหมือนดังหลักฐานร่องรอยทางประวัติศาสตร์อื่นๆ ที่ปัตตานี ไม่มีการซ่อมแซมเพื่อเป็นสิ่งรำลึกที่ถาวร ต่อประวัติศาสตร์ชาติด้วยมรดกที่มีอยู่เช่นวันนี้ เป็นที่น่ากังวลว่าอาจจะต้องดับหายไปจากตาในเวลาอีกไม่นาน

“...ตรงนั้นที่เห็นเรียกว่า ถนนหน้าวัง ข้างๆ จะมีบ้านของลูกหลานตัวน้อยอยู่ ถ้าจะสนใจเข้าไปพูดคุยเรื่องข้อมูลเขาไม่ว่านะ เพราะมีเด็กไปเยอะเหมือนกัน แต่ว่าทางเข้าระวังหน้อยมีพวกวัยรุ่นเยอะ เห็นไหมบ้านที่สวยงาม ข้างวังนั่นแหละ บ้านลูกหลาน ข้างในก็มีอีกนะจะเดินเข้าไปก็ได้เขาไม่ว่า...”

(ซารีมี๊ะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

พื้นที่ที่จะบังคอกเป็นที่อยู่อาศัยของมลายูมุสลิมจำนวนมาก และมีถนนสายหลัก คือ ถนนยะรัง ซึ่งถือเป็นสายที่เจริญที่สุดในจะบังคอก เพราะจะมีร้านอาหาร ร้านน้ำชา ร้านขายของชำ เต็มสองข้างทาง และแต่ละร้านก็จะมีคนมลายูมุสลิมเข้าไปบ้างเหมือนกัน ร้านอาหารบริเวณนี้จะมีทั้งเล็กใหญ่แตกต่างกันไป ส่วนใหญ่ก็ขายก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่ง และเมื่อเข้าไปในแต่ละซอยก็จะเป็นหมู่บ้านมุสลิมที่เงียบไม่วุ่นวายมากนัก จะบังคอกมีมัสยิดเก่าแก่ที่มีชื่อเสียง คือ มัสยิดรายอ คาคการณ์ ว่ามัสยิดนี้สร้างขึ้นมาตั้งแต่ประมาณ 200-300 ปี เพราะเป็นมัสยิดแห่งแรกของเมืองปัตตานี

ภายในพื้นที่ของเมืองเก่าจะบังคอกสิ่งหนึ่งที่จะพบเห็น คือ มัสยิดแห่งแรกของเมืองปัตตานี ที่อยู่ด้านหน้าเมืองเก่า เป็นมัสยิดที่คนในพื้นที่ให้การเคารพศรัทธา และยังคงใช้เป็นพื้นที่แห่งการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งยังเชื่อว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ที่แสดงถึงพลังของคนมลายูมุสลิมปัตตานี ในกรณีที่มีเหตุการณ์เรียกร้องทางการเมืองและสังคม พื้นที่แห่งนี้จะถูกนำมาให้ความหมายเพื่อเป็นเวทีของการต่อสู้ต่อรองของพี่น้องมลายูมุสลิม

“...มัสยิดรายอฟาฏอนี สร้างมานานตั้งแต่ก่อนสมัยเจ้าเมืองจะบังคอก เป็นมัสยิดแห่งแรก ก่อนมัสยิดกลางอีก ตอนนี้ง่ายมากแล้ว แต่ก็ยังมีคนเข้ามาละหมาดอยู่เรื่อยๆ...”

(บันลือ จารูวิเศษณ์, 7 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

“...มัสยิดกลางสร้างเมื่อปี 2500 มัสยิดแรก คือ มัสยิดรายอติดจะบังฯ เป็นมัสยิดแรก สร้างขึ้นเมื่อ 2-3 ร้อยปี ไม่ช่าย ชิน่าจะประมาณร้อยกว่าปี เพราะสร้างสมัยเจ้าเมืองคนที่ 2 เขาเป็นสุลต่านตอนสมัยร. 4 น่าจะได้ ร้อยหรือ สองร้อยอะไรประมาณนั้น...”

(ปะอิสมาแอล, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

สำหรับ “ชุมชนจะบังติกอ” เป็นชุมชนที่เป็นที่ตั้งแห่งวังหลวงของรัฐปัตตานียุคสุดท้าย ก่อนตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศสยาม เป็นชุมชนที่มีหลักฐานร่องรอยแห่งประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานี และอารยธรรมของชาวมลายูปัตตานี ปัจจุบันชุมชนจะบังติกอ ประกอบด้วย ชุมชนย่อย 4 ชุมชน คือ ชุมชนวังเก่า ชุมชนริมคลอง ชุมชนวอกะห์เจ๊ะหะ และชุมชนตะลุโบะ อยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี มีประชากรประมาณห้าหมื่นกว่าคน มี “มัสยิดรายอ-ฟาฏอนี” เป็นจุดศูนย์กลางในการประกอบศาสนกิจของ 4 ชุมชน

ชุมชนจะบังติกอ มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมเป็นที่เลื่องลือ มีการเรียนรู้อย่างกว้างขวางในระดับสากล โดยเฉพาะในโลกมลายู และผู้สนใจด้านประวัติศาสตร์และอารยธรรมจากทุกมุมโลกมาศึกษาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่องตลอดมา อาทิ วังจะบังติกอ มัสยิดรายอ-ฟาฏอนี กูโบร์ โต๊ะอาเยาะห์ และมัสยิดกลางประจำ จังหวัดปัตตานี (http://www.isranews.org/cms/index.php?Option=com_content&task=view&id=3234&Itemid=58: ออนไลน์)

ภาพที่ 7 มัสยิดรายอ ปัตตานี

(ฐาปนี เสาวภาจรัสกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

ภาพมัสยิดรายอ ปัตตานี ที่สร้างขึ้นเป็นมัสยิดแห่งแรกของเมืองปัตตานี ปัจจุบันยังเป็นศาสนาสถานที่สำคัญให้กับประชาชนในชุมชนเข้าไปทำพิธีละหมาด และมัสยิดแห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่มีไว้ต่อรองกับอำนาจรัฐ คือ บ่อยครั้งที่มีการชุมนุมประท้วงเรียกร้องสิ่งต่างๆ มัสยิดแห่งนี้จะเข้ามามีบทบาทต่อผู้คนมลายูมุสลิม เพราะเขาเชื่อว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้จะเป็นพื้นที่ของการต่อรองของพวกเขาได้

“...วันก่อนที่ประท้วงมีมุสลิมมาที่มัสยิดรายอเต็มไปหมด เขามาชุมนุมเรียกร้องกันที่มัสยิดกลางก็มี...”

(ฮัตตา, 5 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ในชุมชนจะบังติกอยังมีกูโบร์ โต๊ะอาเยาะห์ ซึ่งอยู่บริเวณทางเข้ามัสยิดรายอ และมีทั้งสองข้างฝั่งถนน ก่อนที่จะเข้ามาถึงตัวมัสยิด และเข้าไปอีกตามถนนหน้าวังจะเจอเมืองเก่า จะบังติกอ บริเวณนั้นจะเป็นทุ่งโล่งกว้างที่เด็กวัยรุ่นมักจะมานัดพบกันเสมอ ภายในหมู่บ้านจะบังติกอ คู่ก่อนข้างเงียบเหงา คนส่วนใหญ่ไม่ได้ออกไปไหน บ้างก็มีอาชีพรับจ้าง เช่น กวาดถนน เก็บขยะ หรือลูกจ้างร้านค้า เป็นต้น ผู้ศึกษาเข้าไปข้างในจนถึงถนนหลังวัง บ้านเรือนแถวนี้เป็นตรอกเล็กๆ อยู่ติดๆ กัน และเมื่อผ่านวังเก่าเหลือบไปเห็นเด็กหนุ่มมุสลิม 2 คน กำลังนั่งทำอะไรบางอย่าง มีหลอดใช้สำหรับดูด บนโต๊ะมีกระดาษขาววางอยู่ บนกระดาษมีผงเล็กจำนวนมากและข้างตัวมีแก้วน้ำพลาสติก 1 ใบ วางอยู่ข้างในเป็นน้ำสีดำเหมือนโค้ก เมื่อทั้งสองเห็นผู้ศึกษาก็หันมามองแบบไม่ดีนัก ทำให้ผู้ศึกษาตกใจเป็นอย่างมากจึงรีบออกมาจากบริเวณดังกล่าวเพราะเกรงว่าอาจจะเป็นอันตรายได้ เพราะบริเวณนั้นเปลี่ยวและไม่มีผู้คนเดินทางไปมา ผู้ศึกษารีบออกมาจนถึงกลางซอย พบหญิงมุสลิม คนหนึ่งยืนกวาดถนนอยู่ ผู้เขียนจึงเข้าไปพูดคุย ถามได้ความว่า

“... เด็กวัยรุ่นที่เห็นส่วนใหญ่มักจะมาเสพยาที่นี่ เธอบอกให้ผู้เขียนไม่ต้องสนใจ แต่อย่าเข้าไปข้างในคนเดียว เพราะไม่ค่อยปลอดภัย ...”

(ซารีมี๊ะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 8 มุสลิมมะฮฺชายของเร่

(ฐาปนี เสาวกางค์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

ระหว่างที่พูดคุยกันอยู่มีหญิงวัยกลางคนมุสลิมคนหนึ่ง เดินรถขายของ มาถามว่า เอาอะไร บ้างไหม ผู้ศึกษา สายหน้า แยกก็เงินต่อไปเห็นบางบ้านก็หยุดแล้วส่งห่อของให้ หญิงกวาดขยะ เล่าว่า

“...แกเป็นคนขยันมาเงินรถตั้งแต่เช้า ตีสี่จนเย็น ไปถึงอานาเชรุ ของส่วนใหญ่บางคนเขาสั่งเอาไว้ให้แกมาส่ง พวกข้าวยา ขนมอบเคี้ยว มีเยอะ แล้วก็ไปหยุดแถวหน้าโรงเรียนเบญจมฯ ขายนักเรียนเวลาเลิก บ้านแกอยู่แถวปากน้ำโน่น ไกลมาก แต่แกขยันไปมาทุกวันแหละ (เบญจมาชุกิต)...”

(ซาริม๊ะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาคิดว่านี่คงเป็นอีกวิธีหนึ่งของการประกอบอาชีพ ที่ใช้วิธีการขายเร่เดินไปหาลูกค้าไม่ใช่รอให้ลูกค้ามาซื้ออย่างเดียว คงจะให้เห็นไม่มากนักสำหรับการเงินรถขายขนมไปตามบ้านเรือนต่างๆ ในเมืองปัตตานี พื้นที่ของมุสลิมมะฮฺ ผู้นี้ คงเป็นพื้นที่ๆ มีความหมาย เพราะทุกอย่างก้าวบนท้องถนน ทั้งแดด ฝน ลม ต่างๆ ที่ปะทะเข้ามา แต่เธอก็ยังสู้และปฏิบัติเช่นนี้อยู่ทุกวัน ผู้ศึกษาเคยลองย้อนกลับมาหลังจากนั้นว่า จะเห็นอีกหรือไม่ ปรากฏว่ายังเห็นอยู่เกือบทุกครั้งที่มีและเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกัน เพราะถ้ามาช้าหรือเร็วเกินกว่าบ่ายสองโมงอาจจะไม่เจอ เพราะยังเดินทางมาไม่ถึงหรือผ่านไปทีอื่นเสียแล้ว ครั้งหนึ่งผู้เขียนแอบตามแกไป จนทำให้เห็นพฤติกรรมต่างๆ คือ แกจะเดินโดยไม่หยุดเลยหากว่าไม่ได้เป็นบ้านลูกค้าที่ต้องส่งของ หรือมีผู้มาซื้อของ แกจะเดินเข้าไปเรื่อยๆ จนถึงที่โรงเรียนเบญจมฯ และก็ไม่ได้หยุดพัก เพราะเด็กเพิ่งเลิกเรียนแกจึงขายดี เคยถามแกว่า ทำไมไม่ประจำอยู่ที่ใดที่หนึ่ง แกว่าเสียเวลา

“...ขายได้อีกเยอะ เพราะถ้ามาตั้งหน้าโรงเรียนอย่างเดียวจะได้แค่ช่วงเย็น กลางวันไม่มีเด็กเราก็ไปขายที่อื่นก่อน อย่างจะบังติกอ คนเขาอยู่บ้านกันเยอะ เราก็ขายได้ ...”

(มารอนี ซีห๊ะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

เลยจะบังติกอไม่ไกลนัก ตรงนี้เรียกว่า ชุมชนตะลุโบ๊ะ พบสุเหร่าตั้งอยู่หลังหนึ่ง ชื่อสุเหร่าตะลุโบ๊ะ เป็นสุเหร่าที่ไม่ใหญ่โตมากนัก สร้างด้วยไม้ จึงเกิดข้อสงสัยว่า มัสยิด กับสุเหร่าแตกต่างกันอย่างไร ได้คำตอบว่า

“...สุเหร่าเป็นที่ประกอบศาสนกิจในอดีตสร้างด้วยไม้ ส่วนมัสยิดเพิ่งเกิดขึ้นทีหลังสร้างด้วยซีเมนต์ ใช้ประกอบศาสนกิจเหมือนกัน (ละหมาด) ปัจจุบันไม่ค่อยพบสุเหร่าแล้ว เพราะในหมู่บ้านมักจะสร้างมัสยิดขึ้นมาแทน...”

(जेआआआ आआआ आआआ, 23 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

จากการลงพื้นที่ทำให้ผู้ศึกษา พบว่า ทุกหมู่บ้านในชุมชนเมืองปัตตานี ต้องมีมัสยิดอย่างน้อย 1 แห่ง สิ่งอีกสถานที่ที่จะขาดไม่ได้ คือ คุโบร์ ที่ฝังศพของคนอิสลาม

ภาพที่ 9 สุเหร่าตะลุโบ๊ะ

(ฐาปนี เสาวภางศ์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

สุเหร่าตะลุโบ๊ะ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ชุมชนตะลุโบ๊ะ จะบังติกอ เป็นสุเหร่าที่งดงาม ทำด้วยไม้ และมีประชาชนมลายูมุสลิมเข้าไปประกอบพิธีละหมาด หรือพักผ่อนอาศัย บางวันสุเหร่าแห่งนี้จะปิดเจิบ และมีผู้ดูแลภายในคอยทำความสะอาด และรักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ จะเห็นสุเหร่าตะลุโบ๊ะมีคนถือคักหนาแน่น ก็คือ วันศุกร์ ที่มีชาวมลายูมุสลิมผู้ชายเข้ามาประกอบศาสนกิจ

ภาพที่ 10 กูโบร์โต๊ะเบาด์

(ฐาปนี เสาวภางศ์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

กูโบร์ที่ฝังศพของคนในศาสนาอิสลาม ในภาพที่เห็นเป็นกูโบร์โต๊ะเบาด์อยู่บริเวณชุมชนบ้านยูโย ถนนนาเกลือ ตำบล บานา อำเภอมือ จังหวัดปัตตานี เป็นกูโบร์ที่ติดกับถนนใหญ่ ใกล้ตลาดพิธานและทางไปสะพานปลา มีลักษณะไม่ได้แตกต่างไปจากกูโบร์มีชื่ออื่นๆ แสดงให้เห็นลักษณะของศาสนาอิสลามในพื้นที่

อีกสถานที่ๆ สำคัญของเมืองจะบังติกอ คือ มัสยิดกลาง มัสยิดที่สวยงามและสร้างความภาคภูมิใจให้กับมลายูมุสลิมปัตตานี มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่ถนนยะรัง ตำบลอานาจะรู อำเภอเมืองปัตตานี ในปีพุทธศักราช 2497 รัฐบาล (http://www.pattani.go.th/saratourpai/satanteesamkan/tuarid_madsayidklang.htm : online)

ได้ตระหนักถึงความสำคัญของศาสนาอิสลามว่าเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวปัตตานีส่วนใหญ่นับถืออย่างเคร่งครัดอันจะนำมาซึ่งสันติสุข ประกอบกับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีประชากรนับถือศาสนาอิสลาม (มุสลิม) เป็นจำนวนมาก สมควรสร้างมัสยิดกลางที่มีขนาดใหญ่และสวยงามขึ้นเพื่อเป็นศรีสง่าแก่ชาวมลายูมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลามทั่วประเทศตลอดจนเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ของชาวมลายูมุสลิม

“...มัสยิดกลาง ในหลวงสร้างให้กับคนมุสลิม เพราะให้คนอื่นได้เห็นว่าเป็นเมืองเสรีภาพในการนับถือศาสนา...”

(ปีอะฮ์มาเอ, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

เมืองปัตตานีปัจจุบัน

มัสยิดกลาง เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าปัตตานีนั้นเป็นเมืองเห็นความเป็นอิสระในการนับถือศาสนา และเป็นการให้เกียรติแก่ชาวมลายูมุสลิมที่เห็นว่าเมืองปัตตานีแห่งนี้มีผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมาก คุณาชนอกมัสยิดมีความสวยงามมากและบรรยากาศก่อนเข้าสู่มัสยิดนั้นเต็มไปด้วยต้นไม้และสวนหย่อมสองข้างทาง ที่มีการดูแลอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ผู้ศึกษาได้แต่ยืนมองจ้องอยู่ไม่กล้าเข้าไป เพราะเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของคนมลายูมุสลิมจนผู้เขียนไม่รู้ว่าควรจะไปดีหรือไม่ วันนั้นเป็นวันที่เจียบมากผู้ศึกษาจึงเดินอยู่รอบๆ และเห็นมีมุสลิมะฮ์แต่งกายด้วยชุดสีน้ำตาลคลุมผ้าอัญญาบสีขาวเดินออกมากันเรื่อยๆ จึงหยุดถามเด็กผู้หญิง 2 คน ที่เดินมาด้วยกันว่า ถ้าอยากเข้าไปข้างในจะได้ไหม ทั้งสองตอบว่า

“...เข้าไปซิ เดี่ยวพาไปด้วยกัน อาสาจะเป็นไกด์ให้ พวกเราเรียน โรงเรียนศาสนา อยู่ที่ด้านหลังมัสยิดนี้เอง เป็นโรงเรียนของคณะกรรมการอิสลาม สอนศาสนาตั้งเช้า –เที่ยง พอเลิกเรียนก็กำลังจะกลับบ้าน จนมาเห็นพี่ พี่มาเที่ยวหะรอ จะบอกให้หะ มัสยิดจะมี 2 ฟัง คือ ฟังผู้หญิง และผู้ชาย เพื่อใช้ในการละหมาด โดยจะข้ามฟังกันไม่ได้ เพราะในอิสลามให้ผู้หญิงถือเนื้อถือตัว อยู่ใกล้กับผู้ชายก็เป็นเรื่องไม่สมควร...”

(มานีเกะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาบังเอิญเดินเข้าไปข้างในตัวอาคาร เห็นมีมุสลิมะฮ์ 2-3 คน กำลังอยู่ในพิธีกรรมละหมาด และด้านหลังมีกลุ่มมลายูมุสลิมะฮ์อีกประมาณ 3-4 คนนั่งพูดคุยกันอยู่ ผู้ละหมาดสวมชุดคลุมสีขาวอยู่ในท่ายืนกำลังสวดมนต์และเมื่อก้มลงกราบก็เป็นอันเสร็จ จากนั้นถอดชุดคลุมสีขาวออกเป็นชุดลำลองของมุสลิม คือ เสื้อแขนยาว กระโปรงยาวคลุมถึงตาตุ่ม และฮิญาบปิดคลุมจนถึงบ่า ตอนที่ยืนอยู่ตรงนั้นรับรู้ถึงความรู้สึกสงบและศักดิ์สิทธิ์จนทำให้ผู้เขียนไม่กล้าอยู่ในบริเวณดังกล่าวมากนัก

ต่อมาทราบภายหลังว่าข้างในมัสยิดนั้นไม่ให้นักต่างศาสนาเข้าไป เพราะเป็นสถานที่ของความสะอาดบริสุทธิ์ที่คนมลายูมุสลิมจะต้องชำระร่างกายก่อนที่จะเข้าละหมาด ผู้ศึกษาเดินเข้าไปข้างหลังมัสยิดเพื่อที่จะดูโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งผ่านบ้านเรือนหลายหลังเพราะทางเข้าเป็นตรอกเล็กๆ แคบมากระหว่างทางที่เดินไป พบว่า บ้านคนมุสลิมแถวนี้ก็ไม่แตกต่างจากที่อื่นเป็นเหมือนชุมชนแออัดที่มีสัญลักษณ์ที่ไม่ดีเช่นกัน เพราะเต็มไปด้วยเศษขยะและส่งกลิ่นเหม็น บางครั้งผู้ศึกษายังนึกเลยว่าถ้าเหตุการณ์ดีขึ้นกว่านี้จะเสนอให้นักพัฒนาชุมชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้าไปดูแลแก้ไข แต่ในตอนนี้ก็ทำได้เพียงบอกกล่าวคนรู้จัก ให้ทราบถึงปัญหาที่ประสบพบมา เพื่อให้ได้ช่วยเหลือแนวทางแก้ไขเท่าที่จะทำได้ เพราะสัญลักษณ์และสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีจะส่งผลต่อสุขภาพให้กับคนที่อยู่อาศัยในละแวกนั้นไม่ดีไปด้วย

ภาพที่ 11 มัสยิดกลาง ปัตตานี

ภาพที่ 12 การละหมาดของหญิงมุสลิมในมัสยิดกลาง

(รูปนี้ เสาวภาศวรรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

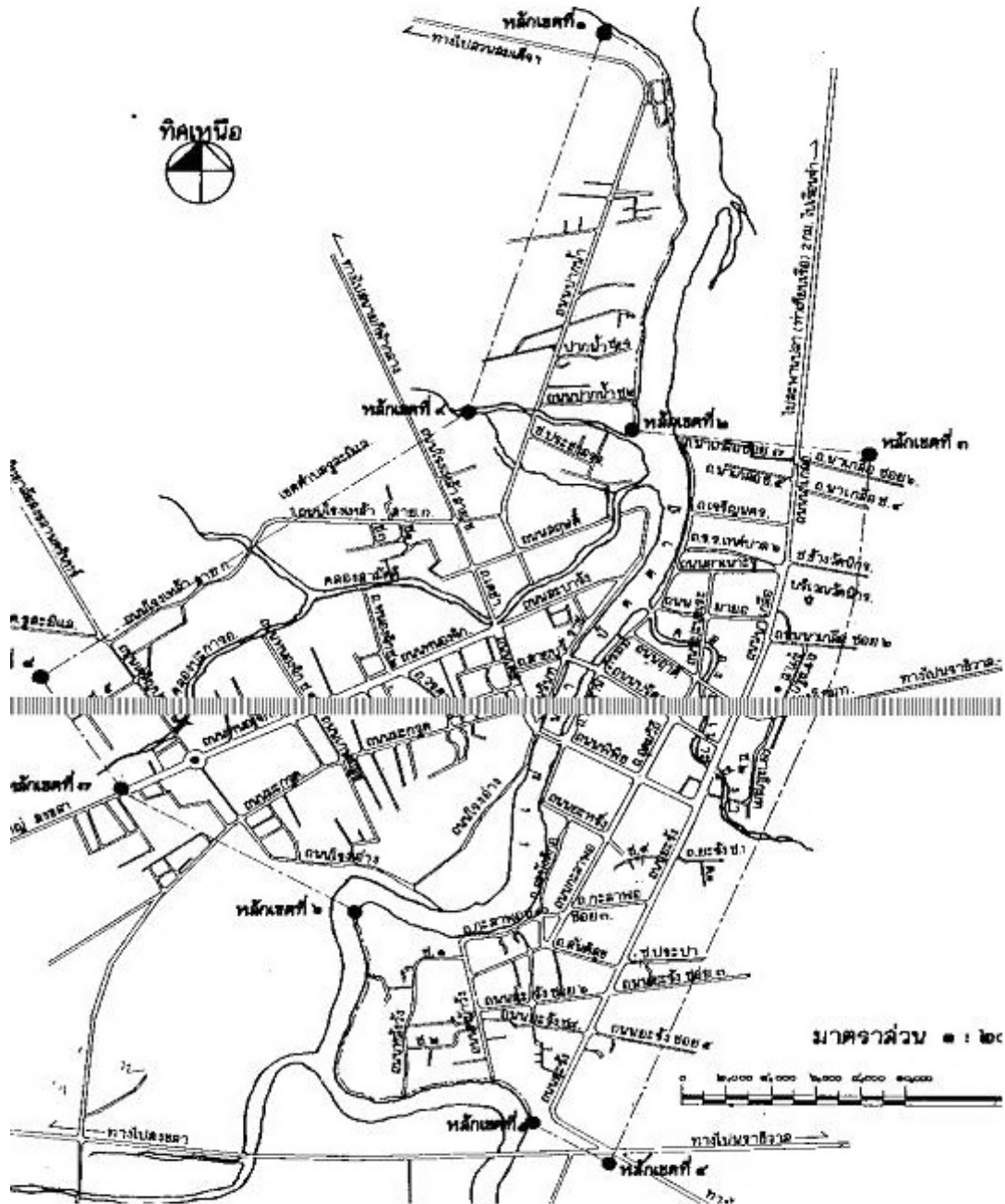
ภายในมัสยิดกลางฝั่งซ้ายเป็นที่ประกอบพิธีกรรมในการละหมาดของผู้หญิง โดยผู้ที่อยู่ในพิธีกรรมจะสวมชุดสีคลุมทั้งหมด เพื่อแสดงความสะอาดบริสุทธิ์ ต่อการเฝ้าพระเจ้า ภายในห้องมีที่ล้างหน้าและอาบน้ำ เพื่อชำระล้างร่างกายก่อนการละหมาดทั้งสองฝั่ง มัสยิดจึงเป็นพื้นที่ของพิธีกรรมของคนมลายูมุสลิม อีกหนึ่งตัวตนและอัตลักษณ์ทางศาสนา มัสยิดกลางถือเป็นความภาคภูมิใจของคนมลายูมุสลิมปัตตานี เพราะเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมที่ทำให้คนอื่นเห็นว่า อัตลักษณ์ทางศาสนาเป็นอิสระที่ใครจะนับถือหรือปฏิบัติอย่างไร ก็ได้ พวกเขาจะสำรวมและทำความสะอาดร่างกายก่อนที่จะมีการละหมาด โดยเฉพาะในพื้นที่พิเศษเช่นนี้ ดังนั้นจึงเห็นว่าพื้นที่เมืองเก่าอย่างจะบังติกอ สุเหร่าตะลุปี๊ะ มัสยิดรายอ มัสยิดกลาง และสถานที่สำคัญอื่นๆ ของคนมลายูมุสลิมส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ จึงทำให้พื้นที่นี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี เพราะผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ส่วนมากก็จะเป็นมลายูมุสลิมที่เป็นคนดั้งเดิม แต่ก็มีบ้างที่เป็นคนย้ายถิ่นมาจากที่อื่นและเช่าบ้านอยู่ในพื้นที่ส่วนนี้

จากประวัติศาสตร์ของเมืองปัตตานี ผู้ศึกษาชี้ให้เห็นมิติของช่วงเวลาในแต่ละยุคสมัย คือ ลังกาสูกะ ถือเป็นดินแดนของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูตามหลักฐานทางเอกสาร และโบราณคดี ต่อมาเข้าสู่ยุคของเมืองโกตามาลิณัย และกรือเซะ ศูนย์กลางของราชอาณาจักรจากรเป็นเมืองท่าทางเศรษฐกิจและการล่มสลายของอาณาจักรปัตตานีเมื่อเข้าสู่การปกครองของอาณาจักรสยาม จนกระทั่งมีเรื่องราวของการเมือง การปกครอง การต่อสู้ต่อรอง ของชาติพันธุ์มลายูมุสลิมจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นว่าชาติพันธุ์มลายูเข้าสู่จังหวัดชายแดนได้อย่างไร และเหตุใดที่พวกเขา นับถือศาสนาอิสลาม ใช้

ภาษามลายูท้องถิ่น และมีประเพณี ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ไม่เพียงแต่พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชนมลายูมุสลิมแต่ยังเห็นว่าในพื้นที่ทุกภาคส่วนของประเทศไทยยังมีคนเชื้อสายมลายูนับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมากที่กระจายอยู่อาศัยในพื้นที่ต่างๆ แม้กระทั่งทางตอนใต้ของมาเลเซียที่มีดินแดนติดกับประเทศไทย จะเห็นว่ามีผู้คนมลายูมุสลิมที่อ้างว่าเป็นคนเชื้อสายไทยอาศัยอยู่ด้วยเช่นกัน เพราะพื้นที่ที่มีการข้ามพรมแดน ข้ามวัฒนธรรม ไปมาระหว่างกัน จึงทำให้ผู้คนเกิดการเคลื่อนย้ายและเป็นเหตุให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่กระจัดกระจายไปตามแต่ละสังคม พัฒนาการของสังคมเมืองปัตตานีจากลังกาสุกะ โกตามัลลิษย์ จะบังติกอ และเมืองปัตตานีปัจจุบัน สะท้อนออกมาในรูปของพื้นที่เขตเทศบาลผังแผนภาพต่อไปนี้ และในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีก็แบ่งออกเป็นตำบลที่สำคัญ คือ ตำบลจะบังติกอ ตำบลสะบารัง และตำบลอาเนาะรู ส่วนอีกหนึ่งตำบลที่สำคัญแม้ว่าจะอยู่นอกเขตเทศบาล คือ ตำบลรูสะมิแล อีกหนึ่งพื้นที่ของการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมสมัยใหม่

แผนที่ เทศบาล เมืองปัตตานี

ภาพที่ 13 แผนที่เขตเทศบาลเมืองปัตตานี
(ที่มา: เทศบาลเมืองปัตตานี)

ในแผนที่ด้านล่างเป็นแผนที่ที่ชี้ให้เห็น พื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีซึ่งผู้ศึกษาเลือกใช้พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ประวัติศาสตร์จะบังคอก พื้นที่เศรษฐกิจในสบบารังและอานะรุ และพื้นที่การศึกษารูสะมิแล เพื่อให้เห็นพื้นที่ความหลากหลายของชีวิตผู้คนมลายูมุสลิมใน ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป คือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ จะเป็นพื้นที่ของความเป็นมลายูมุสลิมที่ค่อนข้างผูกพันกับวัฒนธรรมอิสลาม และมีมัสยิดที่สำคัญตั้งอยู่หลายแห่งเป็นพื้นที่ของคนมลายูมุสลิมดั้งเดิม พื้นที่เศรษฐกิจสบบารัง เป็นพื้นที่ของการค้าและตลาด ส่วนอานะรุเป็นพื้นที่ของเมืองท่าที่สำคัญ ที่จะเห็นรูปแบบชีวิตของผู้คนจากการทำมาหากิน และการใช้ชีวิตประจำวัน ส่วนพื้นที่การศึกษารูสะมิแล คือ พื้นที่ของมลายูมุสลิมยุคใหม่ที่มีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต จากการที่เขามีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และมี โอกาสเปิดกว้างในสังคม เพราะพื้นที่ของการศึกษาทำให้พวกเขาออกสู่โลกไร้พรมแดนของนวัตกรรม วัฒนธรรม และการสื่อสาร จนก่อให้เกิดการเรียนรู้ข้ามพรมแดน ข้ามวัฒนธรรมไปมาระหว่างโลกของความเป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่บ้านกับโลกที่เปลี่ยนแปลงทันสมัยของโลกาภิวัตน์ ในส่วนของพื้นที่มีมติประวัติศาสตร์ได้กล่าวมาแล้วจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองยุคต่างๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2. พื้นที่แห่งชีวิตบนถนนและสายน้ำ

จากประวัติศาสตร์ พื้นที่หลายแห่งในเมืองปัตตานี ได้พัฒนากลายเป็นพื้นที่สำคัญด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ หรือพื้นที่ของการดำรงชีวิตที่ผู้คนในเมืองปัตตานีต้องเข้าไปซื้อขายและดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากมายในชีวิตประจำวัน พื้นที่แห่งหนึ่งที่นับว่าเป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองปัตตานี คือ ตลาดและย่านการค้า เพราะเป็นพื้นที่ของการติดต่อค้าขายในการยังชีพ หรืออาจจะเป็นพื้นที่ของการพบปะสังสรรค์ ที่ผู้คนต่างแวะเวียนเข้ามาทำกิจกรรม พุดคุย ทักทายกัน ซึ่งตลาดในเมืองปัตตานีที่ใหญ่ๆ มีอยู่ด้วยกัน 4 แห่ง คือ ตลาดเทศวิวัฒน์ (ตลาดพิธาน) ตลาดไต้รุ่ง (ตลาดเทศวิวัฒน์ 2) ตลาดหมอวิทย์ และตลาดมะกรูด และอีกหนึ่งสถานที่สำคัญต่อเศรษฐกิจเมืองปัตตานี คือ เมืองท่าสะพานปลา พื้นที่ของความเจริญทางเศรษฐกิจที่นับจากอดีต ยังคงทำรายได้และส่งออกให้กับผู้คนและเมืองปัตตานี ซึ่งนับว่ามีชื่อเสียงทางการค้าทางทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยท่าเรือสะพานปลา จะเป็นพื้นที่เศรษฐกิจของการดำรงอยู่ที่ผู้คนมลายูมุสลิมมีความผูกพันเป็นอย่างมาก เพราะในอดีตดินแดนแถบนี้มีอาชีพที่สำคัญ คือ การประมงด้วยเรือกอลและ เรือประมงที่เป็นหัวใจหลักของพี่น้องมลายูมุสลิมในลุ่มน้ำตานี เนื่องจากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดต่อกันมาทำให้พวกเขารู้จักเพียงการใช้แหวนในการใช้ชีวิต แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความเจริญก้าวหน้าทำให้พวกเขาต้องปรับเปลี่ยนวิถีใหม่เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้ แต่ก็ไม่ได้

หมายความว่า อาชีพดั้งเดิมจะหดหายไป คนมลายูมุสลิมบางกลุ่มยังคงยึดถือแบบแผน การดำเนินชีวิตรูปแบบเดิมต่อไปได้ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ปรับเพื่อแสวงหาสิ่งใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.1 ตลาดเศรษฐกิจบนท้องถนน

ภาพที่ 14 ตลาดหมอวิทย์กลางคืน

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

ตลาด ถือเป็นย่านค้าสำคัญของคนในเมืองปัตตานี ที่มีทั้งย่านตลาดของคนมลายูมุสลิม ย่านตลาดคนไทย เหตุที่มีการแบ่งแยกเช่นนี้ เพราะย่านการค้าของตลาดมุสลิมไม่สามารถขายหมูได้ จึงต้องแบ่งให้เพื่อแสดงความเคารพทางศาสนา วัฒนธรรม และไม่ก่อให้เกิดปัญหากับคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งย่านตลาดของคนไทยที่เป็นลักษณะของตลาดกลางคืน คือ ตลาดหมอวิทย์ ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญประดิษฐ์ เป็นตลาดที่ขายอาหารในช่วงเย็น จนถึงกลางคืน ทั้งอาหารตามสั่ง ข้าวหน้าเป็ด ข้าวขาหมู หรือก๋วยเตี๋ยวจะมีอยู่ประมาณ 3-4 ร้าน แต่ละร้านจะมีลูกค้าไม่มาก และผู้คนบางตา ในอดีตตลาดหมอวิทย์จะเป็นแหล่งรวมอาหารที่ใหญ่และมีคนเข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ทั้งมลายูมุสลิมและไทยพุทธ ต่างมุ่งหน้าเข้ามาหาซื้ออาหารรับประทาน เนื่องจากตลาดหมอวิทย์จะเป็นร้านอาหารเหมือนร้านข้าวต้มใต้รุ่งที่มีอาหารให้เลือกมากและราคาไม่แพง ปัจจุบันพื้นที่ตรงนี้จะไม่ค่อยมีมุสลิมมารับบริการเหมือนแต่ก่อน เพราะร้านค้ามุสลิมย้ายไปขายที่บริเวณอื่นๆ กันหมด เหลือเพียงร้านอาหารคนไทยพุทธไม่กี่ร้าน บางร้านก็ปิดตัวลงเพราะเศรษฐกิจและการค้าตกต่ำลงกว่าแต่ก่อน ทำให้ตลาดหมอวิทย์เงียบเหงาไปมากกว่าที่ผ่านมา

“...แต่ก่อนที่นี้คนเยอะ เดียวนี้ขายยาก เศรษฐกิจแย่ คนอื่นก็ย้ายกันไปทำอย่างอื่น เหลือไม่กี่ร้านก็ขายไปวันๆ ไม่ดีหรอก แต่ไม่รู้จะทำยังไง...”

(พี่สาวร้านข้าวขาหมู, 16 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

เมื่อข้ามสะพานเดชา (สะพานแคลิฟอร์เนีย) สะพานแห่งแรกของเมืองปัตตานี ลงมาจะเห็นถนนสายหนึ่งที่มีห้างร้านเป็นห้องๆ อยู่เป็นจำนวนมาก บริเวณนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ประกอบธุรกิจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารขายราดหน้าที่มีชื่อเสียงของปัตตานี ร้านขายทอง ร้านหนังสือ ร้านขายยา ร้านซ่อมนาฬิกา ร้านเครื่องเขียน หรือคลินิกรักษาโรคก็จะอยู่ในบริเวณนี้ และมีตลาดที่เชื่อมติดกัน 2 ฟัง คือ ตลาดไต้รุ่ง (ซอยเพชรสุดา) ฟังหนึ่งจะเป็นร้านค้าของคนจีน อีกฟังจะเป็นร้านค้าของคนมุสลิม ซึ่งตลาดไต้รุ่งจะเปิดขายตอนเช้า-เที่ยง ของที่ขายจะเป็นของสด ส่วนช่วงเย็นจะเป็นร้านขายอาหารตามสั่ง และเปิดจนกระทั่งดึก (ประมาณเที่ยงคืน) แต่ก่อนตลาดแห่งนี้เปิดได้ถึงเช้า ปัจจุบันเงียบเหงาไปมากและปิดเร็วขึ้น เพราะสถานการณ์ไม่ดี คนไม่ค่อยออกมากิน แม่ค้าคนหนึ่งเล่าว่า

“...ถ้าออกมาแล้วก็กลัวระเบิดเพราะที่นี่มีปัญหาบ่อย แต่ถ้าไม่มาขายก็ไม่มีจะกิน กลัวอดตายมากกว่าเลยต้องทำ เดียวนี้คนน้อยไม่เหมือนเมื่อก่อน คนเขาไม่กล้าออกมาเขาก็กลัวตายเหมือนกัน ถ้าหากกันหมดเลยที่นี้ ไม่รู้จะทำยังไง...”

(แม่ค้าร้านส้มตำ, 16 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 15 ตลาดไต้รุ่งตอนกลางคืน

(ฐาปนี เสาวภาจรรย์กุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

จากข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันคนที่มากินข้าวที่ตลาดโต้รุ่งหรือตลาดเทศวิวัฒน์ 2 มีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก พ่อค้าแม่ค้าต่างเจอปัญหาและยังคงตั้งตารอคอยการแก้ไขจากผู้มีอำนาจและคลี่คลายสถานการณ์ที่เป็นอยู่นี้ให้ดีขึ้น ในขณะที่ตลาดโต้รุ่งไม่ได้เปิดตลาดทุกวัน แต่จะเปิดทำการ วันจันทร์ พุธ ศุกร์ และเสาร์ สลับกับตลาดเทศวิวัฒน์ 1 ที่อยู่ถนนนาเกลือ ตรงข้ามศูนย์การค้าไดอาน่า และพิกานพาณิชย์ปัตตานี ซึ่งจะเปิดตลาดในวันอังคาร พุธ ศุกร์ และอาทิตย์ ช่วงกลางวันตลาดโต้รุ่งจะเปิดแค่ครึ่งวันเช้า หลังจากนั้นตลาดก็จะเงียบ มีเพียงร้านค้าบริเวณถนนพิพิธที่เปิดค้าขาย ส่วนใหญ่จะเป็นร้านค้าของคนจีน

ในภาพเป็นบริเวณของด้านหน้าตลาดโต้รุ่งที่ติดอาคาร จะเป็นร้านค้าใหญ่ๆ และบริเวณนี้จะมีรถจอดอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะมีผู้คนเข้ามาจับจ่ายใช้สอยซื้อของเป็นประจำ ส่วนเวลากลางคืนตลาดโต้รุ่งจะมีร้านอาหารขายหลายร้าน และมีผู้คนทั้งมลายูมุสลิม ไทยพุทธ ไทยเชื้อสายจีน และคนอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในเมืองปัตตานีจะมาหาอาหารซื้อรับประทานกันมาก ผู้ศึกษาเจอทหารที่มาประจำการ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปมาตลาดมากมาย แต่ในอดีตจะมีคนกักตักมากกว่านี้ ร้านค้าก็มีจำนวนมาก ปัจจุบันร้านค้าและร้านอาหารลดลงอย่างเห็นได้ชัด คนก็ไม่ค่อยมาเดินตลาด เพราะกลัวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ เนื่องจากก่อนหน้านี้มีเหตุการณ์ระเบิดที่บริเวณตลาดโต้รุ่งหน้าร้านก๋วยเตี๋ยวเบิ้ม ซึ่งเป็นร้านที่มีชื่อเสียงในละแวกนี้ หลังจากเหตุการณ์หลายครั้งทำให้ปริมาณคนที่มาตลาดน้อยลง และส่งผลต่อเศรษฐกิจให้ลดลงอย่างมาก

“...เมื่อก่อนที่โต้รุ่งมีของกินเต็มไปหมด เดี่ยวนี้ไม่ค่อยมีให้เลือกมาก จะมีก็แต่ร้านข้าวแกง แล้วก็ร้านขนมหวานไม่กี่ร้าน เขากลับระเบิด เพราะวันก่อนมีเด็กมอ.ตายที่นี้ ร้านก็เลยขายไม่ดีเหมือนแต่ก่อน...”

(ฮัตตา, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 16-17 บริเวณตลาดโต้รุ่งกลางวัน

ภาพที่ 18 ถนนพิพิธ ตลาดใต้รุ่ง

(ฐาปนี เสาวภาภรณ์, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

“...ช่วงนี้เจียบ ทองขายไม่ดีหรอก คนเขาไม่มีเงินซื้อ ตลาดก็เจียบ ลูกค้าเขาอยู่บ้าน นักท่องเที่ยวก็ไม่มีมานานแล้ว ไม่เหมือนเมื่อก่อนตรงนี้เจริญ คนเยอะผ่านไปมา ร้านราคาหน้าโกลั๊ว นะ ขายดีมาก เดียวนี้ขายไม่ดีเหมือนแต่ก่อน ลำบากกันหมดแล้วคนปิดตานี้...”

(เฮียจ้อยร้านทอง, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ตลาดเทศบาลวิวัฒน์หรืออีกชื่อ คือ ตลาดพิธานฯ เป็นตลาดที่ยาวและมี 2 ฝั่งเหมือนกัน คือ ฝั่งหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นคนมลายูมุสลิมที่เข้ามาค้าขาย และอีกฝั่งจะเป็นชาวจีนหรือชาวไทยพุทธ เหตุที่เป็นเช่นนี้ไม่ได้เกิดจากการแบ่งแยกทางศาสนาแต่อย่างใด แต่เป็นเพราะว่าทางฝั่งไทยพุทธจะมีการขายเนื้อหมู ซึ่งคนมุสลิมไม่กินหมูและมีข้อห้ามทางศาสนา จึงทำให้การค้าขายต้องแยกให้เป็นสัดส่วน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาให้กับคนมุสลิมที่เข้ามาค้าขายในพื้นที่ตลาด และยังเป็น การเคารพความแตกต่างทางศาสนาอีกด้วย

“...ตลาดเทศบาลวิวัฒน์ 1 จะมีผู้คนมุสลิมมาซื้อของเป็นจำนวนมากกว่าตลาดใต้รุ่ง เพราะตลาดเปิดตั้งแต่เช้า – เย็น และของจะมีราคาถูกกว่าที่อื่น เนื่องจากพ่อค้าแม่ค้าเช้าที่ในราคาไม่แพง ล้อกลิ้งก็ประมาณ 20 บาทต่อวัน ถ้าต้องการล้อกลิ้งใหญ่ขึ้น ราคา ก็จะสูงขึ้นตามลำดับ โดยจ่ายค่าเช่าให้กับเทศบาล...”

(ปิระอานิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้เทศบาลได้เข้ามาจัดการพื้นที่ตลาดเป็นอย่างดี คือ มีคนรับจ้างกวาดถนนตลอดทั้งวัน เพื่อไม่ให้พื้นที่ตลาดสกปรกไม่น่ามอง และทำให้ผู้ที่มาซื้อของเห็นถึงความสะอาดของ

ลินค้ำ ผู้ศึกษาได้รู้จักกับแม่ค้าหลายคนในตลาดแห่งนี้ การพูดคุยส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของชีวิตและวิถีความเป็นอยู่ เช่น อาชีพ การใช้ชีวิต ครอบครัว รวมถึงเรื่องทั่วไป เพราะการพูดคุยครั้งแรกจะไม่กังวลเรื่องข้อมูลว่าจะตรงหรือไม่ตรงกับความจริง เพราะบางครั้งผู้วิจัยก็ทราบว่าเขาไม่ได้บอกความจริงทั้งหมด แม้กระทั่งชื่อที่แท้จริง หลายครั้งจากการพูดคุยที่ผู้ศึกษาเห็นว่า เขาทำตัวไม่ปกติ และกล่าวชื่อขึ้นมาลอยๆ อาจจะเป็นชื่อคนอื่นทั้งที่รู้จักและไม่รู้จัก ผู้ศึกษาไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนั้น เพียงแค่ต้องการให้การพูดคุยดำเนินไปได้และพยายามให้พวกเขาเห็นความจริงใจและรู้ว่าเรามีทัศนคติที่ดีกับเขา เพียงแค่ต้องการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสะท้อนเสียงของพวกเขาออกไปสู่สังคมเท่านั้นเอง

“... ไม่ต้องรู้ชื่อหรือก เรียกก็จะก็ได้แล้ว จะเอาชื่อไปทำอะไร เรียกไปเถอะ มะ หรือมาก็ได้ ทั้งนี้ ก็ทำงานขายของที่ตลาดพิชานนี่แหละ ขายนานแล้วอยู่กับแม่ 2 คน ตอนนี้อยู่ไม่ อยู่ไปละหมาด ตลาดที่นี่ขายได้กว่าได้รุ่ง เพราะเขาปิดเที่ยงก็เลิกขายแล้ว ของแพงด้วยตลาดนั้น มีแต่คนจีน อิสลามมาซื้อที่นี่แหละของถูกกว่าเยอะ...”

(กิมะ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ในภาพข้างล่างเป็นบรรยากาศในตลาดพิชานหรือตลาดเทศวิวัฒน์ 1 ส่วนใหญ่เป็นคนมลายูมุสลิม มีร้านขายเป็นล๊อคๆ เล็กใหญ่แตกต่างกันไป บ้างขายผลไม้ บ้างขายผัก ไข่ ปลา และขนมต่างๆ ด้านในตลาดปูด้วยพื้นซีเมนต์อย่างดี ส่วนมากจะขายพวกเสื้อผ้า อาหารแห้ง ฯลฯ มีบางร้านเป็นร้านค้าใหญ่ที่เป็นห้องก็จะขายผ้าตัดเสื้อหรือชุด ผ้าคลุม ของคนมลายูมุสลิม ตลาดพิชานจะมีผู้คนเข้าออกมาจับจ่ายซื้อของตลอด ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารส่วนใหญ่เป็นมลายูท้องถิ่น มีภาษาไทยปนบ้างแต่น้อยมาก เพราะในการลงพื้นที่ผู้วิจัยแทบจะไม่เห็นคนต่างศาสนาอื่นๆ เลย นอกจากคนมลายูมุสลิม

ภาพที่ 19-20 บริเวณตลาดพิชานหรือตลาดเทศวิวัฒน์

ภาพที่ 21 บรรยากาศที่ตลาดเทศบาลวิวัฒน์ 1

(ฐาปณี เสาวภาวงศ์วรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

จากถนนพิพิธที่ตลาดโต้รุ่ง เส้นถนนที่ขนานกันอีก 2 สาย คือ ถนนฤดี และ ถนนปรีดา ซึ่งเป็นถนนสายหลักของย่านนี้ คนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่แถวนี้จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ที่ประกอบอาชีพค้าขาย และมีร้านค้าธุรกิจ ถนนทั้ง 3 สายนี้ เปรียบได้กับแหล่งเมืองของจังหวัด ปัตตานี เพราะเป็นย่านการค้าที่หลากหลายและสำคัญ รวมถึงมีศาสนสถานที่สำคัญหลายแห่ง ทั้ง มัสยิด วัด และศาลเจ้า เป็นเส้นที่คึกคักไปด้วยผู้คนจำนวนมาก เนื่องจากเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญ และเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมประจำทาง และรถโดยสารต่างๆ ทั้งรถตู้ รถแท็กซี่ รถประจำทางเล็ก รวมถึงในอดีตเมืองปัตตานียังมีโรงพยาบาลถึง 2 แห่ง คือ โรงพยาบาลพาราไคส์และโรงพยาบาลปัตตานีราม่า ตั้งอยู่ที่ถนนปัตตานีภิรมย์ ปัจจุบันโรงพยาบาลทั้งสองแห่งเลิกกิจการไปแล้ว ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ได้ข่าวจากชาวบ้านย่านนี้ว่า จะมีโรงพยาบาลโคลิเซียมมาสร้างขึ้น แต่หายเงียบไปไม่มีการก่อสร้างเพิ่มเติม ทำให้สถานที่ดังกล่าวปัจจุบันกลายเป็นที่เลี้ยงนกของชาวบ้าน

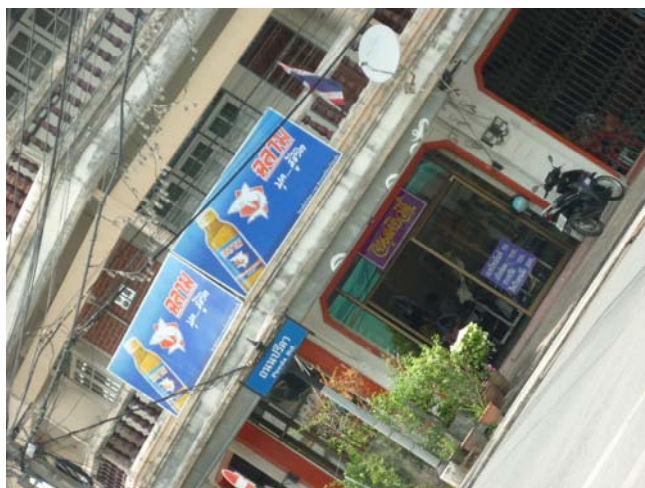
ภาพข้างล่างเป็นภาพโรงพยาบาลพาราไคส์ที่แสดงถึงความเจริญและการเข้ามาของความสมัยใหม่ในอดีต ปัจจุบันภาพที่เห็นเป็นเหมือนโรงพยาบาลร้าง เพราะเกิดการทុบทำลายเกือบจะไม่เห็นซากแล้ว เหลือเพียงชื่อที่เป็นรอยจารึกให้คนเห็นว่า เมืองปัตตานีในอดีตนั้นมีความเจริญเหมือนเมืองอื่นๆ ที่มีความทันสมัยเข้ามา เมื่อก่อนย้อนไปสักประมาณหลายปีมาแล้ว โรงพยาบาลพาราไคส์แห่งนี้เคยเป็นโรงพยาบาลที่ผู้คนในเมืองปัตตานีเข้ามาเพื่อหาความบันเทิงรื่นจากรการชมภาพยนตร์เรื่องต่างๆ เหมือนกับเมืองใหญ่อื่นๆ และภายในโรงพยาบาลมีความกว้างมากเมื่อเทียบกับโรงหนังสมัยใหม่ เป็นเหมือนโรงละครใหญ่ที่คุณดูได้เป็นจำนวนมาก ส่วนโรงพยาบาลปัตตานีราม่าจะเป็นโรงพยาบาลที่ฉายหนังเรดอาร์ จะไม่ค่อยมีผู้เข้าชมมากนัก

“... โรงหนังพาราไดส์ตอนนี้กลายเป็นที่เลี้ยงนกไปแล้ว ก่อนหน้านี้ได้ข่าวว่าจะมีโคติเซียมมาสร้าง ตอนนี้ไม่มีแล้วมั้ง เพราะสร้างทิ้งไว้นานแล้วเหมือนกัน ไม่กล้ามาหรอก เพราะวันก่อนมีการวางระเบิดในโรงหนัง คนไม่กล้ามาคูปัน...”

(ฮัตตา, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 22-23 ถนนฤดี และ ถนนปัตตานีภิรมย์ ย่านเมืองของปัตตานี

ภาพที่ 24 ถนนปรีดา

(ฐาปณี เสาวกางค์วรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

ภาพถนนสายหลักต่างๆ ในเมืองปัตตานีที่ถือเป็นย่านการค้าและเศรษฐกิจที่สำคัญ อาคารบ้านเรือนจะมีลักษณะเก่าแก่ เพราะเป็นพื้นที่ของคนเมืองส่วนใหญ่หน้าบ้านก็จะมีการประกอบธุรกิจเล็กๆน้อยๆ จะมีทั้งชาวมลายูมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน อาศัยในย่านนี้เป็นจำนวนมาก

อีกหนึ่งพื้นที่ คือ ตลาดมะกรูด พื้นที่ตลาดแห่งนี้อยู่ใกล้กับเทศบาลเมืองปัตตานี เป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเข้าไปใช้บริการกันมาก เพราะที่ตลาดมะกรูด จะมีของขายมากมาย ไม่ว่าจะเป็นของสด ของแห้ง ผลไม้ และยังมีร้านค้า ร้านอาหารมากมาย เนื่องจากตลาดมะกรูดจะอยู่ในย่านของหน่วยงานราชการ และเป็นตลาดที่ไม่ไกลมาก จึงทำให้คนส่วนใหญ่เข้ามาซื้อบริโภคสินค้ามากมาย ทุกวัน นักศึกษาจากมอ.ก็มากินข้าวที่นี่ เพราะนอกจากน้ามอ.แล้ว ตลาดมะกรูดยังมีร้านค้าให้เลือกอีกมากมายและอาหารอร่อย เช่น ร้านจานอ้อ เป็นร้านอาหารตามสั่งที่ราคาไม่แพง และมีขายสลัดผักสำหรับคนที่ต้องการจำกัดเรื่องอาหารอีกด้วย หรือ ร้านส้มตำที่ขายไก่ย่างและกล้วยทับอันแสนอร่อย ราคาข่อมเยา ซึ่งร้านค้าต่างๆ เหล่านี้ ผู้ศึกษาเคยมีโอกาสรับประทานมานานมากแล้ว ตั้งแต่ที่เรียนอยู่ที่นี้ จนขณะนี้ร้านต่างๆ ดังกล่าวก็ยังขายดีและเป็นที่รู้จักของผู้คนมากขึ้น ไม่ต่างจากแต่ก่อน และตลาดมะกรูดนับวันก็จะมีร้านค้าและความเจริญมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะเป็นตลาดย่านของสถานที่ตั้งราชการ ทำให้คนทำงานในละแวกนั้นมาทานอาหารที่มะกรูดบ่อยๆ

2.2 เศรษฐกิจบนสายน้ำ

อย่างที่กล่าวมาแล้วว่าพื้นที่เมืองปัตตานีจะมีความผูกพันกับแหล่งน้ำและสายน้ำที่หล่อเลี้ยงให้กับคนปัตตานี คือ แม่น้ำตานี เป็นแม่น้ำสายสำคัญของประชาชนชาวปัตตานี แม่น้ำแห่งนี้ นับว่ามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในเมืองปัตตานี สืบเนื่องถึงปัจจุบัน เห็นได้ว่าในภาพจะมีข้อความเขียนแสดงไว้ว่าปัตตานีที่เราภูมิใจ ส่วนอีกภาพเป็นสะพานศักดิ์สิทธิ์ สะพานที่สองของเมืองปัตตานี รองจากสะพานเดชา และสะพานสุดท้ายที่เพิ่งสร้างขึ้น คือ สะพานเฉลิมพระเกียรติ ทั้งสามสะพานจะขนานกันไปในแต่ละเส้นทางของเมืองปัตตานี

ภาพที่ 25-26 แม่น้ำปัตตานี และสะพานศักดิ์สิทธิ์

(ฐานี เสาวภาควรรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

อีกด้านหนึ่งของพื้นที่เศรษฐกิจบนสายน้ำที่เสมือนหลอดเลือดใหญ่ของผู้คนในปัตตานี คือ ท่าเรือ หรือ สะพานปลา ซึ่งมีประชาชนมลายูมุสลิมจำนวนมากประกอบอาชีพ และเป็นสถานที่ในการค้าขายระหว่างเมืองกับเมือง หรือระหว่างเมืองกับต่างประเทศ นั่นคือ การประมง เพราะเมืองเป็นพื้นที่ๆ ติดกับแม่น้ำตานี เป็นแม่น้ำที่มีชื่อเสียงทางการค้าเป็นเวลานาน การที่เมืองปัตตานีมีเมืองท่า ก็แสดงให้เห็นว่าชีวิตของผู้คนเมืองปัตตานีขึ้นอยู่กับการค้าทางทะเลมาอย่างยาวนาน และทำให้พวกเขามีรายได้หล่อเลี้ยงชีวิต ด้วยอาชีพทางน้ำแห่งนี้ ผู้ศึกษาเข้ามาในพื้นที่เขตสะพานปลา ท่าเรือประมงที่อยู่บริเวณปากน้ำ ด้วยการจ้างรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างของชาวบ้านมลายูมุสลิมคนหนึ่ง ที่รู้ช่องทางเป็นอย่างดี ทำให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเห็นและรับรู้ชีวิตของผู้คนมลายูมุสลิมในอีกแง่มุมที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวค่อนข้างอันตรายและไม่ปลอดภัยมากนัก (เหตุที่ว่าอันตราย เพราะเป็นพื้นที่ ที่ไม่ค่อยมีคนนอกเข้าไป เป็นพื้นที่ของคนมลายูมุสลิมในแถบนั้นที่ดำรงชีวิตอยู่ และส่วนใหญ่จะเป็นชาวประมงหรือชาวบ้านที่คุ้นเคยในพื้นที่เป็นอย่างดี หรือไม่ก็เป็นคนพม่าที่เข้ามาทำงานรับจ้างในเรือประมงต่างๆ ถ้าจะมีคนภายนอกเข้ามาบ้างก็จะมาเป็นหมู่คณะ ไม่ใช่การเข้ามาเดี่ยวๆ อย่างผู้ศึกษา) ทั้งนี้ในขณะที่อยู่ในพื้นที่ ผู้ศึกษาไม่พบว่าจะมีคนแปลกหน้าคนอื่นเข้าไปมากนัก โดยเฉพาะผู้หญิงต่างถิ่น ต่างศาสนาอย่างผู้ศึกษา ด้วยความแตกต่างในหลายประการ ทำให้ผู้ศึกษาต้องพิจารณาอย่างรอบคอบที่จะเข้าไปในพื้นที่ๆ มีข้อจำกัดเช่นนี้

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงสะพานปลา ก็พบว่าคนที่อยู่บริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นคนพม่ารับจ้างที่มากับเรือประมง เพื่อมาแวะพักซื้ออาหาร เตรียมเสบียงและข้าวของเครื่องใช้เพื่อออกเรือในวันถัดไป มีบ้างที่มาเทียบท่าอาบน้ำ หรือบางคนถ้าเรือมาจอดเป็นเวลานานก็จะมีบ้านเช่าอยู่แถวนี้ คนพม่าที่มากับเรือนั้น ไม่ใช่เรือของคนปัตตานีทั้งหมด มีทั้งเรือประมงอิน โดนีเซีย เรือฟิลิปปินส์ เรือระยอง ฯลฯ ตามจากผู้รู้ทราบว่า ขนาดของเรือทำให้เราสามารถคาดเดาได้ว่าเป็นเรือภายในประเทศหรือต่างประเทศ

“...เรือที่เห็นจอดนั้นเป็นเรือมาจากที่อื่น เขาแวะให้คนงานขึ้นมาอาบน้ำ ซื้อของเตรียมไว้ออกเรืออีก เพราะพวกนี้ออกเรือหลายวัน พอเทียบท่าที่ก็ขึ้นฝั่งมาซื้อ โน่นซื้อนี่ ถ้าเรือใหญ่สังเกตได้จะเป็นเรือต่างประเทศ ลูกเรือจะเยอะ เทียบท่าบางทีก็หลายชั่วโมง แต่ถ้าเรือเล็กหน่อย ก็จะเป็นเรือในประเทศไทยที่มาจากที่อื่น อย่างระยอง ชลบุรี ทำนองนี้แหละ ไม่ใช่เรือบ้านเรา เรือบ้านเราน้อย...”

(กะนี, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 27 เรือสินค้าในแม่น้ำตานี

ภาพที่ 28 สะพานปลาขณะกำลังซื้อขายสินค้า

(ภาพนี้ เสาวภาภรณ์วรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

ผู้ศึกษาเดินขึ้นไปท่าเรือ มีเรือประมงพาณิชย์ลำใหญ่จอดเรียงรายกันอยู่ ภายในเรือเห็นลูกเรืออาบน้ำกันไม่รู้ว่าเป็นคนชาติไหน บางกลุ่มขึ้นมานั่งบนฝั่งพูดคุยกันภาษาฟังดูรู้ว่าไม่ใช่คนไทย รถรับจ้างหันมาบอกผู้ศึกษาว่า คนพวกนี้เป็นพวกพม่าที่ขึ้นมาพักผ่อนและรอเวลา ลงเรือ โดยส่วนมากเรือจะเทียบท่าเข้ามาในช่วงกลางคืน เพื่อถ่ายปลาพอเสร็จก็จะให้ลูกเรือได้มีเวลาส่วนตัว ก่อนที่เรือจะออกเดินทางอีกครั้ง ผู้ศึกษาเห็นว่าตรงข้ามที่เรือจอดอยู่ มีคนกลุ่มหนึ่งนั่งทำงานกันจึงเข้าไปดูและสอบถามได้ความว่า คือ ลูกจ้างที่มารับทำ อวน ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นคนมุสลิม ส่วนผู้ชายคือ ลูกเรือที่มากับเรือ ช่วยกันทำ ชาวบ้านผู้หญิงมุสลิมบอกว่า

“...พวกเรามีอาชีพทำอวนมาหลายปีแล้ว รับจ้างทำไปเรื่อยๆ พอเสร็จจากแพหนึ่งก็ไปแพอื่น โดยใช้เวลาในการทำประมาณ 2 เดือน แพนี่ ชื่อ แพลาภประเสริฐ ชาวบ้าน เพิ่งเข้ามาทำได้เพียง 3 วัน มีลูกจ้างที่ช่วยกันทำทั้งหมดประมาณ 30 คน ทำตั้งแต่ 7.30-11.45 และเริ่มอีกที่ตอน 13.00-16.45 น. ได้ค่าจ้างวันละ 140 บาท...”

(กะมา ทำอวน, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

บรรยากาศที่ทำอวน คือ ต่างคนต่างทำในจุดต่างๆ และนั่งกันอยู่หลายคนทำกัน ไปจนครบอวนทั้งผืน เป็นอันเสร็จสิ้น พื้นที่นั่งทำนั้นเป็นซีเมนต์ซึ่งผู้ศึกษาเข้าไปนั่งรวมวงอยู่ด้วย เจ็บมากทั้งที่สวมกางเกงยีน ยังคิดเลยว่าแล้วมุสลิมะฮ์ที่มาทำงานนั่งตั้งหลายชั่วโมง แล้วใส่ผ้าถุงลงเจ็บนำดู หลังจากผ่านที่เขาทำอวน ในขณะที่พูดคุยและร่วมสนทนาในวงอวนนั้น คนที่นั่งทำงานจะหันมามองผู้ศึกษาเป็นระยะ ซึ่งพื้นที่ตรงนี้ คือ พื้นที่ทางกายภาพอีกแห่งหนึ่งที่ทำให้วิถีมุสลิมยื่นหยัดต่อสู้เพื่อปากท้องได้ อีกมุมหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้ามาเก็บข้อมูล เพราะเป็นพื้นที่ค่อนข้างจำเพาะที่จะเห็นถึงความเป็นลักษณะเฉพาะอาชีพที่ชุมชนปฏิบัติ เพราะเป็นพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ จากภาพจะเห็นว่าอวนนั้นมีขนาดใหญ่มาก และคนที่ทำงานก็มีจำนวนมากเช่นกัน ซึ่งถัดไปจากนี้ก็จะเป็นอย่างอื่นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะการทำงานใกล้เคียงกัน แต่เป็นกลุ่มที่เล็กกว่าซึ่งจะมีอยู่ห่างออกไปอีกกลุ่มสองกลุ่ม

ภาพที่ 29 ชาวบ้านทำอวนที่สะพานปลา

ภาพที่ 30 อวนหาปลา

(ฐาปณี เสาวกางค์วรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

จากจุดนั้นผู้ศึกษาเดินเข้าไปที่เรือจอดอยู่จำนวนหลายลำเป็นเรือเหมือนเรือหางยาว ผสมเรือกอและ คือ ขนาดเท่ากับเรือหางยาว แต่มีลวดลายคล้ายเรือกอและ ตามจากคนแถวนั้นว่า คือ เรือท้ายตัด (เรือไตตัด ที่คนมลายูมุสลิมออกเสียงภาษาไทยไม่ถนัดนัก) เรือท้ายตัดเป็นเรือขนาดเล็กที่ชาวประมงไว้ใช้หาปลาในการเลี้ยงชีพ แต่ปัจจุบันปลาในลำน้ำคืนเงินหาได้ยาก จึงทำให้ชาวบ้านนำมาดัดแปลงเป็นเรือรับจ้าง หรือเรือตักกุ้ง ซึ่งเรือรับจ้างถือเป็นอาชีพใหม่ของคนในแถบนี้ที่เพิ่งเกิดขึ้นมาไม่นานนัก และมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนขณะนี้มียี่ประมาณ 200-300 ลำ ไม่ได้มีการจำกัดจำนวนของผู้รับจ้าง เพียงแค่แจ้งความประสงค์ ผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพนี้ก็สามารถไปขึ้นทะเบียนชื่อและเลขรหัสเรือ กับตำรวจน้ำได้แล้ว

“...ค่าโดยสารเริ่มตั้งแต่ 10-40 บาทต่อเที่ยว ขึ้นอยู่กับระยะทาง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า เพราะพม่าจะไม่ชอบเดินถนนเนื่องจากต้องการหลบหลีกเลี่ยงงานที่ผิดกฎหมาย บางครั้งก็มีชาวบ้านบ้างเหมือนกันแต่น้อยมาก เมื่อเทียบกับแรงงานพม่า ...”

(บังอาชี, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ในขณะที่ผู้ศึกษาอยู่บริเวณนั้นมองเห็นเรือรับจ้างหลายลำวิ่งสวนกันไปมา เพื่อหาลูกค้า พอเวลาเที่ยงก็จะกลับเข้าท่าเรือ เพื่อไปละหมาดและรับประทานอาหาร จะออกทำงานต่อก็เป็นช่วงบ่ายๆ จนถึงเย็น ในฝั่งตรงข้ามผู้ศึกษาเห็นเรือจอดเป็นจำนวนมากเช่นกัน ดูไปดูมากล้ายเรือกอและ ทราบต่อมาในภายหลังว่าที่บริเวณนั้น คือ ชุมชนบ้านยูโย ปากน้ำ

ภาพที่ 31 คนขับเรือรับจ้างในแม่น้ำปัตตานี

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

ต่อมาผู้ศึกษาได้เข้าไปในอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ใกล้แม่น้ำตานี คือ บ้านสะบารัง ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านปากน้ำมากนัก เป็นชุมชนติดแม่น้ำตานี ที่สามารถมองเห็นเรือประมงจำนวนมากจอดอยู่ที่ท่าน้ำทั้งสองฝั่ง ผู้ศึกษาเดินวนอยู่หลายรอบก่อนตัดสินใจเข้าไปรับประทานอาหารร้านข้าวแกงอิสลามร้านหนึ่งที่อยู่ติดกับแม่น้ำ ในร้านมีแม่ค้ามุสลิมะฮ์ 3 คน สังเกตได้ว่าบริเวณนี้ ผู้คนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและค้าขาย ที่รับจ้าง คือ ไปรับจ้างทำงานที่สะพานปลาหรือรับจ้างทำงานเล็กๆ น้อยๆ ให้กับเจ้าแก้งเรือ ส่วนค้าขายก็จะเป็นร้านอาหารหรือร้านขายของชำในชุมชน เพราะถนนนี้จะอยู่ใกล้กับโรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านสะบารัง และโรงเรียนเบญจมราชูทิศ บางครั้งเด็กนักเรียนที่โรงเรียนเคหะปัตตานียานุกูลหรือวิทยาลัยเทคนิค ก็เข้ามากินอาหารที่นี้ด้วยเป็นจำนวนมาก ทำให้การค้าขายบริเวณนี้ค่อนข้างขายดี เพราะราคาไม่แพง และบริเวณแถว โรงเรียนบ้านสะบารัง ยังมีกลุ่มคนไทยพุทธอาศัยอยู่ สอบถามจากชาวบ้านทราบว่า บริเวณนั้นเป็นย่านคนไทยพุทธที่เป็นคนดั้งเดิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและออกเรือเหมือนกับคนมุสลิมที่อยู่แถบนี้ แต่ถ้าเป็นคนไทยจะสังเกตได้ว่าก่อนลงเรือที่จะไปทำงานจะมีตะกร้าไว้ใส่อาหารไปกินตอนเที่ยงด้วย ต่างจากคนมุสลิมที่จะกลับมากินข้าวที่บ้าน เพราะต้องกลับมาละหมาด

“...เรือที่เห็นนั่นเป็นเรือรับจ้าง เขาจะมาวิ่งหาลูกค้า เพื่อไปส่งที่สะพานปลา ราคาเที่ยวละ 10 บาทจากที่นี้นะ ชาวบ้านไปกันเยอะ เพราะราคาไม่แพง รวดเร็วด้วย แต่ส่วนใหญ่พวกผมจะใช้บริการมากกว่า เพราะพวกนี้มันหนีมา มันไม่ชอบเดินกลัวตำรวจจับ คนต่างด้าวไง...”

(กะนี, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 32 ทำหอยแมลงภูที่แพ

ภาพที่ 33 อีกออาชีพของมลายูมุสลิม

อีกออาชีพที่เห็น คือ แพหอยแมลงภู ซึ่งเป็นแพแห่งเดียวในเมืองปัตตานี เจ้าของแพเป็นคนไทยเชื้อสายจีนมาจากประจวบคีรีขันธ์ แต่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองปัตตานีมากกว่า 30 ปีแล้ว จึงสนใจหันมาจับอาชีพแพหอยนี้ ก่อนหน้านี้ก็เป็นแม่ค้ารับปลาที่สะพานปลา ต่อมาจึงหันเหมาจับอาชีพนี้ เพราะคิดว่าน่าจะทำได้ให้กับครอบครัวมากกว่า ผู้ศึกษาเข้าไปพูดคุยกับเจ้าของแพ ได้ความว่า

“...ทำแพหอยมาได้เกือบ 20 ปีแล้ว บางวันก็มีหอยเยอะ บางวันก็น้อย แล้วแต่ช่วง อย่างวันนี้ เรือเพิ่งเข้ามาเมื่อตอนสี่โมงนี่เอง คนงานก็เป็นชาวบ้านแถวนี้ที่มารับจ้างกันเป็นประจำ เรือก็ทั้งของตัวเอง แล้วก็รับซื้อมาจากเรืออื่น ตอนนี้อยู่ประมาณ 8-10 บาทต่อกิโลขึ้นอยู่กับว่ามีของมากแค่ไหน แล้วเอามาขายปลีกกิโลละ 20 บาท ขายส่งกิโลละ 14 บาท

คนงานก็มีทั้งคนไทยพุทธแล้วก็มุสลิม ส่วนมากเป็นมุสลิม เพราะมีเป็นจำนวนมากกว่าคนไทย ให้ค่าแรงตะกร้าละ 20 บาท ถ้าแกะสดตะกร้าละ 50 บาท งานไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณหอย...”

(สุนีย์ บัวปรอท, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...มาทำที่แพนี่นานแล้ว แต่ไม่ทำทุกวัน เพราะบางวันไม่มีของ เวลางานก็ไม่แน่นอน บางวันเข้าเที่ยงออก ห้าโมงเย็น แล้วแต่ว่าของมากน้อยแค่ไหน ก็ได้ตะกร้าละ 15 บาท ถ้าแกะสดก็ 40 บาท บางวันได้ 3-4 ตะกร้า...”

(ฟารีฮะ, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 34 คัดเลือกกุ้งที่สะพานปลา

(ฐาปนี เสาวภาศิริกุล, 19 มิถุนายน 2551: ถ่าย)

นอกจากนี้ที่ผู้ศึกษาเห็น คือ การเลือกกุ้งที่สะพานปลาของบรรดามลายูมุสลิม จะเป็นการคัดกุ้งจากเรือตกกุ้ง ที่มีไม่ค่อยเห็นมากนัก เพราะช่วงนี้ไม่ค่อยมีกุ้ง เรือตกกุ้งหลายรายหันไปจับเรือรับจ้าง จากภาพจะเห็นว่าผู้รับจ้างกลุ่มละประมาณ 4-5 คน ก็เลือกกุ้งตามขนาดที่แตกต่างกันแยกออกมาเป็นตะกร้า เพื่อที่จะสามารถขายได้ตามขนาดและน้ำหนักของตัวกุ้ง กุ้งที่มีขนาดใหญ่จะขายได้ราคาสูง และที่เห็น คือ กุ้งจะมีจำนวนไม่มากและการเลือกกุ้งก็ไม่ได้มีความยากลำบากมากนัก ผู้รับจ้างจะได้อยู่ที่ตะกร้าละไม่กี่บาท ประมาณ 5-10 บาท ในภาพนี้ คือ ลูกหลานของเจ้าของเรือที่มาช่วยกัน เพราะมีปริมาณไม่มากไม่ต้องจ้างคนงาน และกุ้งก็ไม่ได้มีทุกวัน

“...มาช่วยบังเลือก คนที่นี้อยู่กับเรือกี่ต้องออกเรือ แยกออกเรือเมื่อเช้า ได้มาแค่นี้แหละ แต่ก็ดีกว่าไม่ได้เลย ขายได้สัก 10-20 โท ก็เพียงเลี้ยงปากท้องแล้ววันนี้ บางบ้านไม่ได้เลยก็มี โน่นบังมะที่เห็นนั้นไม่ได้เลย ออกไปแต่เช้าเหมือนกัน ยังไงอะกึ่งหายากเดี๋ยวนี้นี้ ไม่เหมือนเมื่อก่อน คนที่นีล้าปากทั้งนั้น ให้อัฐเข้ามาช่วยบังเถอะ...”

(กะเคาะ, 11 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่า พื้นที่สายน้ำปัดตานีแห่งนี้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อผู้คน เพราะโดยส่วนใหญ่คนที่อาศัยในบริเวณนี้จะทำอาชีพประมง หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับทางทะเล และแม่น้ำ เพราะวิถีชีวิตผูกพันกับพื้นที่และภูมิประเทศเนื่องจากเขาเติบโตมากับสายน้ำและเห็นชีวิตของบรรพบุรุษเป็นแบบนี้มาก่อนจึงได้รับการสืบทอดต่อมา แม้ว่าทรัพยากรแหล่งน้ำจะเหลือในปริมาณไม่มากเท่ากับในอดีตความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำลดลง แต่ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก็ไม่มีทางออกที่จะไปทำอาชีพอื่นและรอคอยการแก้ปัญหาจากบุคคลภายนอกอยู่เสมอ หลายครั้งที่ผู้ศึกษาได้รับคำบอกเล่าถึงปัญหา และให้ช่วยหาแนวทางแก้ไข เพราะประชาชนในพื้นที่เดือดร้อน เมื่อไม่มีงานทำ รายได้ก็ขาดหายทำให้เกิดปัญหาความยากจน แต่ผู้ศึกษาก็พบว่ามียาภูมิสมจำนวนหนึ่งไม่คิดจะออกชีวิตไปจากพื้นที่แห่งสายน้ำนี้ เพราะเขาไม่รู้ว่านอกจากการทำอาชีพเดิมแล้ว เขาจะทำอย่างอื่นได้หรือไม่

นอกจากนี้ในแถบปากน้ำยังมีอัตลักษณ์อีกอย่างของมลายูมุสลิม ที่สามารถพบเห็นได้เกือบทุกวัน นั่นคือ การเลี้ยงนกเขา และนกกรงหัวจุก เนื่องจากผู้ขายมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ชอบที่จะมีการเลี้ยงนก บางคนเลี้ยงไว้ดูเล่นแต่บางคนเลี้ยงเพื่อการแข่งขัน และสร้างอาชีพ ผู้ศึกษาเดินทางเข้าสู่บ้านปากน้ำในอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งมีอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของมลายูมุสลิมอีกรูปแบบ ปรากฏว่าผู้ศึกษาเห็นราวแขวนกรงนกประมาณ 100 กว่าตัวและมีคนยืนมองดูอยู่ห่างๆ ผู้ศึกษาจึงเข้าไปนั่งฝั่งตรงข้ามที่เป็นร้านอาหาร ซึ่งตรงนี้ก็มียาภูมิสมผู้ขายนั่งอยู่ด้วยประมาณ 20 คน นั่งดูไปก็คุยไปทราบว่า บังคนหนึ่ง กับเพื่อน นำนกกรงหัวจุกเข้าแข่งขันในครั้งนี้อย่างไร รวงวัลใหญ่เป็นรถจักรยานพดลุม และที่เหลือเป็นชุดเครื่องนอนโตโต้ รวมประมาณ 30-40 รวงวัล ผู้ที่จัดรายการขึ้นครั้งนี้ ชื่อแบบมะลิฟัง อายุ 52 ปีเจ้าของร้านน้ำชา และจะจัดขึ้นทุกวันพุธของสัปดาห์ ที่สนามยูโย (คือ สนามแห่งนี้) โดยเสียค่าสมัครคนละ 80 บาท ตั้งแต่เวลา 10.00-12.00 น.

“...บังบอกว่า นกบางตัวราคาเป็นแสน เพราะถ่านกได้รางวัลมากๆจะมีคนเข้ามาขอซื้อ ราคาของผู้ขายกับผู้ซื้ออยู่ที่ความพอใจที่จะตกลงกันทั้งสองฝ่าย เพราะถึงแม้ว่ากรราคาแพงผู้ซื้ออยากซื้อแต่ผู้ขายไม่ขายก็ว่ากันไม่ได้ ดังนั้นจึงอยู่ที่ทั้งสองคน เหมือนนกของบัง...”

(บังลี, 15 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...นกที่ได้ต่อจากในป่ามาเลี้ยงจนนำมาแข่งและได้มาหลายรางวัล ตอนนี้มีคนมาขอซื้อ 120,000 บาท ยังไม่ขายเลย เอาไว้ล่ารางวัลอื่นๆ อีก แต่มันก็ไม่แน่นอนของแบบนี้ตอนแรกนกได้รางวัลมาราคาก็สูงคนเขาอยากได้ ไม่ขาย แต่พอนานไปบางทีนกมันแก่ ร้องไม่ไหวแล้วเสียงเปลี่ยนราคาตกตอนนี้ไม่มีใครเอาแล้ว คนที่เขาเล่นนกบางทีใหญ่โตมาจากไหนพอมายูที่นี้แล้วเป็นเพื่อนกันหมด แต่ต้องคุนะเพราะว่าบางรายการมีแต่วัยรุ่น นกก็ต่อมาจากป่าเอามาแข่งกัน อย่างนั้นไม่น่าสนใจ แต่บางรายการคนที่เขาทำมาหากินดีๆ แต่ชอบเล่นนกก็นิยมเยอะ บางคนยึดเป็นอาชีพผสมพันธุ์นกขายด้วยก็หารายได้อีกทางหนึ่ง

เหมือนเพื่อนที่มาด้วยกัน มีอาชีพเป็นเจ้าของเรือประมง นกที่แกเอามาแข่งนั้นซื้อมาตัวตั้ง 30,000 บาท ถ้าคนภายนอกมองเขาไม่รู้หรือกว่ามันมีราคา และที่เขามาแข่งนกเพราะเขาชอบและเสร็จจากงานแล้ว อยู่บ้านก็ไม่รู้ทำอะไรมานั่งคุยกับเพื่อนได้ความรู้ด้วย แกบอกว่ามันนี่เขาได้รางวัลมาเยอะ เพราะถ้าจะซื้อนกราคาถูก ต้องใช้เวลามากกว่าจะแข่งได้ เสียงดูอย่างน้อย 2-3 ปี เพื่อให้เสียงไพเราะ แต่เราซื้อสำเร็จมา ถ้าเอามาแข่งก็ทำให้ทุนเราหลุดได้เร็วและสร้างชื่อเสียงได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน

แล้วแต่ใครชอบแบบไหน นกป่าบางครั้งก็ไม่ได้เรื่อง บางตัวก็มีดีขึ้นอยู่กับเสียงที่เขาตีมาเราก็เอามาฝึกให้ดีขึ้น เลี้ยงนกสบายใจเวลาที่ขันมันทำให้เรามีความสุข แล้วไม่ยากเพราะอาหารใส่ไว้ในกรงเขาหิวตอนไหนก็กินเอง มีบ้างที่พาไปเที่ยวก็เพื่อไม่ให้เขาตื่นคนหรือตกใจเวลาที่เราพาไปแข่ง ถ้านกที่ไม่เคยพาไปไหนเลย เวลาแข่งเขาจะไม่ร้อง เหมือนคนนั้นแหละเวลาเราไปที่ไหนไม่มีใครรู้จักเราก็ประหม่าไม่กลัวพุดมาก...”

(บังคิง, 15 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 35-36 การแข่งขันนกกรงหัวจุกที่สนามยูโย

(ฐาปณี เสาวภาจรัสกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“... ราววัลสามารถแลกเปลี่ยนเงิน ได้โดยการขายสินค้าที่ได้นั้น ถ้าราววัลเป็นจักรยานก็ขายได้ 1,000 บาท มีเหมือนกันคนที่เขาไม่เอาราววัล เพราะของเดิมบ้านแล้วก็เปลี่ยนเป็นเงิน บังว่าถ้าสนใจในวันที่ 5 กรกฎาคม 2552 จะมีการแข่งขันรายการใหญ่เป็นรายการนกเขา ให้ลองไปดูเพราะจะเห็นถึงความแตกต่างระหว่างนกกรงหัวจุกกับนกเขา...”

(บังคิง, 15 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาเห็นว่าในช่วงที่มีการแข่งขันนั้น ที่กรงนกจะมีป้ายสีชมพูติดอยู่ใต้กรง ทราบต่อมา คือ ใบที่ใช้สำหรับการลงคะแนนของกรรมการ โดยนกทั้งหมดจะถูกแขวนอยู่ที่ราว มีกรรมการผู้มีประสบการณ์ตัดสิน 2 คน วิธีการ คือ นกที่ชนะจะต้องผ่าน 4 ยก 3 ดอก หมายความว่า การแข่งขันมีทั้งหมด 4 รอบ แต่ละรอบนกจะต้องขันติดกัน 3 ครั้ง จนครบทั้ง 4 รอบ รวมเป็น 12 ครั้ง นกตัวใดมีการขันในแต่ละรอบเกิน 3 ครั้งขึ้นไป ถือว่าผ่าน และการจับของกรรมการ (การให้นกแข่งขัน) คือ กรรมการจะเข้าไปที่นกคู่หนึ่ง คือ นกที่แข่งจะจับกันเป็นคู่แล้วแต่ว่ากรรมการจะจับตัวไหน ซึ่งนกที่ว่าจะถูกแขวนอยู่ใกล้ๆ กัน เมื่อกรรมการต้องการจับจะมีเสียงนกหวีดดังขึ้น เพื่อแสดงให้เริ่มการแข่งขันได้ ผู้ที่เป็นเจ้าของนกบางคนก็จะไปยืนให้กำลังใจ บ้างก็ส่งสัญญาณให้นกของตัวเองขัน แต่บางคนก็อยู่ห่างๆ ปล่อยให้นกแข่งกันเองตามธรรมชาติ เมื่อครบทุกยกเป็นอันว่า นกตัวใดที่มีการขันมากที่สุดจะเป็นผู้ชนะ โดยนกที่นำมาแข่งนั้นมีทั้งนกที่ราคาแพงและราคาถูกแตกต่างกัน ผู้ที่มาเล่นก็มีอาชีพที่หลากหลายแต่เป็นคอคนรักนกเหมือนกัน หลังจากการแข่งขันเสร็จสิ้นก็จะเข้าไปรับรางวัลจากผู้จัด ไม่นานกลุ่มชนก็สลายตัวอย่างรวดเร็ว และพวกเขาเย็นช่นการจัดรายการแข่งขัน นกนั้น ไม่ผิดกฎหมาย เพราะเป็นการแข่งขันกีฬาเพื่อสร้างความบันเทิงและความสามัคคีในชุมชน

ภาพที่ 37 ราวแขวนนกใช้สำหรับการแข่งขัน

(ฐาปนี เสาวภางศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

ในภาพเป็นราวแขวนนกที่ใช้ในการแข่งขัน ส่วนใหญ่ในหลายๆ ชุมชนเมืองปัตตานีจะมีราวแขวนนกเพื่อ เป็นสถานที่ในการจัดการแข่งขันให้กับคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ และคนนอกได้เข้ามาดู นกประลองฝีมือ และยังเป็นพื้นที่ของความเพลิดเพลินสำหรับผู้ที่มีจิตใจในการเล่นนก ผู้ศึกษายังเห็นราวแขวนแบบนี้ขนาดเล็กหน้าร้านน้ำชาต่างๆ มากมายอีกด้วย ซึ่งก็จะมีไว้ให้กับบรรดามุสลิมที่เข้ามากินน้ำชาและพานกออกมาเที่ยว เป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่จะได้เห็นอัตลักษณ์ของมลายูมุสลิมปัตตานี

ผู้ศึกษาเห็นว่า การเลี้ยงนกเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มอบความสุข สบายใจให้กับคนมลายูมุสลิมเหล่านั้น และถือเป็นเรื่องราวที่ดีที่พวกเขาจัดกิจกรรมและการแข่งขัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องมลายูมุสลิมด้วยกัน เพราะไม่เพียงการแข่งขันนกจะเป็นเพื่อความเพลิดเพลิน หรือการล่ารางวัล เพื่อทำให้นกมีราคาเท่านั้น แต่ยังมีธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือ มีผู้เลี้ยงนกหลายคนที่เขาเลี้ยงนกหลายตัว ออกทุนให้กับเด็กวัยรุ่น นำนกมาแข่ง รางวัลหรือเงินที่ได้มาก็นำมาแบ่งกัน เพราะเด็กวัยรุ่นหลายคนไม่มีเงินซื้อนกของตัวเอง ผู้ที่ลงทุนก็จะมีนกหลายตัวหากลงทุนให้เด็กวัยรุ่นพวกนี้นำลงมาแข่งขัน ก็จะได้ทั้งการสร้างชื่อเสียงของนกและรายได้กลับเพิ่มขึ้นมา เด็กวัยรุ่นก็ไม่ต้องไปติดยาเสพติดเป็นปัญหาสังคมเพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่เรื่องนก กรงนกและตะขอกรงนก ยังเป็นงานฝีมือและอาชีพของคนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีที่น่าสนใจอีกด้วย

เพราะผู้ศึกษาได้มีโอกาสเห็นกรงนกที่ราคาแพงที่สุดเท่าที่เคยเห็นมา มากด้วยฝีมือของช่างดีเค่นระดับจังหวัด และมีดีกรีของรางวัลพระราชทานดีเด่นให้เป็นศิลปินด้านประติมากรรมของจังหวัดปัตตานี และยังคงให้สัมผัสกับหนังสือสนามนก และนิตยสารอีกมากมาย ที่เป็นหนังสือของผู้รักนก กรงนกที่ผู้ศึกษาเห็นนั้นราคาเป็นแสนบาทเลยทีเดียว และยังมีตะขอกรงนกอีกอันละไม่ต่ำกว่า 7,000บาท งานที่สร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนมลายูมุสลิมปัตตานีอีกงานหนึ่ง เป็นงานฝีมือและต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและประสบการณ์อย่างสูง เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายที่กรงนกและตะขอแต่ละอันจะออกมาได้สวยงามวิจิตรศิลป์ขนาดนี้ เมื่อการแข่งขันสิ้นสุดลงผู้ศึกษาออกมาจากปากน้ำพบว่า แถวนีมีราวแขวนนกอยู่หลายจุด นั่นแสดงให้เห็นว่ามีการจัดรายการแข่งขันนกบ่อยครั้งที่นี่ บางราวจะสูงต่ำแตกต่างกัน เพราะว่ามันก็นำมาใช้แข่งขันไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นนกเขาราวแขวนจะมีลักษณะสูงพอสมควร ส่วนราวต่ำนั้นจะเป็นของนกรงหัวจุก และไม่เพียงแต่ที่ปากน้ำชุมชนมลายูมุสลิมอื่นๆ ในปัตตานีก็จะมีราวแขวนแทบทุกที่ นั่นแสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงนกและการแข่งขันนกเป็นวิถีของคนมลายูมุสลิมอย่างหนึ่งในเมืองปัตตานี และการเลี้ยงนกและแข่งขันนกทำให้ศึกษาทราบว่าไม่ใช่เรื่องสาระ อย่างที่หลายคนเข้าใจ และเหมารวมคิดเอาว่า มุสลิมเป็นพวกขี้เกียจ ชอบเลี้ยงนกเขาและกินน้ำชา แต่นี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า มันคือ ความเป็นตัวตนและพื้นที่ของพวกเขา

3. รุสะมิแลพื้นที่แห่งพหุอัตลักษณ์

เมื่อกล่าวถึงรุสะมิแลหลายคนรู้จัก เพราะเป็นพื้นที่ของที่ตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ย่านการศึกษาของเยาวชนในการพัฒนาเพิ่มพูนความรู้ ในพื้นที่ของการศึกษาและร่วมมหาวิทยาลัย ไม่ได้เป็นเพียง พื้นที่ของห้องเรียน หรือพื้นที่ของโรงเรียนแต่เป็นพื้นที่ของความเป็นเมืองที่มีความหลากหลายของผู้คนเข้ามาในสถานศึกษาทำให้มีกลุ่มคนหรือบุคคลอื่นที่เข้ามาที่มีความหลากหลายมากขึ้น เพราะเป็นพื้นที่ในลักษณะที่มีความเจริญของเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ทำให้ผู้ที่อาศัยในบริเวณนี้จะมีมากมายทั้งที่เป็นนักศึกษาจากจังหวัดใกล้เคียง หรือต่างอำเภอ เข้ามาเพื่อเรียนหนังสือโดยเฉพาะบริเวณรุสะมิแล ถนนเจริญประดิษฐ์ ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งบริเวณนี้ไม่ได้จัดอยู่ในที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี แต่อยู่ภายนอกเขตเทศบาลและขึ้นอยู่กับ การดูแลของ องค์การบริหารส่วนตำบล มีลักษณะความเจริญเป็นแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท บริเวณหน้ามหาวิทยาลัย ฯลฯ มีร้านค้า ร้านอาหาร ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านหนังสือ มากมาย เพื่อให้ผู้คนที่เข้ามาใช้บริการ เพราะภายในมหาวิทยาลัยมีนักศึกษา คนทำงาน เป็นจำนวนมาก และคนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ออก ไปในเมือง เพราะร้านค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน พื้นที่ส่วนนี้เป็นพื้นที่ในการต้อนรับผู้คนที่มาเยี่ยมชม แสวงหาความรู้ ดำรงชีวิต เลี้ยงปากท้อง หรือแม้แต่ผ่อนคลายและบันเทิง แล้วแต่ว่าพวกเขาจะต้อง การให้พื้นที่เป็นไปตามจินตนาการและความจริงสักแค่ไหน ในเมื่อพื้นที่นี้ต้อนรับคนทุกกลุ่มให้เข้า ทำให้พื้นที่ถูกทำให้มีชีวิตที่แตกต่างกันไปและผู้คนก็มีความหลากหลายของตัวเอง เกิดเป็นอัตลักษณ์ ที่แตกต่างแต่หลอมรวมอยู่ภายในพื้นที่เดียวกันก่อนเป็นพหุอัตลักษณ์ขึ้นมาในสังคม

3.1 รุสะมิแล : เจริญประดิษฐ์

เมื่อกล่าวถึงพื้นที่ย่านการศึกษา พื้นที่ของถนนเจริญประดิษฐ์นับว่าเป็นพื้นที่ๆ มีความเจริญเติบโตและมีความเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว หากจะมองในแง่ของพื้นที่ภูมิศาสตร์ รุสะมิแล ถือเป็นพื้นที่นอกเขตเทศบาล แต่มีความเจริญไม่ต่างจากตัวเมืองปัตตานี หรืออาจจะเจริญมากกว่า ด้วยเหตุผลหลายประการ เจริญประดิษฐ์จึงเป็นพื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การค้าขาย ในย่านนี้นับว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะลูกค้าที่มีการเดินทางไปมาตลอดเกือบทั้งวัน นอกจากนี้ ยังเป็นแห่งของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ทั้งบ้านเรือน หอพัก อพาร์ทเมนท์ รวมถึงแหล่งกิจกรรมอื่นๆ มากมาย

“...ปกติก็จะหากินแถวนี้แหละ ไม่รู้จะไปไหน เพราะเราต้องมีสอนอีก ก็เลยหาอะไรง่าย ๆ กลางคืนก็มีร้านน้ำชา ก็นั่งได้แล้วเรารู้สึกว่าปลอดภัยกว่าข้างนอก เพราะในมอ.จะมีการดูแลดีกว่าที่อื่นมั้ง...”

(อาจารย์เคะ, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ไม่ค่อยออกไปไหนหรอก วันๆ ก็อยู่แต่ใน มอ. หรือ ไม่ก็หน้ามอ. จะไปไหนได้ยังไงจะตายวันๆ นึง...”

(แอนน์วิศวากร, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ผมหรือก็อยู่แถวนี้แหละ ของกินเพียบ ไม่ต้องไปที่อื่น จะทำอะไรหละหน้า มอ.เรามีทุกอย่าง เซเวนก็มีตั้งหลายแห่ง ร้านน้ำชาก็เยอะ ถ้าไปในตลาดก็มีไปได้รุ่งบ้างเวลาที่ไปซื้อหนังสือ เสร็จก็กลับ เด็กแถวนี้ไม่ไปไหนหรอก...”

(พีช นักศึกษา, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 38 หอนาฬิกาปัตตานี

(ฐาปนี เสาวกางค์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

ภาพนี้เป็นวงเวียนหอนาฬิกาที่ถนนเจริญประดิษฐ์ จะมีรถผ่านไปมามากมายในแต่ละวัน และมีโรงแรมตั้งอยู่ ชื่อ โรงแรมมายการ์เด็น เป็นโรงแรมที่จะมีคนเข้าพักมากในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น งานรับปริญญา งานประชุม หรืองานทางวิชาการต่างๆ เป็นโรงแรมที่สะดวกสบาย

และใหญ่โต แต่เมื่อเวลาผ่านไปโรงแรมที่ทันสมัยและสะดวกกว่ามีมากขึ้นตามกาลเวลา จึงทำให้รายได้ของโรงแรมลดลง ผู้ใช้บริการหันไปใช้บริการโรงแรมใหม่อย่าง ซี เอส ปัตตานี หรือแมนชั่นหน้า มอ. ที่มีราคาไม่แพงแต่สะดวกสบายเท่ากัน

ภาพที่ 39-40 บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

(ฐานี เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในช่วงเย็นที่มีผู้คน ออกมาเพื่อพักผ่อน และกลับบ้านหรือหอพัก หลังจากทำกิจกรรมต่างๆ เสร็จสิ้นในมหาวิทยาลัย มีทั้งนักศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ หรือพนักงานตำแหน่งต่างๆ ทั้งที่อยู่ใน มอ. (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) และภายนอก ทำให้ช่วงเย็น และช่วงเช้า บริเวณนี้จะมีรถติดเป็นจำนวนมาก บางวันต้องมีตำรวจจราจรมาบริการอำนวยความสะดวกให้ เพราะสี่แยกบางแยกไม่มีไฟสัญญาณจราจร ทำให้เกิดการติดขัด และไม่สะดวก

บริเวณนี้ บรรยากาศจึงเป็นไปอย่างครึกครื้นปรากฏให้เห็นแทบทุกวัน ซึ่งจะต่างจากช่วงปิดภาคเรียนที่จะเงียบเหงาเป็นอย่างมาก ผู้ศึกษามักจะออกมาเดินเที่ยวเล่นแถวนี้บ่อยๆ เพราะหาของรับประทานง่ายและสามารถนั่งคุยได้เป็นเวลานานๆ ไม่ว่าจะเป็กลางวันหรือกลางคืน ถ้าเป็นช่วงกลางคืนก็จะเริ่มมีร้านน้ำชาต้งจำนวนมาก และก็เหมือนทุกวันที่จะมีผู้คนแวะเวียนเข้ามากินน้ำชาในร้านเป็นประจำ อย่างร้าน Drum เป็นร้านที่ผู้ศึกษาจะไปนั่งอยู่เสมอ เพราะมีลูกค้าจากรัฐสตูลและคนทำงานมาเป็นจำนวนมากและได้เห็นผู้คนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายแบบแฟชั่นของน้องๆมุสลิมมะฮุ ภาพของลูกค้าชาวไทยพุทธและมุสลิมที่มานั่งดื่มชาด้วยกัน หรือวิถีชีวิตของคนขายน้ำชาที่มีการพัฒนาในรูปแบบที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น การนำเอาอาหารใหม่ๆ แปลกๆ มาขายอย่าง ชารสผลไม้รวม ชาลิ้นจี่ ฯลฯ เพื่อให้ลูกค้าได้ของแปลกใหม่และมีหลากหลายให้เลือกเป็นการดึง

ความสนใจของลูกค้าอย่างหนึ่ง ต่างไปจากร้านน้ำชาในสมัยก่อนหรือร้านน้ำชาตามหมู่บ้านที่เป็นน้ำชากาแฟ แบบเดิมๆ

ภาพที่ 41 ร้าน Drum ร้านน้ำชากลางคืน

ภาพที่ 42 ร้านบังเลาะขายน้ำชากลางวัน
(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

นอกจากนี้มลายูมุสลิมเมืองปัตตานี ยังมีอาหารพื้นเมือง อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่ข้าวฮาลาล แต่เรียกว่า ดาชิเนาแกล มีลักษณะเป็นข้าวเหนียวที่ผสมกับข้าวมัน กินกับปลาโอต้มและมีน้ำแกงกะทิราด เป็นอาหารที่อร่อยอย่างหนึ่ง ราคาไม่แพงห่อละ 10 บาท ซึ่งหากินได้ตามร้านน้ำชาและร้านขายอาหารมุสลิมตอนเช้าๆ เป็นอาหารพื้นเมืองที่มลายูมุสลิมจะกินกันเป็นจำนวนมาก เหมือนกับน้ำชา โรตีสี มะตะบะ ข้าวหมกไก่ ข้าวฮาลาล เป็นต้น

ภาพที่ 43 ดาชิเนาแกล : อาหารพื้นเมืองมุสลิม

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

3.2 พหุอัตลักษณ์ในพื้นที่

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว มีการตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น และทำให้พื้นที่ส่วนนี้ค่อนข้างเจริญอย่างรวดเร็ว จากผู้คนที่เข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพ โดยนักศึกษาที่เข้ามาต่างนำพาอัตลักษณ์ของความเป็นตัวเอง และกลุ่มเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ บางครั้งก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนที่ถ่ายทอดต่อกันมา กรณีที่เห็นได้ชัด คือ การแต่งกายของนักศึกษาหญิงมุสลิมมะฮฺ ที่มี การแต่งตัวตามสมัยนิยมมากขึ้นและรับเอาวัฒนธรรมของเพื่อนต่างศาสนาเข้ามาจนทำให้วิถีและอัตลักษณ์ทางศาสนาอิสลามเปลี่ยนแปลง เช่น การเจาะหู การสัก การแต่งกายแบบที่ไม่เป็นไปตามประเพณีวัฒนธรรม เช่น การใส่เสื้อยั้ครีครูป กางเกงยีนส์ หรือแต่งกายประยุกต์ให้เข้ากับสมัยนิยม และนำแฟชั่นเครื่องประดับใส่เข้าไปเพื่อให้ดูเก๋มากขึ้น มลายูมุสลิมที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นที่มักจะมีการสร้างพฤติกรรมแปลกใหม่ขึ้นมา แตกต่างไปจากชาวบ้านย่านอื่นๆ ในเขตเมือง ภาพของมุสลิมนั่งซ้อนท้ายแบบใกล้ชิด หรือนั่งพูดคุยสนทนากันระหว่างมุสลิมกับมุสลิมมะฮฺก็ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในอัตลักษณ์ของคนสมัยใหม่ ซึ่งต้องยอมรับว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ใช่หลักปฏิบัติของคนรุ่นก่อน พื้นที่ตรงนี้จึงเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนของผู้คน เป็นถนนแห่งความเจริญทั้งวัตถุและหลากหลายวัฒนธรรม

ภาพที่ 44-45 อัตลักษณ์การแต่งกายของมุสลิมมะฮฺ

(จูปณี เสาวภาแก้วกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“...ก็แต่งตามสมัยนิยม ไม่มีอะไร ราคาไม่แพง กางเกงซื้อมาไม่กี่บาท เราก็
ดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมเท่านั้น...”

(ขวัญชนก สาขา, 4 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...แต่งแบบนี้มานานแล้ว ที่บ้านไม่ได้บังคับ เพราะเราเรียน โรงเรียนสามัญ
ก็คนอื่นๆหลายคนก็แต่งแบบนี้...”

(ซาร่า, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

3.3 การเปิดรับวัฒนธรรมอื่นในสังคมร่วมสมัย

เมืองปัตตานีเป็นพื้นที่ ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คน ศาสนา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม จากการที่เมือง ประกอบด้วย กลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ เช่น คนไทยพุทธ คนไทยเชื้อสายจีน คนมลายูมุสลิม คนพม่า คนอินเดีย ฯลฯ ที่มีตามสัดส่วนแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะความเป็นมลายูมุสลิม ถือเป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และมีคนที่หลากหลายอื่นๆ เข้ามาปะปนและใช้ชีวิตร่วมกันในพื้นที่นี้ ไม่ว่าจะต้นกำเนิดของเผ่าพันธุ์จะมาจากที่ใด และคนเหล่านั้นจะมีภาษา ศาสนา การแต่งกาย หรือเชื้อชาติใด แต่พวกเขาแสดงให้เห็นแล้วว่าทุกยุคสมัยย่อมมีการเปลี่ยนแปลงของผู้คนที่เคลื่อนเข้า ย้ายออกตลอดเวลา เพราะมนุษย์มีการเดินทาง มนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงในอดีตเมืองปัตตานีก็มีบริบทความเป็นพื้นที่ๆ บรรจุความหลากหลายเข้าไว้ด้วยกันแต่ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่มีอยู่นั้นจะยังคงอยู่ตลอดไป มีบางอย่างเข้ามาใหม่ มีบางอย่างสลายไปขึ้นอยู่กับ มิติของเวลา และความสัมพันธ์อื่นๆ

การเปิดรับวัฒนธรรมใหม่ๆ ไม่ใช่เรื่องหรือง่ายหรือเรื่องยาก เพราะวัฒนธรรมเหล่านั้นเข้ามาพร้อมกับมนุษย์ที่อยู่ ณ สังคมนั้นเอง จึงเป็นเรื่องที่เราไม่สามารถปฏิเสธได้ โดยเฉพาะความทันสมัย ที่คนในพื้นที่ต้องการที่อยากให้มี อยากให้เป็น เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ เพราะเราต้องการยอมรับและเห็นว่าพื้นที่ที่มีความทันสมัย คือ พื้นที่ของความเจริญ ในอดีตเมืองปัตตานีไม่มีสถานศึกษา ทำให้เกิดการสร้างแหล่งการศึกษาของปราชญ์ทั้งหลายขึ้นมา เพื่อบ่มเพาะทางวิชาการ ให้สังคมเห็นว่าเมืองปัตตานีก็มีสถานศึกษาให้กับคนมลายูมุสลิมและคนเชื้อชาติอื่นๆ ในพื้นที่แห่งนี้ คือ การก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่จัดตั้งขึ้นในตัวเมืองมีชื่อว่า รุสะมิแล (Ahmad Fathy Al-Fatani, 2543: 122)

นับว่าตั้งแต่ที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ถือกำเนิดขึ้น เมืองปัตตานีก็เปิดรับเอาวัฒนธรรมและความหลากหลายของผู้คนเข้ามามากมาย การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางศาสนา วัฒนธรรมของกลุ่มคนมลายูมุสลิมมากขึ้น ขณะเดียวกันวัฒนธรรมของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ก็ได้รับการเรียนรู้

ไปยังกลุ่มคนต่างๆ ที่เข้ามา ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เพราะคนแปลกหน้าที่เข้ามาในพื้นที่ของมุสลิม ย่อมไม่เคยเห็นพฤติกรรมและการปฏิบัติตามหลักศาสนา แต่เมื่อมาอยู่ด้วยกัน เป็นเพื่อน เป็นพี่น้องกัน วัฒนธรรม และประเพณีบางอย่างก็ได้รับการถ่ายทอด อย่างเห็นได้จากการแต่งกาย ที่มลายูมุสลิมมีการดัดแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและแฟชั่นมากขึ้น แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งหลักปฏิบัติทางศาสนาที่ถูกต้องเหมาะสม หรืออาจจะเป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารไม่ใช่เพียงภาษามลายูท้องถิ่น หรือภาษาไทยที่เป็นภาษาทางการในการสื่อสารเท่านั้น แต่การรับเอาวัฒนธรรมของภาษาที่เป็นศัพท์แสลงและคำพูดของภาษาวัยรุ่นมาให้ได้ยินกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่คนมลายูมุสลิมรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามา คือ การรับน้องในมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ใช่วิถีของมุสลิม แต่พวกเขาก็ปรับตัวที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ ยกเว้นการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยที่ไม่สามารถทำได้ ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเขาไม่เชื่อ หรือลบล้างแต่ด้วยหลักของอิสลามแล้วเป็นสิ่งต้องห้ามที่พวกเขาทำไม่ได้

ภาพที่ 46 หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี

(ฐาปณี เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“...พี่ลองไปคุยกับซาริมะชิ ชิแรงจะตาย เป็นมุสลิมที่เก๋นะ คือ แต่งชุดนักศึกษา สั้นปัด รองเท้าส้นสูง แล้วจะจุมกกับเจาะสะดือด้วย แต่ก็ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้ใคร ถึงแม้ว่าคนมุสลิมที่นี่จะไม่ชอบ แต่น้องว่าก็เก๋ดีออก เป็นอะไรที่กล้ามากกกกกก...”

(นฤมล มุหมัด, 17 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...แหมก็รู้ว่าหลักของศาสนาไม่ให้ผู้หญิงกับผู้ชายใกล้ชิดกัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้วที่โบราณจะตาย เขาอยู่กันเป็นคู่ๆ ทั้งนั้น ไม่นั่นก็ไม่ตามยุคสมัยชิ ผมเองก็อยู่กับแฟน ไม่มีแล้วที่ตอนนี้คนเป็นแฟนกันก็เหมือนกันหมดแหละ ไม่ใช่ว่ามีมุสลิมแล้วมีแฟนหรือทำอะไรไม่ได้เลย...”

(พีช, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ไม่เพียงความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมอื่นและความเป็นสมัยนิยมที่เข้ามา เมืองปัตตานี ยังรับเอาอีกหลายสิ่งที่น่าสนใจของเมืองแห่งความเจริญ ไม่เพียงแต่ความเป็นแฟชั่นของเสื้อผ้า เครื่องประดับ ความคิด ทัศนคติ แต่ยังมีพื้นที่ของความเป็นสมัยนิยมอื่นที่เข้ามา ทำให้พื้นที่เป็นเหมือนแหล่งของการเรียนรู้ ทำกิจกรรม การบริโภคนิยม ความทันสมัย และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างผู้คนในอดีตกับปัจจุบัน เช่น โรงภาพยนตร์ ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหารฝรั่ง ผับ บาร์ ร้านเสริมสวย ร้านก๊อปปี้ และอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ พื้นที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากพลวัตทางสังคมที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นในเมืองปัตตานี ทำให้มลายูมุสลิมรับเอาวัฒนธรรมและความเป็นอยู่เหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และเกิดเป็นสถานะของอัตลักษณ์ใหม่ คือ บริโภคนิยม และการฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ของคนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

“...แต่ก่อนที่นี้มีโรงหนังนะ แต่เดี๋ยวนี้เจ๊งหมดแล้ว เพราะมีการวางระเบิดคนไปคู่น้อยลง ไม่เหมือนแต่ก่อน...”

(ฮัตตา, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...เห็นว่าต่อไปจะมีคาร์ฟูด้วยนะ กำลังจะสร้างตอนนี้มีแต่บิกซี ชอบมากเลย เพราะมีร้านอาหารให้เลือกมาก ชอบไปเอ็ม เค อะพี เวลาอยากกินจะได้ไม่ต้องไปถึงหาดใหญ่...”

(สุนิสา, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 47 ศูนย์การค้าบิ๊กซี จังหวัดปัตตานี

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

นอกจากนี้บิ๊กซีไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ของความสมัยใหม่เท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ของชีวิตกับคนอีกกลุ่มหนึ่งให้ได้มีอาชีพและรายได้ อีกทั้งเป็นพื้นที่ของกิจกรรมของผู้คนในชีวิตประจำวัน ที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของ เพราะหลายคนเห็นว่าบิ๊กซี มีของที่ราคาไม่แพงไปกว่าตลาดอื่นๆ มากนัก และยังได้รับของดีๆ ใหม่ๆ สดๆ ทุกวัน มีสินค้าที่สามารถหาซื้อได้อย่างสะดวกไม่ต้องไปซื้อร้านของชำ จากการสังเกตเห็นว่า ในห้างบิ๊กซีจะมีผู้คนเข้ามาเดินเที่ยว ซื้อของ กินอาหาร และใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่นๆ มากมายทั้งคนในเมืองปัตตานี คนรอบนอก คนต่างจังหวัด ต่างพากันเข้ามาใช้สอยพื้นที่แห่งนี้ จนทำให้ห้างสรรพสินค้าเก่าอย่างใดอาน่า เริ่มมีผู้คนลดลง เพราะไม่ใหม่เหมือน กับบิ๊กซี แต่ก็ยังมีผู้คนเข้าไปใช้บริการเรื่อยๆ เนื่องจากห้างสรรพสินค้าใดอาน่าอยู่ใกล้กับตลาด และคิวรถประจำทาง

อีกหนึ่งพื้นที่ของการเคลื่อนไหวในวัฒนธรรมสมัยนิยม คือ เซเว่น อีเลฟเว่น ที่มิเกิดขึ้นให้เห็นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณถนนเจริญประดิษฐ์ หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่จะมีมากกว่าพื้นที่เมืองอื่นๆ เพราะจะมีการใช้บริการของเด็กนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปมากกว่าพื้นที่อื่นๆ สังเกตได้ว่าเซเว่นหน้ามอ.มีมากกว่า 4 แห่ง ในถนนเส้นเดียวกัน เพื่อเอื้ออำนวยให้กับคนทุกพื้นที่ และต้องยอมรับว่าคนทั่วไปหันมาเข้าร้านเซเว่นมากกว่าร้านขายของชำ ทำให้ยอดขายและรายได้ลดลง เนื่องจากเซเว่นมีสินค้าที่ดูน่าสนใจมากกว่าร้านขายของชำหรือโชห่วย โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา จะเข้าร้านเซเว่นกันมากเกือบทุกวันที่ผู้ศึกษาอยู่ที่นั่นจะเห็นว่า น้องๆ มักเข้าไปเซเว่นเพื่อหาซื้อของกิน เช่น ฮ็อตค็อก สโมคกี้ไบด์ แซนควิช ฯลฯ

“...ชอบเข้าเซเว่น เพราะเปิด 24 ชั่วโมง หิวเมื่อไหร่ก็ออกมาซื้อได้ ของก็น่ากิน
ทั้งนั้น กลางคืนดึกๆ ไม่รู้จะไปที่ไหน ก็เข้าเซเว่น...”

(ยูโซบ, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...หิว เหนื่อย ก็เซเว่น จะไปซื้อที่ไหนล่ะ ปัตตานีก็มีแค่นี้แหละ ดีที่ยังมี
เซเว่นนะ”

(นิ, 4 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 48 สัญลักษณ์การค้า

(<http://www.7eleven.co.th/html/>)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณสมัยนี้แทบจะไม่รู้จักกับร้านโชห่วย นอกจากเซเว่น เพราะเด็กถูกสั่งสอนมาให้รู้จักกับทัศนคติที่มองถึงความสะดวกสบาย และค่านิยมของคนสมัยใหม่ที่ผูกติดกับวัตถุของผู้คน เพราะต้องยอมรับว่า ไม่ว่าใครก็ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งสิ้น และพื้นที่แห่งนี้ก็ถูกตัดแปลงให้เข้ากับชีวิตของคนเมือง จนเกิดการกลืนเข้าไปในชีวิตของพวกเขา โดยที่เขาไม่รู้หรือกว่ามันเกิดจากความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมต่างชาติ เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมพื้นที่หลายแห่งมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของผู้ที่เข้ามาให้ความหมายกับพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา และสถานการณ์ ไม่ต่างจากคนเมืองปัตตานีที่ได้รับกับความสะดวกและทันสมัยเช่นนี้ เหมือนกับคนอื่น ๆ ในเมือง นี่จึงเป็นเพียงพื้นที่ของการเปิดรับวัฒนธรรมของสังคมร่วมสมัยที่เข้ามาในเมืองปัตตานี ที่ผู้ศึกษามองเห็น ทั้งนี้อาจจะมีน้อยอื่นๆ มากกว่านี้ที่ผู้ศึกษาอาจจะมองข้ามไปอีกด้วย สัญลักษณ์ของความทันสมัยที่เข้ามาย่อมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ การต่อรอง และการสร้างพื้นที่ของคนมลายูมุสลิมเมืองปัตตานีขึ้นมาได้มากมาย และเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาอีกนับไม่ถ้วน จนส่งผลต่อความเป็นอยู่ของผู้คนและอัตลักษณ์ที่ตายตัว

4. ความหลากหลายของคนในพื้นที่

ประเด็นนี้ผู้ศึกษาต้องการแสดงให้เห็นว่า เมืองปัตตานีไม่ได้มีเพียงความหลากหลายของพื้นที่ ดังที่กล่าวมาข้างต้น คือ พื้นที่ของประวัติศาสตร์ พื้นที่เศรษฐกิจ และพื้นที่ของการศึกษาที่เป็นพื้นที่ของพหุวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ และในพื้นที่นั้นประกอบด้วยผู้คนที่อยู่ในพื้นที่อย่างแตกต่างกัน หลากหลายเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นมลายุมุสลิม คนไทยพุทธ คนไทยเชื้อสายจีน หรือคนภายนอกอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในเมืองปัตตานี มีวิถีชีวิตและปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ไปตามครรลองของแต่ละบุคคล และจากการที่คนต่างๆ เหล่านี้อยู่ร่วมกันก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคมที่จะนำไปสู่อัตลักษณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มคนสร้างขึ้นมา ทำให้สังคมมีความหลากหลาย ทั้งของผู้คนและวัฒนธรรม อาทิ เมื่อคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอยู่ทำให้พื้นที่เมืองปัตตานี อัตลักษณ์กลุ่มของคนจีนในวันสำคัญต่างๆ จึงเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลตรุษจีน ประเพณีถือศีลกินเจ งานฉลองสมโภชน์เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นต้น ความหลากหลายของผู้คนในเมืองปัตตานีเปรียบเสมือนอิสรภาพของผู้คนในการที่จะมีเสียงและพื้นที่ในการกระทำเพียงแต่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ในเชิงปฏิบัติทางสังคมเท่านั้นก็สามารถทำให้ผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายเหล่านี้อยู่ในเงื่อนไขของความเป็นตัวตนเท่าที่แสดงออกได้อย่างเสรี

4.1 คนไทยพุทธ

เป็นกลุ่มชนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเมืองปัตตานี คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่บรรพบุรุษอยู่ในปัตตานีมาก่อน จะอาศัยเกือบทุกพื้นที่ของเขตเมืองที่ปะปนกับคนกลุ่มอื่นๆ แต่จะมีเพียงไม่กี่ครัวเรือนเมื่อเทียบตามสัดส่วน บางครอบครัวมีบ้านเรือนเป็นของตนเอง แต่บางครอบครัวต้องเช่าบ้านคนอื่นอยู่ คนอีกจำพวกที่เข้ามาในลักษณะของการแต่งงาน คือ ได้สามีหรือภรรยาเป็นคนปัตตานี จึงอพยพมาอาศัยอยู่และประกอบอาชีพที่นี่ โดยส่วนมากก็จะอยู่นานกว่า 20 ปี และมีความผูกพันกับพื้นที่จนไม่สามารถย้ายไปที่อื่นได้ เพราะกลัวที่จะไม่มีงานและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อยู่ไม่ได้ อาชีพของคนไทยกลุ่มนี้ ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้า ร้านอาหาร ลูกจ้างรัฐ ลูกจ้างเอกชน ที่มีรายได้ตามค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ หรือบางคนมีอายุมากแล้วก็ให้ลูกหลานเป็นผู้ดูแล หรือบางครอบครัวที่อาศัยอยู่ริมน้ำก็จะประกอบอาชีพประมง หากจะมองถึงอาชีพแล้วคนไทยพุทธกับมลายุมุสลิม ในพื้นที่แล้วไม่แตกต่างกัน

โดยคนไทยพุทธที่มีการย้ายถิ่นมาจากที่อื่นนั้น จากการศึกษา พบว่า จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเขตภาคใต้ และเดินทางเข้ามาปัตตานีตั้งแต่ครั้งที่เหตุการณ์ยังสงบ เช่น คนสงขลา นครศรีธรรมราช ชุมพร ฯลฯ คนไทยพุทธที่ผู้ศึกษาพบเจอนั้นมีหลายคนที่อยู่ในสถานที่ต่างกันอย่าง

มะกรูด เจริญประดิษฐ์ นรินทรราช พิพิธ ปรีดา อาเนาะรู นาเกลือ เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ๆ อาศัยอยู่นั้น ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อให้กับคนไทยพุทธหรือคนมลายูมุสลิมแต่อย่างใด เพราะปัญหาที่ทุกคนเผชิญนั้นก็ไม่ได้แตกต่างกัน ผู้ศึกษาได้เข้าไปสอบถามกลุ่มคนไทยพุทธถึงความเป็นอยู่ที่เมืองปัตตานี หลายคนตอบว่าก็ไม่มีอะไร เพราะอยู่ที่นี้มานานแล้วคนมุสลิมที่ทำงานด้วยกันก็ไม่มีปัญหา เพราะแต่ละพื้นที่แบ่งแยกการทำงานกันชัดเจน จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหา แต่บางครั้งก็ไม่ได้เข้ากลุ่มกัน เพราะวิถีชีวิตต่างกัน เช่น การรับประทานอาหารก็ไม่เหมือนกัน เวลาจะไปไหนมาไหนก็ไม่สะดวกเพราะพวกมุสลิมต้องละหมาด และศาสนาเขามีข้อจำกัดหลายอย่างที่ทำให้เรามีกิจกรรมร่วมกันนานๆ ครั้ง ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์จะไม่ราบรื่นหรือปัญหาทั้งสิ้น

ภาพที่ 49 คนไทยพุทธที่ตลาดพิธาน

(ฐาปณี เสาวกางค์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“...พี่เป็นคนสงขลามายู่ที่ปัตตานีเกือบ 30 ปีแล้ว มีลูก 4 คน อยู่ในเมืองแถวตลาดมะกรูด ทำงานที่นี้มานานเป็นคนแรกเลยแหละ ก็อยู่ได้นะ ไม่ลำบากเช่าบ้านเขา หาเช่ากินค่า แต่ไม่รู้จะพี่ไม่กลัวหรือเหตุการณ์เพราะเรายู่มานานแล้ว ให้กลับบ้านก็ไม่เอาไม่รู้จะกลับไปทำอะไร...”

(สุนีย์, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...เป็นคนคอนอยู่กับแฟนที่นี้ แฟนพี่ก็คนคอนบ้านเดียวกัน ยู่มาเกือบ 20 ปีแล้วน้องหื้อ ไม่หอนกลัวไร เราอยู่แต่เราค้ายู่ของเขา ไม่ข้องกัน อิสลามก็ยู่แต่ส่วน โม่เราก็ยู่แต่โม่เรไม่หอนคุยกัน เพราะเค้าแบ่งงานกันคนละฝ่าย ไม่

(ลักขณา, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

4.2 คนไทยเชื้อสายจีน

เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่เมืองปัตตานีเป็นเวลานาน มีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ต่างไปจากคนมลายูมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีนมีตำนานเล่าว่า บรรพบุรุษเป็นคนแซ่ลิ้มที่เข้ามาอยู่ในเมืองปัตตานี และต่อมาลูกหลานก็ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ตระกูลที่เก่าแก่และสำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนที่นี่ คือ ตระกูลคณานุรักษ์ ที่กล่าวว่า เป็นลูกหลานคนแซ่ลิ้มในอดีต และบุคคลสำคัญของจีนที่อยู่ในปัตตานี จนมีเรื่องเล่าขาน และความศรัทธาอิทธิฤทธิ์กันดารต่างๆ คือ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว น้องสาว ของลิ้มโต๊ะเตี้ยม นายช่างหล่อปืน ครั้งประวัติศาสตร์ลังกาสุกะ ที่สะท้อนให้เห็นว่าคนเชื้อสายจีนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ปัตตานีตั้งแต่อดีต และมีลูกหลานชาวจีนสืบเชื้อสายอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ปรากฏให้เห็นคนจีนมากมายในปัจจุบัน และศาลเจ้าที่เป็นสถานที่สักการะของคนจีนในพื้นที่เมืองปัตตานี ตั้งอยู่ที่ศาลเจ้าเล่งจูเกียง ถนนอาเนาะรู โดยมีผู้คนที่ย้ายมาอาศัยในย่านดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายให้กับนักท่องเที่ยวที่มาสักการะเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังพบว่า คนจีนยังอาศัยในย่านตลาดอีกเป็นจำนวนมาก เพราะคนจีน มักจะเก่งเรื่องการค้าขาย และเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าใหญ่ๆ เช่น ร้านทอง ร้านหนังสือ ร้านอาหาร ร้านขายอุปกรณ์ไฟฟ้าต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้คนจีนบางส่วนยังกระจายอาศัยตามพื้นที่ต่างๆ อีกด้วย แต่มัก จะเป็นคนจีนที่ลูกหลานประกอบอาชีพแล้วและเป็นผู้เลี้ยงดู คือ เขาจะอยู่แต่ในบ้าน ไม่ได้ออกไปไหน อย่างครอบครัวคนจีนที่ผู้ศึกษาเจอ ที่ถนนโรงเหล้าสาย ก อยู่ในชุมชนมุสลิม ซึ่งบ้านติดกันเดียวกับมุสลิม และดูเหมือนว่าจะเป็นคนจีนเพียงครอบครัวเดียวในย่านนั้น อย่างไรก็ตาม ถิ่นที่อยู่อาศัยของคนจีนจะแตกต่างกับคนไทยพุทธตรงที่ ในย่านชุมชนมุสลิมจะมีคนไทยพุทธให้เห็นมากกว่า ในขณะที่คนจีนนั้นจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ ในย่านที่ใกล้เคียงกัน เช่น ตลาดใต้รุ่ง ตลาดเทศวิวัฒน์ ตลาดหมอวิทย์ ถนนเจริญประดิษฐ์ ถนนหนองจิก เป็นต้น

ภาพที่ 50 โกอ่าง ชาวจีนที่เจริญประดิษฐ์

(ฐาปนีย์ เสาวภาวงศ์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“...โกอยู่ปัตตานีมาตั้งแต่เกิด พ่อแม่เป็นคนจีนนั่งเรือสำเภามาลงที่นี่ มีผมกับพี่ชายสองคน แต่ก่อนที่บ้านผมทำทองแต่เลิกกิจการเมื่อปี 2540 ผมจึงหันมาทำอาชีพตะขอกรงนก เพราะเป็นงานฝีมือและละเอียดอ่อนเหมือนกัน แต่ก่อนผมไม่ได้อยู่ที่นี้อยู่ห้องแถวในตลาด ต่อมาก็มาเช่าที่เช่าที่เจริญประดิษฐ์ เพราะเจียบสงบ ก่อนนี้ผมกับครอบครัวก็กลัวนะ เพราะทางที่บ้านเปลี่ยว แต่ก็อยู่นานไปชิน อีกอย่างเป็นทางออกไปถนนหลักด้วย...”

(โกอ่าง, 6 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...อยู่ที่ปัตตานีมาเกือบ 30 ปีแล้ว ไม่กลัวหรอก เพราะเราก็มารทำงานของเรา แต่ก่อนมาเพราะปัตตานีเศรษฐกิจเมืองเขาดิ ไม่เหมือนบ้านเราที่สุราษฎร์ฯ ลำบากไม่มีงานให้ทำ ตอนนั้นเหตุการณ์ไม่ได้เป็นแบบนี้ เราก็อยู่ได้ ครอบครัวก็โอเค แต่ตอนนี้ยอมรับว่าลำบากมากขึ้น ค่าขายเราไม่ดีเหมือนแต่ก่อน เพราะสถานการณ์มันพาไป แต่ไม่คิดกลับบ้านหรือย้ายไปไหนแล้ว เพราะเรามาอยู่นานแล้ว มันเกิดความคุ้นเคย เคยชิน...”

(เจ็ต้อ, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...เรามาอยู่ที่นี้นานแล้ว แต่งงานมีลูกชายของคน แต่ตอนนี้ลูกชายเราไม่ได้อยู่ที่บ้าน เขาไปอยู่ที่มัซยิดกลาง เพราะเขาเข้าอิสลาม เราก็มปล่อยให้ตามใจ ก็อยู่ของคนกับกังเนี้ยแหละ แต่ก่อนเราขายของที่ตลาด แต่ตอนนี้แก่แล้ว ไม่หว่ายแล้ว อยู่บ้านดีก็...”

(หนี่ซุ่น, 11 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

หรือในอีกแง่มุมหนึ่ง ที่คนจีนอาศัยในพื้นที่ต่างๆ อาจจะไม่ได้เป็นย่านแบบไชน่าทาวน์ที่คนมุสลิม เรียกพื้นที่บริเวณศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ไว้แบบนั้น แต่ยังคงเห็นเกือบทุกพื้นที่ๆ ยังมีคนเชื้อชาติอื่นๆ อาศัยอยู่ปะปนกับคนมลายุมุสลิม อย่างที่กล่าวดังนี้

“...แถวบ้านกะแต่ก่อนมีคนจีนเยอะเลย เป็นสุสานของเขาด้วย แต่เดี๋ยวนี้เขาย้ายไปอยู่ในเมืองหมดแล้ว เพราะที่กะบังมันเปลี่ยว มีแต่พวกมุสลิม เขาเลยไปซื้อบ้านในตลาด...”

(ปิระอนิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...แต่ก่อนที่นี้เป็นสุสานที่ฝังศพของคนจีน แต่ต่อมารัฐเข้ามาทำเป็นสนามเด็กเล่น เขาก็มาขุดเอากระดูกที่ฝังของบรรพบุรุษไป ไม่รู้ไปไว้ที่ไหนเหมือนกัน ไม่ค่อยเห็นหรอก อย่างคนไทยนี้ไว้ในวัด แต่คนจีนไม่แน่ใจ เพราะส่วนใหญ่ในปัตตานีจะเป็นกูโบร์ของอิสลาม...”

(เปาชีห๊ะ, 17 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

4.3 คนพม่าหรือแรงงานต่างด้าว

คนงานที่มาทำงานในเมืองปัตตานีจะมีทั้งคนพม่า เขมร ลาว ส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้จะมากับเรือประมงที่เข้ามาเทียบท่าที่สะพานปลา เมืองปัตตานี บางคนอยู่ไม่นานก็ออกไปกับเรือ แต่บางคนเรือจอดนานก็จะเช่าที่พักไว้ในบริเวณนั้น คนพม่าและแรงงานต่างด้าวนี้นี้มีเป็นจำนวนมากแถวท่าเรือ โดยส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเข้ามาในตัวเมืองมากนัก เพราะบางคนเป็นแรงงานที่ผิดกฎหมายก็จะอยู่แต่แถวๆท่าเรือ มีบ้างเหมือนกันที่มีอยู่เพราะแต่งงานกับคนมุสลิมในพื้นที่ก็จะมาทำงานและเช่าบ้านที่เป็นกิจจะลักษณะ ผู้ศึกษาพบกลุ่มพม่าที่แถวปากน้ำนั้งกันเต็มไปหมด ถ้ามีงานก็จะไปช่วยกันแต่ถ้าไม่มีก็นั่งจับเข่าคุยกัน ส่วนมากเป็นผู้ชายที่อยู่ในวัยแรงงาน

เคยได้ยินว่า ช่วงที่มีเหตุการณ์ประท้วงก็จะมีการจ้างพม่าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย โดยจ่ายค่าแรงวันละ 300 บาท คนพวกนี้จะมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว คือ ภาษา ที่ทำให้เราทราบว่าเขาเป็นพม่า แต่คนกลุ่มนี้มักจะมาอยู่ไม่นาน ทำให้วัฒนธรรมไม่ได้แผ่ขยายในเมืองนี้มากนัก ต่างไปจากคนใน 2 กลุ่มแรก ที่จะเป็นดั้งเดิมและอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานาน จนเกิดความผูกพันและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เช่น คนไทยหรือคนจีนพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้ ต่างจากคนพม่าที่ไม่สามารถพูดได้ อาจจะพูดไทยได้นิดหน่อย เพราะเขาต้องไปพักเรือในที่อื่นๆ ด้วย เขาจึงรับเอาวัฒนธรรมไทยเข้าไปมากกว่ามลายู

ภาพที่ 51 เรือประมงที่อยู่ของลูกค้าชาวพม่า

(รูปนี้ เสาวภาศวรรกุล, 30 กันยายน 2551: ถ่าย)

“...เดี๋ยวนี้พม่าเข้ามาทำงานมาก ค่าจ้างถูกนายจ้างเลยจ้างพม่า ทำให้คนมุสลิม ตกลงกันเยอะนะ บางคนพม่ามาแต่งงานกับคนอิสลาม เพราะมีพม่าบางคนเป็นมุสลิมนะ ส่วนใหญ่ อยู่แถวสะพานปลา หรือไม่ก็ปากน้ำ...”

(กะนี, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...พม่าเยอะมากที่ปัตตานี เพราะเขามากับเรือประมง นากลัวมาก ไม่กล้าไป ไหนค้ำมิด เพราะได้ข่าวว่าคนพม่าจะคอยทำร้าย ปล้น ข่มขืน แถวสวนสมเด็จฯ มีนะแต่ก่อนหนุ่มสาว ที่ไปคุยกันในที่เปลี่ยว ก็เห็นว่าโดนพวกพม่านี้แหละทำร้าย...”

(อรทัย จารูวิเศษณ์, 3 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ไม่ได้มีแต่พม่า คนลาว คนอินโดก็มีเยอะ ที่เข้ามาในปัตตานี ส่วนมากอยู่ แถวปากน้ำ หรือไม่ก็สะพานปลา...”

(ปิระรอนิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

4.4 คนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่

ในที่นี้หมายถึง คนที่มาจากที่อื่นและเข้ามาทำงาน อาจจะย้ายถิ่นเข้ามา หรือ คนที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในเมืองปัตตานี เช่น ทหาร ตำรวจ ครู อาจารย์ ซึ่งคนเหล่านี้สามารถพบเห็นได้ มากเช่นกัน มีทั้งที่เป็นคนไทยพุทธ มุสลิม จีน และเชื้อชาติอื่นๆ ที่เป็นคนต่างจังหวัดหรือต่างชาติ จะเห็นได้มากกับคนที่ทำงานของรัฐ อย่างอาจารย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือนักวิชาการ ผู้ศึกษา พบว่า เป็นคนต่างถิ่นเข้ามาทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อเข้ามาพัฒนาให้เมืองนี้เติบโตและมีคนที่มี คุณภาพที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป และคนกลุ่มนี้มีผลในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ให้กับคนในพื้นที่ เพราะเป็นผู้มีความรู้ที่สามารถพูดคุยให้ชาวบ้านคล้อยตามได้ จึงทำให้วิถีของชาวบ้าน เปลี่ยนแปลงไปหลายอย่างที่เราไม่ปฏิเสธ เช่น การทำงานของนักพัฒนาชุมชนที่เข้าไปในหมู่บ้าน แล้วก่อให้เกิดการพัฒนา หรือการนำความรู้ที่มีไปบอกกล่าวชาวบ้านให้ปฏิบัติเพื่อยกมาตรฐานคุณภาพ ชีวิตให้ดีขึ้น ขณะเดียวกันยังมีคนต่างถิ่นอีกรูปแบบ คือ ทหารที่เข้ามาลาดตระเวนเพื่อปกป้องชาวบ้าน ในพื้นที่ ก็จะมีวัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันกับคนในพื้นที่

ภาพที่ 52 ทหารประจำการที่ศาลเจ้าภูเขา

(ฐาปนี เสาวภางค์วรกุล, 8 ธันวาคม 2551: ถ่าย)

“...ผมมาประจำการที่นี่ มาจากอุบลฯ อยู่ที่นี้มาเกือบ 6 เดือนแล้ว เดือนหน้าจะได้กลับบ้าน ก็จะเปลี่ยนคนอื่นมาประจำการแทน เพราะหมุนเวียนกัน นายทหารรักษาการที่นี่มีหลายคนที่มีมาจากที่อื่น ก็มาอยู่บนอาคารเฉลิมพระเกียรติ เพื่อคอยดูแลเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ แต่ไม่มีอะไรนะที่ผ่านมาก็คล้ายเหมือนกันแต่ทำไมได้เป็นหน้าที่ของเรา...”

(พลทหารสุรชัย, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีคนต่างถิ่นที่เข้ามาในพื้นที่ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างกันอีกมากมาย บ้างมาเพื่อทำงาน บ้างมาเพื่อท่องเที่ยว และบ้างมาเพราะถูกบังคับให้มาอย่างที่พลทหารหลายคนจากกองร้อยอื่นๆ มาประจำการที่ปัตตานี หลายคนไม่ได้อยากมาด้วยตนเองและรอวันกลับบ้านเหมือนกับคนอื่นๆ ในส่วนของนักท่องเที่ยว จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า พื้นที่เมืองปัตตานีไม่ได้มีการเปิดรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทำให้ทัวร์ไม่กล้าที่จะจัดโปรแกรมมาดังเช่นแต่ก่อน ที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสักการบูชาเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เยี่ยมชมมัสยิดกรือเซะ และมัสยิดกลาง หรือเดินทางไปนมัสการหลวงปู่ทวดที่วัดช้างให้ ผู้คนบางตาเกือบทุกวัน อย่างบริเวณศาลเจ้า หรือท่องเที่ยวอื่นๆ จะไม่เห็นนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะเยี่ยมชมกันอย่างในอดีตเลย ธุรกิจค้าขายในสถานที่ท่องเที่ยวต่างซบเซากันไปตามๆ กัน เนื่องจากผู้คนกลัวในความไม่ปลอดภัย จึงไม่กล้าที่จะเดินทางเข้ามา จะมีเพียงก็อาจจะจะเป็นนักเรียน นักศึกษาที่เข้ามาทัศนศึกษาตามที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้น

“...คนเจ็บมาก พี่ชายของไม่ได้มาหลายเดือนแล้ว หรืออาจจะเป็นปี แต่ก่อนนะน้องคนมาเที่ยวเต็มไปหมด ขายไม้ทัน เดียวนี้น้องคูเอาเองว่าเป็นยังไง สี่โมงที่เก็บร้านแล้ว ทั้งวันก็ขายไม่ได้ ไม่มีนักท่องเที่ยวเลย จะตายกันอยู่แล้ว รอและน้องให้มันดีขึ้น พี่เชื่อกันมันต้องดีขึ้นที่ศาลเจ้าก็แย่นะมีคนมาทำบุญเยอะขึ้น...”

(สมปอง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

“...ตอนนี้เป็นอาจารย์สอนที่มอ.มาอยู่ได้เกือบ 4 ปีแล้ว เป็นคนสระแก้ว ก้อโอเคนะ คือ เราต้องดูแลตัวเองให้ปลอดภัยด้วย เพราะถ้าออกไปข้างนอกมอ.ตอนค่ำมีดก็ไม่ควร แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ไปไหนหรอก สอนแล้วก็ทำงานวิจัยอยู่ในนี้แหละ มีบ้างที่ไปกินข้าว แต่ก็อยู่แถวนี้ไม่ได้ออกไปไกลๆ...”

(กิริกาญจน์ ไคนุ่นนา, 4 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

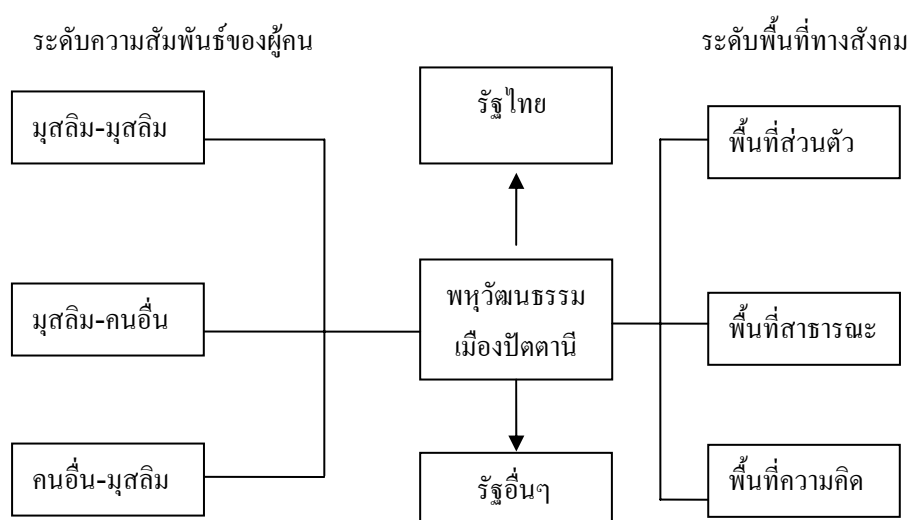
“...กลับมาจากเยอรมันได้เกือบ 2 ปีแล้ว ก่อนไปเรียนนะรู้สึกที่ปัตตานีไม่ได้เป็นอย่างนี้เลย น่าอยู่ เดียวนี้น่ากลัว อะไรก็ไม่รู้ แต่เราไม่กลัวนะ เพราะเราชินแล้วสบายดี ออกไม่เห็นเป็นอะไรเลย คิดว่ากรุงเทพฯอีกรกก็คิด...”

(อาจารย์เล็ก, 4 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

จากที่ผู้ศึกษาถวามาสะท้อนให้เห็นว่า เมืองปัตตานีก็ไม่ได้แตกต่างไปจากเมืองอื่นๆ ที่มีผู้คนที่หลากหลายเข้ามา ต่างกันตรงที่ว่าเมืองปัตตานีนั้นเป็นพื้นที่ของคนมลายูมุสลิม จึงทำให้คนที่เข้ามากลายเป็นคนอื่นที่มีความแตกต่างออกไปทั้ง ภาษา ศาสนา และวิถีการดำเนินชีวิต แต่ผู้ศึกษาก็เห็นว่าพวกเขาทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นอุปสรรคของการดำรงอยู่ แต่ปัญหา คือ โครงสร้างทางสังคมต่างหากที่พวกเขาต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข สวัสดิการและแรงงานสังคม สิ่งเหล่านี้ต่างหากที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ทุกแง่มุมของชีวิตมีความหมายและรอการแก้ปัญหา สถานการณ์ที่เลวร้ายทำให้ผู้คนตื่นกลัว แต่โครงสร้างทางสังคมที่เลวร้ายมันแย่งกว่า พวกเขาไม่กลัวตายแต่เขากลัวอดตาย นี่เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสังคมแห่งนี้ พื้นที่ของบ้านเรือนไม่ได้อยู่อย่างถูกสุขลักษณะ ปัญหาคนว่างงาน เด็กติดยาเสพติด ความยากจน การแพทย์และสาธารณสุขไม่ทั่วถึง สวัสดิการสังคมไม่เพียงพอ ปัญหาหนี้สิน เหล่านี้เกิดจากอะไรเหตุการณ์มีส่วนที่ทำให้ปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น และถ้าไม่มีเหตุการณ์ความไม่สงบคนในเมืองปัตตานีจะไม่เกิด

ปัญหาเหล่านี้ใช่หรือไม่ นี่คือเสียงของคนมลายูมุสลิม ไม่เว้นแม้แต่คนต่างศาสนา ที่พยายามจะบอกกล่าวให้สังคมรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาอยู่ที่ไหน พื้นที่ซึ่งรอกการปรับปรุง คนยังรอกการแก้ปัญหา ไม่ใช่เพียงเสียงระเบิด เสียงปืน ที่จะดึงดูให้คนอื่นหันมาสนใจ แต่นี่คือเสียงของความรู้สึกและความจริงที่เปล่งออกมาจากคนในพื้นที่ว่า เขาต้องการอะไร และแผนภาพต่อไปนี้คือ บทสรุปของพหุวัฒนธรรมเมืองปัตตานี

ภาพที่ 53 พื้นที่พหุวัฒนธรรมเมืองปัตตานี

แผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้คนในเมืองปัตตานี ที่มีความเป็นสังคมพหุ คือ ความสัมพันธ์ของมุสลิม-มุสลิม และมุสลิม-คนอื่น โดยผู้คนที่ทั้งหมดอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของรัฐไทยและรัฐอื่นๆ โกล้เคียงที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีคนมลายูมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นมาเลเซีย อินโดนีเซีย อินเดีย ฟิลิปปินส์ ฯลฯ ซึ่งทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นมลายูมุสลิมเกิดความเอนเอียงไปตามการเลื่อนไหลของการข้ามพื้นที่พรมแดนวัฒนธรรม ทำให้ส่งผลต่อพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางความคิด อย่างที่คนมลายูมุสลิมรู้สึกว่าเป็นชาติพันธุ์มลายู เพราะผู้คนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเดินทางไปมากับประเทศเพื่อนบ้านโกล้เคียงทำให้เกิดการซึมซับทางวัฒนธรรม และด้วยการที่ผู้คนที่มีการเดินทางข้ามพื้นที่ ทำให้ประชาชนมลายูมุสลิมบางส่วนเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่และวัฒนธรรมนั้นๆ จึงมี ญาติ พี่น้อง เพื่อน คนรู้จัก ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ข้ามพื้นที่และพรมแดนของภูมิลักษณ์ และเมื่อผู้คนที่ไม่สามารถแยกแยะตัวเองออกจากสังคมนั้นๆ ได้ก็ทำให้ส่งผลต่อการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ ดังที่ ธนศ อภรณ์สุวรรณ (2548: 166) กล่าวว่า เครื่องแต่งกาย ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งหมดนั้นล้วน

เหมือนกันในสองเขตแดน คนมลายูปัตตานีกับคนมลายูกลันตัน ยังผูกพันยิ่งขึ้น ไปอีกจากการแต่งงานระหว่างกัน ไม่มีเส้นพรมแดนอะไรที่จะทำตามใจหรือ ไม่เป็นธรรมชาติ ยิ่งไปกว่าการแบ่งแยกของแผนที่ของเราในปัจจุบัน ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนได้ว่า คนมลายุมุสลิมปัตตานียังมีความเหนียวแน่นกับคนมลายูในกลันตันหรือมลายูในมาเลเซีย พวกเขาหลายคนเชื่อว่าเขาเป็นคนเชื้อสายมลายูที่ต้องมาอยู่ในดินแดนไทย เพราะการล่มสลายทางประวัติศาสตร์จากการพ่ายแพ้ต่ออำนาจสยาม

“...วันนี้ต้องรีบทำงาน เพราะอีก 2 วันจะไปมาเลย์กับป้า ไปเยี่ยมญาติ เพราะเขาไปแต่งงานและใช้ชีวิตที่นั่น ไม่รู้นะสำหรับมะหะคิดว่า ยังไงเราก็ไม่ใช่คนมาเลเซีย เพราะวัฒนธรรมหลายอย่างไม่เหมือนกัน แม้แต่ภาษาพูดยังไม่เหมือนกันเลย แล้วเราจะไปมาเลย์ได้ยังไง...”

(มะหะ, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...คนมาเลย์กับเราไม่เหมือนกันนะ ถึงเราจะมีญาติอยู่ที่นั่น แต่ก็รู้ว่ายังไงคนมาเลย์ที่นั่นก็จะดูถูกพวกเรา เพราะเขาคิดว่าเราไม่ใช่คนมลายูที่แท้จริง...”

(อิสมาแอล, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

จากข้อความข้างต้นทำให้ตระหนักได้ว่าการที่คนมุสลิมกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ให้คำนิยามตนเองว่าเป็นคนเชื้อสายมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม เพราะพวกเขามีวัฒนธรรมในความเป็นมลายูอย่างเหนียวแน่น ทั้งภาษาพูด การแต่งกาย ประเพณี สิ่งต่างเหล่านี้ทำให้พวกเขาหลายคนเชื่อว่าแท้ที่จริงแล้วเราอาจจะไม่ใช่คนไทย เพราะจากอัตลักษณ์หลายประการที่แตกต่างออกไปจากคนส่วนใหญ่ของสังคม ถึงกระนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาจะไม่ใช่คนมลายู เพราะความผูกพันกับคนมลายูในรัฐอื่นยังคงส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพวกเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ต่างไปจากคนไทยพุทธที่อยู่ในดินแดนต่างรัฐก็รู้สึกเหมือนกันว่า เขาคือคนไทยพุทธที่ต้องมาอยู่แถบนี้จากการแบ่งแยกดินแดนเมื่อครั้งสงครามของสยามที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ของเมืองปัตตานี ในบทนี้กล่าวถึงความเป็นพื้นที่แห่งประวัติศาสตร์ จนข้ามผ่านในปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่อย่างเป็นพลวัตรทุกโครงสร้างของสังคมไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ พื้นที่ของการสร้างรายได้ และปากท้องของประชาชนในเมืองปัตตานีหรือ พื้นที่ของการศึกษาย่านการเปลี่ยนแปลงและกำเนิดวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่ส่งผลให้ชีวิตผู้คนมีการพัฒนาไปตามกระแสของสังคม และภายใต้ความเป็นพื้นที่ในมิติต่างๆ ทำให้เห็นว่า ชีวิตมลายุมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคม และการต่อรองตัวตนในเงื่อนไขใดบ้าง กับผู้คนและวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวไปมาจนส่งผลให้ตัวเองเกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และความคิดเพื่อให้ก้าวทันสังคมโลก รวมถึง

การเข้าใจในความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงที่ล้นไหลตลอดเวลา เพราะทุกพื้นที่ไม่สามารถปฏิเสธโลกาภิวัตน์ได้ อาจจะไม่มากเท่ากับพื้นที่อื่นๆ แต่อิทธิพลเหล่านั้นย่อมต้องส่งผลมายังคนส่วนต่างๆ ของโลกไม่ว่าพื้นที่ของมลายูมุสลิม และเมื่อนั้นเองที่พวกเขาต้องสร้างพื้นที่ทางสังคมและอัตลักษณ์ของตัวเอง เพื่อต่อรองกับปัจเจกและโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอดและเป็นอิสรภาพในการดำรงชีวิตภายใต้พื้นที่ของตนเองอย่างไร

บทที่ 5

เสียงเพรียก : พื้นที่ทางสังคม และการต่อรอง

การเปิดพื้นที่ของมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี สะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ มีความผูกพันกับพื้นที่ที่อาศัยอยู่ เพราะเป็นแหล่งของการดำเนินชีวิตที่ทำให้พวกเขาสามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้บน โลกใบนี้ หลายคนอาจมองว่าหากพวกเขาต้องจากเมืองนี้ไปอยู่เมืองอื่น เขาจะสามารถปรับตัวและอยู่ในสังคมนั้น ได้หรือไม่ เพราะความเป็นตัวตนและพื้นที่ทางสังคมที่เขาเป็นอยู่ทำให้มีการเรียนรู้ ขอมรับ แลกเปลี่ยน และปรับตัวมาอย่างยาวนานแล้ว พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นเสมือนบ้านที่พวกเขารู้จักดีในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน และเมื่อตัวเขาเองเลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นตัวแทน จึงทำให้เขาไม่สามารถปฏิเสธคนอื่นที่ต่างแหวะเวียนเข้ามาได้ เพราะพื้นที่ไม่ได้จำกัดเป็นเพียงห้องสี่เหลี่ยมแต่พื้นที่สามารถรับผู้คนเข้าออกได้เป็นจำนวนมาก และสิ่งนั้นจะนำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นตัวตนของคนเพื่อให้คนอื่น ๆ ที่ปฏิเสธด้วยรับรู้ว่า ตัวเราเป็นอย่างไร อัตลักษณ์ที่แสดงออกมานั้นจะเป็นอัตลักษณ์ที่แท้ของปัจเจกหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะบอกกล่าวต่อสังคมว่าความเป็นตัวตนของเราที่สังคมประจักษ์นั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้อยู่ร่วมกันในพื้นที่กับคนอื่นได้ภายใต้การต่อรอง ในเงื่อนไขของสถานการณ์ต่างๆ

อย่างไรก็ตามแม้ว่ามลายูมุสลิมจะมีอัตลักษณ์ร่วมกันของกลุ่ม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความเป็นปัจเจกของพวกเขาก็จะหายไป คนแต่ละคนย่อมแตกต่างกันทั้ง วิถีชีวิต การอบรมเลี้ยงดู ครอบครัว การศึกษา สภาพแวดล้อมทางสังคม ล้วนแต่มีส่วนทำให้คนแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้นเสียงของผู้คนมลายูมุสลิมจึงแตกต่างกันออกไป เพราะเขามีอัตลักษณ์และพื้นที่ของตัวเอง

ซึ่งผู้ศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ในแต่ละรูปแบบนั้นมีวิถีคิด และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า มลายูมุสลิมในปัตตานีจะถูกจัดให้มีเพียงรูปแบบที่ตายตัวเพียงอย่างเดียวอาจจะมีรูปแบบอื่นๆปะปนมาเล็กน้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ศึกษาแต่ละคนว่าจะมองมลายูมุสลิมให้ออกมาในแง่มุมใด บทนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่กับคน และเสียงของคนกลุ่มต่างๆ ที่แสดงถึงพื้นที่ทางสังคม ตำแหน่งแห่งที่ๆ พวกเขาแสดงออกมาในความเป็นมลายูมุสลิม เพื่อปกป้องถึงอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจกและกลุ่มท่ามกลางพหุวัฒนธรรม รวมถึงอำนาจความสัมพันธ์ระหว่างมลายูมุสลิมกับคนอื่น หรือมลายูมุสลิมด้วยกันเอง นำไปสู่การต่อสู้ ต่อรอง ตามบริบทของสังคม โดยแต่ละเสียงที่ได้ยินจะมีทั้งพื้นที่ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมและการต่อรอง ความเป็นตัวตนของชีวิตที่ดำเนินไปในทุกๆ กิจกรรม ภายใต้พลวัตรและพหุวัฒนธรรม

ประเด็นที่ศึกษา มีดังนี้

1. ชีวิตและเรื่องเล่า
2. การสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม
3. การต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม

1. ชีวิตและเรื่องเล่า

สำหรับการศึกษาเสียงเพรียกจากมลายูมุสลิมปัตตานี ทำให้เห็นถึงการสร้างพื้นที่ทางสังคม คือ วิถีชีวิตของผู้คน กิจกรรม การทำงาน การใช้ชีวิต ปฏิสัมพันธ์ วิธีคิด ความเชื่อที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน โดยผ่านการเล่าเรื่อง พูดคุย ทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้ศึกษา เสียงที่ได้ยินและได้ฟัง เป็นเสียงชีวิตของผู้คนต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้พบปะ พูดคุย กินเที่ยว ทำงาน หรือกิจกรรมอื่นๆ ด้วยกัน เรื่องราวต่างๆ มีทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และความสัมพันธ์ ซึ่งภายใต้เรื่องราวดังกล่าวเป็นการสร้างภาพตัวแทนด้วยการให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับคน ความคิด และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม การนำเสนอพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอยู่ประจำ หากแต่ว่าเป็นการสร้างใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งคำพูด ข้อเขียน ท่าทาง การแสดงออกต่างๆ ที่เขาสร้างขึ้นมากับความสัมพันธ์ในแต่ละสถานการณ์

การศึกษาถึงภูมิหลังของคนมลายูมุสลิม จึงเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของคนที่ถูกศึกษา ทั้งในด้านครอบครัว อาชีพ การทำงาน กิจกรรมต่างๆ รวมถึงความคิด ความเชื่อ เพื่อให้เห็นถึงประสบการณ์ในการใช้ชีวิต อัตลักษณ์ของปัจเจก อัตลักษณ์ร่วม วัฒนธรรมและพื้นที่ความเป็นตัวตนของเขาในสังคมท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายกับผู้คนและวัฒนธรรม ที่จะทำให้เสียงของพวกเขาดังขึ้นในสังคม

ทุกครั้งที่ผู้ศึกษาเข้าไปในพื้นที่ จะรู้สึกถึงความแตกต่างของตัวเองในหมู่ของมลายูมุสลิม ตั้งแต่การแต่งกาย บุคลิกลักษณะ หรือการกระทำ ด้วยสายตาที่มองมานั้นมีความสงสัย คลางแคลงเสมอว่า ผู้ศึกษามาทำอะไร ซึ่งผู้ศึกษาให้ความหมายต่อพวกเขาว่า เป็นนักศึกษา ที่มาศึกษาวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของคนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี แน่แน่นอนไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำให้เขาพูดคุยกับผู้ศึกษาอย่างไรกังวลและเป็นกันเอง เพราะเขามีกำแพงกันเอาไว้ เพื่อปกป้องตัวเองจากคนภายนอก ผู้ศึกษาไม่ได้คาดหวังว่าสิ่งที่เขาพูดนั้นจะเป็นความจริงทั้งหมด แต่เพียงต้องการให้เขาเห็นเราด้วยความจริงใจ ว่าเราไม่มีพิษมีภัยหรือมีเจตนาเข้ามาทำร้ายความรู้สึกของพวกเขา ผู้ศึกษา คือ เพื่อนคนหนึ่งที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้ชีวิตของพวกเขาเท่านั้นเอง โดยรูปแบบของความสัมพันธ์ของผู้ศึกษาที่ใช้เข้าไปในพื้นที่ คือ

1. ไปเป็นลูกค้า วิธีการนี้จะเข้าหากลุ่มมลายูมุสลิมได้ไม่ยากนัก เพราะผู้ศึกษาจะเข้าสู่อาหาร หรือน้ำดื่ม และนั่งอ่านหนังสือ หรือเข้าไปถามพูดคุย เรื่องราวต่างๆ ไป จนเขารู้สึกกลมกลืนและเห็นเราเป็นระยะเวลาพอสมควร ก่อนข้างที่จะกล้าเข้ามาพูดคุยด้วย เมื่อคุยไปสักระยะก็เริ่มที่จะพูด แนะนำต่างๆ จึงทำให้ไม่ถูกระแวงมากนัก แต่เขาก็จะบอกต่อๆ กันไป ว่าเราเป็นใครมาจากไหน และมาทำอะไรที่นี่ แทบจะเรียกกันมาทั้งครอบครัวเพื่อมาให้ข้อมูลกับเรา เนื่องจากบางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยได้เลยจึงต้องช่วยกันแปลและอธิบายเป็นการใหญ่ ส่วนคนที่พูดได้ก็มีไม่มากนัก บางครั้งคำพูดที่ได้เป็นเพียงวลีสั้นๆ ทำให้ผู้ศึกษา ต้องตีความและถามกลับไปใหม่ว่าหมายความว่าถึงสิ่งนี้ใช่หรือไม่ ซึ่งต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. เป็นเพื่อนร่วมสมาชิก ในลักษณะนี้ คือ ผู้ศึกษายอมรับว่าค่อนข้างเลียงเป็นอย่างมากเพราะเราไม่รู้ว่าจะไปเจอใครบ้างในครั้งแรก และเขาคิดอย่างไร อย่างเช่น การเข้าไปดูการแข่งขันนกกองหัวจุกที่สนามยูโย ที่มีแต่่มลายูมุสลิมผู้ชายทั้งวัยรุ่น-ผู้ใหญ่ ที่ร้านน้ำชาแห่งหนึ่ง ครั้งแรกที่เข้าไปดูและพูดคุยกับบังที่มาแข่งนก ว่าเขาแข่งกันยังไง แล้วจะได้อะไรเป็นการตอบแทน บังหลายคนถามว่า ชอบเล่นนกกหรือ หรือมาหาข้อมูล ผู้ศึกษาตอบว่า มาหาข้อมูล แกจึงเล่าให้ฟังแต่ไม่เปิดเผยตัวตน ในช่วงแรก ผู้ศึกษานั่งจนกระทั่งการแข่งขันจบ และพยายามถามถึงการแข่งขันที่อื่น จนเขารู้สึกว่า สงสารจึงแนะนำและบอกกล่าวเรื่องราวหลายอย่างให้ อีกทั้งเป็นห่วงความปลอดภัยของผู้ศึกษาที่ลงพื้นที่ในช่วงเหตุการณ์ไม่สงบเพียงลำพังเช่นนี้ จึงอาสาพาผู้ศึกษาเข้าไปเพื่อพูดคุยเรื่องราววิถีชีวิตคนมลายู จากคนอื่น ๆ ด้วย และจึงเป็นจุดที่ทำให้ความสัมพันธ์พัฒนามากขึ้น จนกระทั่งผู้ศึกษาจึงรู้ว่าแกชื่ออะไร และเป็นใคร ซึ่งนับว่าวิธีการนี้เลียงพอสมควร เพราะถ้าบังเชิญผู้ศึกษาโชคไม่ดี อาจไปเจอกับคนอื่นที่ไม่น่าไว้ใจก็ได้ แต่ก็ยังเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาทางมานุษยวิทยาในการเข้าหากลุ่มเป้าหมาย คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และทำให้ผู้ศึกษาได้เพื่อนมลายูมุสลิมเพิ่มขึ้นอีกหลายคนในปีตตานี

3. การเข้าไปในฐานะการแนะนำของเพื่อน อีกวิธีหนึ่งที่สามารถเข้าไปในกลุ่มมลายูมุสลิมได้โดยง่าย เพราะเขาเห็นเราเป็นเพื่อนของเพื่อน หรือเพื่อนของญาติก็จะรู้สึกปลอดภัยและอยากให้ความร่วมมือหรือช่วยเหลือเราเต็มที่ ซึ่งทำให้การไปพบเขาครั้งต่อไปเป็นไปโดยง่าย เพราะเขารู้จักเราแล้ว อย่างการไปที่ร้านขายของชำแห่งหนึ่งในย่านโรงเหล้า แกเองก็พูดไทยไม่ค่อยได้มากแต่เห็นใจผู้ศึกษาว่ามาทุกวัน และรู้ว่าผู้ศึกษาอยากเห็นเรือกอและ มีอยู่วันหนึ่งจึงพาผู้ศึกษาไปต่างๆ ที่ตัวเองก็ขายของอยู่มาก เพราะเป็นช่วงเย็นคนเลิกงานมาซื้อของไปทำกับข้าว และก็ขายอยู่คนเดียวไม่มีใครช่วย ยังอุตส่าห์พาผู้ศึกษาไปอีก โดยฝากร้านไว้กับลูกค้าที่มาซื้อของ เพื่อที่จะพาผู้เขียนไปเห็นเรือกอและที่จอดอยู่ริมน้ำในหมู่บ้าน ครั้นจะเดินเข้าไปเองก็ไม่ยอม เพราะกลัวว่าคน

ในหมู่บ้านจะตกใจและอาจไม่ปลอดภัยได้ นับว่าเป็นความมีน้ำใจอย่างหนึ่งของผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อผู้ศึกษา

4. เข้าไปในฐานะนักวิจัย ในรูปแบบนี้จะไม่ค่อยได้ข้อมูลมากนัก เพราะเขาจะกลัวในการพูดคุยว่าจะมีอะไรที่ควรพูดหรือไม่ควร ทำให้เขาไม่กล้าตอบและเกร็ง แต่ก็มีหลายครั้งที่สถานการณ์ต้องทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าหาพวกเขาได้อย่างเป็นกันเอง เช่น การพูดคุยกับน้องนักศึกษาส่วนใหญ่จะทราบที่ผู้ศึกษาเป็นใคร และเขาค่อนข้างจะประหม่าในการพูดคุยเสมอ แต่บางคนเมื่อบอกว่าเป็นนักศึกษาก็จะนึกเอาเองว่าผู้ศึกษาเป็นคนของรัฐ เพื่อเข้ามาช่วยเหลือเรื่องต่างๆ ทำให้เกิดการเรียกร้องและพยายามทำให้เกิดความสงสารเพื่อขอความช่วยเหลือ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะออกมาในอีกด้านหนึ่ง ก็ไม่ได้หมายความว่าข้อมูลที่ได้นั้นจะนำมาใช้ไม่ได้ เพราะทุกเสียงล้วนมีความสำคัญหมดไม่ว่าเสียงนั้นจะเปล่งออกมาว่าอย่างไร

สิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษายังไม่มีโอกาสได้ทำในการศึกษาคครั้งนี้ คือ การร่วมหลับนอนกับคนมลายูมุสลิม เพราะครอบครัวของมุสลิมนั้นจะเป็นครอบครัวใหญ่และบ้านเรือนคับแคบเกินไปสำหรับผู้ที่มาอาศัยร่วม อีกทั้งการปฏิบัติตามหลักศาสนาเกรงว่าจะทำให้พวกเขาไม่สะดวกหากผู้เขียนเข้าไปอยู่ในที่ส่วนตัวเช่นนั้น ผู้เขียนได้เพียงแค่เข้าไปกินข้าวที่บ้านและนั่งเล่นพูดคุย จากนั้นก็กลับเข้ามาสู่สังคมของผู้เขียนเอง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและพฤติกรรมดังกล่าวอย่างไม่มีความรู้สึกที่เข้าข้างกลุ่มตัวอย่างอีกด้วย

ภูมิหลังของคนมลายูมุสลิมที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้ คือ 1. นายมุก อรรถนุชิต หรืออิสมาแอล มะฮ์หมุด พบเจอที่จะบังติกอ 2. นางสาวอรัทัย จารูวิเศษณ์ (ฮารีมะห์) พบเจอที่เจริญประดิษฐ์ 3. นายบันลือ จารูวิเศษณ์ หรือมุฮัมหมัดการเมล์ เบนหะหียะเจมุ พบเจอที่จะบังติกอ 4. นาง เปาซีหัยะ แวเลาะ พบเจอที่ถนนโรงเหล้าสาย ก 5. นางปีระอนิง กาแบ พบที่ตลาดพิธาน 6. อับดุลเลาะมัน อาจะ มามู หรือ เจอะอาแม พบที่ปากน้ำ 7. ชารีสะ กาเจอร์ พบที่จะบังติกอ 8. ลีโม๊ะ อุเซ็ง พบที่โรงเหล้าสาย ก 9. นายยาการิยา แม พบที่ปากน้ำ 10. นางเดะ อรรถนุชิต พบที่เจริญประดิษฐ์ 11. มานีเกะ ชาละ พบที่จะบังติกอ 12. ฮัตตา มะฮ์หมุด พบที่จะบังติกอ

เรื่องเล่าแห่งความหลัง : มุก อรรถนุชิต

ปีระมุก หรือ อิสมาแอล มะฮ์หมุด อายุ 80 ปี มีลูกทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 3 คน ลูกๆทั้งหมดแต่งงานแล้ว และเสียชีวิต 1 คน ด้วยโรคหัวใจ ลูกๆ ส่วนใหญ่ทำงานรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ คนที่แต่งงานก็มีทั้งที่เป็นคนมุสลิม และคนไทยพุทธที่ต่อมาเข้านับถือศาสนาอิสลามภายหลัง ซึ่งปีระก๊ออนุญาตให้แต่งงาน แต่ต้องเข้ารับศาสนาอิสลามทั้งหมด และปฏิบัติตนเป็นมุสลิมที่ดี เพราะในครอบครัวมีการแต่งงานกับคนต่างศาสนาถึง 3 ครอบครัว ลูกชายคนโตอยู่ที่เชียงใหม่ คนรอง

ก็เป็นพัฒนาการที่ลำบาก ส่วนคนอื่นๆ ก็แยกย้ายกันไปตามอาชีพของตัวเอง ที่บ้านป๊ะอยู่กับภรรยา และหลานๆ เพราะหลานส่วนใหญ่โตแล้วก็จะมาเลี้ยงอยู่ด้วยกันที่นี่

ที่บ้านตอนนี้ไม่ได้ทำงาน เพราะลูกๆ ส่งให้คนละสองพัน ป๊ะบอกว่าทำนี่ก็พอแล้ว เพราะคนแก่ไม่ต้องใช้เงินมาก วันๆ ไม่ได้ออกไปไหน อยู่บ้านก็เลี้ยงนกบ้าง ออกไปกินน้ำชาบ้าง หรือไม่กี่ไปละหมาด นอกจากนั้นก็ไม่ค่อยได้ออกไป ป๊ะเล่าว่าแต่ก่อนมีอาชีพทำรองเท้า เย็บรองเท้า ก็เลี้ยงลูกด้วยอาชีพนี้ช่วยกันทำกับภรรยา 2 คน แต่ก่อนป๊ะเรียนที่ปัตตานี พอจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ไปสอบได้ที่โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

“... ตอนนั้นป๊ะเป็นมุสลิมคนที่ 2 ที่สอบได้เราก็ภูมิใจที่ได้เข้าไปเรียน ลองคิดดูนะ เราเป็นอิสลามแต่สอบคณะราษฎรได้ โอ้โหเก่งนะสำหรับเราในตอนนั้น เพราะที่โรงเรียน คณะราษฎรส่วนใหญ่จะเป็นลูกคนจีนที่สอบได้ คนอิสลามเขาไม่ค่อยส่งให้ลูกเรียนมาก เพราะฐานะยากจน แต่ป๊ะสอบได้แม่ก็เลยยอมให้เรียน พอมาเรียนจริงๆ อยู่ไม่ได้ ครูเรียกเราว่าไอ้แขก เราฟังรู้สึกไม่ชอบมากเลย เหมือนเขาดูถูก เราก็เลยไม่อยากไปโรงเรียน ไม่นานก็ตัดสินใจออก แล้วไปเรียนเทคนิค...”

(ป๊ะอิสมาแอล, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

พอมาเรียนที่วิทยาลัยเทคนิคยะลา ก็มีเพื่อนมุสลิมเยอะ เพราะคนมุสลิมจะชอบเรียนทางด้านนี้มากกว่า เนื่องจากเรียนจบมาก็สามารถหางานทำได้เลย ไม่เหมือนเรียนทางสามัญ ป๊ะชอบเล่าถึงเรื่องราวปัตตานีในอดีต เพราะจะมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ค่อนข้างมาก เนื่องจากอายุผ่านร้อนผ่านหนาวมาเยอะ ป๊ะบอกว่าปัตตานีในอดีตมีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมมากกว่านี้ เดิมนี่ยุคสมัยเปลี่ยนไป เหตุการณ์บ้านเมืองแย่งทำให้คนหลายวัฒนธรรมเกิดการห่างเหิน ชีวิตและความคุ้นเคยไม่เหมือนเมื่อก่อน แม้ว่าดูเหมือนจะไม่ได้เกิดความแตกแยกระหว่างกัน แต่ด้วยสภาพแวดล้อมทำให้คนมีการระแวงตัวในการคบหากันมากขึ้น

ในส่วนของอาชีพแต่ก่อนป๊ะมีอาชีพเย็บรองเท้าจนกระทั่งแต่งงาน ก็หารายได้จากอาชีพนี้ ปัจจุบันป๊ะอายุมากแล้ว จึงอยู่บ้านคอยดูแลลูกหลานกับภรรยา ทั้งสองคนจะช่วยดูแลซึ่งกันและกัน ตอนนี้ป๊ะเป็นห่วงภรรยามากเนื่องจากเป็นโรคหัวใจและเพิ่งจะเสียลูกชายคนที่สองไปด้วยโรคเดียวกันจึงพยายามจริงจังเรื่องโภชนาการทางอาหารและการพักผ่อนให้มากขึ้น

“เราคนแก่อยู่บ้านไม่ได้ไปไหน ก็นั่ง ๆ นอน ๆ ลูกหลานไปเรียน ทำงานกันหมด”
 “เราเหนื่อยกันมากแล้ว ตอนนี่ก็เลี้ยงนกไว้เป็นเพื่อน สบายใจดี”

(ปะอิสมาแอ, 6 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

ในมุมมองของปะ อิสลามที่ปัตตานีมีความแตกต่างจากที่อื่น (ยะลาและนราธิวาส) เพราะคนมลายูมุสลิมที่นี่จะมีความเรียบง่าย พอเพียงในการใช้ชีวิต และไม่มีปัญหากับใครทั้งนั้น ไม่ว่าจะแตกต่างทางศาสนาหรือวัฒนธรรม คนอิสลามที่ปัตตานีก็ไม่ได้มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกแต่อย่างใด และปัญหาของบ้านเมืองที่เกิดขึ้นนั้นแกเชื่อว่าไม่ใช่คนปัตตานีเป็นผู้กระทำ แต่เป็นคนภายนอกที่มาสร้างปัญหาให้เกิดขึ้น และทิ้งร่องรอยความไม่สงบนั้นไว้ให้กับมุสลิมในเมืองปัตตานีต้องรับผิดชอบ

ชีวิตที่ซื้อไม่ได้ : เปาซีหะยะ แวเลาะ

เปาซีหะยะ หรือกะหะยะที่ผู้ศึกษารู้จัก เป็นหญิงรูปร่างท้วม พูดภาษาไทยไม่ค่อยถนัด ผู้ศึกษารู้จักจากการแนะนำของน้องนักศึกษาคนหนึ่ง ที่ มอ. (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) ปัตตานี กะหะยะเป็นเจ้าของร้านขายของชำเล็กๆเป็นบ้านไม้ ชั้นเดียวในถนนโรงเหล้าสาย ก ของที่ขายเป็นของกินทั่วไป เช่น อาหารสด ของแห้ง ขนม น้ำหวาน ในย่านนี้นับว่าร้านกะหะยะเป็นร้านหนึ่งที่ขายดีมาก โดยเฉพาะเวลาเย็นที่แม่บ้านในหมู่บ้านจะมาซื้อของเพื่อไปทำอาหาร และกะหะยะขายของไม่แพง อย่างเงาะแกชื้อมาสิโลละ 6 บาท ก็เอามาขาย 7 บาท ประมาณนี้

“...เราขายของแพงมากไม่ได้หรอก คนแถวนี้เขาไม่มีเงินซื้อ ราคาที่ขายก็คือ เราอยู่ได้ เขาอยู่ได้ ก็พอแล้ว เคยเคยเห็นไซ้ไหมเวลาตอนเย็นที่มีคนมาซื้อกล้วยไปเลี้ยงนกนั้น เขาก็จะมาซื้อทุกวัน วันละ 5 บาท เพราะเขาไม่มีเงินที่จะซื้อที่เดียว พอตอนเย็นได้เงินก็เอามาซื้อของ แล้วแต่ว่ามากน้อยแต่ละวันไม่เท่ากัน ได้มากก็กินมากซื้อมากหน่อย ถ้าได้น้อยก็ว่ากันไป มันเป็นแบบนี้แหละคนที่นี่...”

(เปาซีหะยะ แวเลาะ, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 54 เปาซีหิยะ แม่ค้าแห่งโรงเหล้า

(รูปนี้ เสวภาพังค์วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

กะหิยะเองก็ไม่ได้มีฐานะร่ำรวย สามีทำงานเป็นช่างไม้ โดยทำงานตามความต้องการของลูกค้า ส่วนลูกๆ กะหิยะมีทั้งหมด 4 คน อยู่ในวัยเรียน 3 คน คนสุดท้ายอายุประมาณ 2 ขวบ มียายเป็นผู้ช่วยดูแล กะหิยะยึดอาชีพนี้มานานแล้วตั้งแต่สมัยแม่เป็นคนค้าขาย เพราะที่ดินตรงนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นของเครือญาติทั้งนั้น จึงไม่ต้องเช่าซื้อให้สิ้นเปลืองและอีกอย่างกะบอกว่า ไม่เคยอยากออกไปทำงานรับจ้าง เพราะค่าจ้างน้อยและงานก็ไม่มีที่แน่นอน บางวันมี บางวันไม่มี ซึ่งครอบครัวเราต้องใช้จ่ายทุกวัน และมีคนที่ต้องเลี้ยงดูเป็นจำนวนมากจึงไม่สามารถหาเช่ากินค่าได้เหมือนคนอื่น แต่บางคนเขาไม่มีทางเลือกมากนัก อะไรทำได้ก็ต้องทำกันไปก่อน เพื่อความอยู่รอด

ร้านของกะเป็นเหมือนสถานที่พบปะของผู้คนและแม่บ้านต่างๆ ที่จะมานั่งพูดคุยกัน ผู้ศึกษาจะไปนั่งร้านกะในช่วงเย็นเกือบทุกวัน จะนั่งคุยเรื่องสัพเพเหระและจะได้เห็นบรรยากาศของผู้คนย่านนี้เกือบทุกวัน วิถีชีวิตของคนแถวนี้ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากชุมชนอื่น เพียงแต่ที่นี่มีคนมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้ในสายตาของคนภายนอก เป็นพื้นที่ๆ น่ากลัว แม้แต่กะเองยังบอกว่า

“...พื้นที่นี้มีทหารมาตรวจ ตระเวนทุกวันทั้งช่วงเช้า และเย็น มากัน 4-5 คน ก็มาดูแลความเรียบร้อยให้กับชุมชน ซึ่งก็ดีนะ แต่ว่าบางทีคนแถวนี้รวมทั้งเราด้วยก็กลัว เพราะเราไม่รู้ว่าจะใครเป็นใครเป็นทหารจริงหรือเปล่า คือ เดียวนี้กลัวไปหมด อย่างว่าแต่คนอื่นเลยอิสลามเองก็กลัวเหมือนกันเลยต้องรีบปิดร้านตั้งแต่หกโมงเย็น เพราะอันตราย ไม่เหมือนเมื่อก่อนสองทุ่มยังขายของนั่งคุยกันอยู่เลย บ้านเงินข้างๆนี้ปิดตลอดไม่ออกไปไหนเลย แต่มีคนอยู่ในบ้านนะ เพราะเขากลับเหตุการณ์มันไม่ดี จริงๆที่นี้ยังไม่เคยเกิดอะไรขึ้นหรอก แต่เราก็ต้องระวังตัวกันให้มากขึ้น ใครจะรู้ว่าวันหนึ่งจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง ว่าไหม...”

(เปาซีเยาะ แวเลา, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

บันลือ จารุวิเศษณ์ และ อรทัย จารุวิเศษณ์ : ความแตกต่างของสองวัย

คุณพ่อบันลือ จารุวิเศษณ์ และ มะ หรือ อรทัย จารุวิเศษณ์ สองพ่อลูกแห่งบ้านจะบังติกอ มะเป็นนักวิชาการ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้ศึกษารู้จักมะ เพราะเป็นน้องที่ทำงานอยู่ในคณะเดียวกับเพื่อนของผู้ศึกษาเรามีโอกาสได้คุยกัน ผู้ศึกษารู้สึกว่าผู้หญิงคนนี้เป็นคนมีความคิด และสนุกสนาน มะเล่าเรื่องครอบครัวให้ฟังว่า ครอบครัวมะมีพี่น้อง สามคน พี่ชาย 1 คน และพี่สาวอีก 1 คน มะเป็นคนสุดท้อง จบการศึกษาปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ตั้งแต่ปี 2546 และเข้าทำงานที่นั่นถึงปัจจุบัน มะเล่าถึงชีวิตในแต่ละวันให้ฟังว่า

“...อยู่แต่กับบ้านและที่ทำงาน ไม่ค่อยได้ออกไปไหน มีบ้างที่แวะไปกินข้าวกับเพื่อน กินน้ำชา หรือซื้อของ เสรีจกกลับบ้าน ไม่ได้ออกไปข้างนอกบ่อยนัก เพราะปัตตานีไม่ได้มีสถานที่เที่ยวให้มาก และตอนนี้กลับดึกก็ไม่ได้เพราะเหตุการณ์ไม่ดี ไม่อยากให้พ่อแม่เป็นห่วง เลิกงานก็กลับบ้านเลย เป็นห่วงแม่ด้วย บางวันแม่อยู่บ้านคนเดียว พ่อออกไปสวนกับพี่ชาย กว่าจะกลับมาก็มีค่ำแล้ว...”

(อรทัย จารุวิเศษณ์, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

เพื่อนๆ ที่เรียนด้วยกันกับมะจะไปทำงานที่อื่นกันหมด เหลืออยู่ที่ปัตตานีไม่กี่คน ส่วนมากเพื่อนใหม่ก็จะเป็นที่ทำงาน เพราะเราเจอกันทุกวัน เสาร์ อาทิตย์ ก็มีนัดไปเที่ยว กินข้าวกันบ้าง ถ้ามีโอกาส หรือบางครั้งก็เข้าร่วมกิจกรรมของคณะที่มีขึ้น และวันสำคัญต่างๆ ที่เราได้ไปออกงาน เช่น งานกินเหนียว งานกวนอะซูลอ เป็นต้น ตอนนี้ก็มีงานศูนย์วัฒนธรรม ที่เพิ่งหมดไป ก็ไปเดินเที่ยวซื้อของ หาของกินกับเพื่อน มะอยากให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสได้พบเจอ ครอบครัว โดยเฉพาะพ่อ เพราะพ่อจะชอบเล่าเรื่องราวต่างๆ เนื่องจากพ่ออายุมากแล้ว และผ่านอะไรมาเยอะมีประสบการณ์ต่างๆ มากมาย จนกระทั่งวันหนึ่งผู้ศึกษาได้มีโอกาสไปเยี่ยมบ้านของมะที่ตำบลจะบังติกอ และได้เจอกับ คุณบันลือ จารุวิเศษณ์ พ่อของมะ ที่เป็นลูกชายโดยตรงของขุนวิเศษณ์ศึกษากรณ์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของเมืองจะบังติกอในอดีต แกเล่าให้ฟังถึงที่มาที่ไปของเรื่องราวบรรพบุรุษอย่างสบายใจว่า

“...พ่อของพ่อได้ยศบรรดาศักดิ์นี้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 พระราชทานให้จากการเป็นขุนนางด้านการศึกษาสมัยนั้น ทำให้ตำแหน่งนี้ตกทอดมาถึงลูกหลานให้ได้ภาคภูมิใจ โดยเฉพาะกับครอบครัวมุสลิมที่ไม่ได้มีโอกาสก้าวหน้าทางอาชีพและสายงานมากนัก ทำให้พ่อได้เติบโตและ

เรียนหนังสือในระดับที่ดีกว่าหลายๆครอบครัว ด้วยการจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีมาก ทำให้เราได้ทำงานในรัฐวิสาหกิจจนกระทั่งเกษียณอายุ

ถือเป็นครอบครัวมุสลิมที่ค่อนข้างจะมีฐานะและโอกาสมากกว่าครอบครัวอื่นๆ อย่างที่เราว่ามุสลิมไม่ค่อยได้เปิดโอกาสให้ลูกหลานพบเจอวัฒนธรรมและประสบการณ์แปลกใหม่ ทำให้คนมุสลิมคือการศึกษาและมีโอกาสในการประกอบอาชีพที่ดีเทียบเท่ากับลูกจีนหรือคนไทยในตลาดไม่ได้แต่ครอบครัวพ่อถือว่าโชคดี...”

(บันทึก จารุวิเศษณ์, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

ครอบครัวจารุวิเศษณ์ เป็นชาวปัตตานีโดยกำเนิดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ในอดีต พบว่าบรรพบุรุษของครอบครัวนี้มีเชื้อสายจีน ก่อนที่จะมานับถือมุสลิม และปัจจุบันยังมีญาติพี่น้องที่เป็นคนจีนอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะย้ายมาอยู่ที่จังหวัดสงขลาและยังคงพบปะพูดคุยกันบ้าง แต่ก็ห่างเหินไปมากแล้ว เพราะระยะทางทำให้ความสัมพันธ์เริ่มลดลงไม่แน่นแฟ้นเหมือนแต่ก่อน อีกทั้งวัฒนธรรมที่ต่างกัน โอกาสที่จะพบเจอจึงไม่ใช่เรื่องง่ายนัก

สองพ่อลูกจะมีลักษณะของพื้นที่ส่วนตัวที่แตกต่างกัน หลายครั้งที่มิ๊ะเล่าว่าชีวิตของเธอและพ่อว่าแตกต่างกันมากๆ เพราะความแตกต่างในการปฏิบัติตัวต่อหลักการของศาสนา ที่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกัน แต่เธอและพ่อรู้ว่า ต่างต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เนื่องจากกาลเวลาและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดการปรับตัวในหลายรูปแบบของชีวิตคนแต่ละคน แม้แต่สถานการณ์ของบ้านเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ ต่างล้วนเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้คนทั้งสิ้น ไม่ใช่เพียงแค่การปรับตัวต่อวัฒนธรรมของคนอื่นเท่านั้น แต่ด้วยสภาพแวดล้อมหลายประการที่ทำให้คนต้องดิ้นรน ต่อสู้และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ เพื่อความอยู่รอดและสอดคล้องต่อพลวัตรทางสังคม

ครอบครัวที่อบอุ่น ของปีระอนิง กาแบ

ปีระอนิง มีอาชีพค้าขายน้ำแข็งไสและขนมจีนที่ตลาดพิธาน เป็นร้านค้าเล็กๆ ที่มีม้านั่งไม้ยาวๆเพียงตัวเดียว ที่เอาไว้สำหรับลูกค้าที่แวะเวียนเข้ามา ผู้เขียนไปนั่งกินน้ำแข็งไสที่ร้านหลายครั้ง ก็เป็นชีวิตง่ายๆของคนค้าขายทั่วไป ปีระอนิงอายุเพียง 36 ปี เป็นผู้หญิงร่างเล็ก พุดจาติบุคลิกเป็นคนเฉยๆ แต่เมื่อรู้จักคุ้นเคยกันแล้วก็สนุกสนาน ปีระอนิงอยู่กับแม่ที่ช่วยกันค้าขายในตลาดแห่งนี้ ปีระอนิงมีครอบครัวแล้วแต่หย่าร้างกันไป มีลูกสาว 1 คน อายุได้เพียง 6 ขวบ เรียนที่อยู่ที่โรงเรียนเมือง ส่วนสามีก็จะกลับมาเยี่ยมลูกบ้างนานๆ สักครั้ง เพราะบ้านอยู่คนละอำเภอ ตอนนี้ก็จะเลขมาอาศัยกับแม่และพี่สาว ช่วยเขาทำงานเพื่อหารายได้ในการเลี้ยงลูก

ภาพที่ 55 ร้านน้ำแข็งไสที่ตลาดพิธาน

(ฐานี เสาวภาภักดิ์, 13 มีนาคม 2552)

“...ก็มีรายได้ไม่มากหรอก แต่พออยู่ได้ เลี้ยงลูกได้ แค่นี้ก็พอใจแล้ว...”

“...บางวันขายได้มาก รายได้ก็เยอะ แต่บางวันขายได้น้อย ก็ลำบากหน่อย แต่ที่นี้ดี เพราะค่าเช่าเราไม่ต้องจ่ายทุกวัน เขาให้เราติดได้...”

(ปิระอานิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ชีวิตของครอบครัวนี้อยู่ด้วยกัน ช่วยเหลือกัน โดยมีแม่ของปิระอานิง เป็นเสาหลักให้กับลูกหลาน เพราะเมื่อลูกมีปัญหาแม่ก็พร้อมช่วยเหลือ หลายครั้งที่ปิระอานิงมักจะพูดถึงบุญคุณของแม่เสมอว่าที่มีทุกวันนี้ได้ เพราะแม่ยังเลี้ยงดูและให้โอกาส ลูกก็ต้องเป็นภาระของแม่ สงสารเขาเหมือนกันที่ต้องเหนื่อย แต่ก็ไม่รู้จะทำอะไร แม่ของปิระอานิงเป็นหญิงร่างท้วม ผิวขาว สวมแว่นตาสีขา เพราะตาเป็นต้อกระจก พูดไทยได้ไม่มากนัก แต่เป็นคนดูท่าทางใจดี

“...สงสารป๊ะหย่าแล้ว ไม่มีแฟนดูแล มีลูกที่ต้องเลี้ยงอีก 1 คนไม่ว่าจะพุทธ หรืออิสลามก็มีปัญหาครอบครัวกันทั้งนั้นนะ...”

(แม่ปิระอานิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

แม่ของปิระอานิง พยายามจะบอกให้กับผู้ศึกษาเห็นว่า อิสลามเองก็มีปัญหาครอบครัวเหมือนคนอื่นๆ ที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องช่วยกันแก้ไข ไม่ใช่ว่าเป็นอิสลามแล้วจะโชคดี หรือโชคร้ายแตกต่างไปจากคนอื่นๆ เพราะเราเป็นคนเหมือนกัน ไม่ว่าจะเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาใด ต่างก็มีสิ่งที่ต้องพบเจอเหมือนกัน ทั้งสิ้น และเมื่อปัญหาเกิดขึ้นแล้ว เราต้องก้าวผ่านสิ่งนั้นไปให้ได้ เพื่อตัวเราเอง

และลูก ถึงแม้ว่าเมาะ จะมีอายุมากแล้ว และอยากเห็นลูกๆ ทุกคนสามารถช่วยเหลือ ดูแลและเอาตัวรอดเหมือนคนอื่น แต่เมื่อมีปัญหามาก็พร้อมที่จะช่วยเหลือ รับฟัง หากว่าสามารถทำได้ก็จะพยายามช่วยให้มากที่สุด ส่วนพี่สาวอีกคนที่อยู่ด้วยกันนั้นตอนนี้อยู่บ้านเพียงลำพัง เพราะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ จึงไม่สามารถทำงานได้ มีเพียงป๊ะรอนิงกับแม่เท่านั้นที่เป็นคนหารายได้เลี้ยงครอบครัว แต่ก็ยังมีลูกคนอื่นๆ ที่ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ คือ พี่สาวคนที่สอง ที่มีครอบครัวและทำงานราชการในขณะนี้จะส่งเงินเข้ามาให้แม่บ้าง และพี่ชายที่นับถือกันเหมือนญาติอีกคนที่ช่วยเหลือครอบครัว และมีบุญคุณกับป๊ะรอนิงมาตั้งแต่วันที่เธอหย่าร้าง โดยการช่วยเหลือทุกอย่างแม้แต่เรื่องอาหารการกิน การพาแม่ไปผ่าตัดตาที่หาดใหญ่ เพราะเขาเป็นคนขับรถตู้และค่อนข้างมีรายได้มากพอที่จะช่วยเหลือเกื้อหนุนให้กับครอบครัวป๊ะรอนิงได้พอสมควร

ประสบการณ์ชีวิต : เจอะอาแม่

เจอะอาแม่ ผู้เต่าแห่งปากน้ำ เมืองปัตตานี น้อยคนนักที่จะไม่รู้จักนักแกะกรงนกมือทองคนนี้ ด้วยชื่อเสียงและประสบการณ์ของการส่งออกกรงนกที่สวยงามในต่างประเทศ จนทำให้ได้รับรางวัลมากมายจนถึงระดับศิลปินดีเด่น ของเมืองปัตตานี หลายคนรู้จักชื่อแต่ไม่เคยเห็นหน้าตา เพราะปกติ เจอะอาแม่จะอยู่แต่ภายในบ้านคอยทำงานและคิดลวดลายของศิลปะแห่งกรงนก โดยไม่ออกไปไหน ชีวิตผูกติดอยู่กับงานจิตรศิลป์จนวัยล่วงเลยมาเป็นผู้เต่าแห่งตำนาน ผู้ศึกษาได้พบเจอะอาแม่ จากอาบังคนหนึ่งที่เล่นนกในสนามแข่งนกกรงหัวจุกยูโย

เจอะอาแม่ เล่าให้ฟังว่า เป็นคนปัตตานีโดยกำเนิดพ่อแม่ยากจน และไม่มีเงินส่งตนเรียนหนังสือ จึงออกมาช่วยทำงาน เพื่อหารายได้ตั้งแต่อายุ 18 ปี เริ่มด้วยการทำงานทุกอย่าง ตั้งแต่งานไม้ เขียนเรือกอลและ จนหันมาประกอบอาชีพแกะกรงนก ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของพ่อแม่ และเคยเรียนรู้มาตั้งแต่เด็กๆ การแกะแรกๆ ก็ไม่ได้ว่าสวยงาม แต่เราต้องทำเพื่อเป็นรายได้

“...ตอนนั้นจำได้ว่ากรงนกอันแรกราคาไม่กี่บาท แต่ที่ทำเพราะเรายากจน ไม่มีอาชีพหนังสือก็ไม่ได้เรียน ไม่รู้จะไปทำงานอะไร เลยแกะกรงนก จนยึดมาถึงปัจจุบัน และเราเป็นคนที่ชอบคิดลวดลายแปลกใหม่ เนื่องจากเรารู้ว่าแต่ละคนชอบความงามของลายไม่เหมือนกัน อย่างคนมุสลิมจะชอบลวดลายศิลปะ แต่ถ้าเป็นคนไทยจะชอบลายเกี่ยวกับสัตว์ในวรรณคดี เราก็เริ่มเปลี่ยนลายไปเรื่อยๆ จนมีลูกค้ำมากมาย และประยุกต์ให้เข้ากับความทันสมัย จนในที่สุดมีลูกค้ำต่างชาติเข้ามา รายได้มากขึ้น ชื่อเสียงก็ดีและมากขึ้นตามลำดับ จนถึงขณะนี้กรงนกที่แกะด้วยมือของเจอะอาแม่ จึงมีราคาไม่ต่ำกว่ากรงละ หกหมื่นบาท...”

(เจอะอาแม่ อาเจะ มามู, 23 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 56 เจาะอาแม่ อาเจาะ มามู

(ภาพนี้ เสาวกางค้ำรูกุล, 13 มีนาคม 2552)

ตอนนี้อายุมากขึ้น ไม่ค่อยได้ทำแล้ว มีบ้างที่ทำความสบายใจ เพราะบางที่เรา อยู่บ้านมันเหงา และเบื่อ เนื่องจากเราทำงานมาตลอดจึงรู้สึกว่ายาวๆไม่ได้ ก็จะทำบ้างให้กับลูกค้า ที่ผูกพันกันมานาน ตอนนี่ก็สอนให้ลูกๆแต่เขาไม่ชอบ ก็ไม่ยอมบังคับ เพราะส่วนใหญ่ลูกๆ จะทำงานรัฐกันมาก เนื่องจากเขาเรียนจบกันมาสูงจะให้นั่งทำกรงนกคงไม่ไหว เจาะอาแม่มีลูก 3 คน เป็นผู้ชาย 1 คน ผู้หญิง 2 คน ทั้งหมดอยู่ด้วยกัน

“...แก่แล้ว กินกับนอนอย่างเดียว ไปไหนไม่ไหว เบื่อที่ก็ขึ้นมานั่งทำกรงนก มีบ้างที่จะออกไปมัสยิด เพราะเป็นกรรมการช่วยต้องช่วยดูแลบ้าง นอกนั้นก็ไม่ได้ไปไหน เหนื่อยแล้วลูกโตหมดทุกคน หางาน หาเงินได้เองแล้ว ไม่ต้องมีอะไรที่ต้องทำแล้ว ตอนนี่เป็นช่วงของการพักผ่อน อายุมาก โรคภัยก็ถามหา ต้องรักษาตัวเองได้แล้ว...”

(เจาะอาแม่ อาเจาะ มามู, 23 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

ช่วงชีวิตของเจาะอาแม่ ผ่านเรื่องราวมากมายที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน เพราะเป็นครอบครัวมุสลิมที่มีฐานะยากจน ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเหมือนคนอื่น ทำให้ต้องใช้ชีวิตที่ลำบากมาตั้งแต่เล็กจนกระทั่งสามารถใช้ความรู้และจิตวิญญาณ อุตสาหะจนกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องเป็นอย่างมากในเมืองปัตตานี ซึ่งถ้าคนที่ไม่ได้อยู่ในแวดวงนี้น่าจะไม่รู้จักเจาะอาแม่ นอกจากนี้เรื่องราวของเจาะอาแม่ยังลงในหนังสือ สนามนง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักเล่นนง แต่ในอีกด้านหนึ่งจะเห็นว่าแม้ชีวิตที่ล่วงเลยไป แต่เจาะอาแม่ยังคงเป็นมุสลิมที่อยู่ในศาสนา คือ การเป็นกรรมการของมัสยิดที่จะคอยช่วยเหลือ เรื่องกิจกรรมและการทำนุบำรุงศาสนาอิสลามอยู่เสมอ เพราะอย่างน้อยก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มีความสุข ต่อความศรัทธาของผู้เป็นเจ้าของในศาสนาอิสลาม

อาชีพเพื่อความอยู่รอด ของลิโมะ อุเซ็ง :

ลิโมะหญิงชรามุสลิมที่มีอาชีพออกเรือ\$กอกและ ครั้งแรกที่ผู้ศึกษา ได้ยินชื่อนี้คิดว่า เป็นวัยทำงาน และเมื่อพบเจอไม่น่าเชื่อว่าเมะลิโมะ จะมีอายุมากขนาดนี้ จึงถามย้าว่ามีอาชีพออกเรือกอกและจนถึงปัจจุบันเลยหรือ แยกพักหน้ารับว่าใช่ปัจจุบันก็ยังทำงานและออกเรืออยู่บ้าง ถ้าไม่มีใครมาทำก็ต้องไปทำเอง เมะลิโมะเล่าว่า ทำงานออกเรือตั้งแต่สาวๆ และเริ่มเก็บเงินจนสามารถซื้อเรือกอกและได้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะเรือกอกและมีราคาแพงมาก แต่ก่อนมีเรือสำหรับหาปลาเป็นเรือลำเล็กๆ และขายออกไปเพื่อหาซื้อลำใหม่ที่ดีกว่า ใหญ่กว่า หาปลาได้มากกว่าจนมาเป็นเรือลำนี้ ซึ่งก็มีอายุเป็นสิบๆ ปีแล้ว แต่สภาพยังดีอยู่ เพราะเมะดูแลและตกแต่งลวดลายให้สวยสะอาดตาอยู่เสมอ เมะมีลูกชายสามคน แต่ละคนมีอาชีพเป็นของตนเองทั้งรับจ้าง งานเอกชน และทำงานกับรัฐ ทั้งหมดไม่ค่อยได้สนใจการออกเรือมากนัก เพราะเขาเรียนมาสูงจึงหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน บวกกับว่าตอนนี้การประมงไม่ค่อยดี เพราะปลาหายากขึ้น เรือพาณิชย์ก็เยอะขึ้นทำให้รายได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน เมะลิโมะพูดภาษาไทยไม่ได้เลยในขณะที่คุยกับผู้ศึกษานั้นต้องมีล่ามคอยแปลให้ตลอด เมะบอกว่าเดี๋ยวนี้ต้องบังคับลูกๆ ให้ช่วยออกเรือ เพราะยังงี้ก็เป็นอาชีพหลักของที่บ้าน และเป็นสิ่งที่พ่อกับแม่ทำมาเพื่อเลี้ยงดูลูกๆ ทุกคน ดังนั้นถ้าช่วงไหนเป็นหน้าที่ออกทะเลอยากให้ลูกๆ ลงานมาช่วย เพราะยังมีลูกน้องที่ต้องดูแลอีกหลายคน เงินที่ได้บางครั้งเมะก็ไม่เอา ให้ลูกกับลูกน้องแบ่งกัน แต่ขอเรื่องค่าจ่ายเกี่ยวกับเรือบ้างเท่านั้นเอง

ภาพที่ 57-58 ลิโมะ อุเซ็งและเพื่อนบ้าน

(รูปภาพนี้ เสาวภาวงศ์วรกุล, 13 มีนาคม 2552)

ตอนนี้หากไม่สามารถออกเรือได้ เมะก็ไม่ได้ทำงานอะไรอยู่บ้าน เพราะอายุมากแล้วไปไหนมาไหนไม่ค่อยสะดวก อยู่กับหลานและลูกสะใภ้ เรือของเมะจะจอดอยู่ร่วมกับเรือของคนอื่นแถวนี้ คือ บริเวณแม่น้ำด้านในของถนนโรงเหล้า ซึ่งผู้ศึกษาต้องมีคนที่สามารถนำเข้าไปได้ เนื่องจากที่นี่เป็นหมู่บ้านมุสลิมที่จะมีความระวังเรื่องคนแปลกหน้าเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเขาไม่รู้ว่าผู้ศึกษาเป็นใคร มาจากไหน แต่ก็ได้ลูกชายของเมะพาไปชมเรือกอลและ ของครอบครัวประมงรุ่นเก่าเช่นนี้

ชีวิตที่เปลี่ยนแปลง : บังยาคาริยา แม่

บังยาคาริยา แม่ เป็นอีกครอบครัวหนึ่งที่ประกอบอาชีพประมง อาศัยอยู่ในชุมชนชุนยูโย ปากน้ำ ผู้ศึกษาเข้าไปพบเจอครอบครัวนี้ ด้วยความบังเอิญ เพราะต้องการจะไปเก็บภาพเรือกอล และในปากน้ำ จึงจ้างรถรับจ้างให้พาเข้ามา ปรากฏว่าเจ้าของเรือนั้นเป็นของครอบครัวบังยา จึงได้พูดคุยกันมากขึ้น เพราะทุกคนมีอัธยาศัยที่ดีและต้อนรับผู้ศึกษาอย่างน่ารัก ครอบครัวนี้มีลูก 6 คน เป็นหญิง 4 คน และลูกชายฝาแฝดอีก 2 คน ที่ยังเล็กนัก ส่วนคนอื่นๆ ช่วยเหลืองานครอบครัวทั้งหมด และแต่งงานแล้วสองคน คือ ลูกสาวคนโตและลูกสาวคนรอง ส่วนคนที่สามเรียนหนังสือที่สงขลาระดับมหาวิทยาลัย และลูกสาวคนที่สี่ ช่วยงานที่บ้านเหมือนคนอื่นๆ บังยาเป็นลูกเขยของบ้านนี้และเป็นสามีของลูกสาวคนรอง ปัจจุบันบังยามีบุตร 2 คน คือ หญิง 1 คน และลูกชายที่เพิ่งคลอดได้เพียงสามวัน อีก 1 คน บังยามีอาชีพออกเรือ เพราะครอบครัวทำมาตั้งแต่ดั้งเดิม เนื่องจากเป็นคนปากน้ำ จึงผูกพันกับอาชีพค่อนข้างมาก เพราะคนแถวนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพการประมง

ภาพที่ 59 บังยาคาริยา วันว่างจากออกเรือ

(รูปนี้ เสาวภางศ์วรกุล, 13 มีนาคม 2552)

“...แต่ก่อนทำเรือพออยู่ได้ แต่ตอนนี้ปลาหายากมาก เพราะมีเรือใหญ่มาแย่งไปหมด เรืออย่างเราก็เลยลำบาก อีกอย่างเวลาหน้าออกเรือก็ไม่ได้มีทุกวัน ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศด้วย แย่งกันไปหมด บังเองต้องหันไปจับเรือรับจ้าง รถรับจ้างบ้าง ไม่อย่างนั้นก็อยู่ไม่ได้...”

“...เราเองไม่มีความรู้ อยากไปปรึกษาผู้ใหญ่ให้ช่วยเหลือเหมือนกัน แต่ไม่รู้จะทำยังไง เพราะพูดไม่เป็น...”

(ยากรिया แม, 19 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

บึงขบอวกว่าตอนนี้หลายๆ อย่างเปลี่ยนไป และมีผลกับวิถีชีวิตทำให้ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสิ่งเหล่านั้น เพื่อความอยู่รอด ตนและครอบครัวอยู่ตรงนี้อาจไม่ได้สนใจเหตุการณ์บ้านเมืองมากนัก เพราะเรื่องปากท้องต้องมาเป็นทีหนึ่ง และตอนนี้ก็ไม่รู้จะอย่างไร รายได้ลดลงทุกวัน ไม่มีใครยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ก็ได้แต่ประชุมกันเองในหมู่พวกที่ออกเรือด้วยกัน ว่าเราจะแก้ปัญหามาอย่างไร เพื่อให้สามารถอยู่ได้ก็พอแล้ว

เรื่องเล่าของอัตลักษณ์ที่แตกต่าง ของ เตะ อรรถนุชิต :

อาจารย์เตะเป็นอาจารย์ในคณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ครอบคลุมของอาจารย์เตะเป็นมุสลิม แต่ด้วยความที่อาจารย์เตะหน้าตาคล้ายกับคนจีนมาก คือ เป็นผู้หญิงตัวเล็ก ผิวขาว สวมแว่นสายตา และมีน้ำเสียงเล็กๆ น่ารัก ทำให้ผู้ศึกษาต้องเอ่ยปากออกไปเมื่อพบกันครั้งแรกว่า อาจารย์เป็นมุสลิมหรือเปล่า แกหัวเราะและตอบว่าใช่ อาจารย์เตะจบการศึกษาระดับปริญญาโท จากรัฐจามจุรี และแต่งงานกับสามีนักข่าวที่เป็นคนไทยพุทธ ซึ่งตอนหลังเข้ารับอิสลามจากการแต่งงานอยู่ด้วยกันมีลูกชายที่น่ารัก 1 คน ครอบครัวยุติธรรม อาจารย์เตะ เรียบง่าย และอยู่ด้วยกันตลอด พ่อกับแม่ เลี้ยงลูกด้วยความเข้าใจและเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะออกคำสั่งให้ลูกอยู่ในระเบียบ เนื่องจากว่าอาจารย์เตะเองก็ถูกเลี้ยงดูให้เป็นเช่นนี้ ทั้งความคิด และการปฏิบัติตัวต่างๆ อาจารย์เตะเหมือนมุสลิมรุ่นใหม่ที่ยังคงหนักแน่นกับความเป็นมุสลิม แต่ก็ยอมรับว่าเงื่อนไขของสังคมที่แปรเปลี่ยนทำให้ชีวิตคนเราต้องปรับตัว

“...พี่เคยถูกตั้งคำถามจาก เพื่อนมุสลิมด้วยกันว่า ทำไมพี่เป็นแบบนี้ ไม่คลุมผ้าเหมือนพวกเขา พี่ตอบกลับไปว่า การคลุมผ้าไม่ได้หมายความว่า จะแสดงถึงความเป็นมุสลิมที่ดีเสมอไป พี่ถูกเลี้ยงดูมาแบบนี้ พ่อพี่ไม่เคยว่า ให้ลูกคิดเอง ทำเอง และพี่ก็รู้ว่าพี่ไม่ใช่คนเลว ถึงพี่อาจจะไม่ใช่มุสลิมที่ดีมากนักในสายตาของมุสลิมคนอื่นๆ แต่พี่ก็คือ คน มุสลิม...”

(อาจารย์ เตะ, 8 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาไม่ได้มองอาจารย์อะนะ เพียงแค่ความเป็นอาจารย์เท่านั้น แต่มองเข้าไปในความเป็นมุสลิมที่มีความศรัทธา ความเชื่อ ต่อพระผู้เป็นเจ้าเจกเช่นเดียวกับมุสลิมคนอื่นๆ เพียงแต่หลักการและการปฏิบัติของพลวัตรที่ทำให้ความคิดและวิถีมุสลิมในมุมมองของอาจารย์อะนะ แปรออกไปจากคนส่วนใหญ่ แต่เชื่อว่าไม่ได้มีเพียงอาจารย์อะนะคนเดียวที่คิดหรือปฏิบัติเช่นนี้ ความเป็นตัวตนของบุคคลเป็นสิ่งที่ล่วงล้ำกันไม่ได้ และอาจารย์อะนะก็เชื่อมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองภายใต้กฎหรือกติกาทงศาสนา แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า ความเป็นมุสลิมในตัวตนของแจะหมดไป เพราะอย่างที่กล่าวในสังคมร่วมสมัยเกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีคิด ทศนคติ กับผู้คนจำนวนมากเพราะผู้คนมีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมได้ และตัวตนของปัจเจกเป็นสิ่งที่เราต่างเข้าไปไม่ถึงว่า เขาคิดอย่างไร และเขาต้องการแสดงออกในเวทีทางสังคมแบบไหน แต่ที่แน่นอนเขายังคงความเป็นตัวตนท่ามกลางความหลากหลายของผู้คน วัฒนธรรม และบริบทต่างๆ ที่เกิดขึ้น

มุมมองต่อปอเนาะ ของมานีกะ ชาละ

มานีกะนักเรียนโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการอิสลามศึกษา มานีกะเป็นเด็กปัตตานีที่เดิมพ่อแม่เป็นคนตำบลทุ่งยางแดง และย้ายเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเมือง เพราะต้องการเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับลูกๆ ที่เข้ามาศึกษา และอีกอย่างคือเข้ามาเพื่อหารายได้ ครอบครัวมานีกะขายข้าวยา และขนมต่างๆ มานีกะ มีพี่น้องสามคน มานีกะเป็นลูกสาวคนโต ชีวิตประจำวัน คือ ตื่นตอนเช้าช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านและเลี้ยงน้อง จนมาเรียนหนังสือกลับไปตอนเย็นก็ช่วยขายของ เลี้ยงน้อง และทำงานบ้าน ชีวิตเป็นแบบนี้ทุกวันไม่ค่อยได้มีโอกาสออกไปไหน เพราะพ่อแม่ไม่มีคนช่วยเหลือ บางครั้งต้องขายของไปด้วยและเลี้ยงน้องไปด้วย คนจึงต้องรีบกลับเพื่อมาช่วยที่บ้าน

“...เลิกเรียนแล้วก็กลับบ้าน มาหุงข้าว ธุบ้าน แล้วก็เลี้ยงน้อง เพราะแม่ขายของไม่มีคนช่วย บางทีแม่ต้องทำกับข้าวด้วย เอาไม่ทัน เราเป็นคนดิ้นะที่ก็ต้องช่วยพ่อแม่...”

“...ว่าไป ไม่ได้ขนาดนั้นหรอก ก็ช่วยทำบ้าง ไม้จั่น โคนค่าแหละพี่ ถ้าออกไปเที่ยวอีกก็ไม่ได้ เพราะไม่มีตังค์...”

(มานีกะ ชาละ 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ตอนนี้มานีกะเรียนอยู่ระดับ 8 เทียบเท่ากับระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมานีกะเองก็มีเพื่อนมากมายที่เข้าไปเรียนที่ มอ. (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) หลังจากที่จบจากที่นี่แล้วไปเรียน

ต่อที่อื่น มานีก็จะเองเคยคิดอยากไปเหมือนกัน แต่นึกว่าค่าเทอมน่าจะแพงกว่าเรียนศาสนาจึงไม่ไป และอีกอย่างก็เรียนมาทาง ด้านนี้นานแล้ว และที่โรงเรียนก็สอนวิชาสามัญเหมือนกัน จึงไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องย้ายสถานที่ พ่อแม่ก็จะได้ไม่เป็นห่วงมากด้วย เพราะยังไปโรงเรียนสอนศาสนาที่ดูปลอดภัยกว่า

“...แม่คงไม่ยอมให้เรียนที่อื่น เพราะเรียนศาสนาก็ได้เหมือนกัน เดียวนี้วิชาภาษาอังกฤษ คณิต ก็มีเหมือนที่อื่นๆ นะ อีกอย่างมอ.สอบเข้ายากด้วย ถ้าไม่เก่งจริงก็เรียนไม่ได้ สังคมก็ไม่เหมือนกัน โรงเรียนสอนศาสนา เขาสอนให้เราเกี่ยวกับศาสนาอิสลามมากกว่า การปฏิบัติตัวต้องดี และอยู่ในหลักคำสอนของพระเจ้า ไม่เหมือนมหาลัยเขาจะไม่เน้นเรื่องพวกนี้...”

(มานีก็จะ ซาละ, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ในมุมมองของมานีก็จะแล้ว อยากใช้ชีวิตร่วมมหาลัยเหมือนเพื่อนหลายคน แต่ก็รู้ว่าไม่สามารถทำได้ เพราะคิดว่าความรู้ความสามารถที่มีคงสู้พวกที่เรียนมาทางสามัญโดยตรงไม่ได้ อีกทั้งการปรับตัวในมหาลัยก็ไม่เหมือนกัน เพราะเธอมาจากทุ่งยางแดงเป็นเด็กบ้านนอกคนหนึ่งที่ได้เข้ามาใช้ชีวิตในเมือง แต่หากว่าต้องปรับสังคมมากกว่านี้ก็ไม่รู้ว่าจะลำบากและสามารถใช้ชีวิตได้หรือไม่

มุสลิมยุคใหม่ ของฮัตตา มะฮ์หมุด

ฮัตตา เป็นเด็กหนุ่มที่เรียนระดับปวส. ของวิทยาลัยเทคนิคในเมืองปัตตานี เป็นเด็กหนุ่มที่มีความคิด เพราะเรียนและทำงานไปด้วย ฮัตตาทำงานที่ร้านอินเทอร์เน็ตย่านถนนเจริญประดิษฐ์ และมีเพื่อนฝูงมากมายทั้งเด็ก มอ. (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) เด็กเทคนิค รวมถึงเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสือก็มีเป็นจำนวนมาก ฮัตตาอยู่กับปู่ย่า ส่วนพ่อแม่และแม่ไปทำงานอยู่ทางภาคเหนือ เดือนหนึ่งจะกลับมาเยี่ยมบ้านสักครั้ง ฮัตตามีน้องสาวอีก 1 คนที่อยู่ในช่วงวัยเรียนเหมือนกัน แถบบอกว่า

“...ผมไม่ค่อยชอบเรียนหนังสือ เกเรมาก รู้สึกว่าไม่อยากเรียนจึงออกมาหางานทำ รับจ้างไปวันๆ แต่พอมาเห็นเพื่อนเขาเรียนก็เริ่มอยากเรียนด้วยจึงพยายามเรียนให้จบ ปวส.นี้ก็ว่าจบแล้วจะต่อปริญญาตรีที่มอ. แต่ต้องดูก่อนเพราะหัวผมไม่ดี ไม่เหมือนน้องเขาเรียนเก่ง...”

(ฮัตตา, 5 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ครอบครัวตอนนี้ก็มีปู่กับย่าที่คอยดูแล เรื่องค่าใช้จ่าย และเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน ส่วนพ่อแม่ก็ส่งเงินมาให้ที่ปู่กับย่าบ้าง เพราะยังมีน้องอีกคนที่ต้องส่งเสีย ปกติแล้วฮัตตาจะทำงาน

กับเรียนหนังสือ มีเวลาว่างก็จะอยู่กับเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ และเป็นคนที่ชอบเที่ยว แต่ปู่กับย่ายืนยันว่า แก่ไม่มีอะไรและไม่ใช่ว่าเด็กเกรงที่ไหน เพียงแต่ไม่ชอบเรียนหนังสือ ตามเพื่อน คือ เด็กมุสลิม ปัตตานีส่วนใหญ่จะเรียนหนังสือ หากเป็นเด็กที่อื่นก็จะเกรงบ้าง ฮัตตาไม่มีเพื่อนในลักษณะนี้นักมาก นัก บางครั้งก็เป็นเรื่องธรรมดาของวัยรุ่น

“...ผมไม่ชอบผู้หญิงมุสลิมสมัยนี้ เพราะอย่างเพื่อนผมหลายคน ท้องแล้วก็แต่งงาน บางคนทำตัวเหลวไหล ผมว่ามันไม่ถูกต้อง เพราะถ้าเป็นผมมีผู้หญิงแบบนั้นผมก็ไม่เอา แต่ต้องยอมรับว่าสังคมเปลี่ยนไป เดี่ยวนี้เด็กมุสลิมมีความคิดแปลกๆเยอะ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่สังคมต้องช่วยดูแล เพราะพ่อแม่ดูแลเรื่องการปฏิบัติตัวทางศาสนาเท่านั้น...”

(ฮัตตา, 5 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ฮัตตาเป็นเด็กหนุ่มทั่วไป ที่มีชีวิตและรูปแบบของความเป็นอยู่ที่ไม่ได้แตกต่างไปจากวัยรุ่นคนอื่นๆ มากนัก แต่ก็มีเรื่องราวชีวิตของกลุ่มเพื่อนที่เข้ามามีอิทธิพลและบทบาทสำคัญมากกว่าครอบครัว ซึ่งวัยรุ่นส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะนี้ เนื่องจาก เราออกมาสู่สังคมที่ไม่ได้มีเพียงครอบครัว พ่อแม่ แต่ยังมีโอกาสที่พบเจอกลุ่มเพื่อนและสังคมที่แตกต่างไปจากชีวิตของคนวัยทำงาน ดังนั้นมุมมองของฮัตตาจึงเป็นอีกเสียงที่แสดงให้เห็นพื้นที่และการต่อรองของวัยรุ่นมุสลิมในเมืองปัตตานีอีกรูปแบบหนึ่งท่ามกลางความหลากหลายของสภาพสังคมและวัฒนธรรม

มิติพื้นที่ทางสังคมการเล่าเรื่อง ของสุไบดิง আহมัด

บังดิงเป็นนักศึกษาปริญญาโทรัฐศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสทำความรู้จัก จากการช่วยงานให้กับมหาวิทยาลัย โดยการเป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอนเด็กนักศึกษา มอ. ปัตตานี บังดิงเป็นผู้ชายรูปร่างใหญ่ ผิวคล้ำ เติบโตมาที่บ้านตะลุโบ๊ะ และจบการศึกษาระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ คุณลักษณะเป็นเหมือนนักวิชาการ เวลาพูดคุยด้วยจะมีหลักการและแสดงถึงความภูมิใจจากการศึกษา บังดิงอาศัยอยู่กับครอบครัวมีพี่น้องก็คนไม่ได้บอกให้กับผู้ศึกษารู้ เพราะตัวเองค่อนข้างที่จะปกป้องตัวเองตลอดเวลา เนื่องจากครั้งแรกที่มีโอกาสคุยกับผู้ศึกษานั้นยังไม่รู้อะไรมากนัก แต่จากการสังเกตพบว่า บังดิงเหมือนจะอยู่กับพ่อแม่เพียงสองคน และไม่ได้ใช้ชีวิตที่บ้านมากนัก จะเข้ามาอนนในมหาวิทยาลัยและอยู่คนเดียวเป็นส่วนใหญ่ ทำงานเก็บเงินเรียนด้วยตัวเองไม่ได้พึ่งทางบ้าน เมื่อคุยเรื่องครอบครัวแกมักจะบอกอ้อมๆแล้วค่อยๆ เปลี่ยนเรื่องซึ่งผู้ศึกษาก็ไม่อยากจะไปเน้นเรื่องประเด็นนี้นักนัก เพื่อความสบายใจของแกคิดว่าวันหนึ่งถ้าแกอยากพูดงบอกเอง

“...ผมชอบเรียนหนังสือมาก และใฝ่ฝันอยากเป็นอาจารย์ จึงมาเรียนต่อที่วิศวะ เพราะชอบคอมพิวเตอร์และคิดว่าจะสามารถหางานทำได้ไม่ยาก ตอนนี่ก็เป็นผู้ช่วยอาจารย์สอนคอมฯ ที่นี้ไปด้วยเพื่อเป็นรายได้ช่องทางหนึ่ง ถ้าไม่มีสอนก็จะไปทำวิจัยอยู่ที่หาดใหญ่เพราะผมตั้งใจจบปีนี้ คิดว่าไม่น่าจะมีปัญหาด้วย ผมชอบหาความรู้เยอะๆ จะได้เป็นคนเก่ง อย่างเพื่อนแถวบ้านจะไม่ค่อยชอบเรียนหนังสือ ผมว่าไม่ดีเลย เพราะเราต้องหาวิชาใส่ตัว เพื่อจะได้หางานทำดี...”

“...พื้นที่ทางสังคมในความคิดผม ผมว่ามีด้วยกันทุกคนอยู่ที่ว่าใครจะแสดงออกมาอย่างไร เพราะพื้นที่ คือ การที่เราเห็นความเป็นตัวเราและบอกความเป็นตัวเองมากที่สุด ผมไม่แน่ใจนะ เคยฟังตอนงานประชุมทางวิชาการที่เขาพูดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผมว่าน่าสนใจมากแต่คงไม่เหมาะกับการศึกษาคนมุสลิมมั้ง เพราะเขาคงไม่เข้าใจว่าอะไร คือ พื้นที่ทางสังคม เขาก็อยู่ของเขา แบบนี้มาตั้งนานแล้ว เพียงแต่ตอนนี้สภาพสังคมแย่ เศรษฐกิจแย่ คนอิสลามในปีตตานี้ก็เลยแย่ไปด้วย...”

(สุไบคิง, 5 ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

บังคิงพูดเรื่องพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาหลังจากที่ทราบว่าผู้ศึกษาต้องการเข้ามาเพื่อทำการวิจัยในประเด็นเรื่องนี้ และบังพยายามที่จะคุยให้ฟังว่า พื้นที่ทางสังคมในความหมายที่แท้แล้วเป็นอย่างไร หลายคนอาจมีความรู้เหมือนบังคิง และหลายคนอาจไม่เข้าใจเหมือนที่บังคิงบอก แต่ทุกเสียงแสดงให้เห็นพลัง จินตนาการ วิถีชีวิต เรื่องเล่า และทุกอย่างของความเป็นประจำวันที่อยู่ในชีวิตของคนทุกคน ออกมาเป็นเสียงที่จะแสดงให้เห็นความจริง ความไม่จริง การเสแสร้ง แกล้งทำทุกอิริยาบถ คำพูด จะถูกให้ความหมายผ่านงานชิ้นนี้ เพื่อแสดงให้เห็นภาพของชีวิตที่ผู้คนเวียนว่ายอยู่ในวงจรของพื้นที่ ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี ทุกวินาที ต่างมีความจริง ไม่จริง แทรกอยู่ปนเปกันไป ขึ้นอยู่กับว่าผู้เล่าจะหยิบยกเอาประเด็นอะไรขึ้นมา เพื่อให้สังคมและผู้ฟังได้เห็นเท่านั้นเอง เรื่องราวการกระทำ ของผู้คนที่เกิดขึ้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงถึงแม้ว่า เขจะมีวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ทุกวัน แต่ผู้ศึกษาเชื่อ และเห็นแล้วว่า พฤติกรรม คำพูด การแสดงออก ความรู้สึก ความคิด ของพวกเขาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จากข้อมูลภูมิหลังและบทสัมภาษณ์ ทำให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคนมีอาชีพ สถานภาพทางสังคม ชีวิตประจำวัน ความคิด ค่านิยม ความรู้สึก เป็นอย่างไร ในระดับเบื้องต้น โดยคนกลุ่มนี้ยินยอมที่จะเปิดเผยเรื่องราวกับผู้ศึกษาถึงความเป็นส่วนตัวระดับหนึ่ง ซึ่งก็สามารถนำข้อมูลที่ได้มาเผยแพร่ ทั้งนี้ข้อมูลบางอย่างผู้ศึกษาไม่สามารถนำมาเปิดเผยต่อสาธารณชนได้ เพราะเกรงว่าจะเป็นการละเมิดสิทธิ และไม่ให้เกิดริแค้นแก่บุคคลที่ให้ข้อมูลในครั้งนี้ เนื่องจากข้อแตกต่างและความละเอียดอ่อนทางสังคม จึงไม่ประสงค์ที่จะบอกเล่าเรื่องราว และเสนอข้อมูลได้อย่างละเอียด เนื่องจาก

ผู้ถูกศึกษาจะต้องใช้ชีวิตต่อไปในสังคม และมีรูปภาพปรากฏในการศึกษาครั้งนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิจัยนี้มีบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและสำคัญต่อการให้ข้อมูลและให้ผู้ศึกษาได้รับรู้เรื่องราวชีวิตของพวกเขาอีกหลายคนจากความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยไม่ใช่เพียงแค่งานการศึกษา แต่ คือ เรื่องเล่าของความเป็นมลายูมุสลิมที่ผู้ศึกษาจะกล่าวในลำดับต่อไป

เสียงของชีวิตและเรื่องเล่า ของผู้คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี ชี้ให้เห็นว่าเสียงของพวกเขาแสดงถึงพื้นที่ทางสังคมต่อผู้คนในความหลากหลายทางวัฒนธรรม สิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาพบเจอในการลงสนาม คือ คนมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการดำรงชีวิตและสื่อสารในชีวิตประจำวัน อาจจะมีบ้างที่สามารถพูดและฟังภาษาไทยได้ แต่ก็ไม่สามารถและเข้าใจภาษาไทยทั้งหมด จึงมีผู้ให้ข้อมูลหลายคนที่ไม่เข้าใจภาษาไทย ต้องอาศัยล่ามในการแปลและเก็บข้อมูล รวมถึงมลายูมุสลิมที่มีอายุมากจะไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้เลย ดังนั้นภาษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการชี้ให้เห็นอัตลักษณ์ของคนมลายูมุสลิมตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมของมุสลิมยุคใหม่ที่ส่วนใหญ่เข้าใจและใช้ภาษาไทยมากขึ้นในการดำเนินชีวิต เพราะการเรียนรู้และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นข้อแตกต่างทางอัตลักษณ์ของกลุ่มคนตามมิติของกาลเวลาที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงผ่านพลวัตต่างๆของสังคม

อย่างไรก็ตามนั้นไม่ได้หมายความว่า ภาษามลายูท้องถิ่นจะถูกกลืนหรือสลายไป เพราะการที่คนมลายูมุสลิมรุ่นใหม่รับเอาวัฒนธรรมของภาษาอื่นๆ เข้ามา พวกเขาก็ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ในภาษาของบรรพบุรุษเช่นกัน เพราะมลายูมุสลิมวัยรุ่นก็ยังคงใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารเช่นเดียวกับคนอื่นๆ ซึ่งนับว่าเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคม

2. การสร้างพื้นที่ทางสังคมท่ามกลางพหุวัฒนธรรม

พื้นที่ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมที่ปรากฏมีมากมาย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และการดำรงอยู่ ว่าเขากำลังอยู่ในสถานะใดและสถานที่ไหน พื้นที่ของความเป็นมลายูมุสลิมมีอยู่ทุกแห่งหนในเมืองนี้ เพราะพื้นที่ของเขา คือ ความเป็นมุสลิมที่ผูกพันกับเผ่าพันธุ์มลายูของตัวเอง คนในเมืองปัตตานี หลายคนเป็นคนไทย คนจีน คนพม่า ที่เข้ามานับถือศาสนาอิสลาม ในทางกลับกันคนมลายูจำนวนหนึ่งในเมืองนี้ก็นับถือศาสนาอื่น ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะบ่งบอกได้ว่าความเป็นมลายูและมุสลิมที่แท้จริงอยู่ตรงไหน นอกเสียจากว่า คนๆ นั้นพูดภาษามลายูและนับถือศาสนาอิสลาม หรือจากการที่ตัวเองให้ความหมายต่อคนอื่นว่า เขา คือ มลายูมุสลิม

โดยส่วนใหญ่คนในพื้นที่ๆเป็นมลายูมุสลิม จะพูดภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสาร เพราะเป็นภาษาที่เขาชำนาญมากกว่าที่จะใช้ภาษาอื่นแม้แต่ภาษาไทย เนื่องจากเป็นภาษาท้องถิ่นที่

คนมลายูมุสลิมปัตตานีใช้มาอย่างยาวนาน จากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น และนั่นคือ ตัวตน ลักษณะหนึ่งของคนมลายูที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในเมืองปัตตานี อย่างที่ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2550: 58) กล่าวถึง งานศึกษาที่เขาค้นพบก่อนหน้านี้ว่า อัตลักษณ์ทางภาษาของคนมลายูมุสลิม เกิดขึ้น เพราะเขาเชื่อว่า “พวกเราเป็นคนมลายู เชื้อสายมลายู พวกเราจึงต้องพูดภาษามลายู” เช่น “*صلى الله عليه وسلم* – คือ คีออลลอลอฮูอะลัยฮิอะ สัลลัม แปลว่า ขอความโปรดปรานของอัลลอฮ์ และสันติสุขจงมีแด่ท่าน (ศาสนทูตมุฮัมมัด) (<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=narok&month=30-01-2008&group=11&gblog=>

นอกจากตัวตนทางภาษา ศาสนาก็เป็นสิ่งที่คนมลายูมุสลิมให้ความหมาย เชื้อศรัทธา และยึดหลักเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือ ศาสนาอิสลาม ดังที่ รัตติยา สาและ (2540:41) กล่าวว่า “วิถีชีวิตของชาวปัตตานีเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงความเป็นฮินดู-พุทธ มาศรัทธาต่อศาสนาอิสลามอย่างมากและเป็นที่ยึดมั่นในนามมลายู-อิสลาม” นี่คือ เสียงของผู้ให้ข้อมูลที่จะเป็นตัวบ่งบอกถึงตัวตนทางภาษาและศาสนาของมลายูมุสลิม

ภาพที่ 60 ร้านขายของชำกะห๊ะ

(ภาพนี้ เสาวภาภรณ์วรกุล, 13 มีนาคม 2552)

“...กะห๊ะชอบฟังบทสวดอัลกุรอาน เวลาที่ว่างก็จะเปิดเทปตลอด...”

(เปาซีห๊ะ แวละ, 19 มิถุนายน 2552: สัมภาษณ์)

เมื่อลูกค้าเยอะ ถึงปิดเพราะลูกค้าที่มาส่วนใหญ่เป็นคนที่รู้จักกันก็จะมานั่งแหวะพูดคุย ทำให้กะไม่มีสมาธิในการฟัง บ่อยครั้งที่ผู้ศึกษาชวนกะคุย ก็จะตอบบ้างไม่ตอบบ้าง เพราะไม่รู้ว่าจะพูดออกอย่างไร กะเป็นคนหนึ่งที่พูดภาษาไทยได้แต่ไม่ถนัดนัก เวลาพูดก็จะขี้เหมือนจะบอกว่าไม่รู้จะใช้คำพูดว่าอย่างไร เพื่อให้คนฟังเข้าใจ กะห๊ะเล่าให้ฟังว่า

แต่ก่อนที่นี้เป็นถนนสายเล็กๆและเป็นป่า เวลาจะไปไหนมาไหนต้องใช้วิธีการเดินอย่างเดียว รถเข้ามาไม่ได้เพราะทางแคบ และส่วนมากคนที่นี้จะมีอาชีพถีบสามล้อ จอดยาวเต็มถนนไปหมดเลย เดี่ยวนี้มีให้เห็นน้อย เพราะคนเขาไม่ค่อยนั่งสามล้อแล้ว ส่วนมากเขาจะไปขึ้นรถรับจ้างพวกมอเตอร์ไซด์เพราะจะสะดวกรวดเร็วกว่า แต่ก็ยังมีให้เห็นอยู่บ้างประปราย ราคาเมื่อก่อน 6 บาทเอง เดี่ยวนี้สามล้อขึ้นราคาเป็น 20 บาทแล้ว แกล้งไปพรางขายของไปพราง จนรู้สึกว่าคุณศึกษาสังเกตเห็นแกขายของได้มากในแต่ละวัน แกจึงพูดขึ้นว่า

“... ที่เห็นขายดีกำไรไม่มากหรอก เพราะถ้าขายแพงคนเขาไม่มีเงินซื้อ ซื้อมาก็เอากำไรแค่ 2-3 บาท ส่วนใหญ่จะไปซื้อของที่ตลาดพิธาน เพราะของราคาถูก อย่างเงาะซื้อมาโล 15 ขายโล 18 ก็ได้แล้ว อย่างกล้วยจะขายดี 3 ลูก 5 บาท พวกผู้ชายเอาไปเลี้ยงนก บางคนเลี้ยงเยอะก็จะซื้อเป็นหวี วันหนึ่งขาย 800 ลูกหมดทุกวัน แล้วก็กับข้าว พวกผักปลาจะขายดี เพราะพวกนี้ซื้อไปทำกับข้าวตอนเย็น พวกมันมาซื้อทุกวันแหละ วันไหนได้เงินเยอะก็กินดีหน่อย ได้เงินน้อยก็ว่ากันไป ทำให้กะก็พออยู่ได้ พอส่งลูกเรียนหนังสือ...”

(เปาซีหยัง เวลละ, 19 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

นี่คือนะที่รัฐเขาให้เงินช่วยเรื่องการศึกษา เหมือนพวกหนังสือ เสื้อผ้า รัฐเขาให้ต่อหัวละ 395 บาท ค่าหนังสืออีก 195 บาท ซึ่งดีมากเลยเพราะทำให้เราเอาเงินนั้นมาใช้ในครอบครัวได้ เสื้อผ้าเราก็ซื้อตามตลาดนัดราคาไม่แพง เงินเหลือก็เก็บไว้กินไว้ใช้

ลูกค้าที่เข้ามาส่วนใหญ่มักจะเป็นอิสลาม ไม่ค่อยมีคนที่ยื่นหรือ เราก็พูดยาวิในการขายของ เพราะพูดไทยไม่ค่อยชัด แต่ก็พอเข้าใจอยู่บ้าง คือ เราไม่ได้เรียนภาษาไทยเหมือนเด็กสมัยนี้ เราเรียนรู้อของเราเอง คือ ช่างบ้านแต่ก่อนมีคนจีน คนไทย เราก็ศึกษาจากเขา ทำให้เราพอพูดได้บ้าง แต่ส่วนใหญ่คนอิสลามที่นี้จะพูดภาษาอาหรับ เพราะเป็นภาษาของพ่อแม่เรา

“แต่ก่อนคนอิสลามพูดภาษาไทยได้ เพราะคนไทยจะมาซื้อของที่ตลาด เขาก็เรียนรู้อกันแหละ”

(เปาซีหยัง เวลละ, 19 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

ปะรอนิงผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีอาชีพค้าขายในตลาดพิธานกับแม่วัย 58 ปี กะปะพูดภาษาไทยได้บ้าง เพราะเรียนมาในระดับมัธยมศึกษา จึงสามารถพูดและฟังได้ดีกว่า เมาะ (แม่ของปะ) ที่จะมีการเรียนรู้ทางภาษาได้น้อยกว่า ครอบครัวของปะรอนิง เป็นครอบครัวมลายูมุสลิมที่ฐานะไม่

ค่อยจะดีนัก แต่ก็เคร่งครัดอยู่ในศาสนาเป็นอย่างมาก ทุกวันเมาะและกะปิจะสลับกันไปละหมาดที่ มัสยิดใกล้ตลาดให้ได้ครบวันละ 5 ครั้ง

“พูดภาษาไทยได้ไม่มาก แต่ว่าเข้าใจในสิ่งที่เราพูดนะ อยู่ที่นี่เวลาถูกค้าเข้าไม่มี เวลาได้ไปละหมาด แต่เราแม่ลูกก็อยากทำให้มากที่สุด”

(ปะรอนิง, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

เวลาคุยกับเมาะ จะพูดยาวิปนไทย บางประโยค หรือคำไหนที่ไม่เข้าใจก็จะให้กะ ปิ๊เป็นคนพูดและแปลให้ฟัง เมาะมีปัญหาเรื่องตา เพราะตาเป็นต้อกระจกต้องเขาไปรักษาที่โรงพยาบาล สงขลานครินทร์ บ่อยๆ กะปิ๊เล่าถึงชีวิตประจำวันของตัวเองและแม่ให้ฟัง เกี่ยวกับความเป็นอยู่ รายได้ ที่รับแต่ละวัน รวมถึงค่าใช้จ่ายที่มีภายในครอบครัวว่า

“...ชายของที่ตลาดมา 5 ปีแล้ว ชายได้แต่ละวันไม่เท่ากันวัน ไหนขายน้ำแข็งได้ มากกำไรจะ ได้เยอะ ก็ประมาณ 1,000 กว่าบาท แต่ถ้าน้ำแข็งไม่ออกก็ประมาณ 700-800 บาท หักค่า เช่าที่ให้กับเทศบาลวันละ 20 บาท ก็พออยู่ได้ พออยู่พอกิน มีแค่นี้ก็กินแค่นั้น...”

(ปะรอนิง, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

ตลาดที่นี้ดีหน่อยเพราะเขาขายกันจนเย็น 6 โมง ถ้าเป็นโต้รุ่งเที่ยงก็ปิดแล้ว กะขาย ตั้งแต่แปด โมง ถึง ห้า โมงเย็น สลับกับแม่นี้

“... ตอนนี้แกไม่อยู่ไปละหมาดที่มัสยิดแถวนี้แหละ เดียวก็กลับพอเกมมา...”

“... กะก็ต้องไปรับลูก พาไปส่งเรียนอัลกุรอานอีกตอนห้าโมงเย็น ถึงสองทุ่มทำ ไปได้อิสลามต้องให้เรียน เพราะถ้าไม่เรียนเขาจะอ่านไม่ได้ ยิ่งไหนหละคือ ภาษาอาหรับอ่านยากมาก และไม่เหมือนกับภาษาที่เราพูดในแต่ละวัน เขาเรียกว่าภาษามลายูถิ่น คนอิสลามทุกคนต้องเรียน เพราะถ้าไม่เรียนก็จะละหมาดไม่ได้...”

(ปะรอนิง, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

เหนื่อยนะกลับจากโรงเรียนแล้วยังต้องไปเรียนอัลกุรอานอีก พอส่งลูกเสร็จก็กลับมาช่วยแม่เก็บร้าน กลับบ้านทำกับข้าว ไปรับลูกแล้วก็เข้านอน ชีวิตเป็นแบบนี้เนะเวลาที่ไม่ได้ไป

ไหนด แต่บางครั้งเวลาที่แม่ไปทำดาที่ อำเภอหาดใหญ่เราก็ตาม ไปเที่ยว เหมารถ กระบะพี่ชายกันไป
ชอบมากเลยได้เที่ยวห้างทั้งบิ๊กซี คาร์ฟู โลตัส ไปหมดเลยสามห้าง แล้วไปนอนโรงแรมสิงคโปร์ ที่
อำเภอหาดใหญ่ สบายมากเลย พอลูกปิดเทอมก็ไปเที่ยวอีก นี่เพิ่งกลับมาจากภูเก็ต ฟังงา กระบะ
ชุมพร ไปหมดเลยแถวนั้น

ไม่แพงด้วยเหมารถตู้ เขาคิดเป็นรายหัวหัวละ 3,200 บาท รวมค่ารถ แล้วก็โรงแรม
ค่ากินออกเอง เราก็ผ่อนจ่ายเขาเดือนละ 500 บาท ต้องผ่อนเพราะเราไม่มีเงิน เหมือนซื้อของมาขายนี้
ก็ผ่อนนะวันละ 200 บ้าง 300 บ้างแล้วแต่ว่ามีเท่าไรก็ให้ ถ้าเอาไปซื้อของหมดเราก็ไม่มีเงินกิน
แล้วเมะก็จะบ่นก็หันมาถามผู้ศึกษาว่า

“มาปิดตานีคนเดียวไม่กลัวหรือ ทำไมไม่หาใครมาเป็นเพื่อน”

(เปะรอนิง, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

เพราะเคยเห็นเวลาที่นักศึกษาмаเก็บข้อมูลเขาจะมากันเป็นกลุ่ม นึกล้าณะมาคนเดียวเลย
เมะหันมาพูดต่อว่า ไม่มีอะไรนะ คนเขาพูดกันไป ปิดตานีไม่มีอะไรน่ากลัว ที่มีเหตุการณ์ข้าง
นอกที่อื่นทั้งนั้น (พูดไทยปนยาวิ) แต่เมะทำไม่ทำมือให้ผู้ศึกษาพอเดาความหมายได้ว่าสิ่งที่ต้องการ
บอกกล่าวนั้นคืออะไร เมะบอกว่าที่บ้านไม่มีผู้ชาย เพราะลูกสองคนหย่าขาดกับสามี เมะบอกว่า
มุสลิมก็เหมือนคนอื่นๆที่เลิกกับสามีเหมือนกัน แล้วก็ต้องเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง แต่เปะเขาไม่ยอมมี
แฟนใหม่ เพราะเขาสงสารลูกๆยังเล็ก ยังไงซะพ่อเลี้ยงก็ว่าไม่ได้นะ ไม่ใช่เพราะดูหนังมากแต่กลัว
ที่เป็นอย่างนั้น คนสมัยนี้ไว้ใจกันยาก ขนาดพ่อเขาเองยังไม่มาส่งเสียเลี้ยงดูเลย แวะมาเยี่ยมแบบนั้น
แหละ ไม่ได้ให้เงินทองสักบาท เปะเป็นคนจ่ายเองทั้งนั้น

“... บางทีเมะก็ช่วยบ้างแต่ก็ได้ไม่มาก เพราะเมะก็ต้องเก็บเงินไว้ไปทำฮัจญ์
หลังจากวันรายอนี่ ตั้งใจว่าจะไปสักครั้งในชีวิต เมะเองต้องใช้เวลาานมากกว่าที่จะเก็บเงินก้อนนี้
ได้ แต่ความหวังหนึ่งของเมะก่อนตายคือ การที่ได้ไปทำฮัจญ์เพื่อขอพรแก่พระผู้เป็นเจ้า...”

(เมะยะ, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาเห็นได้ถึงแววตาของความสุข เมื่อเมะพูดถึงการจะไปทำฮัจญ์(พิธีฮัจญ์ใน
ศาสนาอิสลาม) หลังจากวันรายอนี่ เพราะการที่ได้มีโอกาสไปถือว่าเป็นบุญของผู้นั้นในศาสนา
อิสลาม และผู้ศึกษาเชื่อว่าการไปประกอบพิธีฮัจญ์ยังเป็นความฝันของมุสลิมอื่นๆ อีกหลายคน อย่าง
ที่ อัสหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง (2548: 58) กล่าวไว้ว่า วิถีชีวิตมุสลิมถูกกำหนดโดยพื้นฐานความ

เชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญ ผู้นับถือศาสนาอิสลามทุกคนต้อง เชื่อมั่นและศรัทธาในคำสั่งของพระเจ้า (อัลลอฮ์) และปฏิบัติตามแนวทางที่มุฮัมมัดรอสูลุลลอฮ์ (ศาสนทูตของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า) ได้เคยปฏิบัติ แล้วหนึ่งนั้น คือ การไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่เมืองมักกะห์ (เมกกะ) ประเทศซาอุดีอาระเบีย ตาม บทบัญญัติแห่งอิสลามที่มีหลักการอยู่ด้วยกัน 5 ข้อ คือ

1. ไม่มีพระเจ้าองค์ใดนอกจากพระเจ้าอัลลอฮ์ (หลักปฏิญาณตน)
2. ละหมาดวันละ 5 เวลา
3. ถือศีลอดในเดือนรอมฎอน
4. ทำการบริจาคซะกาต
5. เมื่อมีรายได้เพียงพอให้ไปทำฮัจญ์ที่เมืองเมกกะ

(บันทึก จารูวิเศษณ์, 8 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

หากสามารถปฏิบัติตามได้ทั้ง 5 ข้อก็นับว่าเป็นอิสลามที่ดีได้ แต่อาจจะไม่สมบูรณ์ เพราะมุสลิมยังมีหลักในการปฏิบัติตัวที่ลึกลงไปในรายละเอียดอีกมากมาย

อีกพื้นที่ทางสังคมของ กะนี มลายูมุสลิม ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปพบเจอที่ร้านอาหาร แถวถนนสะบารังใกล้ริมแม่น้ำปัตตานี กะนีอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ คือ มีทั้ง ครอบครัวของน้ำสาว น้ำเขย และครอบครัวพี่ชาย โดยที่แกเป็นคนรับจ้างเลี้ยงลูกๆ ให้กับพวกเขา ได้ค่าจ้างก็แล้วแต่ที่เขาจะให้ บางครั้งก็ช่วยที่บ้านเขาทำกับข้าว เพื่อขายให้กับพวกออกเรือออกและ และพวกที่กลับมาดึกๆ ก็จะขายไปจนถึงสองโมงเย็น ถ้าเป็นตอนเที่ยงก็จะเป็นเด็กนักเรียนมากินกันมากเพราะที่ร้านจะอยู่ ใกล้กับ โรงเรียน ตอนเที่ยงๆ คนจะเยอะมากบางทีเขาก็เอาไม่ทัน เราก็มาช่วย โดยเฉพาะวันศุกร์ ทำไม่ทันเลยทั้งเด็กนักเรียนและคนที่จะไปละหมาด ต้องช่วยกันเพราะที่ร้านจะคนเยอะมาก ขายดีตลอด วันหนึ่งรายได้เฉลี่ยก็ประมาณสามพันบาท แต่ถ้าวันอื่นๆ ก็ประมาณสองพัน ก็อยู่ได้แต่ไม่ได้มาก เพราะที่ร้านจะขายของถูก กำไรน้อย ขายแพงมากก็ไม่มีคนมาซื้อกิน ก็เลยเอาแบบพออยู่ได้ เงินที่ได้มาก็เอาไปตลาดไปซื้อของมาทำอาหารขายต่อวันพรุ่งนี้ ส่วนมากก็จะไปซื้อที่ตลาดพิธานเพราะของราคาไม่แพงก็เป็นน้ำสาวกับน้ำเขยที่จะไปซื้อ เราก็อยู่ดูแลขายของที่ร้าน เขาก็ให้บ้าง ถือว่าช่วยๆ กัน

ภาพที่ 61 กะนีและพีสะไก้

(ฐาปนี เสาวกางค์วรกุล, 13 มีนาคม 2552)

กะนีเป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่อยากเปิดเผยตัวเองมากนัก เพราะไม่รู้ว่าข้อมูลที่ได้จะถูกนำไปเล่าเรื่องมากน้อยแค่ไหน กะชอบเล่าถึงเรื่องราวของคนในอดีตและประเพณีของศาสนาอิสลามเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจว่า คนอิสลามนั้นส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามหลักของศาสนา และมีวันสำคัญต่างๆ คือ

“...วันที่สำคัญของคนอิสลามมีอยู่สามวัน คือ วันรายอที่มีหลังจากเดือนบวช วันรายอฮัจญ์ และวันศุกร์...”

(กะนี, 23 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ส่วนงานอื่นๆ ที่จะมีให้เห็นในพิธีกรรมของอิสลาม คือ งานกินเหนียว (งานแต่งงาน) การนิกะห์ ซึ่ง คือ การจดทะเบียนสมรสของศาสนาอิสลาม งานศพ การทำสุหนัต ฯลฯ ประเพณีต่างๆ เหล่านี้ล้วนอยู่ในวิถีชีวิตของคนอิสลาม เหมือนกับคนจีน คนไทย หรือคนเชื้อชาติอื่นๆ ที่จะมีแฝงไว้ในพิธีกรรม ทุกอย่างของอิสลามล้วนมีความหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องในครอบครัว ที่เขาบอกว่าผู้หญิงอิสลามเป็นใหญ่ในบ้าน นั้นเป็นเรื่องจริง คือ ผู้หญิงแทบจะไม่ต้องทำอะไรเลยมีหน้าที่เพียงคลอดลูกและเลี้ยงดูลูกเท่านั้น

“...อย่างเรื่องงานบ้านบางครั้งเราเห็นเราก็ไม่พอใจพีสะไก้นะ มาให้พีเราทำอย่างนี้ได้ยังไง มันเป็นเรื่องที่ผู้หญิงควรจะต้องทำ เพราะที่เราเรียนมา คือ ผู้หญิงต้องเป็นแม่บ้านแม่ศรีเรือนใช่ไหม แต่สำหรับอิสลามไม่ได้เป็นอย่างนั้น คือ ผู้ชายต้องให้เกียรติเมียต้องเลี้ยงดูให้เขามีความรู้สึกดีๆ ...”

(กะนี, 23 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

แต่ในทางกลับกันถ้าเป็นเรื่องนอกบ้านก็ต้องให้สามียินยอม อย่างจะซื้อของเครื่องใช้ก็ต้องบอกสามี เพื่อขออนุญาตว่าซื้อได้หรือไม่ ถ้าสามีไม่อนุญาตก็ซื้อไม่ได้ หรือธรรมเนียมอิสลามที่มีภรรยาได้มากถึง 4 คน จริงๆ แล้วต้องให้มีสซุรี (เมียคนแรก) ยินยอมนะ ถ้าไม่ได้ ถือว่าผิดหลักของศาสนา เพราะการที่เมียคนแรกจะยินยอมนั้นหมายความว่า เขามีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ไม่สามารถมีลูกได้ หรือ ไม่สามารถมีเพศสัมพันธ์ได้ จึงจะยินยอมให้สามีมีภรรยาคนอื่นๆ ตามมาได้ ไม่ใช่ว่าเขาเพียบพร้อมทุกอย่างแต่ก็ยังขอไปมีคนอื่น อย่างนี้ถือว่าผิดที่ทำร้ายความรู้สึกของเขา หรืออย่างที แพร่ สิริศักดิ์คำเกิง (2552: 90) กล่าวว่า “ชายมุสลิมมีภรรยา 4 คนได้ ถ้าเขาอยู่ในฐานะที่จะให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทุกคนได้เท่าเทียมกัน”

“...ส่วนใหญ่ศาสนาอิสลามจะมีการอนุโลมตลอดไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติข้อไหนสามารถมีข้อหลีกเลี่ยงได้ ไม่ใช่ว่าต้องเป็นอย่างนั้นเป๊ะๆ เช่น การละหมาด ถ้าเราไม่อยู่ที่บ้านต้องออกไปที่อื่นก็สามารถละหมาดที่อื่นได้ หรืออาจจะขอเก็บไว้มาละหมาดชดเชยได้ ...”

“...ผู้หญิงอิสลามเขาจะบอกว่าที่ๆทำให้เป็นบาปมากที่สุด คือ ปาก เพราะผู้หญิงจะชอบพูดมาก ไร้สาระ ขี้บ่น ขี้นินทา...”

(กะนี, 23 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

กะนีบอกว่า อย่างพี่สะใภ้ชอบมีปากเสียงกับพี่ชาย บ่อยมากเห็นแล้วรู้สึกไม่ดีก็จะบอกให้หยุด แต่ส่วนใหญ่พี่ชายจะเป็นคนหยุดหรือออกจากบ้านไปเอง พี่ชายเขามีกานอดิเรกที่จะออกไปข้างนอกได้ แต่ผู้หญิงจะออกไปไหนไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ควร

ผู้หญิงมุสลิมส่วนใหญ่จะแต่งกายแบบคลุมผ้า ไม่ให้เห็นอะไรเลย ซึ่งจริงๆ แล้วเป็นหลักการตามอาหรับ คือ ต้องคลุมผ้าไม่ให้เห็น ไรเส้นผมและปิดจากจมูกถึงบ่า ให้เห็นเพียงตาอย่างเดียว เสื้อก็ต้องแขนยาวที่สามารถคลุมไปได้ทั้งหมดถึงปลายนิ้ว ที่เขาเรียกว่า เสื้อบานงจะเป็นลักษณะอย่างนั้น ผ้าถุงก็ต้องคลุมถึงตาตุ่ม เพื่อไม่ให้คนเห็น ที่ต้องปฏิบัติเช่นนี้ เพราะผู้หญิงควรที่จะเรียบร้อย รักนวลสงวนตัว และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอันตรายทางเพศ

การแต่งกาย อีกอัตลักษณ์ที่บ่งชี้ความเป็นมลายูมุสลิม ผู้หญิงเริ่มที่จะสูญเสียลักษณะของความเป็นมลายูที่มีมาแต่เดิม คือ เสื้อกุหรัง เสื้อเกอบายา เสื้อบันดุง ผ้าปาติก และโสร่งปาติลด์ น้อยลงไปจากสายตา อาจจะพบบ้างจากกลุ่มวัยกลางคนในพื้นที่ชนบท แฟชั่นเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมมีไม่มากนักที่จะได้รับความนิยมนอกจากหญิงสาวในหมู่วัยรุ่นและนักศึกษา ส่วนผู้ชายการเปลี่ยนแปลง

ไม่ถึงกับรุนแรงนัก ผ้าโสร่งหรือผ้าปาตี๊ด กับเสื้อตะโละบลังกา (เสื้อคนแก่) และเสื้อเซิต (สำหรับคนหนุ่ม) สามารถเห็นได้ทั่วไป สำหรับผู้เคร่งทางศาสนา และโต๊ะครู เครื่องแต่งกายของพวกเขาต้องมีเสื้อนอก (เสื้อยุมะห์) และผ้าสาระบัน หรืออย่างน้อยก็ใส่หมวกขาวกอปียะห์ (Ahmad Fathy Al Fatani, 2543: 166) ทั้งหมดนี้ยังคงให้เห็นความเป็นสังคมมลายูมุสลิม คือ เครื่องแต่งกายของนักเรียนปอเนาะ (โรงเรียนสอนศาสนา) ที่ยังแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ความเป็นมลายูอยู่ส่วนของผู้หญิงจะเห็นว่าเครื่องแต่งกายขณะนี้จะเป็นลักษณะชุดคลุมยาว และสวมฮิญาบ หรือบางคนอาจจะใส่กางเกงขาวยาว เสื้อยืดแขนยาว และผ้าคลุมศีรษะ ก็มีให้เห็นกันทั่วไปในเมืองปัตตานี

ภาพที่ 62 การแต่งกายของมุสลิม

(http://images.google.co.th/imgres?imgurl=http://www.thaimuslim.com/Hotnews/pics/20081002425_02.jpg&imgrefurl=http://www.muslimcool.com/content/content.php%3Fid%3D170&usg : online)

จากภาพเอกลักษณ์การแต่งกายของมุสลิม และมุสลิมะฮ์ เป็นบทบัญญัติทางศาสนา ที่คนมลายูมุสลิมควรถือปฏิบัติ เพราะพระเจ้ากำหนดให้เป็นนั้น คือ ผู้ชายจะต้องปกปิดร่างกายตั้งแต่สะดือถึงปลายเท้า ส่วนผู้หญิงให้เหลือเพียงใบหน้าและฝ่ามือ แต่ปัจจุบันความหลากหลายและแฟชั่นเสื้อผ้าของสตรีมุสลิมเปลี่ยนแปลงไปแล้ว บางคนไม่ได้แต่งกายตามที่บทบัญญัติกำหนดไว้ อย่างที่เห็นกันมากในหมู่มุสลิมะฮ์เมืองปัตตานีที่แต่งกายตามสมัยนิยม คือ แต่งกายอย่างคนอื่นๆ ทั่วไป จนบางครั้งไม่รู้เลยว่าเขาเป็นมุสลิม ในขณะที่บางคนก็แต่งกายตามหลักศาสนาแต่ประยุกต์ให้เข้ากับ ความทันสมัยมากขึ้น ก็แล้วแต่ว่าวิถีของใครจะเป็นอย่างไร ซึ่งสิ่งนี้ก็เป็นารชี้ให้เห็นความหลากหลายในกลุ่มมลายูมุสลิมด้วยกัน

“... แต่ปัจจุบันวิธีการแต่งกายของคนมุสลิมเปลี่ยนไปมาก เอาแบบง่าย ๆ ยิ่งถ้าเป็นวัยรุ่นบางคนไม่คลุมผ้าหรือแต่งกายแบบศาสนาอิสลามเลยก็มี คือ เขาเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมของสังคมสมัยใหม่เข้ามาจนทำให้รูปแบบและวิถีของอิสลามเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาของพ่อแม่ เพราะบางครอบครัวพ่อแม่เขาไม่ว่าลูก คือ แล้วแต่ว่าลูกจะแต่งกายอย่างไรเขาไม่ว่า ลูกก็เลยคิดว่าการแต่งกายแบบนี้เป็นสิ่งที่ไม่ได้ผิดปกติแต่อย่างใด

มันขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ว่าจะอบรมหรือสั่งสอนเขาให้เป็นอย่างไร เพราะเด็กวัยรุ่นบางคนเขาไม่รู้ เนื่องจากเรียนกับเด็กที่โรงเรียนสามัญมาตั้งแต่เด็กๆ เขาไม่รู้หรอกว่าจริงๆ แล้วเขาควรต้องทำตัวอย่างไรเพื่อให้ถูกต้องตามหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง...”

(กะนี, 23 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

บางคนทีกะเห็นยังละหมาดไม่เป็นเลย แต่งตัวก็เหมือนวัยรุ่นทั่วไปกางเกงยีนส์ เสื้อรัดรูป เหมือนทีอะคะเห็นเมื่อกี้ก็เป็นเด็กข้างบ้าน พ่อแม่เป็นอิสลามแต่ที่บ้านเขาไม่ว่า เราจะพูดอย่างไรล่ะ ก็มันขึ้นอยู่กับการศึกษาและสั่งสอนของผู้ใหญ่ด้วย บางบ้านเขาสมัยใหม่ไม่เคร่งก็สามารถทำได้ แต่ถ้าเป็นบ้านเราเห็นอย่างนี้ไม่ได้ อย่างจะเป็นลูกหลานเลย สะกั้เราก็ไม่เอา รับไม่ได้ คือ ครอบครัวก็ยังค่อนข้างถูกเลี้ยงมาอย่างคนโบราณ เราก็ต้องเลี้ยงให้หลานๆ เราออกมาตามครรลองให้มากที่สุด แต่ถ้าเป็นผู้ชายไม่เท่าไรเขาสามารถทำอะไรได้โดยไม่ต้องเป็นห่วงเท่าผู้หญิง อย่างหลานชายเขาก็เป็นอิสลามรุ่นใหม่ คือ มีความคิดเป็นของตัวเองและดี แต่เขาก็ยังไปละหมาดกับพ่อเขาที่มีสยิดทุกวันศุกร์ ก็ยังเป็นสิ่งที่ดี เด็กบางคนศาสนาไม่เอาเลย หรือทีกะเล่าให้ฟังคนสมัยก่อนขนาดแต่งงานแล้วยังไม่สามารถอยู่ด้วยกันหรือเจอหน้าได้อีกตั้งสามวัน แต่เด็กเดี๋ยวนี้ผู้หญิงผู้ชายอยู่ด้วยกันเลยก็มี เรื่องถูกเนื้อต้องตัวไม่ต้องพูดถึง เปลี่ยนไปหมดแล้ว

“... เขาก่งกว่าเราอะไรที่เราสอนเราเตือนเขาไม่ฟังหรอก เพราะเขาว่าเราไม่ทันสมัยหัวโบราณ...”

“...เด็กเดี๋ยวนี้เลี้ยงยากนะ ไม่เหมือนสมัยก่อนพ่อแม่เรามองทีเดียวเจียบเลยไม่กล้า แล้วทั้งๆที่ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเราทำอะไรผิด แต่เด็กเดี๋ยวนี้มองไปตะมันถามกลับอีก ว่ามองหน้ามันทำไม เด็กสมัยนี้กล้าขึ้นเยอะ เชื่อไหมไปโรงเรียนนี้กลัวครูมากกว่าพ่อแม่อีกนะ ครูพูดอะไรเชื่อหมดแต่ถ้าเราพูดไม่ฟัง กะเลี้ยงหลานมาตั้งหลายคนแล้ว เป็นเหมือนกันหมดเลย คือ เขาก็จะมีความคิดเป็นของตัวเองและจะเลี้ยงก่งไม่เหมือนเรา เราเรียนน้อยด้วยก็เลยไม่กล้าที่จะพูดหรือทำอะไร

สมัยก่อนนะเราอยากได้เงินสองบาทต้องเดินไปที่แพปลาเพื่อสับหัวปลา ปอกกุ้งหาเงินเอง เดี่ยวนี้ให้มันทำมันไม่ทำหรอก เดินมาของเงินเรา เราไม่ให้ก็โกรธอีกหาว่าเราก คนที่นี้ก็

เลยเปลี่ยนไปทำงานราชการเยอะขึ้น เพราะเมื่อเขามีความรู้ก็ไปหางานอย่างอื่นที่ได้เงินมากกว่า คน
 ไม่มีความรู้ก็ออกเรือบ้าง ค้าขายอะไรแบบนี้แหละ วัยรุ่นแถวนี้เรียนหนังสือกันเป็นส่วนใหญ่ ...”

(กะนี, 23 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

จากเสียงข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า ภาษา ศาสนา พิธีกรรม การเลี้ยงดู และวัฒนธรรม
 ต่างเป็นพื้นที่ของผู้คนมลายูมุสลิม และบ่งบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม อย่างที่ แพร ศิริศักดิ์คำกิ่ง
 (2548: 340-343) กล่าวเรื่องภาษาว่า จากความทรงจำ เมื่อครั้งเริ่มเรียนในระดับอนุบาลและประถมศึกษา
 จำได้ว่ามีเพื่อนที่เป็นทั้งคนไทย คนมลายู และคนจีน สิ่งแรกที่ได้เรียนรู้ถึงความแตกต่างในความคล้ายคลึง
 คือ ภาษา นักเรียนในโรงเรียนต่างพูดภาษาไทยกลางไม่ค่อยชัด หากแต่ไม่ชัดแตกต่างกันออกไป
 บางครั้งความไม่ชัดอาจนำไปสู่การล้อเลียน แต่ไม่ได้กระทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความเป็นอื่น แต่
 หากว่าเราไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดในที่นี่พกพาความไม่ชัดเข้าไปในเมืองหลวง ก็จะถูกประทับตราว่า
 เราเป็น บ้านนอกในทันที

นั่นแสดงให้เห็นว่าการที่คนมลายูมุสลิมพูดภาษาไทยไม่ค่อยชัด เพราะเขาไม่ถนัด
 ในการพูด เขาจึงใช้ภาษามลายูที่เป็นความคุ้นชินมากกว่าในการสื่อสาร แต่ไม่ได้หมายความว่าเขา
 ไม่ต้องการที่จะพูดหรืออนุรักษ์ความเป็นมลายูไว้ในท้องถิ่น เป็นเพียงเพราะว่าเขาไม่รู้ว่าควรจะใช้
 คำใดถึงจะมีความหมายเหมือนที่เขาต้องการ อย่างกับที่คนไทยไม่สามารถพูดเป็นภาษาอื่นได้ เพราะ
 นั่นคือภาษาของเรา ที่เราเรียนรู้มาตั้งแต่เด็กๆ อัตลักษณ์ของเราก็คือ ภาษาไทย ดังนั้น อัตลักษณ์ของ
 มลายูมุสลิม ก็คือ ภาษามลายู

ส่วนศาสนาและพิธีกรรม สำหรับมลายูมุสลิม คือ การให้ความสำคัญกับวันต่างๆ
 และให้ความสำคัญต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขานับถือ อาจจะมีวิธีการที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่นๆ มี
 ประเพณี ความเชื่อ ไม่เหมือนกัน แต่ผลที่ได้รับเหมือนกัน คือ ความสุขใจที่ได้กระทำ เหมือนอย่าง
 ศาสนาพุทธหลักปฏิบัติ คือ สิลห้าข้อที่เราควรจะทำตามบัญญัติของศาสนา หลักของอิสลามก็เช่นกัน
 มีหลักการที่เขาควรต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติ ความแตกต่างทางที่เกิดขึ้น จึงเป็นเพียงเรื่องการปฏิบัติ
 ศาสนกิจของกลุ่มคนที่มีความเชื่อและหลักการที่ไม่เหมือนกัน การเรียนรู้ข้อแตกต่างทางวัฒนธรรม
 จึงเป็นเรื่องธรรมชาติที่ไม่จำเป็นต้องมาจากห้องเรียน

การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นอีกหนึ่งที่เป็นมลายูมุสลิมไม่ได้แตกต่างไปจาก
 คนชาติพันธุ์อื่นๆ ครอบครัว ความเป็นพ่อแม่ ทุกคนมีเหมือนกันหมด คือ ปรารถนาที่จะให้ลูกเติบโต
 เป็นคนดีของสังคม และสามารถเลี้ยงดูช่วยเหลือตัวเองได้ แต่มีนัยของความแตกต่างอย่างที่ว่า กะนี
 บอก คือ การเลี้ยงดูที่ต่างกันส่งผลให้มีพฤติกรรม ความคิด ค่านิยม ทักษะคิด ไม่เหมือนกัน ครอบครัว
 หลายครอบครัวในพื้นที่เมืองปัตตานีมีความเคร่งครัดทางศาสนา และสอนให้ลูกหลานยึดมั่นปฏิบัติ

ตาม ในขณะที่บางครอบครัวให้อิสระในการดำรงชีวิต ความคิด การตัดสินใจ เพื่อให้เขารู้จักเรียนรู้โลกด้วยตัวเอง จึงทำให้ความเป็นมลายูมุสลิมมีความแตกต่างกัน เหมือนกับคนอื่นๆ แต่เมื่อเข้ามาอยู่รวมกันก็ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ วัฒนธรรมจึงเกิดการผสมผสาน ถ่ายทอดเข้ามาในตัวบุคคลแต่ละคน เพราะผู้คนมีการปะทะ ประสานกันตลอดเวลาเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ของคนต่างหรือชาติพันธุ์เดียวกัน

พื้นที่ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมยังปรากฏอยู่ในเรื่องราวของชีวิตประจำวันกับคนกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างทั้ง สถานภาพทางสังคม อาชีพ การศึกษา คติ ความเชื่อ พื้นที่ของแต่ละคนที่ถูกบรรจุอยู่ในเมืองปัตตานีมีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามสถานภาพ บทบาท และการปรับเปลี่ยนชีวิตไปตามพลวัตของสังคม โดยส่วนใหญ่ผู้คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีที่ผู้ศึกษาพบเจอ จะเป็นกลุ่มคนใน 3 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจกลุ่มนี้เป็นคนที่ประกอบอาชีพตามความถนัดและความคุ้นเคย พวกเขาจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตและใช้ชีวิตในรูปแบบเดิมๆ อาจจะมีการปรับเปลี่ยนบ้างเพื่อให้อยู่รอดแต่ไม่ทั้งหมด เพราะมีปัจจัยหลายประการเป็นกฎเกณฑ์ เช่น ค้อยการศึกษา ไม่สามารถหางานอื่นได้ ทำงานอย่างอื่นไม่เป็น ไม่มีเส้นสาย ฯลฯ ส่วนอีกกลุ่มเป็นกลุ่มคนที่สูงวัย คนกลุ่มนี้ส่วนมากไม่ได้ทำงานแล้ว หรือทำบ้างก็เป็นงานอดิเรก คนกลุ่มนี้จะมียุทธศาสตร์ทางศาสนาและประวัติศาสตร์ เพราะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในเมืองปัตตานีมาหลายยุคสมัย ผ่านเหตุการณ์ครั้งสำคัญในเมืองปัตตานีมาจนวนับไม่ถ้วน และมองผ่านความหลากหลายของผู้คนมายาวนาน จึงมีความผูกพันกับพื้นที่และมีพื้นที่ทางสังคมที่ค่อนข้างแน่นในเรื่องของศาสนกิจเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน คนกลุ่มสุดท้าย คือ กลุ่มที่บทบาททางการศึกษา คนกลุ่มนี้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และมีความสามารถในการทำงานกับรัฐ จึงทำให้มองโลกในอีกมุมมองหนึ่ง ความเป็นมลายูมุสลิมของกลุ่มนี้พร้อมที่จะเรียนรู้และปรับตัวกับกระแสสังคมได้ดีกว่ากลุ่มอื่นๆ

อัตลักษณ์ของการดำรงชีวิต เป็นหนึ่งของผู้ศึกษาสามารถสังเกตเห็นถึงความหลากหลาย เพราะโดยส่วนใหญ่ทุกคนต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงปากท้องทั้งตนเองและครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นมุสลิมกลุ่มใดก็ตาม ซึ่งทว่าอาชีพที่เขาทำอยู่นั้นจะมีรายได้มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะหรือประเภทงานที่ทำ อย่างมลายูมุสลิมที่อยู่ในหมู่บ้านจะไม่มียานที่ทำงานเป็นประจำทุกวัน ผู้ศึกษา หมายความว่า งานบางอย่างไม่สามารถออกไปปฏิบัติได้เหมือนกันทุกวัน เช่น คนที่มีอาชีพออกเรือ ก็ไม่ได้ออกทุกวัน เพราะต้องขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ บางวันถ้ามีพายุและลมก็ไม่สามารถออกเรือไปทำงานได้ ทำให้เขาไม่มีรายได้ หรือคนที่ค้าขาย ก็ไม่สามารถขายของทุกวัน เพราะตลาดปิดเปิดตามช่วงเวลา

ส่วนงานรับจ้างก็ไม่ได้มีให้ทำเหมือนกันทุกวัน ขึ้นอยู่กับช่วงและฤดูกาล เพราะงานในลักษณะนี้เป็นการรับจ้างทั่วไปไม่ได้เป็นงานที่ตายตัว เช่น รับจ้างตัดหัวปลา รับจ้างทำอวน รับจ้างเล็อกุ้ง รับจ้างทำหอยแมลงภู่ ช่วงไหนมีงานก็ได้เงิน ช่วงไหนไม่มีก็ต้องหยุดพักไป ในขณะที่บางคนมีการศึกษาสูงก็สามารถหางานทำประจำได้ อย่างงานราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือบริษัทเอกชน เพราะเขามีความรู้ในการประกอบอาชีพ ดังนั้นจึงทำให้อาชีพเข้ามามีบทบาทสำคัญที่จะเห็นถึงความแตกต่างในการดำเนินชีวิต วิธีคิด และการบูรณาการของผู้คนบนเรื่องราวชีวิตต่างๆ เพราะต้องยอมรับว่าคนที่ทำงาน โดยเฉพาะในตำแหน่งที่ยิ่งสูงหรือต้องอาศัยความรู้มาก จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกระแส ก้าวทันโลกาภิวัตน์และปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆที่เป็นอยู่ได้มากกว่าด้วย

นั่นเป็นเพราะเขาเกิดการเรียนรู้ระหว่างคนอื่นในสังคมและมีโอกาสที่จะพบเจอสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่า ในขณะที่ประชาชนที่ทำงานรับจ้างไปวันๆ หรือ คนที่ไม่มียานพาหนะ ก็จะเกิดการเรียนรู้และก้าวทันโลกได้ช้าหรือค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า เพราะสภาพแวดล้อมของเขายังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง และมันทำให้เสียงของคนกลุ่มนี้ ค่อนข้างที่จะเบาในสังคม เพราะเขาคิดว่าเขาไม่มีอะไรที่จะนำไปต่อสู้ต่อรองกับคนอื่นๆ ในสังคมได้ จึงทำให้เขาเองก็ไม่รู้ว่าแท้จริงแล้วเขาควรจะอยู่ตำแหน่งแห่งที่ใดในพื้นที่ตรงนี้ ในเมื่อเขาไม่สามารถเรียกร้อง จัดการหรือแก้ไขกับปัญหาที่เขาเผชิญอยู่ได้เลย

อย่างเมาะลีโมะ อุเซ็ง หญิงมลายูมุสลิมที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของความดั้งเดิมกับความทันสมัย เนื่องจากเมาะเป็นผู้ยึดอยู่กับวิถีชีวิตของคนออกเรือกอลและ ซึ่งเมาะคิดว่าเป็นอาชีพที่จะทำรายได้ให้กับครอบครัวทั้งที่มีปัจจัยหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป

“...ตอนนั้นเมาะซื้อเรือมาราคาสามแสนกว่า เอามาตกแต่งลวดลายอีกก็เกือบแสน ตอนนี้อยู่เรือได้สี่สิบปีแล้ว ก่อนนี่ยังทำงานในทิวก็ออกเรือเอง แต่ตอนนี้ออกไม่ไหวก็ให้ลูกๆ ช่วยกันทำ ซึ่งลูกๆเมาะก็มีอาชีพเป็นของตัวเอง แต่พอถึงฤดูที่สามารถออกเรือได้ เมาะให้ออกก็ต้องออก ทุกคนต้องลงงานมาเพื่อออกเรือ เพราะที่บ้านเมาะจะเป็นใหญ่ลูกๆจะให้ความเกรงใจมาก เงินได้มาก็เอามาให้เมาะเพื่อเป็นคนจัดสรรให้กับลูกๆ และลูกน้องเรืออย่างเท่าเทียมกัน...”

ตอนนี้แทบจะไม่ได้ออกเรือแล้วเพราะมีลม การจะออกเรือต้องดูลมว่าออกได้หรือไม่ เพราะบางครั้งออกไปก็ไม่คุ้ม เพราะปลาไม่ค่อยมี ไปได้แต่ปลาทุลิงมา ซึ่งยังไม่ทันหักค้ำวัสดุอุปกรณ์ก็ไม่พอแล้ว เพราะลูกเรือมีกันหลายคนต้องให้เขาไป เงินส่วนนั้นเมาะก็ไม่ได้ อวนก็ต้องซื้อเพราะอวนของปลาแตกต่างกันถ้าเรือใหญ่ อวนก็จะต้องใหญ่ด้วย ตรงนี้เป็นค่าใช้จ่ายทั้งนั้น

(ลีโมะ อุเซ็ง, 30 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

เมาะบอกว่า ที่บ้านเมาะจะมีคนออกเรือไปก่อนเพื่อดูลาดเลา ว่า ถ้าออกได้เขาจะส่งข่าวมาบอก เราก็ค่อย ออกตามไป และบางครั้งเราต้องแบ่งปลาให้เขาด้วย เหมือนช่วยกันทำงานแล้วแต่ได้บางวันห้าตัน สามตัน สองตัน

“...ไม่แน่นอนเดี๋ยวนี้อุปราคาแพงถ้ามีปลา เราก็ได้เงินเยอะไม่เหมือนเมื่อก่อน อุปราคาถูก แต่ก็ไม่คุ้มเพราะเมื่อก่อนปลามากเราก็หาปลาได้ทุกวัน มีรายได้ทุกวันถึงแม้ว่าราคาจะถูก แต่เดี๋ยวนี้อุปราคาหาได้น้อย ราคาแพงก็จริง แต่บางวันเราไม่ได้ปลาเลย ไม่มีรายได้เข้ามาที่แย่มาก...”

“...อย่างเดือนนี้ออกเรือไม่ได้เลย ลำบากกันมาก...”

(ลีโมะ อุเซ็ง, 30 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

เมาะบอกว่า ปลาที่ได้มากในทะเลนี้ คือ ปลาโอ ปลาหางแข็ง ปลาทุลึง ส่วนปลาอื่นนั้นหาได้ไม่มากแล้ว เริ่มหมดแล้ว ผู้ศึกษานั่งคุยกับเมาะไม่นาน เพราะ แกพูดภาษาไทยไม่ได้เลย จึงรู้สึกเกรงใจ เพราะหลายครั้งที่ผู้ศึกษาเห็นอาการปฏิกิริยาของแกแล้ว เหมือนว่าอึดอัดใจที่มีปัญหาเรื่องภาษาในการสื่อสาร เพราะแกเองก็ไม่ว่าคนที่แปลให้นั่นเขาพูดว่าอย่างไร ผู้ศึกษาจะเข้าใจจริงและตรงกันหรือไม่ เช่นเดียวกับคนอื่นที่มีอาชีพไม่แตกต่างกัน

ภาพที่ 63 มะขณะทำอวน

(ฐาปณี เสาวภาจรัสกุล, 14 มีนาคม 2552)

“...มะ ออกเรือกอและตั้งแต่เด็กๆ เพราะครอบครัวของมะ เป็นครอบครัวประมงที่ทำมาเป็นเวลานาน มะบอกว่า แต่ก่อนจะหาปลาได้มากกว่านี้ เดี๋ยวนี้อุปราคาน้อย เพราะพวกเรือปลาโคก (ปลาในน่านน้ำ) เขาไปหมด ขนาดว่าไปหัวรุ่ง (ตอนเช้า) แล้ว มันยังได้ปลาเลย เดือนนี้ทั้งเดือน

ไม่ได้ออกเรือ เพราะมีลม แต่พรงนี้ว่าจะออก ไม่รู้ว่าเรือปลาโคคมีเยอะไหม เพราะถ้าเยอะมันก็ได้ปลา คือใจอะไ้อ้วพวกนี้ เรือมันใหญ่มันหาปลาได้ง่ายกว่าเรา บางวันออกไปไม่ได้ปลาเลยนะ กลับมาเรือเปล่า

เขาน่าจะช่วยเราบ้าง เพราะเป็นแบบนี้ไม่ไหว พวกผู้หญิงก็ไม่มีการทำ คือถ้าเป็นแต่ก่อน เราออกเรือหาปลาพอได้มาผู้หญิงเขาก็จะมาคัดปลา แยกปลาตัวเล็ก ตัวใหญ่ ก่อนเอาไปขายที่สะพานปลา แต่ว่าเดี๋ยวนี้ต้องออกเรือตั้งแต่ตีสอง เพราะเราไปไกลถึงปานาละ นราธิวาสโน่น เพราะที่นี้ไม่มีปลาแล้ว บางวันก็เตรียมของไปค้างในเรือ เพราะต้องนอนที่เรือ 2-3 วัน...”

(มะ, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาให้มะเล่าถึงการออกเรือ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง มะบอกว่า เวลาออกเรือจะไปกัน 9 คนเพื่อช่วยกันสาวอวน และต้องเตรียมอวนไปหลายๆ อัน เช่น อวนปลาโอ อวนปลากระเมียด และอวนปลาทุลิ่ง ก็จะมีขนาดความถี่ของอวนที่แตกต่างกัน พอออกไปเจอปลาก็จอดตรงนั้นเพื่อทอดอวน เห็นแก้อึบนเรืออันใหญ่ ได้ความว่า เป็นกระโจงไว้ดูปลา ว่ามีหรือเปล่า ส่วนใหญ่ที่ได้จะเป็นปลาอินทรี ปลาโอ ประมาณ 1,000-2,000 กก. มันไม่แน่นอนอย่างบางอาทิตย์ก็ไม่ได้เลย พอได้ปลามาก็เลือกปลา แล้วเอาไปขายที่สะพานปลา อย่างปลาอินทรีได้กิโล 120 ปลาโอกับปลาทุลิ่ง 30-40 บาทต่อกิโล แต่ถ้าเป็นปลาทุลิ่งส่วนใหญ่จะออกตอนเย็นๆ ประมาณสามโมง อย่างปลาโอนี้ความถี่ประมาณ 14-15 เมตร จากฝั่งประมาณ 10-20 ไมล์ทะเล พอขายปลาก็เอาเงินมาแบ่งกัน โดยหักค่าน้ำมัน น้ำแข็ง อวน อาหาร ออกก่อนส่วนหนึ่งแต่ถ้าได้มาน้อยก็อาจจะไม่คิดส่วนนี้ หรือเรียกอีกอย่างว่า ค่าชูชยุ แล้วที่เหลือก็แบ่งในสัดส่วนที่เท่าๆ กัน ถ้าได้เต็มเรือลำหนึ่งก็ประมาณ 2,000 กว่ากิโล

“...เวลาไม่มีปลาก็เอาเรือเล็กออกเพื่อได้บางวันสัก 200-300 โล พวกผู้หญิงเขาก็ไปรับจ้างเลือกปลา ได้เป็นห้อง คือ ในห้องหนึ่งที่มีความยาวประมาณ 2 เมตร จะมีปลามาให้เลือกก็จะมีคนรับจ้างในห้องนั้นประมาณ 60 คน เมื่อเลือกห้องนี้เสร็จก็ไปห้องอื่นต่อ แต่ละเรือจะมีห้องไว้สำหรับเลือกปลาโดยเฉพาะ ก็ขึ้นอยู่กับว่ามีปลามากน้อยแค่ไหน นายจ้างก็จะให้ค่าจ้างห้องละ 30 บาท อย่างวันนี้พี่สาวก็ไปเลือกปลามาได้ 3 ห้องก็ได้เงิน 90 บาท พวกเราผู้ชายก็เอาเรือเล็กออกไปหาปลา นี่เพิ่งจะกลับไม่ได้ปลาเลยสักตัว ก็เลยมานั่งทำอวน เพราะไม่รู้จะทำอะไร อย่างที่เห็นนั่นแหละ รายได้ของครอบครัวเราก็ประมาณแค่นี้ ไม่รู้เหมือนกันว่าจะอยู่ได้ยังไง พี่เขยตอนนั้นก็ไม่ได้ทำงาน เพราะเมียเพิ่งคลอดลูก แต่เห็นว่าพรงนี้ก็จะเอาเรือออกดู เพราะไม่จู้จู้ลำบากกันหมด...”

(มะ, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 64 นายรอมแม แม่ และน้องชาย

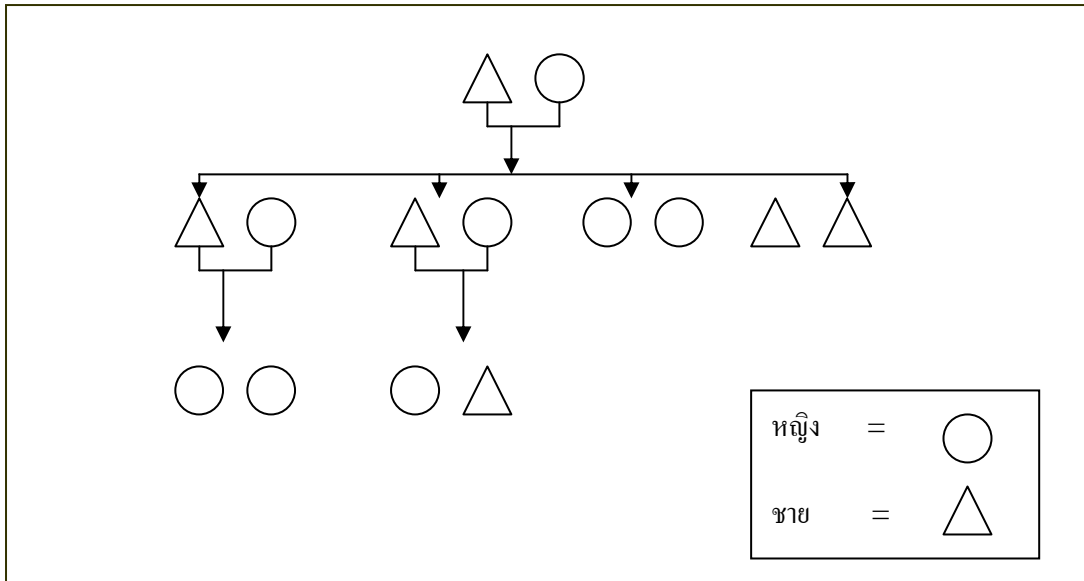

ภาพที่ 65 เรือกอและวิมานและนาวี

(ฐานี เสาวภาวงศ์วรกุล, 14 มีนาคม 2552)

ครอบครัวของมะเป็นครอบครัวใหญ่ มี นายรอมแม แม่ ผู้เป็นเจ้าของเรือ และหัวหน้าครอบครัว แต่งงานกับภรรยา มีอาชีพขายส่งข้าวเหนียวในหมู่บ้าน มีลูก 6 คนเป็นผู้หญิง 4 คน และฝาแฝดผู้ชายสองคนสุดท้อง โดยพี่สาวคนโต ชื่อ มานีกะ กับพี่สาวคนรอง ชื่อ สุไปตะ แต่งงานแล้ว คนโตมีลูกชาย 1 หญิง 1 แต่หย่าขาดจากสามีต้องเลี้ยงลูกลำพัง มีอาชีพเลือกปลาที่กล่าวแล้วข้างต้น คนที่สองตอนนี้ยังอยู่โรงพยาบาลเพราะเพิ่งคลอดลูกชาย ก่อนหน้านี้อีกมีลูกสาวแล้ว 2 คน มีพี่เขยเป็นผู้ดูแล ลูกสาวคนที่สามเรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัยทักษิณ คณะรัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 อายุ 22 ปี ส่วนลูกสาวคนที่สี่ อายุ 17 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ไม่เรียนแล้วกลับมาช่วยที่บ้านทำงาน และสุดท้องเป็นฝาแฝดชายสองคนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเมือง ส่วนมะเป็นหลานชาย เพราะเป็นลูกของน้องชายนายรอมแม แม่ ทั้งหมดอยู่ในครอบครัวเดียวกันและส่วนใหญ่ก็ใช้อาชีพออกเรือกอและเป็นการหาเลี้ยงชีพ มีก็แต่พี่เขยที่บางครั้งก็ทำเรือรับจ้าง เพื่อหารายได้ในแต่ละวัน ก็ได้บ้างไม่ได้บ้าง

คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีส่วนมากจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ เพื่อสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ หากบุตรแต่งงานก็จะนำทั้งลูกเขย สะใภ้ และหลานๆ ให้มาอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติจึงเป็นกลุ่มใหญ่ ในชุมชนบ้านยูโย คนภายในชุมชนส่วนมากก็จะเป็นเครือญาติกัน และอาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ประกอบอาชีพเหมือนๆ กัน ความเป็นอยู่ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยจะแสดงระดับความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติให้เห็น ดังนี้

ภาพที่ 66 แผนผังครอบครัวของมลายูมุสลิม

จากภาพจะเห็นว่าครอบครัวของนายรอแม แม่นั้นประกอบด้วย พ่อและแม่ แต่งงานกันมีลูกสาว 4 คน ลูกชายฝาแฝด 2 คน ส่วนลูกสาวคนโตแต่งงานมีลูกอีก 2 คน และลูกสาวคนรองแต่งงานมีลูกสาว 1 คน และลูกชาย 1 คน ที่เหลือเป็น โสดและอยู่ระหว่างการศึกษา 3 คน คือ คนที่สาม และฝาแฝด ส่วนลูกสาวคนที่สี่ ช่วยเหลืองานครอบครัวหลังจากที่จบการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาและไม่ได้เรียนต่อ

นอกจากนี้จะเห็นว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติและครอบครัวของมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี นั้นส่วนใหญ่จะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ คือ ลูกเขยและลูกสะใภ้ จะต้องให้ความเคารพและเกรงใจพ่อแม่ของสามี หรือภรรยา หากเป็นบุคคลต่างศาสนาก็ต้องปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีหลังจากที่เข้ารับศาสนาอิสลามแล้ว

อย่างที่กล่าวมาจะเห็นว่า ความเป็นมลายูมุสลิมนั้นมีความผูกพันกับความเป็นชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางศาสนาต่อ วัฒนธรรม ความเชื่อ และการดำเนินชีวิต เพราะคนมลายูมุสลิมจะยึดมั่นตามหลักการแห่งศาสนา และศาสดามาเป็นแนวทาง ข้อผูกพันระหว่างคนกับหลักการดูเหมือนจะแยกกันไม่ออก เพราะทุกสิ่งของความเป็นมลายูมุสลิม คือ ศาสนา และความเป็นมลายูท่ามกลางสังคมที่หลากหลายไปด้วยผู้คน วัฒนธรรม และบริบท ทำให้มลายูมุสลิมยึดอยู่กับความเป็นตัวเอง และพยายามให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มและพวกพ้อง เพื่อแสดงถึงความดำรงเผ่าพันธุ์ไม่ให้สูญสลายไปจากสังคมที่โอบล้อมไปด้วยบริบท เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง อย่างที่ผู้ศึกษาพบจากข้อมูลภาคสนาม คือ ความเป็นมุสลิม จะมาจากการนับถือศาสนาอิสลาม และเปิด

โอกาสให้ผู้คนต่างศาสนิกได้เข้ามาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะมาจากความสมัครใจที่เห็นถึงความศรัทธาในหลักคำสอน หรือความผูกพันกับคนรักที่เข้าอิสลามด้วยการแต่งงาน หลายครอบครัวของมลายูมุสลิมปัตตานี ที่มีคนต่างศาสนิกเข้ารับอิสลาม เพราะอิสลามเชื่อว่าคนที่คนต่างศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าจะทำให้พวกเขาได้บุญ ในขณะที่คนอิสลามเปลี่ยนศาสนามากลับเป็นสิ่งที่ได้รับการยกเว้น เพราะไม่มีการบังคับในความเป็นอิสระของการนับถือและศรัทธาในแต่ละศาสนา

“...พ่อแม่ที่ไม่ค่อยว่า เพราะอย่างแฟนที่แต่ก่อนก็นับถือศาสนาอื่นมาก่อน เพียงแต่ทำตัวให้เหมาะสม และปฏิบัติตามหลักของศาสนา คือ ละหมาดให้ครบ 5 เวลา และทำตามข้อบัญญัติต่างๆ แค่นี้ก็พอใจแล้ว...”

(อาจารย์ เตะ, 8 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ตอนนี้ก็ช่วยที่บ้านเมียทำงาน ที่ออกเรือก็เป็นเรือของพ่อแฟน ลงทุนให้ทุกคนในบ้านช่วยกันทำงาน...”

(ยาการिया แม, 19 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ผมไม่เคยว่า ถ้าหากลูกจะคบหรือแต่งงานกับใคร แต่ก็ต้องเข้าอิสลาม ไม่นั้นผมไม่ยอม...”

(อิสมาแอล, 8 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

จึงเห็นได้ว่าครอบครัวมลายูมุสลิมนั้นให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะมาจากเชื้อชาติศาสนาใด หากต้องการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวมุสลิมแล้ว ต้องยอมรับความเป็นอิสลาม และปฏิบัติตนเป็นอิสลามิกชนที่ดีด้วย ส่วนความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จากการที่คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีจากที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปทำความเข้าใจทราบว่า คนมลายูมุสลิมจะมีความรักพวกพ้อง และชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าเป็นผู้ที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวกันและมีบรรพบุรุษเหมือนกันจึงทำให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของครอบครัวมุสลิมจะค่อนข้างเหนียวแน่น และเข้าข้างพวกเดียวกันเสมอ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าครอบครัวมลายูมุสลิมจะเป็นกลุ่มใหญ่ทั้งหมด จากการศึกษา พบว่า หลายครอบครัวที่มาจากครอบครัวเด็วแต่ต้องเกิดการหย่าร้าง หรือเสียชีวิตของสามี หรือภรรยา ทำให้ต้องกลับเข้ามาอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ของตนเองก็มีอีกมากมาย

ตาราง 2 แสดงความสัมพันธ์ของเครือญาติและครอบครัวมุสลิมเมืองปัตตานี

เรื่องที่สัมพันธ์	อำนาจของความสัมพันธ์
<ul style="list-style-type: none"> - การแต่งงานภายในวัฒนธรรม - การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม - ความเป็นผู้นำฝ่ายบิดา - ระบบอาวุโส - การเลือกคู่ครอง 	<p>ความสัมพันธ์ของพ่อกับแม่ ที่ฝ่ายชายเป็นใหญ่ นอกบ้าน และฝ่ายหญิงเป็นใหญ่ในบ้าน</p> <p>พ่อแม่สามีกับลูกเขย ลูกสะใภ้ พี่กับน้อง หรือ พ่อแม่กับลูกหลาน สามีกับภรรยา</p>
<ul style="list-style-type: none"> - ครอบครัวชายและครอบครัวเดี่ยว - ครอบครัวเดี่ยวแบบหัวเดียวเมียเดียว - ครอบครัวชายแบบหัวเดียวหลายเมีย 	<p>พ่อแม่กับลูกๆ และญาติพี่น้อง ผู้อาวุโสภายในครอบครัว</p> <p>สามีกับ ภรรยา และบุตร</p> <p>สามีกับ ภรรยาหลายคน เพราะมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึง 4 คน และลูกๆของภรรยาแต่ละคน รวมถึงภรรยาหลวงกับภรณาน้อย และลูกของภรรยาหลวง กับลูกของภรณาน้อย ภรรยาทั้งหมด กับผู้อาวุโสในบ้าน</p>
<ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายการทำงาน - การแบ่งงาน 	<p>ลูกจ้างกับนายจ้าง</p> <p>ตามความเหมาะสมของงานหากเป็นหญิงก็รับจ้าง หากเป็นชาย ก็ใช้แรงงาน</p>

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของครอบครัว ในชุมชนบ้านยูโยนนอกจากครอบครัวของ นายรอแม แม่ บังยาคาริยา และมะ แล้ว คนส่วนมากก็มักจะประกอบอาชีพออกเรือออกและเหมือนกัน บังยาคาริยา เล่าว่า ตอนนี้อยู่คนเดียวที่เป็นเจ้าของเรือออกและเพียง 4 ลำ เป็นของที่บ้าน 2 ลำ ชื่อ วิมาน และนาวิ ก่อนหน้านี้ที่บ้านจะมีเรือเล็กแต่ขายไปแล้วซื้อสองลำนี้มา ก็นำมาออกเรือหาปลา แต่ก่อนนั้นเราหาได้เยอะ รายได้ที่เข้ามาก็พออยู่ได้ แต่เดี๋ยวนี้เรามีเรือคู่แข่งที่เป็นเรือใหญ่กว่าเข้ามามาก เช่น เรือที่มาจากกระยองจะเป็นคู่แข่งสำคัญของเรือปลาโคด อย่างเมื่อปี 47-48 ปลาเยอะมาก

ตอนนี้เราเจอปัญหาไม่มีปลากันมาสามปีแล้ว หรือเหมือนหอยแมลงภู่เราสามารถไปเก็บเอามาทำกับข้าวกินได้เป็นตะกร้าๆ เดี่ยวนี้มีเจ้าของเอาไม้ไปปักเราก็ไปเอาไม่ได้แล้ว วิถีชีวิตหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในชุมชนลำบากยากจนมากขึ้น เหมือนคนที่เขาออกเรือก็ออก

ไม่ได้มาเป็นเดือนแล้ว เพราะมีลม วันไหนไม่มีลมก็เจอปัญหาไม่มีปลา เวลาเราออกเรือออกไปกัน 8-9 คน

“... บางวันต้องรีบออกไปตอนเช้า เพราะเราไปไกล บางทีไปถึง นาทับ นราธิวาส กลับมาไม่ได้อะไรเลย เราก็กู้มเพราะก่อนที่เราจะไปทุกอย่างเราต้องซื้อเป็นค่าใช้จ่ายเกือบทั้งหมด นี่ก็ว่าจะไปคุยกับกรมประมง แต่เราไม่มีความรู้ไม่รู้จะไปคุยกับเขายังไง เพราะในเขตอื่นเขาให้อวนกันนะ อย่าง บุติ แหลม โปธิ์ รุสะมิแล ได้กันหมดแล้วแต่ในเขตเราทำไมไม่ได้ ออยากลองไปเสนอเขา ดูว่าขออวนบ้างได้ไหม เพราะเราต้องใช้อวนเยอะอย่างน้อยๆทำอวนแต่ละครั้งไม่ต่ำกว่า 500 บาท...”

“... ตอนนี้งบเองยังหันไปจับเรือจ้างเลย เพราะเราไม่มีรายได้เข้ามาในครอบครัวก็เดือดร้อน แต่เป็นเรือจ้างก็ไม่ใช่ได้เงินทุกวันนะ เพราะตอนนี้เรือรับจ้างมีประมาณ 200-300 ลำ คือใครจะทำก็ได้ไม่มีการจำกัด แต่เดี๋ยวนี้อาจจำกัดแล้วนะ เพราะมันมากเกินไปวิ่งสวนกันไปมาทุกวัน เยอะเกิน ใครที่จะทำอาชีพนี้ก็แค่ไปขึ้นทะเบียนกับตำรวจน้ำให้เขาจดชื่อและเลขเรือเอาไว้ก็สามารถทำได้แล้ว ที่เขาทำแบบนี้ก็เพื่อมีปัญหา เพราะลูกค้าเรือจ้างส่วนใหญ่จะเป็นพม่า...”

“...ตอนนี้เรือรับจ้างจะมีกัน 2 กิว คือ เสื้อสีแดง กับเสื้อสีเขียว ชื่อ กิวสะพานปลา กับกิวนิยมใหม่ แต่ก็ไม่ได้แบ่งเขตน้ำกันหรอก เพียงแต่ให้รู้ไว้ว่ามีกิวเท่านั้นเอง ก็ยังสามารถรับจ้างได้ทั้งหมดทุกที่ ขึ้นอยู่กับระยะทางว่าใกล้ไกลมากแค่ไหน แต่เวลาวิ่งเรือเราเสียค่าน้ำมันเยอะ เพราะเราต้องออกไปหาลูกค้าบ้าง แต่ถ้าวิ่งรถมอเตอร์ไซค์เราอยู่ที่กิวเดียวมีคนมาเอง ตอนนี้อยู่คนเดียวหันมาซื้อรถรับจ้างอีกด้วย...”

(บังยาคารียา, 14 มีนาคม, 2552: สัมภาษณ์)

ในระหว่างที่พูดคุยกันนั้น บังยาคำถามผู้ศึกษาว่า เห็นน้องมากับรถรับจ้าง จ้างมาทำอะไร ผู้ศึกษาบอกว่า 200 บาท เพราะผู้ศึกษาต้องให้เขามาเป็นเพื่อนเนื่องจากว่าบางชุมชนไม่สามารถเข้าไปได้ด้วยตนเอง เพราะเราไม่รู้ว่าในแต่ละชุมชนเป็นอย่างไร อีกอย่างเขาพูดภาษาวิได้ก็เลยจ้างเขามา บังยาคำถามว่าผู้ศึกษาบ่าบั้นจนเกินไป ที่กล้าเข้ามาและจ้างรถมาแบบนี้ ผู้ศึกษาเองก็รู้อย่างที่บังพูด แต่อะไรจะเกิดก็ต้องเกิดอีกอย่างบอกตรงๆ ว่า

ผู้ศึกษาใช้เวลาานพอสมควรในการอยู่ที่ปัตตานี จนทำให้ความกลัวเริ่มที่จะหมดไป แต่ยอมรับว่าชุมชนแห่งนี้หลายคนอาจจะไม่กล้าเข้ามา เพราะความเป็นอัตลักษณ์ของมลายูมุสลิมมีเยอะมาก พวกเขาใช้ชีวิตที่เป็นดั้งเดิมของมลายูมุสลิม และมีวัฒนธรรมของอิสลามอย่างลึกซึ้ง ภายในชุมชนเป็นบ้านเรือนที่แออัด มีน้ำครำน้ำเหม็นและเศษขยะตามได้ถนนบ้านมากมาย คนแก่ๆ นั่งดื่มน้ำชากันเป็นกลุ่มๆ พวกเขาไม่พูดภาษาไทย และมองผู้ศึกษาอย่างคนแปลกหน้า บังยาคำถามว่า หาก

ครั้งหน้าจะมารับข้อมูลที่นี้ขอให้คิดรอบคอบกว่านี้ เพราะที่นี้มีเด็กติดยาเสพติดเป็นจำนวนมาก และพวกเขาไม่รู้ว่าเราเป็นใคร อาจจะต้องมีการป้องกันตัวเองจึงอาจทำให้ ทำร้ายผู้ศึกษาเอาได้ เพราะมันจะไม่คุ้มกับ 200 บาทที่ผู้ศึกษาเสียค่ารถรับจ้างเข้ามา

ผู้ศึกษาเข้าใจถึงการตักเตือนของผู้คนที่ได้มีโอกาสดูคุยกัน เพราะสถานการณ์ในบ้านเมืองไม่ค่อยจะสู้ดีนัก ทำให้เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันละกัน แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่า คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีที่พบเจอนั้น พวกเขาเองก็มีความรู้สึกไม่ปลอดภัยเช่นเดียวกัน ในคำถามแต่ละคำถามที่ถามผู้อื่นนั้น ตัวเขาเองก็ยังไม่รู้คำตอบเช่นกัน อย่างที่ถามว่า ผู้ศึกษาไม่กลัวหรือที่มาที่นี้ เชื่อไหมว่าคำถามเดียวกันนี้เมื่อผู้ศึกษาย้อนกลับไป เขาจะอึ้งแล้วยิ้มก่อนที่จะตอบกลับมาเสมอ คงชินแล้ว

ภาพที่ 67 แบอาชิ

(ภาพนี้ เสาวภางศ์วรกุล, 14 มีนาคม 2552)

แบอาชิ อายุ 47 ปี อยู่ที่ปากน้ำมีอาชิพเรือรับจ้าง โดยเรือที่นำมาทำรับจ้าง คือ เรือท้ายตัด ก่อนหน้านี้แบอาชิมีอาชิพตกกุ้ง ซึ่งจะออกเรือตั้งแต่ตีห้าตอนเช้า กลับมาประมาณบ่ายสองโมง แต่เดี๋ยวนี้กุ้งหายากแล้ว และเป็นช่วงลมออกเรือไม่ได้ จึงหันมาออกเรือรับจ้างแทน เมื่อออกหากุ้งได้ก็ค่อยไปทำ ทำอย่างนี้สลับกันเพื่อให้มีรายได้

“...แต่ช่วงไหนไม่มีกุ้งก็ออกเรือรับจ้าง ได้มากบ้างน้อยบ้างไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับระยะทางที่ผู้โดยสารจะ ไปก็มีราคาตั้งแต่ 10-40 บาท คำนวณในการวิ่งเรือประมาณ 60 บาท ต้องใส่วันละสองครั้ง ขึ้นอยู่กับว่าเราวิ่งแค่ไหนแต่ก็ยังถือว่าคุ้มและได้กำไรอยู่

บั้งวิ่งเรือกับตกกุ้งสลับกันอย่างนี้มา 8 ปีแล้ว แต่ก่อนเรือจ้างยังมีไม่มาก เด็วนี้มีเป็นร้อยๆลำ มันก็แย่งกันมากขึ้น พวกพม่า เขมร อีสาน จะใช้บริการเยอะ ถ้าขยันหน่อยมาตั้งแต่ 6 โมงเช้านี้ ได้มากนะ แต่อย่างบังบางที่เรามาสายก็ได้ไม่เยอะ บ่ายๆก็ไปละหมาดกว่าจะได้วิ่งอีกรอบ

ก็ขายสองขายสามแล้ว แต่ถ้าวินศุภครี้นี้จะไม่วิ่งเลย เพราะเราต้องไปมัสยิดก็ให้เมียทำแทน เขาเป็นผู้หญิงทำได้ ไม่ต้องไปละหมาดที่มัสยิด รายได้บางวันก็สองสามร้อยอยู่ได้แล้ว เอาแบบพอเพียงไม่ต้องมากไป...”

(อาซิ, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ก็แล้วแต่ บางวันไม่มีลูกค้ารายได้ก็ประมาณ 60-70 บาท พอเวลาเราวิ่งเรือเหนื่อยๆ ก็จะมาพักที่ศาลาตรงนี้ ช้างๆ จะมีร้านขายของกับร้านน้ำมัน พอน้ำมันหมดเราก็เอาแกลลอนไปซื้อมาใส่เรือครั้งละ 60 บาท บ้างแล้วแต่ว่าใครจะเติมเท่าไร บางที่ทำอาซิพนี้ เบื่อพวกตำรวจน้ำ เพราะว่ามันต้องจับพวกแรงงานต่างด้าวก็จะมาค้นเรือเรา ถ้าเรือมีของผิดกฎหมายมันยึดเรือเราเลย บางที่มันมาจับแรงงานพม่า เราก็ไม่ได้ค่าจ้างแล้ว เพราะพม่าโดนจับไปแล้ว ก็ช่วยไป ตำรวจน้ำเขามีเรือเล็กๆ ของเขาก็จะจับตามเราได้ คือ ถ้าเราไม่ทำอาซิพนี้ก็ไม่รู้จะไปทำอะไร เพราะเราต้องหาเลี้ยงลูกเราด้วย อย่างบั้งเวลามาออกเรือ ส่วนเมียก็ไปทำรับจ้างที่โรงงานก็ได้มาช่วยกันในครอบครัว เพราะเรามีลูกสามคน เรียนอยู่ทั้งนั้นมีคนโตที่ทำงานแล้ว แต่เขาก็มีครอบครัวของเขา ก็ต้องหาเงินเลี้ยงเหมือนกัน จะไปยุ่งกับมันมากไม่ได้ แต่ก็อยู่ได้แบบเรื่อยๆ นะไม่ได้ว่าจะลำบากซะทีเดียว

ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า มีคนที่ทำเรือรับจ้างขึ้นมาพักแวะที่ศาลาสองสามคน พูดภาษายาวีกับบังอาซิว่าผู้ศึกษาเป็นใครมาทำอะไร หลังจากนั้นก็มีหลายคนพูดขึ้นมาว่า พวกเขาลำบากในเรื่องอาซิพ และรายได้น้อย อยากให้ผู้ศึกษาช่วยบอกให้รัฐเข้ามาแก้ปัญหา เพราะพวกเขานึกว่าผู้ศึกษาเป็นคนของรัฐที่เข้ามาเพื่อดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และจะนำปัญหาที่ได้นี้กลับไปแก้ไข ถึงแม้ผู้ศึกษาจะบอกว่าเป็นนักศึกษาเข้ามาเพื่อทำวิทยานิพนธ์ พวกเขาก็ไม่เข้าใจ เพราะคิดว่าอย่างไรเสียก็สามารถที่จะบอกกล่าวเรื่องราวของพวกเขาต่อรัฐให้เข้ามาแก้ไขได้

ผู้ศึกษารู้ว่า ในพื้นที่มีปัญหาหลายอย่าง และต้องยอมรับว่าคนที่มีความไม่กล้าเข้ามาในพื้นที่ เพราะเกรงถึงความไม่ปลอดภัยในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ จึงทำให้ปัญหาพื้นฐานต่างๆ ไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นเท่าที่ควร หลายๆ อย่างในวิถีความเป็นอยู่ที่ดีกว่านี้แต่ไม่มีผู้ใดเข้ามาพัฒนาให้ เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย อาซิพ สวัสดิการ การแพทย์ การศึกษา ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องในชีวิตประจำวันที่พวกเขาต้องการให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ใช่เพียงเรื่องเหตุการณ์ความไม่สงบที่มีอยู่อย่างที่หลายคนเข้าใจ และหยิบยกเอาเป็นประเด็นนี้ขึ้นมา เพราะเป็นสถานการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่มันเป็นเพียงผลกระทบต่อมาอย่างหนึ่ง แต่วิถีชีวิตเรื่องปากท้องก็ต้องควรได้รับการแก้ไข เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ผู้ศึกษาคิดว่า คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีจะไม่ได้ตายเท่ากับการก่อกวนตายนามากกว่า อย่างที่บังอาซิบอกก็คือ

“...ถ้าจะตายก็ขอตายที่นี้ไม่คิดที่จะไปไหนด้วย เพราะไม่รู้จะไปไหนทำอะไร แต่ถ้าอยู่บ้านเรายังมีงานทำ ยังมีอาชีพ และมันก็เป็นบ้านของเรา ไปอยู่ที่อื่นเราก็ปรับตัวไม่ได้ เพราะเราไม่ชินอยู่ที่นี้กันมาตั้งแต่เกิดถ้าจะมีอะไรก็ขอให้เป็นที่ปัตตานีนี้ดีกว่า...”

(อาซี, 14 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

บทบาทของคนที่มีอาชีพแห่งสายน้ำ เป็นอะไรที่คาดการณ์ได้ยาก ดินฟ้าอากาศ เป็นสิ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การที่พวกเขาต้องพบเจอกับปัญหาของเรือพาณิชย์ หรือ คนที่อื่น ซึ่งเข้าแย่งที่ทำมาหากินในพื้นที่ของพวกเขาทำให้ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ จนบางครั้งครอบครัว และชุมชนต่างต้องตกอยู่ในสภาพของความพ้อเพียง เพราะไม่รู้ว่าจะทำกับปัญหาอย่างไร ไม่ได้มีใครยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ เนื่องจากปัญหาที่พวกเขาได้รับไม่มีใครรู้และตัวเขาเองก็ไม่พยายามที่จะบอกกล่าวเรื่องราวของชุมชนไปยังคนอื่นที่สามารถแนะนำทางออกให้กับพวกเขาได้ พื้นที่ของคนกลุ่มนี้จะมองเรื่องของปากท้องเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเขาอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ และเป็นชุมชน ต่างไปจากมลายูมุสลิมในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความเป็นเมืองและเริ่มที่จะแยกตัวออกห่างจากสังคมเพื่อนบ้าน ความเป็นเมืองทำให้ผู้คนมีความแปลกแยกซึ่งกันและกัน คนมีการเคลื่อนย้ายไปมา บ้านกลายเป็นที่เช่าของคนจากที่อื่น คนเข้ามาใหม่ย้ายออกไปมิให้เห็นอยู่เสมอในสังคมเมือง ซึ่งต่างไปจากคนในชุมชนที่จะมีความเหนียวแน่นและผูกพันกับพื้นที่มากกว่า จึงทำให้พื้นที่ทางสังคมของพวกเขาต้องการได้รับความสนใจและแก้ปัญหาเพื่อให้ใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก ดังที่ ปิยะ กิจถาวร (2551: 181) กล่าวว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้ยืนยันว่าที่ทางของเขา คือ ทะเล และพวกเขาพยายามทำให้พื้นที่ที่มีตัวตนทรัพยากร คือ ปากท้อง และการแก้ปัญหาความยากจนทั้งหมดทำเพื่อลูกหลานในวันข้างหน้า

เมื่อพวกเขาต้องถามหาตำแหน่งแห่งที่ในสังคม คงจะเป็นเรื่องไม่ง่ายนักที่สังคมจะบอกว่าเขาอยู่ตรงส่วนไหน แต่เมื่อสังคมถามตำแหน่งที่ของเขา ตอบได้เพียงว่า เขาอยู่ที่เดิม พื้นที่ของเขา คือ ความหมายของการมีชีวิตที่สามารถเลี้ยงดูให้ครอบครัวและตัวเองอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ความพ้อเพียงที่มลายูมุสลิมหลายคนกล่าวอ้าง เป็นเพียงคำพูดที่เขาไม่รู้จะทำอย่างไรกับชีวิต นอกจากยึดตามแนวทางของศาสนา เพื่อให้ตัวเองดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข การประสานเชื่อมโยงพื้นที่กับคนในชุมชนแห่งนี้เป็นการบอกเล่าถึงเสียงของความรู้สึกเพื่อการดำรงอยู่ พวกเขามีความเป็นตัวตนในเชิงอาชีพ ที่สอดคล้องกับวิถีของคนมลายูมุสลิมสมัยก่อน การออกเรือกอบและเป็นศิลาปะอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมมลายูที่คนในพื้นที่นี้ยังคงอนุรักษ์เอาไว้ ทั้งที่สามารถพบเจอได้ไม่มากนักในปัจจุบัน แต่วัฒนธรรมก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การประยุกต์ ดัดแปลงเรือกอบและให้เป็นเรือชนิดอื่นก็พบมากขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้เข้ากับธรรมชาติของวิถีชีวิตในสังคมมากขึ้น

อีกด้านหนึ่งที่คนมุสลิมมักจะถูกมองด้วยสายตาของคนนอก คือ คนมุสลิมแต่ละวันไม่ทำอะไรอยู่บ้านคอยแต่เลี้ยงนก อย่างที่ผู้ศึกษาได้ยินมาจากผู้ให้ข้อมูลหลายคนว่า พวกเขาต้องเจอกับคำพูดและความรู้สึกอย่างที่คุณภายนอกไม่เข้าใจ ในขณะที่ผู้ศึกษาอยู่ในพื้นที่เมืองปัตตานี ก็ต้องยอมรับว่า คนมลายุมุสลิมส่วนใหญ่ก็ชอบที่จะเลี้ยงนก เพราะสังเกตได้ว่าในหมู่บ้านและชุมชนจะมีคนมุสลิมนิยมเลี้ยงนกเป็นจำนวนมาก วันหนึ่งผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับ แอมัง อายุ 44 ปี มีอาชีพขายน้ำแข็ง ที่โรงเหล้าสาย ก แอมังเห็นผู้ศึกษาครั้งแรกก็เข้าใจว่าผู้ศึกษาสนใจที่จะเลี้ยงนก เพราะเห็นเข้ามาขึ้นดูกรงนกที่หน้าบ้าน แกจึงเล่าให้ฟังว่า นกที่เห็นไม่ใช่ของแกแต่เป็นของเพื่อนที่เอามาเพื่อให้ฉัน ฟังเสียง เพราะฟังแล้ว เกิดความสบายใจ แต่ถ้าผู้ศึกษาสนใจจริงๆจะมีการแข่งขันนก ให้ไปตามร้านน้ำชา เพราะที่นั่นจะมีการแจกใบปลิวหรือติดป้ายประกาศให้กับผู้ที่สนใจ เพื่อเข้าร่วมการแข่งขันกรงหัวจุก ดังนั้นแกจึงหันไปหยิบใบปลิวอันหนึ่งมาให้ แต่เป็นโปรแกรมการแข่งขันที่ผ่านไปแล้ว มาให้ผู้ศึกษาดูเพื่อให้เห็นรายละเอียด โดยการแข่งขันจะมีการจัดขึ้นบ่อยครั้งบางที่มีทุกสัปดาห์ และแกก็นึกขึ้นได้ว่าวันรุ่งขึ้นจะมีการแข่งขันกรงหัวจุกที่สนามยูโยแถวปากน้ำ ถ้าสนใจให้ไปประมาณ 10.00 น. แล้วผู้ศึกษาจะมีโอกาสได้พบผู้คนมุสลิมในชุมชนที่มาเล่นนกกจำนวนมาก ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์และทำให้เข้าใจวิถีมุสลิมมากขึ้น

แอมังบอกว่าตามร้านน้ำชาจะมีการพูดคุยกันเรื่องนกมาก เพราะส่วนใหญ่คนจัดการแข่งขันจะเป็นเจ้าของร้านน้ำชา เป็นเหมือนสถานที่ๆ พบปะ แลกเปลี่ยน และพูดคุยกัน แต่ละคนก็จะนำข้อมูลข่าวสารต่างๆมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการเลี้ยงนกได้เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาลองเข้าไปตามคำแนะนำของแอมัง และก็เห็นคนมลายุมุสลิมเป็นกลุ่มๆ นั่งและพูดคุยกันเรื่องจิปาถะทั่วไป และก็มีเลี้ยงนกป่นอยู่ในการสนทนาด้วยจริงๆ ตามหน้าร้านน้ำชาที่จะมีกรงนกแขวนอยู่บ้างประปราย พวกเขา ก็จะกินน้ำชากันไป พูดคุยกันไป บ้างก็เดินไปหยุดอยู่ที่กรงนกและพูดจาหรือส่งเสียงแปลกๆเพื่อเป็นการสื่อสารระหว่างนกกกับเขา ตอนแรกผู้ศึกษาไม่เข้าใจหรือว่าทำไมผู้คนที่มาร้านน้ำชาต่างต้องพานกมาด้วย แต่เมื่อคุยกับแอมังตอนหลังจึงทราบว่า

“... การนำนกไปแขวนที่ร้านน้ำชาก็เหมือนการพานกไปเที่ยว เพราะนกกก็เหมือนคนที่เราต้องพาออกไปให้เขาเจอกับผู้คนบ้าง เพื่อไม่ให้แตกตื่นหรือตกใจเวลาที่เรานำเขาไปแข่งขัน...”

(แอมัง, 14 มิถุนายน 2552: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาจึงได้ความรู้ใหม่ถึงสองอย่าง คือ การเลี้ยงนกมิใช่เพื่อการแข่งขัน และร้านน้ำชาเป็นพื้นที่ๆ แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของมลายุมุสลิมในอีกรูปแบบหนึ่งของชีวิตประจำวัน เพราะเป็น

พื้นที่ให้ได้แสดงถึงความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีความสนใจและชอบพอสสิ่งเดียวกัน ซึ่งเมื่อกล่าวถึงสนามแข่งขันนก ส่วนใหญ่คนในสังคมมักจะมองว่าเป็นเรื่องการพนันเพียงอย่างเดียว จนเมื่อเข้ามาดูการแข่งขันในวันต่อมา บรรยากาศของพื้นที่นั้น คือ ร้านน้ำชาที่ฝั่งตรงข้ามเป็นราวแขวน โดยมีนกที่แขวนอยู่บนราว ประมาณเกือบ 200 ตัวเห็นจะได้ และที่ร้านน้ำชาอีกด้านหนึ่งเป็นร้านอาหารตามสั่งที่มีมลายุมุสลิมผู้ชายหลายคน นั่งกันเกือบเต็มทุกโต๊ะ น่าจะมีประมาณเกือบ 30 คน ต้องบอกว่าบรรยากาศในสนามแข่งนกวันนั้นน่าตื่นตาตื่นใจเป็นอย่างมาก เพราะผู้ศึกษาไม่เคยสนใจและไม่เคยเห็นภาพแบบนี้มาก่อน อีกทั้งพื้นที่ขณะนั้นมันช่างไม่เหมาะเอาเสียเลย ที่ผู้ศึกษาเป็นเพียงผู้หญิงคนเดียวนั่งอยู่ในสถานที่แบบนี้ แต่ผู้คนกลับมองไม่เห็นเลยว่ามีคนแปลกหน้าเข้าร่วมอยู่ในวงของการแข่งขันด้วย เพราะทุกคนมัวแต่สนใจถึงเรื่องของนกมากกว่า

บทบาทของนักเล่นนก : แบลีและแบดิง

ภาพที่ 68 แบลี : นักเล่นนก

(รูปนี้ เสาวภางศ์วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

ในขณะที่ผู้ศึกษานั่งวิเคราะห์การแข่งขันอยู่นั้น จึงขอเข้าไปมีส่วนร่วมกับคนมุสลิมสามคนที่นั่งพูดคุยกันอยู่ ครั้งแรกไม่มีใครพูดคุยกับผู้ศึกษา พวกเขานั่งคุยกันเป็นภาษามลายู จนผู้ศึกษาหันไปยิ้มให้ ชายคนหนึ่งจึงเอ่ยขึ้นถามว่า เป็นนักศึกษาหรือ ผู้ศึกษาพยักหน้า เขาถามต่อว่า มาทำอะไรอะไร แล้วทำไมมาคนเดียว ผู้ศึกษาตอบทุกข้อคำถามที่พวกเขาสงสัย จนเริ่มที่จะมีการสนทนาระหว่างกันมากขึ้น แบลี คือ คนที่พูดคุยกับผู้ศึกษามากที่สุด เพราะเคยเรียนหนังสืออยู่ที่หาดใหญ่ ก่อนที่จะกลับมาทำเรือประมงที่ปัตตานี เพราะที่บ้านเป็นเจ้าของธุรกิจเรือ ต้องกลับมาช่วยงานที่บ้าน เราจึงพูดคุยกันมากขึ้น

แบลลีเป็นเจ้าของเรือประมงแถวปากน้ำ เพิ่งสนใจหันมาเล่นนกก โดยการไปซื้อต่อจากเจ้าของคนอื่น นกที่แกซื้อมาแข่งนั้นราคาสองหมื่นกว่าบาท และนี่เป็นการแข่งขันครั้งแรกของแก เพราะก่อนหน้านี้แกไม่เคยมีนกเป็นของตัวเอง แต่ก็ชื่นชอบการแข่งขันมานานแล้ว จนมารู้จักกับแบคิง ชายมลายูมุสลิมอีกคนที่นั่งข้างผู้ศึกษา แบคิงเป็นคนปัตตานีที่เล่นนกกมาเป็นเวลานาน และไม่เพียงแต่ใช้นกเพื่อการแข่งขันเท่านั้น แกยังเลี้ยงนกเป็นอาชีพ แบคิงอายุน่าจะอยู่ระหว่าง 35-37 ปี เป็นชายรูปร่างเล็ก หน้าตาดี ผิวขาว อายุไม่ต่างจากแบลลีมากนัก

แบคิง เริ่มสนใจจากการเลี้ยงนกเขาเพราะ เป็นคนชอบโดยพื้นฐานอยู่แล้ว เนื่องจากการเลี้ยงนกเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย เพียงเอาผลไม้ น้ำ หรือหนอนนกก ใส่ไว้ในกรงก็ไม่ต้องทำอะไรมาก และเมื่อเวลาที่นกขันก็ยังสร้างความสบายใจและเพลิดเพลินให้กับคนเลี้ยงได้อีก แบคิงต่อนกเขามาจากปากก็นำมาเลี้ยงไว้ดูเล่นที่บ้าน ต่อมาจึงลองเอามาแข่งขันปรากฏว่านกแบได้รางวัลทำให้แบเกิดความพอใจที่เลี้ยงดูแล้วมันใช้ได้ดี ก็นำมาแข่งขันเรื่อยๆ ก็ได้รางวัลมาตลอดจนปัจจุบันนกแกตัวนี้มีราคาเป็นหลักแสนแต่แบก็ยังไม่ขาย ก็จึงตัดสินใจเริ่มที่จะเลี้ยงนกเพิ่มขึ้น เพื่อเอามาล่ารางวัลแล้วขายไป ก็จะได้กำไร เพราะนกบางตัวซื้อมาราคาถูกแต่เมื่อเอามาฟุ่มฟักก็สามารถเป็นนกที่มีคุณภาพดีได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและคุณภาพของนก เพราะนกบางตัวถึงเลี้ยงมาดีแต่ก็ไม่สามารถขันให้ไพเราะได้ หลังจากนั้นแบคิงจึงยึดอาชีพขายและเลี้ยงนก เพื่อเป็นรายได้และหาเลี้ยงครอบครัว โดยทำอาชีพนี้มาหลายปีแล้ว และมีมลายูมุสลิมเมืองปัตตานีอีกเป็นจำนวนมากที่ยึดอาชีพการเลี้ยงนกเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

รัตติยา สาและ (2540: 145) เห็นว่า การละเล่นประเภทกีฬาเท่าที่ปรากฏจะเป็นกิจกรรมของผู้ชายทั้งสิ้น ผู้หญิงไม่ค่อยได้มีโอกาสหรือทำกิจกรรมโดยตรง และการแข่งขันนกเขาเสียงเป็นกีฬาของผู้ใหญ่ที่น่าสนใจ สนามนกเขาเสียงดูเหมือนเป็นศูนย์รวมของบรรดานกเขาทั้งในและนอกหมู่บ้านของมลายูมุสลิม และในสนามดังกล่าวไม่มีการเก็งกำไรเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ

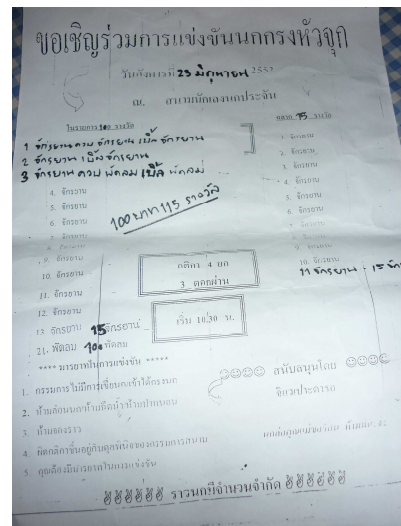
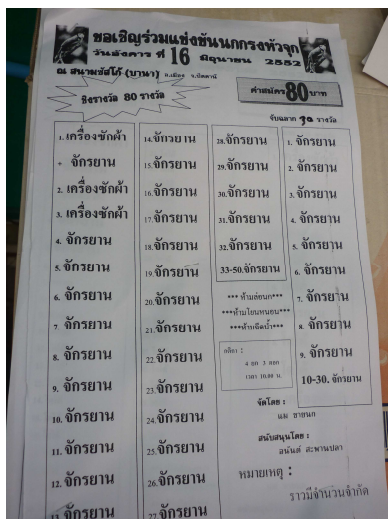
“...คนที่มาเล่นนก อย่างมองเพียงว่าเขาไม่มีงานทำ หรือมาเพื่อการพนันเพียงอย่างเดียว เพราะคนเล่นนกมีตั้งแต่ระดับล่างจนถึงผู้มีอิทธิพล และคนร่ำรวย แต่ทุกคนที่มาจะเป็นเพื่อนกันหมด เพราะเรารักชอบในสิ่งเดียวกัน ก็จะมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เป็นเหมือนสมาคมอย่างหนึ่ง...”

(แบคิง, 16 มิถุนายน 2552: สัมภาษณ์)

แต่ไม่ใช่ว่าไม่มีเด็กวัยรุ่นมาเล่น บางคนก็ไปเอานกต่อมาล่ารางวัลก็มี หรือมีนายจ้างลงทุนเอานกให้เล่น พอได้รางวัลก็เอาเงินมาแบ่งกันก็มี นายจ้างก็ได้อัปเกรดนกขึ้นมาด้วย เพราะนกยัง

ได้รางวัลมากจะมีราคามาก และเป็นที่น่าสนใจของพวกเล่นนกดด้วยกัน อย่างนกที่เบลีได้มาก็เพราะเป็นนกได้รางวัล ราคาจึงสูงแต่ก็ไม่มากเพราะนกบางตัว ราคาเป็นแสนเป็นล้านก็มี แบดิงบอกว่า การเลี้ยงนกนั้นจะต้องฝึกให้เขาร้องเป็นสามพยางค์ หรือ หกพยางค์ก็ได้ เช่น สามพยางค์ คือ บิ๊ก บาดิ อายอ ส่วนหกพยางค์ คือ บิ๊ก เจาะ บิ๊ก เจาะ บิ๊ก อายอ และนกแต่ละอย่างเมื่อนำมาแข่งขันก็ต้องมีการแยกประเภทด้วย อย่างนกเขา ก็จะมีแบบ A B C และดาวรุ่ง คือแต่ละประเภทจะขึ้นอยู่กับระดับของเสียง อย่างนกดาวรุ่งนี้จะขันไม่เกิน 13 คำ เพราะเป็นนกใหม่ก็ต้องมาแข่งกัน ส่วนในการซื้อขายนก แบดิงเล่าว่า ขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และราคาที่ตกลงกัน ถ้าพอใจการซื้อขายก็เกิดขึ้น สำหรับสนามแข่งนกนั้นมีเยอะมาก อย่างที่อุทยานนี้จะมีขันทุกวันพุธ เวลา 10.00-12.00 น. โดยผู้จัด คือ แบมะลีฟิง อายุ 52 ปี เจ้าของร้านน้ำชาแห่งนี้ ค่าสมัครคนละ 60 บาท

ภาพที่ 69 โปรงรางวัลที่สนามแข่งนก

(ภาพนี้ เสาวภางศ์วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

แบดิงเองก็เอนกมาแข่ง แต่วันนี้เอนกของเพื่อนมาลงแข่งให้ปรากฏว่านกได้เพียงรางวัลเป็นชุดเครื่องนอน โต โต แต่ก็ไม่ได้สนใจอะไรมากนัก เพราะมีเวลาว่างถือว่ามาเพื่อความสนุกสนาน ส่วนของเบลินันได้เข้ารอบด้วย และรางวัลที่ได้เป็นจิกเรียนทำให้แกดูพอใจกับผลงานของนกน้อยในกรงทองกับการแข่งขันครั้งแรก เป็นอย่างมากยิ้มหน้าบานตลอดเวลาที่รู้ว่านกเข้ารอบซึ่งแค่นั้นก็ทำให้เบมมีความสุขมากพอแล้ว เมื่อการแข่งขันสิ้นสุดลง ผู้คนที่เดินไปรับรางวัลที่ร้านน้ำชา กับแบผู้จัด บางคนก็นำเอาของเครื่องใช้กลับบ้าน บางคนก็แรกกลับไปเป็นเงินขึ้นอยู่กับรางวัลที่ได้ว่ามีมูลค่าเท่าไร หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันอย่างรวดเร็ว ต่างพานกคู่ใจกลับไปคนละตัว สองตัว ผู้

ศึกษาเข้าไปดูบรรยากาศของการแลกรางวัล ก็ได้พูดคุยกับแม่หลายๆ คน ทราบว่าส่วนใหญ่คนที่เล่นนรกมักจะทำเป็นอาชีพมากกว่าเพื่อความสนุกสนาน เพราะอาชีพทำแล้วได้เงิน ทั้งยังไม่ผิดกฎหมาย และสามารถหาเงินได้ง่าย แต่ถ้ามาเล่นเพื่อความบันเทิงอย่างเดียวก็จะไม่ได้อะไรเลย

บังกี : นักเล่นนรก

บังกี อายุ 44 ปี ผู้เล่นนรกอีกคน มองดูเผินๆอาจจะมีท่าทางน่ากลัว เพราะด้วยรูปร่างและคำพูดที่แปลกๆ ทำให้ผู้ศึกษารู้สึกไม่วางใจมากนัก ในการสนทนาตอนแรก เพราะดูเหมือนคนเมาหรือติดยาเสพติด แต่เมื่อคุยกันไปสักพักผู้ศึกษาก็ทราบว่า แม่เป็นนักเล่นแถวนี้และมีนกไว้ขายที่บ้านมากมาย บางวันก็เอานกมาแข่งเพื่อล่ารางวัล และยังมีการลงทุนให้กับเด็กวัยรุ่นเพื่อหารายได้ให้พวกเขาอีกด้วย เพราะแม่ถือว่าดีกว่าที่พวกเขาจะไปติดยาหรือเสเพล ถ้าหันมาสนใจเรื่องนรกก็จะเป็นประโยชน์และได้เงินอีกด้วย แต่บังกีดูเป็นคนไม่ค่อยสนใจอะไรมากนัก เพราะในขณะที่พูดคุยก็จะโอ้อวดตัวเองตลอดว่าไม่เกรงกลัว แม้กระทั่งผู้มีอำนาจถ้ามีใครมารุกรานก็สู้ไม่ถอย เพราะคุณแม่จะเป็นคนค่อนข้างดีอีร้น และอารมณ์ร้อนอยู่สักหน่อย ผู้ศึกษาจึงไม่กล้าถามแม่มากนัก เพราะเห็นแม่ดูท่าทางแข็งกร้าว เกรงว่าจะไม่พอใจผู้ศึกษาได้ แต่แม่ก็ยังพูดให้ผู้ศึกษาหัวเราะ เพราะเหมือนจะรู้ว่าเราเริ่มกลัวในการกระทำบางอย่างแล้ว ก่อนจะบอกผู้ศึกษาว่า โชคดีแค่ไหนที่มีโอกาสได้เห็นกรงนกราคาเป็นแสนและสวยงามในชีวิตนี้

ภาพที่ 70 กรงนกของบังกี

(รูปนี้ เสวทงคั้วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

เมื่อแบกไปผู้ศึกษาก็จะลาเพื่อขอตัวเบลีกับเบดิงกลับที่พัก แต่เบดิงดูเหมือนว่าจะเริ่มถูกชะตากับผู้ศึกษา จึงถามผู้ศึกษาว่าอยากสัมภาษณ์คนทำกรงนกบ้างไหม เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงทางด้านนี้ในเมืองปัตตานี และเป็นศิลปินดีเด่นของเมืองปัตตานีด้วย ถ้าสนใจจะพาไป เพราะบ้านของเขายู่ไม่ไกลจากสนามแห่งนี้ ผู้ศึกษาตอบตกลงแบจึงขับรถนำทางผู้ศึกษาไป และช่วยเข้าไปเพื่อบอกวัตถุประสงค์ของการมาเยือนครั้งนี้ด้วย

ภาพที่ 71 เจอะอาแม ลงหนังสือสนามนก

(รูปภาพนี้ เสาวภางศ์วรกุล, 18 มีนาคม 2552)

เจอะอาแมยังคงรับทำกรงนกจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่ชอบและราคาของมันก็แพงมาก เพราะเริ่มต้นที่ 60,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะดีหรือไม่ก็เป็นชาวต่างชาติ อย่างมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฯลฯ ที่เข้ามาสั่งทำและเป็นลูกค้ามายาวนาน เจอะอาแมบอกว่าถ้าเป็นคนปัตตานีไม่มีปัญญาซื้อกรงหรอก เพราะราคาสูง และน้อยคนนักที่จะรู้จักเจอะอาแมเป็นอย่างดี แคร์ู้แต่ชื่อเสียงไม่เคยเห็นหน้า เพราะไม่ค่อยออกไปไหนอยู่แต่ที่บ้าน

กรงนกหาเลี้ยงชีวิต เพราะตั้งแต่เกิดมาก็ทำกรงนกขาย จนได้รับชื่อเสียงขนาดนี้ มีรางวัลพระราชทานมากมายที่ได้รับ บางครั้งก็ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรแก้มหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อให้ความรู้ จนได้รับพระราชทานให้เป็นศิลปินดีเด่นด้านประติมากรรมของจังหวัดปัตตานี และยังได้รับรางวัลยกย่องให้เป็นศิลปินดีเด่นจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์อีกด้วย

“... เพราะเรามีความรักในสิ่งที่เราทำ มันคือชีวิตที่คงต้องทำไปจนวันตาย อย่างทุกวันนี้ไม่ต้องทำก็ได้แต่ก็ยังรับอยู่ เพราะไม่อยากอยู่ว่างๆ เวลาทำแล้วเราก็มีความสุข...”

(เจอะอาแม, 18 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

จะอาแม่มั่นคงถึงกรงนกอันแสนรักพร้อมคู่ไปก็ไปด้วย จะอาแมบอกว่าย่าเส้นนี้หอม มาก ลูกค้าที่ซื้อกรงนกเป็นคนส่งมาให้จากอินโดนีเซีย เป็นลูกค้าที่นานมาแล้วจนกลายเป็นเพื่อนกันก็จะส่งมาให้ตลอด เพราะเมืองไทยไม่มีขาย

ตอนนี้ลูกเรียนจบกันหมดแล้ว เราก็สบายใจแล้ว แต่ก่อนนี้ชีวิตต้องสู้ต้องดิ้นรนอย่างมาก เราก็ทำเป็นงานอดิเรก พอว่างก็นอนไม่รู้ทำอะไร เพราะคนแก่ทำอะไรมากไม่ได้ แกชี้ไปให้ดูกรงนกที่อยู่ในตู้ว่า อันนี้เพิ่งเสร็จเข้ามาสั่งทำราคาก็หกหมื่น เป็นลายสวยที่เหมาะกับยุคสมัย ผู้ศึกษาไม่เข้าใจหรือกว่า ลายกรงนกต่างกันอย่างไร จึงเล่าให้ฟังว่า ลายกรงนกขึ้นอยู่กับกรงแบบเอาปรับประยุกต์ให้เข้ากัน โดยดูว่าสมัยนี้เขาชอบแบบไหนก็ออกแบบมาตามความต้องการของลูกค้าที่ชอบ แกบอกว่าเห็นกรงนกแล้วนึกถึงอดีต เพราะย่าให้เรารู้ว่า

“...เราเป็นคนจนที่โตมาได้กับกรงนก แต่ก่อนไม่เคยได้กินข้าวตรงเวลา ได้น้อยก็ใช้น้อย ได้มากก็กินมาก เราเป็นคนธรรมดาที่รู้จัก อุด อิ่ม ร้องไห้ และนี่แหละที่ทำให้ชีวิตคนผิดกัน คนที่ร่ำรวยหรือผู้มีอำนาจอย่างรัฐน่าจะสนใจประชาชนบ้าง อย่างการเลือกตั้งนะ ก่อนมาหาเสียงก็รับปากทุกอย่างว่าจะทำโน่นนี่ให้ พอได้เป็นก็ไม่สนใจแล้วคนที่เข้าไปได้นะ คนรวยทั้งนั้น คนจนไม่มีโอกาสหรืออก ไม่มีโอกาสอะไรทั้งสิ้น...”

(จะอาแม, 18 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...วิถีชีวิตคนแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งและการเลี้ยงดู...”

(จะอาแม วันที่ 18 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

จะอาแมกล่าวว่า เป็นคนทำกรงนก แต่ไม่เคยเล่นนกสักครั้งเลยในชีวิต เพราะเราไม่ชอบแต่ที่ทำกรงนก เพราะเราต้องการเงินและนี่คือสิ่งเดียวที่พ่อแม่เราถ่ายทอด เพื่อให้ชีวิตเป็นอาชีพและมันก็ทำรายได้และชื่อเสียงกับเราเป็นอย่างมากถึงปัจจุบัน

หลายคนอาจมองว่าอาชีพทำกรงนกไม่ค่อยได้รับความนิยมและไม่เป็นที่รู้จัก แต่เพราะนั่นไม่ใช่สังคมที่เขาเผชิญอยู่ ในขณะที่อีกสังคมรู้จักกับเรื่องราวของอาชีพนี้เป็นอย่างดี เพราะมันเป็นอีกด้านของคนที่ทำให้เราได้รู้และเห็นมากขึ้น ไม่เพียงจะอาแมที่ยังยึดอยู่กับอาชีพนี้ แต่ยังมีคนรุ่นต่อมารับเอาอาชีพนี้มาเพื่อดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน และมีให้เห็นมากขึ้นที่เมืองปัตตานี เพราะมีคนที่น่าสนใจเลี้ยงนกเป็นจำนวนมาก กรงนกจึงเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับคนมลายูมุสลิมอีกทางหนึ่ง และเช่นเดียวกัน จะอาแม ก็ยังหวังว่าอาชีพการทำกรงนกจะได้รับการถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

เพราะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าคนมลายูมุสลิมก็สามารถทำอาชีพด้านศิลปะประติมากรรมได้ดีและมีชื่อเสียงเพื่อให้พวกเรารู้จักได้อีกครั้งหนึ่งความดั้งเดิมและซึ้งไว้ให้แก่ชนรุ่นอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนี้ผู้ศึกษาายังได้ทำความรู้จักกับบุคคลของวงการนอีกหลายท่าน เช่น โก๋อ่าง ชาวไทยเชื้อสายจีน อายุ 54 ปี ผู้ที่ทำตะขอกรงนกที่มีชื่อเสียงของเมืองปัตตานี แก่เป็นคนจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองปัตตานีมาตั้งแต่เกิดจากอาชีพทำทองสู่การทำตะขอ และเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการนักเล่นนก เพราะแกเป็นคนเก่งและแกะลายได้อย่างวิจิตรสวยงาม หรือจวนปา เบหยินาแม ผู้มีชื่อเสียงในวงการนกเขา และคนที่แนะนำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักกับบุคคลเหล่านี้ คือ แบดิง เพราะเป็นคนเล่นนกก็นักรู้จักบุคคลที่มีชื่อเสียงด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับนกมากมาย ไม่เพียงเท่านั้นแบดิงยังเป็นผู้ที่หาข้อมูลต่างๆ ให้กับผู้ศึกษาอีกเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นพี่ชายคนหนึ่งเลยก็ว่าได้ เพราะแกจะเป็นหัวหน้าการทำงานของผู้ศึกษาอยู่เสมอ จึงได้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์จากแบดิงโดยตลอด และเมื่อมีอะไรที่ติดข้องสงสัยผู้ศึกษามักจะปรึกษากับแบดิงเป็นคนแรก

อย่างไรก็ตามเสียงของมลายูมุสลิมกับพื้นที่ทางสังคมในชีวิตประจำวัน สะท้อนให้เห็นว่าในเมืองปัตตานีมีคนมลายูมุสลิมหลายกลุ่มหลายพวก และแต่ละคนละพวกต่างก็มีความเป็นตัวตนที่แตกต่างกันไป เสียงของคนกลุ่มนี้อาจมองดูเหมือนว่าเป็นเรื่องราวของอาชีพที่แตกต่างกัน หากมองให้ลึกลงไปสิ่งที่ผู้ศึกษานำเสนอไม่ใช่เรื่องผิวเผิน แต่เป็นเรื่องราวของชีวิตที่ทำให้คนมลายูมุสลิมมีมากกว่าอัตลักษณ์ทางศาสนา การที่คนนอกอย่างผู้ศึกษามองมลายูมุสลิมแต่ละกลุ่มนั้นทำให้เห็นชีวิต เรื่องเล่า ปัญหา ความสุข ฯลฯ ที่ปะปนกันอยู่ในชีวิตประจำวันของคนแต่ละคน

พื้นที่ทางสังคมที่เขาแสดงออก คือ การที่ไม่พยายามแสดงว่าคนอื่นจะต้องเข้าใจในสิ่งที่เขาทำหรือเขาเป็น เพราะเขาก็ใช้ชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติดูเหมือนว่าเมื่อในขณะที่เขากำลังทำสิ่งหนึ่งอยู่นั้น เขากลับจะมองไม่เห็นสายตาหรือความคิดของคนอื่นที่มองเขาอยู่เลย เพราะนี่คือ พื้นที่ของพวกเขา ที่เขาสามารถจะใช้ชีวิต อิสระ และแสดงความเป็นตัวตนได้เต็มที่โดยไม่ต้องกลัวว่าคนนอกจะมองเขาเป็นอย่างไร ในขณะที่เดียวกันเมื่อพวกเขาต้องอยู่ในพื้นที่ของคนอื่น เขากลับแสดงพื้นที่ทางสังคมออกมาในอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างกันไป เหมือนที่ Lefebvre (1991: 411) มองว่าพื้นที่ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกมาพิจารณาได้เพียงโดดๆ เหมือนวัตถุที่สามารถแยกออกจากผู้ดูโดยใช้มุมมองเพียงด้านเดียว แต่เป็นสิ่งที่มีความหลากหลาย พื้นที่ทางสังคมของผู้คน คือ การถอดรหัสการใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวัน โดยแสดงออกมาทางพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่ว่าจะพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนตัว อย่างเรื่องราวชีวิตของเสียงคนมลายูมุสลิม ที่ชี้ให้เห็นว่า ในแต่ละพื้นที่ๆ เขาเข้าไปสัมผัสนั้นเป็นเวทีของการช่วงชิงความหมาย ให้ได้มีการถอดรหัสจากตัวเขาเองและคนอื่นๆ ที่จะมองว่าพื้นที่ทางสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับตัวเขาอย่างไร พื้นที่ทำงาน เป็นเวทีของการต่อสู้เพื่อให้เห็นว่าเขา

สามารถที่จะเผชิญและอยู่ในสังคมนี้ได้ ไม่ว่าเรื่องราว พิธีการต่างๆ จะเข้ามาสู่เขามากน้อยเพียงใด แต่เวทีของพื้นที่ยังคงเปิดให้เขาต่อสู้และสร้างพื้นที่ของตัวเองเสมอ

พื้นที่ไม่มีขีดจำกัดในการนิยาม แม้พื้นที่เดียวกันกลับให้คำนิยามที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าคนๆ นั้นจะให้พื้นที่เป็นอย่างไร Foucault (2002) มองพื้นที่ในลักษณะนี้เป็นพื้นที่พิเศษที่เชื่อมโยงสะท้อนระหว่างพื้นที่จริงกับพื้นที่อุดมคติ เขามองว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่จริง และพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมาอยู่ด้วยกัน แต่พื้นที่พิเศษ คือ การมองพื้นที่มีชีวิต และประดิษฐ์กรรมอย่างหนึ่งทางสังคม ผู้ศึกษามองว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของคนมลายูมุสลิมแห่งหนึ่ง พื้นที่ๆ เขาใช้เป็นพื้นที่จริง แต่เขามองพื้นที่อย่างมีเรื่อง มีชีวิต เช่น พื้นที่ของพิธีกรรม อย่างมัสยิด เขามองว่าพื้นที่แห่งนี้ในความเป็นจริงเป็นเพียงพื้นที่ของการประกอบศาสนกิจที่ใช้ในการละหมาด ในขณะที่ผู้ศึกษากลับมองเห็นว่า มันคือชีวิตของผู้คน เพราะการละหมาด คือ การที่เขานั่งคุยและขอพรกับพระเจ้า ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงเป็นเสมือนสถานที่ของมนต์เสน่ห์ที่เขาสร้างภาพและกำหนดความหมายให้เป็นตัวแทนของความเป็นจริง จากความเชื่อ ความศรัทธา ที่เป็นพลังในการใช้ชีวิต และทุกวันพวกเขาจะปฏิบัติอยู่เช่นนี้

นั่นหมายความว่าพื้นที่ถูกทำให้มีความหมายโดยมนุษย์ที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ ซึ่งไม่ได้หมายความว่า เป็นเรื่องเพ้อเจ้อ หลงใหล แต่เป็นเรื่องที่เปรียบกับตัวแทนของพื้นที่ทางสังคมกับพื้นที่จริงของมนุษย์ ในทางกลับบ้านพื้นที่ดังกล่าวอาจไม่มีความหมายใดๆ เลยต่อวิถีของเขา เพราะเขาไม่ได้เชื่อ ไม่ได้ศรัทธา พื้นที่นั้นก็จะกลายเป็นเพียงประดิษฐ์กรรมอย่างหนึ่งของสังคมตามที่ Foucault กล่าวไว้ และความหมายของพื้นที่ๆ ถูกสร้างขึ้นก็กลายเป็น ผลผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม

การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก มลายูมุสลิมก็มีความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เขาอยู่ร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นคนมลายูมุสลิมด้วยกัน มลายูมุสลิมกับคนอื่น หรือ มลายูมุสลิมกับโครงสร้างของสังคม อันประกอบด้วย การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ฯลฯ โดยที่เขา มองว่าคนอื่นมองเขาอย่างไร และตัวเขาเองมองคนอื่นอย่างไร เพราะเขาต้องเผชิญกับความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ และต้องพบเจอผู้คนที่แตกต่างกันแม้ว่าจะเป็นมลายูมุสลิมด้วยกันก็ไม่ได้หมายความว่า จะมีความคิดและการแสดงออกที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเสมอไป

เหมือนอย่างมะฮู เธอใช้ชีวิตเรียบง่ายในชีวิตประจำวัน ไม่มีอะไรมากมาย คั้นเข้ามาทำงานตั้งแต่จันทร์-ศุกร์ เสาร์-อาทิตย์บางทีก็แวะไปหาเพื่อนบ้าง ไปกินข้าว ซ็อบของ กับเพื่อนสนิทที่มีอยู่ไม่กี่คน เพราะเพื่อนๆ หลายคนเรียนจบก็ไปหางานทำที่อื่น แต่มะหู้ไม่ค่อยอยากไปไหน เรียนจบมาสมัครงานที่มอ.ก็ได้เลยและอยู่บ้านก็สบายดีไม่ต้องเปลืองค่าใช้จ่ายด้วย เมื่อถามถึงเพื่อนคนไทย มะหู้เล่าว่า เพื่อนคนไทยก็มีเยอะนะแต่อาจจะห่างหายกันไปบ้าง บางคนไปอยู่กรุงเทพฯ

หาดใหญ่ นครศรีธรรมราช บางกลุ่มไปประเทศมาเลเซีย ประเทศซาอุดีอาระเบีย ก็มีแต่ส่วนใหญ่เป็นอิสลาม เขามีญาติอยู่ที่นั่นจึงไปหางานทำ มะหฺว่าไม่เกี่ยวหรือกว่าเพื่อนจะนับถือศาสนาอะไร ก็เป็นเพื่อนกันได้หมด

ภาพที่ 72 บ้านของมะหฺที่หมู่บ้านจะบังติกอ

(รูปนี้ เสาวภาศักรกุล, 9 มีนาคม 2552)

“...มุสลิมกับพุทธก็ไม่ได้แตกต่างกัน เพราะมุสลิมเองก็มีความต่างไม่ได้เหมือนกันทุกอย่าง ภูมิหลัง การเลี้ยงดู ความคิด ค่านิยม ไม่ได้เหมือนกันทั้งหมดคนพุทธก็เป็นอย่างนั้นเขาก็ไม่ได้เหมือนกันทุกอย่างแล้วแต่ใครจะเป็นยังไง...”

(มะหฺ, 9 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“... อย่างมุสลิมนะซุนนี่ก็กับชีอะห์ก็ไม่เหมือนกันแล้ว แตกต่างกันในเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจแต่ก็นับถือพระอัลลอฮ์เหมือนกัน อย่างนี้ก็ถือว่าต่างจริงไหม อย่าเอาความต่างมาประเด็นเพราะทุกวันนี้เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมะหฺมองว่าจริงๆแล้วเป็นเรื่องของการเมืองนะ แต่เอาศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องให้มาเป็นปมขัดแย้ง...”

(มะหฺ, 9 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ก็ดูซีเหมือนคนไทยพุทธเขามีประเพณีอะไรกัน เราก็ไปนะแต่อาจจะไม่ได้ร่วมด้วยอย่าง ลอยกระทงเราก็ไปดู ไปช่วยเขาทำกระทง เพียงแต่เราไม่ลอยเท่านั้นเองเพราะขัดต่อศาสนาเราไม่เหมาะสม เราก็ทำไม่ได้ ไม่ได้ทำด้วยเพราะเราคิด เชื่อไม่เหมือนกัน หรืออย่างประเพณีกวนอะซูลอของมุสลิม เหมือนกระยาสารท อะนะ ก็ บางครั้งเพื่อนคนพุทธก็ไม่ได้มาร่วมแต่พอเราทำเสร็จก็

เอาไปแบ่งปันกัน ไม่เห็นจะมีอะไรเลย ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ แต่สื่อเอาไปเขียนต่างๆ นานา ว่าคนพุทธกับมุสลิมขัดแย้งกัน

“...อีกอย่างในอดีตความหลากหลายจะเยอะกว่านี้ ตอนนี้เหตุการณ์ไม่ดีขึ้น ไทยกับคนจีนย้ายออกกันไปทำให้ความหลากหลายของคนลดลงจากแต่ก่อนมาก เด็กสมัยนี้บางคนก็ปรับตัวไม่ได้เมื่อมาอยู่กับคนต่างศาสนา ไม่เหมือนคนสมัยก่อนคนจีน คนไทย พูดภาษามลายูได้เหมือนเวลาเขาไปซื้อของเขาก็จะพยายามพูดภาษามลายู เพราะเขาจะรู้ว่าคนมุสลิมพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้...”

(มะห์, 9 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

แต่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก การค้าก็ลดลง ชบเซา อย่างมีงานกาชาดหรืองานเจ้าแม่ณะ ก็ไม่กล้าออกไป เพราะกลัวระเบิด สังเกตได้เลยว่าร้านขายของก็ไม่กล้าเข้ามาขายลดลงไปเยอะ ต้องใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ให้คนออกมาเที่ยว เพราะของขายไม่ได้เลย พ่อค้า แม่ค้าก็ลำบากอย่างแต่ก่อนนะมีโรงหนัง (ภาพยนตร์) ด้วย พาราไดซ์ ไรนาก็ด้วย เดี่ยวนี้เจ๊งหมดแล้ว เพราะไปวางระเบิดกันโรงหนัง คิดว่าถ้าไม่มีเหตุการณ์อย่างนี้นะ สามจังหวัดคงดีขึ้น ถ้าผู้นำดีก็เชื่อว่าจะช่วยเราได้มากกว่านี้ อย่างร้านน้ำชาแต่ก่อนก็เยอะกว่านี้นะและกระจายไปตามที่ต่างๆ เช่น สะพานเดชา (สะพานแคลิฟอร์เนีย ของเด็กมอ.) สะพานเฉลิมพระเกียรติ (โรงอ่าง) จะเยอะมากตอนนี้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด อย่างแถวบ้านที่จะบังฯนะมีคนไทยร้านตัดเสื้อย้ายออกไปแล้ว แต่ตรงนั้นเป็นบ้านเช่า ใจก็มีคนไปๆมาๆ

รู้สึกว่าคุณวัฒนธรรมของมุสลิมเริ่มเปลี่ยนไป เช่น สนใจศาสนาน้อยลง ไม่ได้พบปะกับเพื่อนพี่น้องมุสลิมเท่าไร เพราะการรู้จักคนที่หลากหลายเพิ่มขึ้น แต่กิจกรรมของมัศยิดก็ยังมีอยู่บ้าง คือ ส่วนใหญ่จะมีคนไปที่มัศยิดกลางมาก เพราะที่นั่นมีการสอนศาสนาทำให้มุสลิมหนุ่มสาวมักจะเข้าไป ที่เป็นแบบนี้เพราะคนมุสลิมตอนนี้มีการศึกษาสูงกว่าแต่ก่อนและเรียนหนังสือในโรงเรียนสามัญ ไม่เหมือนเมื่อก่อนคนจะจบมาจากโรงเรียนสอนศาสนา (ปอเนาะ) และก็เรียนต่อศาสนาไปเรื่อยๆ แต่คนเดี๋ยวนี้สนใจมาเรียนในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยเทคนิค และโรงเรียนอาชีวศึกษามากขึ้น

“...และอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้วิถีมุสลิมเปลี่ยนแปลงไป คือ ยาเสพติดที่เข้ามามีส่วนในการสร้างความเดือดร้อนให้กับเมืองปัตตานี เกิดการชิงทรัพย์ สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น การข่มขืนมากขึ้น...”

(มะห์, 9 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

มะห์เองก็มีเพื่อนเป็นเอเย่นค้ายานะ พวกก็ดูชา ยาแก้ไออะไรนี่แหละ เคยถามมัน เหมือนกันว่าทำไปทำไม มันบอกว่าได้ตั้งค์เยอะดี ไม่เหน็ดด้วยเพราะที่นี่ตำรวจเขาไม่เข้มงวด เนื่องจาก ไม่อยากมีปัญหาคือจะกลายเป็นเรื่องอื่น ก็เลยขายมาได้เรื่อยๆ ช่วงเด็กที่เรียนม.ต้น กับ ม.ปลายจะ ดิยกันเยอะ อย่างในหมู่บ้านจะบังติกอข โมยมีมากขึ้นเพราะยาเสพติดแพร่ระบาดในชุมชน ตำรวจไม่ เข้มงวดเลย อาจเพราะปัญหาสามจังหวัดก็เป็นได้ อย่างแต่ก่อนนะช่วงเย็นจะไปออกกำลังกายที่สวน สมเด็จฯ เดียวนี้ไปไม่ได้แล้ว อันตราย แต่ไม่ว่าที่ไหนก็อันตรายหมดแหละ

มะห์เล่าว่า ผู้คนในอำเภอเมืองไม่ได้มีความต่างกันมาก ก็เหมือนๆ กัน แต่เธอไม่ได้ อยู่ในสังคมที่เขาคลุกคลีกันมาก ต่างกับพ่อของเธอที่จะไปกินน้ำชาบ้าง ไปมัสยิดบ้าง แต่ที่เป็นอยู่ เมื่อต้องการขอความช่วยเหลือคนแถวนี้ก็จะมึ้นใจมาช่วยกัน (จะบังติกอ) เพราะว่าก็ยังมีความผูกพัน กันแต่ก็มีความเจริญเกิดขึ้นเป็นเมือง อย่าง ในจะบังติกอจะมีกิจกรรม วันมาลิด คือ การทำบุญในวันเกิดของศาสนา ก็จะมีบางครอบครัวที่มาร่วม บางครอบครัวก็ไม่เพราะความเชื่อ ไม่เหมือนกัน หรืองานศพบางบ้านไม่มีการอ่านคัมภีร์หรือทำบุญ เพราะเชื่อต่างกันและเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอด ต่อกันมาของบรรพบุรุษแต่ละครอบครัว อย่างมะห์ก็เป็นตัวของเรา ไม่ได้ตามวัตถุนิยม ถึงไม่เคร่ง ในศาสนาแต่ก็ไม่ออกนอกกลุ่มนอกรทาง

“... เมื่อก่อนนี้ไม่ได้คลุมผ้า เพราะเราเรียน โรงเรียนสามัญ พ่อแม่ก็ไม่ได้บังคับแต่ ตอนนีพ่โตขึ้นก็อยากคลุมเองเพราะคิดว่า การเป็นมุสลิมมะสุที่ดีก็ควรจะเรียบร้อยและปฏิบัติตาม หลักศาสนา อีกอย่างรู้สึกผิดและเห็นข้อดีจึงเปลี่ยนที่จะมาคลุมและทำให้ถูกต้องตามหลักของศาสนา...”

(มะห์, 13 พฤษภาคม 2552: สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ เด็กหนุ่มไฟแรงอีกคน เป็นคนหมู่บ้านตะลุปี๊ยะ อายุประมาณ 30 ปี เป็นชายร่างสูงใหญ่ ผิวคล้ำ แต่เป็นคนหน้าตาอิมแ้มและดูเป็นนักวิชาการอยู่พอตัว เพราะแกเองก็เป็นนิติปรัชญาโท ในรั้วมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เช่นเดียวกัน แต่แกเรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์ และใกล้จบเต็มทีแล้ว บังคิงเป็นผู้ช่วยอาจารย์ที่มหาวิทยาลัย สอนทางด้านคอมพิวเตอร์ เล่าให้ฟังว่า

“... ก่อนหน้านี้แกเรียนที่ปอเนาะแต่รู้สึกว่าการปอเนาะให้แต่ความรู้ทางศาสนาอย่างเดียวจึงตัดสินใจเปลี่ยนมาเรียนทางสายสามัญ เพื่อจะนำเอาความรู้ทางวิชาการเพิ่มเติมเพื่อเข้า มหาวิทยาลัย จนเมื่อเข้ามาทำให้มีความคิดหลายอย่างที่เปลี่ยนไปทั้ง การดำเนินชีวิตเรื่องของ อาชีพ ความคิด ทศนคติ และการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากเราจะมองอะไรเป็นสองด้านไม่ เหมือนกับตอนเราเรียนศาสนาทุกอย่างจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหมดทั้งที่ความจริงมันไม่ได้เป็น อย่างนั้น คือ การเรียนสามัญทำให้เรามีความรู้มากขึ้น แต่การเรียนทางศาสนาทำให้เราเข้าใจความ

เป็นอิสลามอย่างลึกซึ้ง มันไม่เหมือนกันแต่เราก็ไม่สามารถเลือกเอาอันใดอันหนึ่งได้ เพราะมันต้องเป็นไปแบบคู่กันถึงจะสมบูรณ์...”

(บังคิง, 13 พฤษภาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...พวกเขาไม่เข้าใจหรือหากเราถามตรงๆ เกี่ยวกับการต่อรอง เพราะการต่อรองที่ว่ามันอยู่ในชีวิตประจำวันของพวกเขาตลอด หรือที่เราเรียกว่า ปัญหาเชิงโครงสร้าง หมายถึงปัญหาที่เราพบเจออยู่ทุกวัน เช่น เรื่องภาษา ถามว่าเขารู้ลึกอย่างไรในการพูดภาษาไทย ไม่ใช่ว่าเขาไม่ยอมรับนะหรือไม่ต้องการเรียนรู้ แต่เหมือนเราที่เรียนภาษาอังกฤษนะ เข้าใจไหม คือว่ามันไม่ถนัด บางครั้งเราก็พูดผิดพูดถูก ถามว่าเข้าใจไหม ก็เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง มันจึงทำให้เขาไม่ยากที่จะพูดแต่ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่ยอมรับ

เหมือนวันนี้พี่ไปตลาด พยายามจะสื่อสารกับเขาเป็นภาษามลายู ซึ่งเราเองเป็นมุสลิมแต่ก็พูดได้ไม่เยอะ ก็พยายามที่จะพูดซึ่งเขาก็พอเข้าใจแล้วคู่มือที่เห็นเราพยายามพูดภาษาเขา เขาเลยถามพี่กลับว่า แล้วคำนี้ภาษาไทยเขาเรียกว่าอะไร เราก็สอนเขากลับไป ซึ่งพี่มองว่ามันก็ดีนะ คือเราเรียนรู้เขาและเขาก็พยายามเรียนรู้เรา ซึ่งตรงนี้แหละที่อาจดูเหมือนการต่อรองทำให้เขาไม่พยายามที่จะพูดภาษาไทย แต่ใช้ภาษามลายูตลอด ซึ่งจริงๆแล้วเขาไม่เข้าใจ...”

(อาจารย์เตะ, 18 มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษา เลยบอกอาจารย์เตะว่า อยากคุยกับชาวบ้านจริงๆ เลย แต่มีปัญหาเรื่องภาษาที่จะใช้สื่อสารกันเพราะพูดกันไม่เข้าใจ คงต้องใช้ล่าม อาจารย์เตะ ตอบว่า ใช่และเขาก็จะระแวงเราด้วย คือ

เขาไม่รู้ที่เราเป็นแบบไหน มาแบบไหน เพราะคุยกันคนละภาษา เคยได้ยิน คำว่า แยกไล่ลิง ไทยไล่แขก แล้วแขกไล่ไทยไหม มันเหมือนการเปรียบเทียบที่ว่าส่วนใหญ่คนจีนอยู่ที่ไหนก็ในตลาดเกือบทุกท้องถิ่น ส่วนแขกก็คือ คนมลายูมุสลิมซึ่งก็จะอยู่แต่ในที่ๆห่างไกล แถบชานเมือง ซึ่งตรงนี้แหละมันคือความต่างที่เหมือนจะไม่ต่าง และทำให้เกิดความรู้สึกกับคนมุสลิม ว่าแท้ที่จริงแล้วพื้นที่เขาอยู่ตรงไหน เขาไม่ได้อยากต่อรองเพียงแต่เขาต้องการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของเขาเอาไว้ เพราะวัฒนธรรมบางอย่างไม่เหมาะกับเขาและเขาไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างที่คนอื่นต้องการ สิ่งที่พวกมุสลิมไม่ต้องการ คือ การเหมารวม โดยที่เขาไม่เข้าใจ

(อาจารย์เตะ, 18 มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

เขามักจะบอกว่ามุสลิมเป็นพวกขี้เกียจ เอาเวลาไปเลี้ยงแตงกเขา นั่งกินน้ำชา โดยที่ไม่รู้เลยว่าจริงๆ แล้วเขาเป็นอย่างไร คนอิสลามเชื่อตามหลักคำสอนซึ่งเขาปฏิบัติในชีวิตของเขาอย่างพอเพียง คือ เหมือนเวลาออกไปหาปลา เขาก็จะหาแต่พอกิน พอขาย เสร็จแล้วก็เสร็จ พอมีเวลาว่างก็เอาไปเลี้ยงนกเขา กินน้ำชา ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ทำได้เพราะงานเขาเสร็จแล้ว ซึ่งถ้าเราได้รู้หลักคำสอนของอิสลาม จะสอนอย่างนี้มาตั้งนานแล้ว คือ อยู่อย่างพอเพียง

พี่ที่โตมาได้ทุกวันนี้ก็เพราะนกเขาที่พ่อเลี้ยง ลูกทุกคนพอจะบอกว่าขายนกเขาส่งควายเรียนทั้ง 7 ตัว และอย่างนี้นี่เองที่ส่งผลมาถึงปัจจุบัน เด็กวัยรุ่นสมัยนี้จึงไม่ตั้งใจทำอะไรเพราะคิดว่ายังงี้ก็อยู่บ้านได้ ไม่มีก็ไม่มีกิน เรียนไม่ได้ก็ไม่เรียนซึ่งเขาเอาวิธีปฏิบัติที่ผิดมาใช้ แยกต่างไปจากคนในอดีต แต่ก็ไม่ได้ว่าคนมุสลิมคิดถูกชะตาเดียวนะอย่างเรื่อง การคุมกำเนิด ซึ่งอิสลามจะถูกสอนมาว่าการเกิดเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานเด็กมาให้แต่ในความเป็นจริง ยังมีต่อท้ายว่า การให้กำเนิดเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานมาแต่เราต้องเลี้ยงดูเขาให้ดี มีคุณภาพ เมื่อเราสามารถทำได้อย่างนั้นจะสามารถมีลูกก็คนก็ได้แต่มุสลิมบางคนก็ลืมคำว่าคุณภาพไป ทำให้เด็กที่เกิดมามีปัญหาต่างๆ เพราะพ่อแม่ยากจนไม่มีเงินเลี้ยงดู เด็กก็ไม่ได้เรียนหนังสือ งานก็ไม่ทำ ใช้ชีวิตเรื่อยเปื่อยปัญหาที่เลยเกิดขึ้น

ภาพที่ 73 เลี้ยงนกเขา

ภาพที่ 74 มุสลิมกินน้ำชา

(รูปนี้ เสาวภาจันต์กุล, 16 มิถุนายน 2552)

กรณีปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริงๆ เป็นคนจากที่อื่นนะที่มาสร้างปัญหาที่ปัตตานี แต่ก็มีบ้างที่คนปัตตานีเป็นผู้กระทำ ส่วนใหญ่จะมาจากที่ว่าจ้างเขาไม่มีเงินในเลยต้องทำแบบนั้น แล้วอย่างตอนนี้ยาเสพติดระบาดอีก ก็เลยต้องหาเงินด้วยวิธีการแบบนี้ ไม่ก็บาทก็เอา นั่นแหละพี่ว่าปัญหามันเป็นแบบนี้ แต่เราแก้ไขอะไรไม่ได้เพราะความไม่เข้าใจกัน เราไม่เข้าใจเขา เขาก็ไม่พยายามที่จะเข้าใจเรา ไม่รู้ซิมุมมองพี่เป็นแบบนี้ คือ พี่เองก็เป็นมุสลิมแต่พี่ไม่ได้เป็นมุสลิมที่คินะเห็นไหม พี่ไม่คลุมผ้า เพราะพี่ไม่ได้อยู่ในสังคมแบบนั้นและพี่ก็ไม่อยากทำด้วย พ่อแม่ไม่ได้

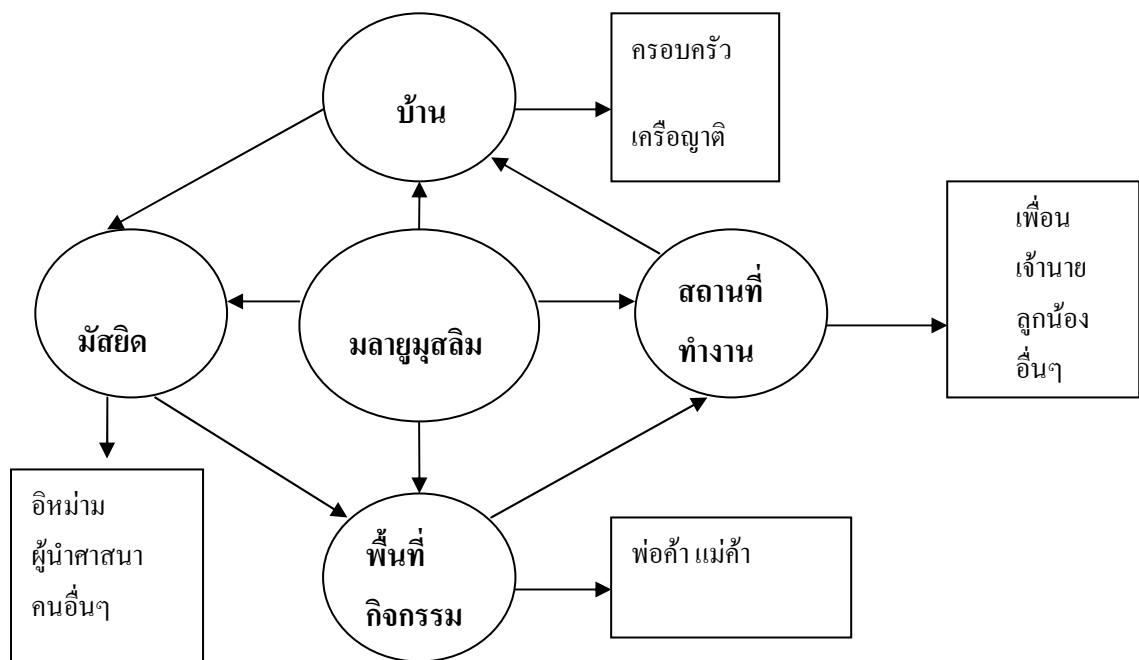
บังคับว่าต้องเป็นแบบนี้แบบนั้นแล้วพี่น้องที่ทุกคนก็เติบโตมาด้วยสังคมที่ดีได้ และใช้ชีวิตที่ดีเป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย

อย่างพ่อพี่น้องรู้ไหมแต่ก่อนเขาสอบได้โรงเรียนคณะราษฎรที่จังหวัดยะลา เป็นมุสลิมคนที่สองที่เข้าไปเรียนได้ แต่เขาอยู่ได้ไม่นานเพราะเขาโดนรังแก เชื่อไหมเขาเรียกพ่อพี่ว่า *ไอ้แขกอะ* คูชิเขาไม่รู้หรือว่าเขาทำอะไรบ้าง เขาโทษแต่คนมุสลิม ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยนะที่สอบเข้าได้เมื่อก่อนเขาก็คิดกันคนมุสลิมมากนะ โรงเรียนดี อย่าหวังเลย มุสลิมไม่มีโอกาสได้เข้าหรือ พี่ถึงสอนเด็กพี่น้องตอนนี้ว่าครูให้โอกาสพวกเธอได้เท่านี้ที่เหลือเธอต้องไขว่คว้าและต่อสู้เอาเอง หนทางข้างหน้าถ้าพวกเธอจะก้าวเดินไปมันไม่ได้ง่ายและโรยด้วยกลีบกุหลาบอย่างที่พวกเธอคิดนะ พวกเธอยังต้องเจอกับอะไรที่กดดันอีกเยอะซึ่งถ้าไม่แกร่งก็จะอยู่ในโลกใบนี้ไม่ได้และไม่มีชีวิตอะไรที่ต่างไปจากคนมลายุมุสลิมรุ่นเก่าๆ พี่สอนแบบนี้ตลอดเขาจะเชื่อและเอาไปปฏิบัติแค่ไหนอยู่ที่ตัวเขาแล้ว เราเป็นครูก็ได้ถ่ายทอดความรู้ให้หมดแล้ว แต่ให้สอนทุกอย่างในการดำเนินชีวิตเป็นไปไม่ได้หรือ

และนี่เป็นเสียงของมลายุมุสลิมอีกกลุ่มที่พยายามเปิดพื้นที่ทางความคิดของตัวเองออกมา โดยที่พวกเขาจากการเป็นผู้มีระดับศึกษาที่สูงกว่าคนหลายๆ คน จึงทำให้พื้นที่ความคิดของพวกเขามองความเป็นพลังได้มากกว่า ทั้งๆ ที่เขามีความคิดและมุมมองในลักษณะที่ไม่ได้แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยเลย เพียงแต่รูปแบบการนำเสนอและคำพูดที่ออกมาต่างแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง หากมองให้ลึกและพยายามทำความเข้าใจ เพื่อเปิดรับก็จะรู้ว่า เสียงที่คนกลุ่มนี้สะท้อนออกมา คือ เรื่องราวที่ผูกติดอยู่กับโครงสร้าง เพราะโครงสร้างมีส่วนในการทำให้มลายุมุสลิมมีพฤติกรรม ความเชื่อ ความคิด และทัศนคติ เกิดการแปรเปลี่ยนและไขว่คว้าไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางการเมืองของรัฐ โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างทางการศึกษา และโครงสร้างของปัญหาทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อชีวิต และอัตลักษณ์ของมลายุมุสลิม เสียงข้างต้นเป็นการแสดงออกถึงความคิด เพื่อให้สังคมและคนรอบรู้รู้ว่า สิ่งที่เขาเผชิญไม่ใช่เรื่องราวเพียงลำพัง แต่โครงสร้างของสังคมในบริบทต่างๆ เอื้อให้พวกเขาต้องต่อสู้ คืบคลาน และเรียกร้อง เพื่อให้เห็นพื้นที่ทางสังคมว่าเขาเป็นอย่างไร และภายใต้สถานการณ์หรือกระแสสังคมดังกล่าว เขาจะยืนหยัดถึงความเป็นตัวเองและกลุ่มท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนและสังคมได้หรือไม่

จึงเห็นได้ว่าไม่ว่ามุสลิมที่ผู้ศึกษาเข้าไปพบปะพูดคุย จะอยู่ในบทบาท สถานะ การศึกษา หรือระดับใดในสังคม พวกเขาจะมีพื้นที่ของตัวเอง อัตลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน และสิ่งต่างๆ ที่แฝงเร้นอยู่ในทุกการกระทำและความหมายนั้น คือเหตุผล ในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมหรือพื้นที่ของตัวเองได้ทัดเทียมเท่ากับคนอื่นๆ ในสังคมเท่านั้นเอง

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบว่า คนมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานีจะมีความผูกพันกับพื้นที่ในไม่กี่ลักษณะ คือ บ้าน ที่ทำงาน มัสยิด และพื้นที่ของกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นพื้นที่ที่เขาพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมา ในลักษณะที่เป็น พื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางความคิด โดยในแต่ละพื้นที่ที่นั่นมีการปะทะ ประสานความสัมพันธ์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม เช่น ร้านน้ำชา สนามก ตลาด โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร ฯลฯ ซึ่งแต่ละพื้นที่ของการนิยามความหมายขึ้นอยู่กับความจำเป็น ความต้องการ และเงื่อนไขของบุคคลที่จะเข้าไปใช้พื้นที่นั้นๆ จากความผูกโยงของพื้นที่ ทำให้มลายูมุสลิมมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ จนก่อร่างเป็นความสัมพันธ์ ที่เป็นการกระทำระหว่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าในความสัมพันธ์นั้นอำนาจถูกจัดให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ใด ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ของมุสลิม กับมุสลิม มุสลิมกับคนอื่น หรือ คนอื่นกับมุสลิม ในพื้นที่ทางสังคมที่ต่างกัน และเมื่อเขาพยายามสร้างพื้นที่ของตนขึ้นมา การต่อรองจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกมิติของความสัมพันธ์ที่มีการช่วงชิงความหมาย เพื่อให้ตัวเองไปสู่เป้าหมายของการมีพื้นที่ทางสังคม เมื่อนั้นการต่อรองจึงเกิดขึ้น เพื่อให้เห็นการสร้างพื้นที่และความสัมพันธ์ ผู้ศึกษาขออธิบายเป็นประเด็น ดังนี้

ภาพที่ 75 แผนผังแสดงการสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิม

1. พื้นที่บ้าน ส่วนใหญ่คนมลายูมุสลิมจะมีความผูกพันกับบ้าน เพราะบ้านเป็นสถานที่ของความเป็นส่วนตัว และความคุ้นเคย คนมลายูมุสลิมมักจะมีเรื่องราวต่างๆ ของการใช้พื้นที่ภายในบ้าน เพราะมุสลิมส่วนมากจะอาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ จึงทำให้บ้านเป็นพื้นที่ของครอบครัวและเครือญาติที่ผู้คนในบ้านมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไว้วางใจ ความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของคนกับบ้าน คือ ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ กับลูก พี่กับน้อง ญาติๆ ที่ซึ่งในความสัมพันธ์นั้นมลายูมุสลิมให้อำนาจกับผู้อาวุโสภายในบ้าน เพื่อเป็นผู้จัดการความเรียบร้อย ถูกต้อง และตั้งกฎ กติกาของบ้าน เพื่อความสงบสุข จึงก่อให้เกิดการต่อรองของคนในครอบครัวรูปแบบต่างๆ แต่มักจะจบลงด้วยความเข้าใจ และยอมทำตาม แม้ว่าการต่อรองนั้นเราอาจจะเป็นผู้ได้เปรียบก็ตาม เพราะผู้อาวุโสจะเป็นคนตัดสินใจผลของการต่อรองนั้นว่าควรจะเป็นอย่างไร หากเลือกรับบ้านก็จะเป็นที่ๆ วนเวียนในความสัมพันธ์ของผู้คนเหมือนทุกๆ วันที่ผ่านมา แต่หากปฏิเสธบ้านก็จะกลายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ ต่อรอง ต่อต้าน ทำให้ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและเครือญาติเกิดการสั่นคลอน และนำไปซึ่งความไม่สงบสุขในที่สุด บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2548: 93) เห็นว่าบ้านเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ นักวิชาการบางคนถึงกับกล่าวว่า บ้านเป็นส่วนประกอบที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้จากอัตลักษณ์ของความเป็นมนุษย์ นั่นชี้ให้เห็นว่า บ้านเป็นพื้นที่ของการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของบุคคลที่จะสามารถกระทำสิ่งใดในพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างเป็นอิสระเสรี และเป็นกันเองในความสัมพันธ์ร่วมกับคนอื่น

2. พื้นที่ทำงาน ชีวิตประจำวันของผู้คนไม่ว่าจะเป็นมลายูมุสลิม หรือเชื้อชาติอื่นๆ ต่างต้องให้ความสำคัญกับพื้นที่ทำงาน เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ แต่สำหรับคนที่ไม่ได้ทำงาน พื้นที่ตรงนี้อาจหมายถึงความถึง โรงเรียน หรือ สถานศึกษา ดังนั้นเมื่อคนเราต้องอยู่ในพื้นที่ของการทำงาน ความสัมพันธ์จึงอยู่ในลักษณะของนายจ้าง ลูกน้อง หัวหน้า ลูกจ้าง เพื่อนร่วมงาน หรือผู้ติดต่อประสานงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีนั้นออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยและสภาพของปัจเจกบุคคลว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใด และเมื่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านั้นเกิดขึ้นจึงทำให้คนต้องต่อสู้ต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ของตนเองต่อสังคมหรือคนอื่น มลายูมุสลิมก็ไม่ได้แตกต่างไปจากหลายๆ คนในสังคม เมื่อบทบาทของเขาถูกกำหนด หน้าที่ของเขาก็ต้องปฏิบัติตามเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต บางครั้งตัวเขาเองก็ไม่ได้สร้างพื้นที่ขึ้นมาอย่างที่เขายากจะเป็นแต่ด้วยสภาพแวดล้อมทำให้พื้นที่ของคนถูกกำหนดในรูปแบบที่แตกต่างออกไป อย่างที่ผู้ศึกษาได้นำเรื่องเล่าของชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คนมาเล่าให้ฟัง เพื่อให้เห็นว่าพื้นที่ของแต่ละคนเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

3. มัสยิด อัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นมลายูมุสลิม ในเมืองปัตตานีจากการศึกษาพบว่า ในสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน สถานศึกษา หรือสถานที่ราชการ มักจะงดเว้นกิจกรรม

หรือการปฏิบัติกรต่างๆในวันศุกร์ เพราะเป็นวันสำคัญที่ชาวมลายูมุสลิมจะไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่มัสยิด โดยเฉพาะผู้ชายมลายูมุสลิมที่มัสยิดผูกพันกับชีวิตของเขาเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงทำให้พื้นที่มัสยิดถูกกำหนดความเป็นพื้นที่พิเศษ และพื้นที่ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมในปัตตานีและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในมัสยิด จึงมีเรื่องของศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งมลายูมุสลิมก็พร้อมที่จะปฏิบัติต่ออำนาจนั้นอย่างเชื่อฟัง นิ่งเงียบ และยอมตามเสมอ เพราะเขาเชื่อและศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้า ไม่เพียงเท่านั้นมัสยิดยังเป็นพื้นที่ของการต่อรองในรูปแบบอื่นๆ เช่น การต่อรองทางการเมือง การต่อรองกับอำนาจรัฐ หรือการต่อรองเชิงโครงสร้าง อย่างที่ผ่านมา เพราะคนมลายูมุสลิมเชื่อว่ามัสยิด คือ พื้นที่ของความศักดิ์สิทธิ์หากจะมีการต่อรองกับคนภายนอก สถานที่นี้เหมาะสมที่สุด เพราะคือ สัญลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และความศรัทธาของผู้คนมลายู นอกจากนี้ในทรรศนะของ แพร่ ศิริศักดิ์คำเกิง (2548: 339) กล่าวว่า มัสยิดเป็นพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนต่างมาพบปะสังสรรค์กันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ผ่านการเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งต่อพวกพ้องและคนภายนอกมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนสามารถสร้างคุณภาพในการอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ด้วยเพราะต่างได้เรียนรู้ความต่างโดยธรรมชาติ ทำความเข้าใจและปรับตัวในความหลากหลายด้วยการเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน

4. พื้นที่กิจกรรม ในที่นี้ผู้ศึกษาให้ทุกพื้นที่ในเมืองปัตตานี เป็นพื้นที่ของกิจกรรม เพราะนอกเหนือจากบ้าน ที่ทำงาน มัสยิด แล้วพื้นที่ส่วนอื่นๆ ที่ถูกใช้สอยย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็น ความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ เพราะกิจกรรมต่างๆของผู้คนอาจจะเหมือนหรือต่างกันทุกวันขึ้นอยู่กับคนเป็นผู้กำหนดให้เป็น เช่น คนมุสลิมปัตตานีผู้ชายจะมีพื้นที่กิจกรรม คือ สนามก และร้านน้ำชา เป็นส่วนมาก คนมลายูที่นี่มีความพึงพอใจ และความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเลี้ยงนกและล่ารางวัล แม้กระทั่งร้านน้ำชายังเข้ามาเป็นพื้นที่ของการเลี้ยงนก หรือพูดคุย ฝึกหัดนก ไม่ให้ตื่นเมื่อถึงเวลาของการแข่งขัน และในพื้นที่นี้เองที่เราพบว่า ความสัมพันธ์ของคนที่ไม่รู้จักกัน คนต่างสถานภาพ ต่างความคิด จิตใจ หรือต่างช่วงชั้นทางสังคม เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน และมีการต่อรองในเรื่องราวชีวิตต่างๆซึ่งกันและกัน หรือแม้แต่โรงพยาบาลก็เป็นสถานที่อย่างหนึ่งที่คนต้องเข้าไปใช้พื้นที่ ยังมีรูปแบบการต่อรองออกมาให้เห็น

“...โรงพยาบาลปัตตานีไม่ได้เรื่อง กะเคยไปตอนคลอดลูก มันเหมือนจะเอาเราไปเชือด ทำเจ็บมากแล้วนางพยาบาลก็ชอบพูดจาไม่ดีใส่เรา เหมือนโรงฆ่าสัตว์ ขนาดว่าอยู่ห้องพิเศษแล้วนะ เพื่อจะดูแลเราดี เปล่าเลยเหมือนกันหมดทั้งหมดยังพยาบาล นื่องอย่าไปเด็ดขาดเลยนะ เป็นอะไรกลับไปปรึกษาที่หาดีใหญ่ดีกว่า...”

(เปาซีหัยะ, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 76 พื้นที่ในชีวิตประจำวัน

(ฐาปนี เสาวภาวงศ์วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

หรือแม้แต่โรงเรียนและในมหาวิทยาลัย ยังเป็นพื้นที่ของการต่อรอง เพราะในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคลต่างๆ คือ อาจารย์กับศิษย์ อาจารย์กับอาจารย์ อาจารย์กับผู้อำนวยการ หรือจะเป็นการโรงก็สามารทที่จะมีการต่อสู้ต่อรองเกิดขึ้นในพื้นที่ได้ทั้งสิ้น อย่างที่ มานีเกะ บอกว่า

“...เรียนที่โรงเรียนก็ยาก เพราะเราไม่รู้เรื่องภาษาอังกฤษ บางครั้งก็โดนครูค่า ว่าสอนเท่าไรก็ไม่จำ...”

(มานีเกะ, 20 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...หนูชอบเรียนหนังสือที่ แต่ที่นี้เรียนยากมาก จนบางครั้ง เราสอบไม่ผ่านตามที่อาจารย์กำหนด ก็จะโดนสอบใหม่ มาตรฐานตกต่ำหมดแล้ว เพราะพวกเรา ไม่เหมือนเมื่อก่อนที่เหตุการณ์ไม่เป็นแบบนี้ ไม่อย่างนั้นหนูเข้ามาเรียนที่นี้ไม่ได้หรอกที่ ถือว่าเป็นโอกาสของคนอิสลามเลยนะ...”

(ค๊ะ, 8 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

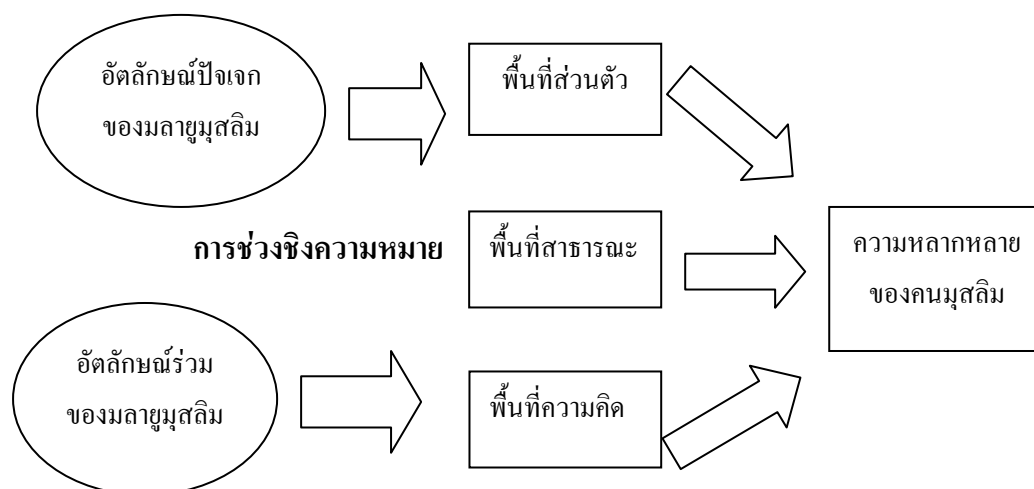

จากข้อความข้างต้น เป็นการตอรอง ที่อาจารย์รู้สึกตอรองกับลูกศิษย์ว่า ทำไมถึงเรียนไม่ได้ ไม่ใช่เพราะโง่แต่ไม่ตั้งใจ จึงทำให้รู้สึกว่าต้องทำโทษด้วยคำพูดที่รุนแรง เพื่อให้เกิดการกระตุ้นและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ส่วนนักเรียนก็คิดว่าเราไม่เก่งจึงของตอรองในเงื่อนไขอื่นๆ เพื่อให้การศึกษาผ่านไปได้อย่างดี เพื่อให้อาจารย์เห็นใจและช่วยเหลือ หรือ แพร สิริศักดิ์คำเกิง (2548: 339) กล่าวเสริมว่า โรงเรียนเป็นสถาบันการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม เป็นสถาบันบูรณาการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มคน เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้แห่งความคล้ายคลึง ความแตกต่าง หลากหลาย ตั้งแต่เขาวัวัย ทั้งเรื่องภาษา อาหาร การเรียนรู้วันสำคัญต่างๆ การปฏิบัติศาสนกิจและพิธีกรรม ที่มุสลิมได้เรียนรู้เรื่องของคนอื่นและคนอื่นๆ ได้เรียนรู้เรื่องของมุสลิม เช่น ห้องละหมาดเป็นพื้นที่ของการการปฏิบัติตามศาสนกิจตามหลักการของศาสนาอิสลาม และห้องละหมาดนั้นผู้คนต่างศาสนาไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไป ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างไปจากที่คนมลายูมุสลิมต้องเรียนรู้เพื่อนในศาสนาอื่นเช่นกัน อย่าง วันตรุษจีน เป็นวันสำคัญของชาวจีนเพราะเปรียบเสมือนวันขึ้นปีใหม่ของคนจีน ในเทศกาลจะมีการทำพิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเซดสิงโต จุดประทัด แห่ขบวนแสดงอภินิหารความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าที่เขานับถือ ฯลฯ ที่พวกเขาต่าง เรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ในพื้นที่ของโรงเรียน

ภาพที่ 77 พื้นที่ของโรงเรียน

(รูปนี้ เสาวกางค้วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

ภาพที่ 78 แสดงอรรถลักษณะของการสร้างพื้นที่ทางสังคมภายใต้พหุวัฒนธรรม

จากแผนภาพข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า การสร้างพื้นที่ทางสังคมมลายูมุสลิม คือ การที่พวกเขาที่มีอรรถลักษณะของปัจเจกและกลุ่มนำไปสู่การช่วงชิงความหมายในสังคม เพื่อให้เห็นการสร้างพื้นที่ในความสัมพันธ์ต่างๆกับผู้คนและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทางความคิด ต่างเป็นพื้นที่ของคนทุกคนไม่เว้นแม้แต่มลายูมุสลิม ที่ตัวเองสร้างนัยของความหมายและการเรียนรู้ขึ้นมา เพื่อให้คนอื่นในสังคมรับรู้ว่าคุณเองเป็นอย่างไร และก็แสดงให้เห็นว่าคุณเป็นมลายูมุสลิมไม่ได้แตกต่างไปจากชาติพันธุ์อื่นๆ พวกเขามีความแตกต่างหลากหลาย มีความปนเปใน ชีวิต มีความต้องการหลากหลายอารมณ์ของความรู้สึกที่เกิดขึ้นไม่ซ้ำกันในแต่ละวัน ด้วยเหตุผลที่ว่า เจริญยังมีสองด้าน แล้วยังบออะไรกับคนที่มีความแตกต่างกันทั้งการดำเนินชีวิต การศึกษา สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม พวกเขามีการสร้างพื้นที่ขึ้นมาเพื่อให้เห็นอรรถลักษณะของตัวเอง ไม่ว่าจะกับคนมลายูมุสลิมด้วยกันหรือกับคนอื่นภายนอกสังคม เพราะทุกคนย่อมมีการนิยามและจำกัดความเป็นตัวตนอยู่เสมอ ไม่มีข้อยกเว้นแม้แต่มลายูมุสลิม

3. การต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม

เสียงเพรียก เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการฟัง เพื่อให้เสียงเหล่านั้นออกสู่สังคม อย่างที่สังคมได้รับรู้ว่า พื้นที่หนึ่งยังมีกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ และคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญและอยู่บนพื้นแผ่นดินไทย ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน ในระยะเวลาของความสัมพันธ์ที่ผ่านมาทำให้เกิดการกลืนกลายทาง

วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ เพราะพื้นที่ที่มีการข้ามพรมแดนไปมาระหว่างกัน ทำให้ผู้คนสามารถที่จะเปิดความเป็นอัตลักษณ์ของตนต่อกันและกันได้ ก่อรูปเป็นการเรียนรู้ที่มีขึ้นภายในสังคม อย่างที่ไม่สามารถปฏิเสธ เพราะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าการเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ดังกล่าวได้ก้าวข้ามผ่านมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ยุคแล้วยุคเล่าที่ผ่านไป คนก็มีการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

มลาญมุสลิม คือ ชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางศาสนาอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าจะถูกวัฒนธรรมอื่นครอบงำไปบ้างแต่ก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและกลุ่มเอาไว้ได้โดยรู้จักการผสมผสานความดั้งเดิมของท้องถิ่น ให้เข้ากับพลวัตรของสังคม ก่อเกิดเป็นอัตลักษณ์รูปแบบใหม่ ขึ้นมาภายใต้ความหลากหลายที่มีอยู่ เช่น การแต่งกาย ภาษา อาหาร วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือ กิจกรรมต่าง แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าอัตลักษณ์เดิมที่มีอยู่จะสูญสิ้นไปโดยสิ้นเชิง เพียงแต่อาจจะปรับเพื่อให้เข้ากับสภาพของสังคมและบ้านเมืองในสถานการณ์ปัจจุบันให้มากขึ้นเท่านั้นและสิ่งที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อไม่ให้มากหรือน้อยเกินไป คือ การพยายามปรับความสมดุลระหว่างตัวเองกับสังคมที่จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งจะนำไปสู่วิธีการต่างๆ ที่เรียกว่า ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน หรือการต่อรองทางสังคม เพื่อให้ตนและกลุ่มสามารถอยู่รอดบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ภายใต้ความหลากหลายของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์

ในทุกความสัมพันธ์ของผู้คนในเมืองปัตตานี ย่อมต้องตกอยู่ภายใต้ของอำนาจ เหมือนคนในพื้นที่อื่นๆ สายพิณ สุพุทธมงคล (2543: 21) เห็นว่าอำนาจในความสัมพันธ์จะมีอยู่ในตัวของคนทุกคน เมื่อใดที่ความสัมพันธ์เกิดขึ้นทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ต่างต้องมีฝ่ายของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เมื่ออำนาจเข้ามาสิ่งที่จะเกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว คือ การต่อรองในตัวของอำนาจแต่ละฝ่าย ที่เป็นผลผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เมื่อมนุษย์ก้าวเข้ามาสู่พื้นที่ของมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นโดยเรื่องราวและพฤติกรรมของมนุษย์เอง การนิยามความหมายทำให้มนุษย์ค้นพบข้อเรียกร้องต่างๆ ในวิถีชีวิตและนั่นคือ สิ่งที่เรียกว่า อำนาจ เพื่อนำไปสู่การต่อสู้ ต่อรอง ต่อต้าน และจัดขึ้น เพื่อให้ความสัมพันธ์นั้นเป็นไปอย่างตอบสนองความต้องการของตนเองและผลประโยชน์กลุ่มให้มากที่สุด เมื่อใดที่การต่อรองสัมฤทธิ์ผล เมื่อนั้นอำนาจก็จะประจักษ์แก่บุคคล

“...แต่ก่อนที่ปัตตานีอยู่แล้วสนุกเป็นพี่น้อง กันเองกันหมดเดี๋ยวนี้ต่างกันราวฟ้ากับดินเลย เมื่อก่อนนี้ไอ้โหไปไหนรู้จักกันหมดเลยติดต่อกันมาเป็นธรรมชาติ ไม่มีการโกรธเคือง ไม่มี การแบ่งพรรคแบ่งพวกไม่มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะปัญหาส่วนใหญ่นี้มองว่าเป็นเรื่อง การเมืองนะ ผลประโยชน์เป็นตัวเรากี่ไม่รู้จะเรียกร้องอย่างไร เพราะทุกอย่างรัฐเขารู้หมดแล้ว ถ้าแก้ ได้ก็แก้ไปนานแล้ว แต่จะให้ไปไหนก็ยังไม่ไป เพราะเราเกิดที่นี่ขอตายที่นี่ดีกว่า ไปอยู่ที่อื่นก็

ปรับตัวไม่ได้หรอก จริงๆแล้วเรื่องสำคัญ คือ เราห่วงปากท้องมากกว่า ตรงนี้ที่รัฐต้องเข้ามาดูแลช่วยเหลือให้ดีกว่านี้ เรื่องไหนจัดการไม่ได้ซึ่งมัน เอาคนให้อยู่รอดได้เสียก่อน...”

(มุฮัมหมัดกาเมล เบนหะหียะเจมู, 13 มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

“...เรื่องการเมืองทั้งนั้น คือแต่ละคนอยากจะเป็นใหญ่กัน แต่จริงๆประชาชนที่อยู่ที่นี่อยู่กันอย่างสงบ ไม่มีอะไร คนไทย คนจีนอยู่เหมือนที่นื่อง แต่นั่นแหละการเมืองทำให้สังคมป่วย วัฒนธรรมที่ต่างกันก็ไม่ได้ล่อล่้ากัน เพราะอิสลามเขาสั่งไว้แล้ว การที่เขาจะถืออะไรเป็นเรื่องของเขา เราจะถืออะไรก็เรื่องของเร มันไม่ได้ขัดกันเลย (ตรงนี้ปะพูดเป็นภาษามลายู และแปลให้ฉันฟังอีกครั้งหนึ่ง) ที่ขัดกัน คือ เรื่องของความรู้สึก ความรู้สึกที่เราถูกกลั่นแกล้งแต่ก็ไม่ถึงกับโกรธเคืองกัน แต่ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เพราะถูกยุ เรื่องบานปลาย ตอนนี้ไม่มีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน นอกจากพวกวัยรุ่นที่มีความคิดไม่เหมือนคนอะ ถ้าคิดเหมือนคนก็ไม่มีความอะไรเกิดขึ้น เราอยากให้ทุกคนช่วยกันเพราะบ้านเมืองมีปัญหา ต้องช่วยกันทำให้กลับมาเป็นเหมือนเดิมให้ได้ ไม่ใช่แค่คนพุทธหรือคนจีนนะที่กลัว มุสลิมก็กลัวเพราะเราไม่รู้ว่าเป็นใคร อย่าคิดว่ามุสลิมไม่ต้องกลัวอะไรนะ ไม่จริงเลย...”

(อิสมาแอล มะฮ์หมุด, 11 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...ปัญหาส่วนใหญ่มาจากรัฐทั้งนั้น พวกเราเองไม่มีปัญหาหรอกแต่เขาพยายามโทษให้เราเป็นคนผิด สร้างความแตกแยกให้กับผู้คนในท้องถิ่น จริงๆไม่มีอะไรเลย คนศาสนาอื่นเขาก็กลัวระเบิด กลัวเหตุการณ์ เราก็คงกลัวมันทำให้ระแวงกันไปหมด ไม่รู้ใครเป็นใคร...”

(อิสมาแอล มะฮ์หมุด, 11 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

อำนาจที่มีอยู่ในสังคม อาจจะถูกมองว่า เป็นอำนาจของรัฐกับประชาชนเพียงอย่างเดียว ทั้งที่ในความเป็นจริง อำนาจที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คนนั้น ไม่ได้เกิดเฉพาะกับรัฐเท่านั้น แต่เกิดขึ้นได้เกือบทุกสถานการณ์ กับทุกคน และทุกรูปแบบ เพราะอำนาจมีอยู่ในตัวคนทุกคน ขึ้นอยู่กับว่าคนๆนั้นจะใช้อำนาจให้ออกมาอย่างไร อย่างที่ Michel Foucault (อ้างถึงใน นิวัตติทองมด, 2546) กล่าวว่า อำนาจ คือ การผลิตความหมายหรือการนิยามเกี่ยวกับความจริงในเรื่องราวต่างๆที่วางอยู่บนมุมมองหนึ่งๆ แม้แต่ความรู้ทุกชนิดที่ผลิตออกมาเกี่ยวข้องกับอำนาจเสมอ และสามารถเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือของอำนาจได้ตลอดเวลา เหมือนดังที่ปะมุฮัมหมัดมองว่า สิ่งที่เขาต้องการต่อรองในสังคม คือ ปากท้องของผู้คน โดยที่ไม่มีการเมืองเข้ามาแทรกแซงอย่างสถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นอยู่

และประเด็นนี้ Foucault (อ้างถึงใน นิวัตติ ทองมถ, 2546) ซึ่งให้เห็นว่า อำนาจนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ว่าใครเป็นผู้ใช้ แต่อำนาจอยู่ในผลผลิตของความรู้เกือบทุกรูปแบบ และผู้คนที่สามารถใช้เพื่อเป็นเครื่องมือของการต่อสู้ ต่อรอง ได้ เสียงของผู้อำนาจทำให้เราสยบยอม และปั้นแต่งจิตดวงตัวเราเองภายในกตึกาเพื่อให้กลายเป็นผู้มีประสิทธิภาพมากด้วยเหตุผล

“...คนจนเรียนจบมาไม่มีงานทำ เพราะไม่มีเส้นสายคนมุสลิม ไม่มีเส้นในการหางาน อยากให้รัฐเข้ามาช่วยคุณตรงนี้ เพราะหลายคนจบออกมาว่างงาน แต่ต้องขอบคุณที่รัฐให้การสนับสนุน เรื่องทุนการศึกษาค่าใช้จ่ายเพื่อการเรียน แต่รัฐควรที่จะช่วยให้ตลอดรอดฝั่งเพราะถึงจบมาแล้วไม่มีงานทำก็ไม่มีประโยชน์ต้องมาตัดหัวปลาขายได้เงินไม่กี่ร้อยบาทก็ไม่รู้จะเรียนทำไม...”

(เปาซีหิยะ แวเลาะ, 18 มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

จากคำพูดดังกล่าวข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนแสดงถึงการต่อรองเชิง โครงสร้างใน รูปแบบต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามทัศนคติและวิถีคิดของบุคคล โดยที่มองว่าอำนาจที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ นั้นอาจเป็นอำนาจของปัจเจก ปัจเจกกับกลุ่ม หรือปัจเจกกับ โครงสร้าง ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทุกคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างไม่สามารถปฏิเสธความสัมพันธ์ อย่างที่ พูโกต์ (1970) กล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ใช่การใช้อำนาจของฝ่ายหนึ่งเพื่อกระทำ ต่ออีกฝ่ายโดยตรงหรือทันทีทันใด แต่เป็นการกระทำต่อการกระทำของฝ่ายอื่น ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์ ของความรุนแรง ที่กระทำต่อร่างกายของมนุษย์หรือสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะผลักดัน ทำลาย และขั้วที่ ตรงกันข้ามความสัมพันธ์ของความรุนแรง คือ การเพิกเฉย และยอมจำนน ส่วนความสัมพันธ์เชิง อำนาจ หมายถึง โครงสร้างโดยรวมของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

เสียงเล่าเรื่องข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่าแม้กระทั่งการไม่ยอมรับว่าข้อมูลที่ผู้ศึกษาใช้ในการ วิเคราะห์ รับฟังได้ ก็ยังมีความน่าสนใจ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นในแง่ที่ว่ากลไกอำนาจสร้างความ ปกติ และไม่ปกติ ทั้งหลายในสังคม การปฏิบัติและการต่อต้านชัดเจนของการยอมรับความเหมือน อาจส่งผลต่อการต่อต้าน เช่น เป็นเรื่องปกติที่ผู้คนไม่ว่าใครมักจะไม่ได้พูดความจริงทั้งหมด อย่างที่คน มลายูมุสลิมเล่าเรื่องที่แฝงไปด้วยอำนาจของการต่อรองเรียกร้อง พวกเขาไม่จำเป็นที่จะต้องพูดความจริง หรือความรู้สึกและความต้องการที่แท้จริง เพียงแต่การเล่าเรื่องนั้น ซ่อนเร้นด้วยเป้าประสงค์บางอย่าง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดการตีความตามเงื่อนไข และสถานการณ์ของสังคม เรื่องราวต่างๆ ที่ออกมาจากผู้ให้ ข้อมูลนั้น เป็นเพียงการบอกเล่า และชี้ให้เห็นว่าพวกเขาถูกกระทำ ทั้งที่ในความเป็นจริงของ สังคมและชีวิต เราต่างฝ่ายต่างเป็นผู้กระทำซึ่งกันและกันเสมอ

ผู้ศึกษาขอกลับเข้าถึงชีวิตและเรื่องเล่าของคนในเมืองปัตตานีที่ให้เห็นการต่อรอง ภายใต้เงื่อนไขของโครงสร้างและความซับซ้อนของวัฒนธรรม ความรุนแรงและรวดเร็วของเทคโนโลยี การสื่อสาร ทำให้มุมมองการก้าวทันโลกยากที่จะก่อให้เกิดการปรับตัวอย่างที่มีต่อรองพหุวัฒนธรรม ในสังคมกับสื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความแตกแยกและรู้สึกไม่ดีแก่พี่น้องมุสลิม

“...ปัตตานีมีความหลากหลายของวัฒนธรรมที่ไม่ได้ต่างกัน เราอยู่ด้วยกันได้ แต่ข่าวและสถานการณ์ทำให้เราไม่ไว้ใจกันมากขึ้น ถ้าสื่อจะช่วยให้สังคมดีขึ้นก็น่าจะให้ข้อมูลที่เป็นจริง ไม่บิดเบือน ถ้ายังไม่รู้จักมุสลิมจริงๆก็อย่าไปตัดสินเขา อยากให้รู้จักตัวตนของเขาก่อน ทุกคนมีข้อดีข้อเสีย และอย่ามองว่าเป็นเพราะศาสนาอิสลามแต่เป็นเพราะเขาตัดสินใจทำของเขาเอง...”

(มะห์, 11 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

ประการหนึ่งที่ผู้ศึกษาไม่สามารถปฏิเสธความเป็นจริงทางสังคมของเมืองปัตตานีได้ คือ ปัญหาสังคมภายในที่แทบทุกสังคมในโลกใบนี้ต้องเผชิญ คือ ข้อเท็จจริงที่ว่าสังคมเริ่มที่จะเสื่อม เพราะอารยะใหม่เข้ามาอิทธิพลและบทบาทกับผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก จนผู้คนล้มที่จะไตร่ตรองไปว่า เหตุของแต่ละปัญหามีทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและภายนอก คนปัตตานีต้องรับกับปัญหาสังคมมานานนับหลายปีเหมือนกันกับสังคมอื่นๆ เช่น ปัญหาความยากจน ด้อยการศึกษา คุณภาพชีวิตต่ำ โรคร้ายไข้เจ็บ ยาเสพติด ฯลฯ อย่างที่หลายคนบอกให้ฟังว่า

“...ปัญหาทุกอย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ไม่ใช่ปัญหาของสามจังหวัดเท่านั้น แต่เป็นปัญหาของบ้านเมืองและชุมชน เพราะคนปัตตานีลำบาก ยากจน เนื่องจาก ความรู้ น้อย และไม่มีงานทำที่มีรายได้สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น เด็กวัยรุ่นก็ติดยาเสพติด เกิดการลักขโมย ชุมชนไม่สงบสุข เพราะปัญหาสังคมต่างๆเริ่มมีมากขึ้นทุกวัน สิ่งนี้ต่างหากที่ควรได้รับการแก้ไขดูแลจากคนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่เอาแต่เข้าไปแก้ปัญหาคความไม่สงบในสามจังหวัด เพราะนั่นเป็นการแก้ที่ปลายเหตุ...”

(ฮัตตา, 20 มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

“...จริงๆ แล้วเป็นปัญหาของคนในปัตตานีเลยนะ คือ คุณภาพชีวิตต่ำ เพราะไม่มีใครเข้ามาดูแลอย่างจริงจัง บ้านเรือนต่างๆปล่อยทิ้งไว้สกปรก เป็นที่บ่อเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ และการบริการของสังคมก็ไม่ได้เอื้ออำนวยให้กับคนที่นี่ แต่คนก็ไม่ค่อยเรียกร้องว่าที่จริงแล้วต้องการอะไร สื่อก็นำเอาปัญหาคความไม่สงบมาเป็นประเด็นการขัดแย้ง ซึ่งจริงๆ แล้วไม่ใช่เลย...”

(บังยาคารียา, 20 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ผู้ศึกษาพยายามถ่ายทอดเรื่องราวของชีวิตในทุกแง่มุมเพื่อให้รู้ว่าในสังคมเมืองปัตตานี ที่ผู้คนมลายุมุสลิมเป็นส่วนหนึ่งอยู่นั้น ไม่ได้ต้องการก่อให้เกิดการสร้างความรู้ว่าฉานหรือแตกแยก แต่อย่างใด เพราะผู้ศึกษาเห็นว่าประเด็นของการศึกษาครั้งนี้ เพื่อฟังเสียง เรื่องเล่า ของชีวิตที่ผู้คนกลุ่มหนึ่งต่อสู้ ต่อรอง ให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางพื้นที่ทางสังคมให้คนอื่นหรือคนภายนอกเกิดการยอมรับ เคารพ และเชื่อมั่นในความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

ไม่เพียงเท่านี้ จากการศึกษา พบว่ามลายุมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่ มักจะมีการนิยามตนเองว่าเขาคือ คนเชื้อสายมลายู แต่ไม่ได้คิดเหมือนกันหมดทุกคน เพราะส่วนหนึ่งยังคงคิดว่าตน คือ คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และยอมรับว่ามีเชื้อชาติมลายูปะปนอยู่บ้างแต่คงไม่ใช่ทั้งหมด สิ่งที่ผู้ศึกษาทำความเข้าใจในการต่อรองความเป็นตัวตนคนมลายุมุสลิม คือ เขาต้องการให้อัตลักษณ์ที่เขาเป็นดำรงอยู่ได้โดยไม่มีเงื่อนไข เช่น อิสระของการนับถือศาสนา ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอัตลักษณ์การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การประกอบศาสนกิจ พิธีกรรม ความเชื่อ ความศรัทธาต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของข้อยกเว้น เมื่อเขาต้องเผชิญอยู่ภายนอกกลุ่มของตนเอง

ทั้งที่ในความเป็นจริงเงื่อนไขและข้อกำหนดบางอย่างขัดต่อความเป็นจริงของสังคมและนั่นเองที่นำไปสู่การต่อรองกับความสัมพันธ์ของโครงสร้างในรูปแบบต่างๆ หากจะมองเรื่องการต่อรองของผู้คนมลายุมุสลิมเมืองปัตตานี เกือบจะทุกเรื่องที่เป็นการต่อรองในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเขาจะต่อรองกับใคร เรื่องอะไร ล้วนมากจากความสัมพันธ์และรูปแบบในชีวิตประจำวันเกือบทั้งสิ้น แต่ผู้ศึกษาตั้งประเด็นไว้เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นว่า การต่อรองในความสัมพันธ์ทางสังคมและอำนาจในประเด็นแรกนั้น คือ การต่อรองที่พวกเขาจะนึกถึงรัฐมากกว่าการต่อรองในเรื่องราวอื่นๆ เพราะมันคือความเดือดร้อนและเป็นสิ่งที่เขาเรียกร้องเพื่อต้องการให้เกิดการแก้ปัญหา จากคนที่พวกเขาคิดว่า มีอำนาจในการช่วยเหลือพวกเขาได้ แต่ในประเด็นนี้เป็นการต่อรองในเรื่องราวของชีวิต โดยที่เขาไม่ได้นำเอาเรื่องของรัฐ ประชาชน หรือสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เป็นความจริงที่เกิดขึ้น และเขามีถ้อยคำหรือความรู้สึกที่ต่อรองอยู่ในบทสนทนา

“...คนในเมืองอย่างพวกเราเสียอย่าง เวลามีปัญหาไม่มีใครช่วย เพราะเราไม่มีผู้ใหญ่บ้าน เดือดร้อนก็ต้องช่วยตัวเอง ถ้าเป็นข้างนอกได้ เขามีผู้ใหญ่บ้านคอยให้คำแนะนำปรึกษา น่องรู้จักใครบ้างไหม ช่วยบอกให้หน่อย คนที่นี่เดือดร้อนหลายอย่าง เขาน่าสงสารนะ อย่างบางคนทำงานตัดหัวปลาได้วันไม่กี่บาทเอามาซื้อกับข้าวก็หมดแล้ว บางวันงานไม่มีอีกก็ไม่มีตั้งค์ มาซื้อของกะตืดไว้ประจำ เราก็ต้องอยากได้เงินใช้ไหม เพราะเราก็ต้องเอาไปซื้อของอีก แต่ก็เห็นใจบางที่ ผัก กะกั้ให้ไปไม่คิดตั้งค์ถือว่าช่วยๆ กัน...”

(เปาซีเยาะ แวเลาะ, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

กะหนะ

กะหนะเป็นคนสูง รูปร่างกลางๆ ไม่อ้วนแต่ไม่ผอม ผิวสองสี พุคไทยไม่ค่อยซัด อายุ 43 ปี กะหนะเป็นลูกค้าและเพื่อนบ้านของกะห๊ะ ผู้ศึกษาจะเจอแกทุกวันตอนเย็นๆ กะจะมาซื้อของไปทำกับข้าว ก่อนหน้านั้นผู้ศึกษาไม่รู้ว่แกทำงานอะไร นึกว่าเป็นแม่บ้าน เพราะแฟนแกทำประมง วันหนึ่งแกเข้ามาทักทายถามผู้ศึกษาว่า ยังไม่เรียนไม่จบอีกหรือ ธิบๆ จบได้แล้วจะได้ไปทำงาน กะหันมามองหน้าผู้ศึกษาแล้วยิ้มบอกว่า แต่งานไม่ได้หาง่ายๆ นะ

“... ถ้ามีเส้นก็ได้ ไม่มีเส้นก็ลำบาก เหมือนลูกเรานั้นจบมาตั้งนานแล้วยังหางานทำไม่ได้ วันก่อนไปสมัครมาเขรับแล้วนะเป็นเสมียนให้เงินเดือน 4,000 บาท เราก้เอา น้อยก็เอาดีกว่าไม่ได้เลย อยู่ๆเขาโทรมาบอกว่าไม่ได้แล้วนะ พอได้รับคนอื่นแล้ว เราก้ถึง ถามไปถามมาเขาว่าเส้นแบบนี้แย่เลย เราทำงัยอะ เราไม่มีเส้น ความรู้ก็น้อยจะพูดอะไรก็ได้ ไม่ได้ ไม่เข้าใจว่ารัฐจะพยายามให้เรียนหนังสือกันไปทำไม เรียนมากก็ตงาน เคะว่าจริงไหม

ถ้ายังนั้น ไม่ต้องเรียนดีกว่ามาตัดหัวปลาขายก็ได้เหมือนกัน เราส่งเสียให้ลูกเรียนเงินไม่ใช่ว่าบาทสองบาทนะ ต้องประหยัดเพื่อให้มันเรียนหนังสือ เรียนแล้วได้อะไร รัฐให้ทำแต่เรียนแต่ไม่หางานให้ ก็ไม่มีประโยชน์แท้เส้นอยู่ดี ทำได้ไงแบบนี้ เราก้ไม่ได้ว่ารัฐไม่คินะ เขาก้คิให้กูเงินเรียน แต่นั่นแหละเรียนแล้วไม่มีงานทำ เรียนไปทำไม เราไม่เห็นด้วยเลยเรื่องเรียนหนังสือ เราว่ามันไม่จำเป็น เพราะเรียนกับไม่เรียนก็อยู่บ้านเหมือนกัน

คนที่นี้ตงานกันเยอะนะ เขาตัดหัวปลาไปแต่บางวันปลาไม่มีเลย นี้ๆ ไม่ได้ตัดมาเป็นอาทิตย์แล้วนะ จะไปทำอย่างอื่นก็ไม่วู้จะทำอะไร ไม่รู้จักใคร แก่แล้ว หางานไม่ได้แล้ว คนมุสลิมไม่มีเส้นในการหางาน อยากให้รัฐเข้ามาช่วยตรงนี้หน่อย ช่วยแล้วก็ช่วยให้ตลอดรอดฝั่ง เพราะว่าถ้าเรียนจบแล้วมาตัดหัวปลาไม่วู้เรียนมาทำไม...”

(กะหนะ, 8 กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างทางสังคมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต เพราะอาจจะสัมพันธ์กับรัฐและผู้มีอำนาจ ในการที่จะนำไปสู่การต่อรองความเป็นตัวตนของคนมลายูมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อที่จะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ประเด็นแรก คือ โครงสร้างทางการเมือง ที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในเมืองปัตตานีไม่เว้นแม้แต่มลายูมุสลิม เพราะจากสภาพปัญหาที่นำไปสู่การไม่ไว้วางใจและระหวาดซึ่งกันและกัน ทำให้คนมลายูมุสลิมรู้สึกถึงความเกรงกลัวต่อพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ เพราะมีหลายเสียงจากมลายูมุสลิม ที่กล่าวว่า ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนมีสาเหตุทางการเมือง หรือ ผลประโยชน์

ส่วนตัวระหว่างคนที่มิอำนาจทั้งสิ้น ส่วนชาวบ้านจะไม่มีผลได้ผลเสียกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์แน่นอน เพราะ คงไม่มีใครในบ้านเมืองนี้ที่อยากให้เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้น คนที่อยู่ในพื้นที่เหมือนอยู่ในเปลวไฟที่มีแต่เรื่องราว คนมลายุมุสลิมถูกมองเป็นกลุ่มคนที่ทำความผิดและสร้างปัญหาเพื่อต้องการแบ่งแยกทางการเมือง การปกครอง ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงยังไม่มีใครทราบ ว่า มลายุมุสลิมที่อยู่ในปัตตานีนั้นต้องการแบ่งแยกจริงหรือ จากโครงสร้างทางการเมืองหลายยุคหลายสมัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้คนมลายุมุสลิม และหลายครั้งที่เกิดความไม่พอใจระหว่างนโยบายของรัฐกับผู้คนในสังคม แต่มิได้หมายความว่า จะเป็นมลายุมุสลิมเท่านั้นที่รู้สึกไม่พอใจ ยังมีคนอื่นๆ ในสังคมอีกมากมายที่นโยบายเหล่านั้นเข้ามามีอิทธิพลและทำให้วิถีบางอย่างของชีวิตเปลี่ยนไป ความคุกกรุ่นที่มีอยู่เป็นปัจจัยสู่การต่อรองของผู้คน เพื่อเรียกร้องให้รัฐเข้าใจและพยายามแก้ปัญหาต่างๆ อย่างยุติธรรม โดยไม่มองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นเพราะมลายุมุสลิม

ไม่เพียงเท่านั้นปัญหาเชิงโครงสร้างยังรวมถึง ปัญหาเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข การแพทย์ สวัสดิการสังคม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนนำไปสู่การต่อรองของผู้คนมลายุมุสลิมทั้งสิ้น เพราะมันคือ ทุกอย่างก้าวของชีวิตประจำวันที่พวกเขาต้องพบเจอ และเป็นปัญหาใหญ่ของผู้คนมากกว่าปัญหาแรกทีกล่าวมาข้างต้น ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้เป็นสิ่งที่หลายฝ่ายต้องคำนึงถึง เพราะการต่อรองตัวตนคนมลายุมุสลิม ก็เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ไม่ใช่ว่าคิดเป็นอย่างไร ปัจจุบันก็ยังเป็นอย่างนั้น

หลายคนยอมรับว่า รัฐทำงานและเข้ามาเพื่อช่วยเหลือผู้คนในเมืองปัตตานีมากขึ้น หรือแม้แต่นักลงทุนก็เข้ามาเพื่อสร้างอาชีพและรายได้เข้าจังหวัดกว่าที่ผ่านมา การเกิดห้างสรรพสินค้า บิ๊กซี เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนเห็นว่าความเจริญได้ก้าวเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้แล้ว โดยไม่รู้หรือกว่าแท้ที่จริงคนในเมืองกลับตกเป็นเครื่องมือของการบริโภคนิยม และนำไปสู่ความฟุ่มเฟือยให้เกิดขึ้นกับตนเอง และครอบครัว การต่อรองจึงเป็นกระบวนการที่สอดแทรกอยู่ภายใต้โครงสร้างต่างๆ เหล่านี้ โดยที่ผู้คนไม่รู้ตัวด้วยซ้ำว่าพวกเขากำลังต่อรองกับสิ่งนั้นๆ อยู่ ไม่ว่าจะรูปแบบ การเรียกร้องหาความเจริญ การเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือทางอาชีพ การต้องการสวัสดิการที่มากขึ้น หรือการที่รัฐเอื้ออำนาจต่อการปรับเปลี่ยนคุณภาพชีวิตทุกรูปแบบ ล้วนการต่อรองทั้งสิ้น แม้แต่การนั่งเจียบ ยอมทำตามก็คือ การต่อรองอย่างหนึ่ง เพราะการนั่งเจียบไม่ได้หมายถึงการยอมรับแต่อาจจะหมายถึง ความไม่ใส่ใจ หรือปฏิเสธก็ได้

ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่การต่อรองนี้ จะปรากฏให้เห็นในประ โยคสนทนาและการสัมภาษณ์ของผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูลอยู่เสมอ เช่น อยากให้รัฐเข้ามาดูแลเรื่องการศึกษา การคุมกำเนิด การพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน การขึ้นค่าจ้างรายวัน การ โปร โมทเพื่อการท่องเที่ยวและการค้า เรียนฟรี รักษาโรคฟรี เหล่านี้ คือ การต่อรองในชีวิตประจำวันของผู้คนทั้งสิ้น

“โรงพยาบาลที่นี้น่ากลัวจะตาย นางพยาบาลกับหมอก็ดูจากกับเราไม่ดี ไม่อยากไปหรอก เวลาไม่สบายไปหาที่หาคนใหญ่ดีกว่า เครื่องมือก็ดี ทันสมัยคนเขาก็พูดเพราะ ไม่เหมือนที่ปัตตานี เหมือนโรงเชือด”

(ปะรอนิง, 8 ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 79 โรงพยาบาลปัตตานี

(ภาพนี้ เสาวภาวงศ์วรกุล, 16 มิถุนายน 2552)

อิทธิพลของสื่ออีกประการหนึ่ง ที่เป็นสาเหตุแห่งการต่อรองความเป็นตัวตน คือ อิทธิพลของสื่อ เป็นปัจจัยที่เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดน เพราะภาพที่สื่อเสนอไปนั้น บางครั้งมีผลกระทบต่อความรู้สึกของคนมลายูมุสลิม เพราะสื่อมักจะกล่าวอ้างถึงความบาดหมางทางศาสนา และผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ ทำให้ส่งผลต่อความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ผู้ที่ก่อความไม่สงบก็ไม่รู้เป็นใคร สื่อจึงเสนอเหมารวมว่าเป็นมลายูมุสลิม ทำให้ภาพลักษณ์ของมลายูมุสลิมเป็นคนที่น่ากลัว และผู้ก่อการร้าย ทั้งๆที่เราไม่ได้เกี่ยวข้องกับแต่สังคมนะคราและตีตราให้เป็นแบบนั้น โดยที่เขาไม่สามารถเรียกร้องหรือบอกกล่าวต่อสื่อต่างๆ นั้นได้ นอกจากนี้สื่อยังเป็นสิ่งที่รุนแรงและรวดเร็ว เมื่อออกสู่สายตาสังคมทำให้ภาพมลายูมุสลิมเกิดรอยร้าวที่ไม่ดีกับคนอื่น ๆ ทั้งๆ ที่มลายูมุสลิมเองก็เป็นผู้ได้รับความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินต่อเหตุการณ์ต่างๆ เช่นกัน ทุกวันนี้คนที่อยู่ในพื้นที่ต้องรู้จักการระวังตัว เพราะเหตุการณ์ต่างๆ ไม่ได้จำกัดอยู่ที่คนต่างศาสนาแต่ก็ทราบดีแล้วว่า ผู้ที่ประสงค์ร้ายต้องการทำลายทุกคนไม่เว้นแม้แต่มลายูมุสลิมในพื้นที่ จึงทำให้มลายูมุสลิมกลุ่มหนึ่งกำลังต่อรองตัวตนกับอำนาจสื่อ เพราะอยากที่จะให้สื่อเสนอข่าวอย่างเป็นกลาง ไม่อยากให้เกิดกระทบกับความรู้สึกหรือเหมารวมว่ามลายูมุสลิมเป็นคนไม่ดี หรือโจรแบ่งแยกดินแดน

นอกจากนี้สื่อยังมีส่วนในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางศาสนาของมลายูมุสลิมอีกด้วย เพราะความเจริญและทันสมัยส่งผลให้มลายูมุสลิมยุคใหม่รับเอาอิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นเข้ามาประยุกต์และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น การแต่งกาย จะเห็นได้ง่าย เพราะอดีตอัตลักษณ์ของมลายูมุสลิมจะมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา แต่ปัจจุบันมลายูมุสลิมมีการแต่งกายที่เป็นสากลมากขึ้น ลอกเลียนแบบอารยธรรมตะวันตกหรือบางคนก็นำมาผสมผสานเพื่อให้เข้ากับอัตลักษณ์ของตัวเองมากที่สุด ทั้งนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสมัยนิยมของโลกาภิวัตน์อย่างเดียว

การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในความคิดของเด็กมลายูมุสลิมยุคใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นที่ไม่พอใจของกลุ่มอนุรักษ์นิยมของอิสลามมากนัก เพราะนั่นหมายถึงการคุกคามอัตลักษณ์ทางศาสนา จึงนำไปสู่การต่อรองของคนกลุ่มหนึ่งเพื่อต้องการให้เป็นไปตามครรลองของศาสนปฏิบัติ เพราะต้องยอมรับว่ามีครอบครัวมุสลิมหลายครอบครัวที่บังคับลูกหลานหรือตามใจมากเกินไป จึงทำให้อัตลักษณ์บางอย่างเปลี่ยนแปลง

“...การกดดันจากพ่อแม่ เพราะเด็กไม่ชอบแบบนี้แต่พ่อแม่บังคับ สุดท้ายมันก็เป็นแบบนี้ เรื่องแบบนี้ชีวิตใครชีวิตมัน เขาเป็นตัวของเขา เราเป็นแค่พ่อแม่ คนที่จะบังคับเขาได้ คือพระอัลลอฮ์ ดังนั้นถ้าจะให้เขาเป็นอย่างนี้ เขาก็ต้องเป็น การเลือกเป็นของตัวเองไม่ใช่พ่อ เพียงแต่เราเสนอว่าการเป็นคนดีทางศาสนานั้นเป็นยังไง ซึ่งทางให้เขา ทางที่ดี คือ การขอร้อง ไม่ใช่บังคับ ถ้าบังคับจะยิ่งไปกันใหญ่...”

(อิสมาแอล มะฮ์หมู, 12 มีนาคม 2552: สัมภาษณ์)

รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอีกลักษณะที่เรามักจะเห็นกันมากในกลุ่มมลายูมุสลิมคือ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่มีบทบาทและค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปจาอดีต เพราะตามหลักของศาสนาแล้วผู้ชายและผู้หญิงมุสลิมจะอยู่ใกล้ชิดกันไม่ได้ แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่เหมือนเดิม เด็กหนุ่มสาวมลายูมีการแสดงออกถึงความรู้สึกมากขึ้น และมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากกว่าแต่ก่อน ทำให้ภาพของมลายูมุสลิมถูกมองว่าแปรเปลี่ยนไป จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การต่อรองตัวตนของมลายูว่า แท้จริงแล้วพวกเขาไม่ได้เป็นมลายูมุสลิมที่ไม่ครบเครื่องแต่จากสภาพแวดล้อมและบทบาททำให้ความคิดของเขาเริ่มเปลี่ยนแปลง

“...บางครั้งการที่เราไม่ได้ปฏิบัติตามผู้ใหญ่ไม่ใช่เราต้องการแหวกแนวหรือไม่ปฏิบัติตัวเป็นมุสลิมที่ดี แต่สังคมเปลี่ยนไปวิธีการบางอย่างก็ไม่สามารถใช้ได้กับยุคสมัยนี้ ผมเองก็มีแฟนและก็ยอมรับว่าจับมือถือแขน และบางครั้งก็อยู่ด้วยกัน แต่เราก็เรียนหนังสือกันจบแล้วและ

ต่างหากงานทำ เพื่อต่อไปเราก็ต้องมีครอบครัวของตัวเอง ผู้ใหญ่อาจมองว่าเป็นสิ่งไม่ดีแต่เรารู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่...”

(ฮัตตา, 7 พฤษภาคม 2552: สัมภาษณ์)

อย่างที่กล่าวให้เห็นแล้วว่า เมืองปัตตานีมีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ของมลายุมุสลิมที่มีสัดส่วนมากกว่าคนเชื้อชาติอื่นๆ แต่คนมลายุมุสลิมก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกับความสัมพันธ์ของคนอื่นๆ ในสังคมได้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้ให้เห็นว่าเมืองปัตตานีมีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม ตามตำนานเจ้าแม่ ลิม โคโนเนียว ที่นั่งเรือมาตามให้พี่ชาย ลิม เตา กิน กลับบ้านเกิด แต่พี่ชายไม่ยอมกลับเนื่องจากแต่งงานและเข้ารับศาสนาอิสลามแล้ว จึงทำให้เจ้าแม่ทนไม่ไหวฆ่าตัวตายที่ใต้ต้นมะม่วงหิมพานต์ จนปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีให้เห็นสุสานของเจ้าแม่ที่อยู่ฝั่งตรงข้าม (Ahmad Fathy AI-Fatani, 2543: 116) จนกลายมาเป็นความเชื่อของชุมชนชาวจีนที่อยู่ในพื้นที่เมืองปัตตานีแห่งนี้ และสร้างศาลเพื่อสักการะ บูชานับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพวกพ้องตนเอง ซึ่งเป็นนัยก็หมายความว่า ชาวจีนได้เข้ามาสู่พื้นที่เมืองปัตตานีมาตั้งแต่โบราณกาล

“...เราก็มีการปรับตัวนะ อย่างวันตรุษจีน เขายังกัน โป่งป่าง เรากำลังนอนอ้อยอยู่ก็พยายามปรับกันไป...”

(บันลือ จารุวิเศษณ์, 7 พฤษภาคม 2552: สัมภาษณ์)

“...แต่ก่อนในวันฉลองเจ้าแม่ เขามีพิธีเราก็ไปดูด้วย เพราะเราอยากเห็น ยังเคยไปช่วยหามเลย แต่ตอนนั้นเด็กมาก ไม่รู้เรื่อง เคี้ยวนี้ทำไม่ได้แล้ว เพราะศาสนาเขาห้าม อิสลามจะไม่มีการจัดงานเฉลิมฉลอง...”

(อิสมาแอล, 7 พฤษภาคม 2552: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้มลายุมุสลิมยังมีความผูกโยงกับคนเชื้อชาติอื่นๆ อีกมากมาย เช่น คนไทยพุทธ ที่เป็นคนดั้งเดิมในเมืองปัตตานี คนกลุ่มนี้อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลานานพอๆ กับคนมลายุมุสลิม เพราะจากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า คนสยามหรือคนไทยได้เข้ามาในเมืองปัตตานีจำนวนมากอย่างที่ Ahmad Fathy AI-Fatani (2543:10) กล่าวว่า กษัตริย์สยามได้มอบรางวัลเป็นเชลยสงครามชาวพม่าจำนวนหนึ่ง ชาวล้านช้างจำนวน 100 คน และสตรีอีกผู้หนึ่งแก่สุลต่านปัตตานี เชลยเหล่านี้ถูกจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเฉพาะ เพราะพวกเขายังคงนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นพวกเขาจึงได้สร้างวัด

ของพวกเขาที่นั่น โดยมีชื่อว่า กุฎี (บ้านของพระ) บ้านกุฎีหรือบ้านกระดี่นี้ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน และรู้จักในชื่อภาษาไทยว่าบ้านดี

และก็เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าเมืองปัตตานีมีคนไทยพุทธอาศัยเป็นจำนวนหนึ่ง สังเกตได้จากวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานของชาวไทยพุทธ และภาพเดินบิณฑบาตของพระยังปรากฏให้เห็น แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนไป เพราะเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ทำให้การบิณฑบาตของพระต้องมีผู้ปกครองดูแลอยู่เสมอ เนื่องจากเหตุการณ์ไม่ค่อยปกติจึงต้องมีการระวังตัวเพิ่มมากขึ้น ผู้ศึกษาพบพระสงฆ์บิณฑบาตในช่วงเช้าที่หน้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีผู้คนจำนวนหนึ่งมาใส่บาตร หลังจากนั้นทหารที่ประจำการจะนำพระสงฆ์มนต์ขึ้นรถเพื่อไปส่งที่วัด โดยที่ไม่ต้องเดินทางกลับด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของคนไทยพุทธและมุสลิมมิให้เห็นตลอด เพราะในพื้นที่ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มอยู่ร่วมกันจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่าง พื้นที่ในมหาวิทยาลัย สถานที่ทำงาน ตลาด ห้างสรรพสินค้า ศูนย์บริการต่างๆ ฯลฯ ที่จะเห็นความสัมพันธ์ของผู้คนได้เป็นอย่างดี

“...พี่เป็นคนชุมพรแต่มาอยู่ปัตตานีเกือบ 30 ปีแล้ว ชายข่าวแกที่นี่ ก็อยู่ได้ไม่เห็นเป็นไรเลย ชำงบ้านนี้เป็นน้องมุสลิม ขายอาหารเหมือนกันแต่ของเขาขายอิสลาม ของพี่ก็ขายคนไทยด้วยกัน เพราะอิสลามเขาไม่กินอยู่แล้ว แต่ยอมรับว่าชายของได้น้อยลง ไม่มีใครเข้ามาแก้สัทที่ปัญหาที่นี้เรื้อรัง ชาวบ้านลำบากกันหมดไม่ว่า พุทธ อิสลาม...”

(พี่แหว, 14 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

“...เราก็อยู่ของเรา เขาก็อยู่ของเขา ไม่มีปัญหาอะไร แต่บางทีคนมุสลิมเขาจะไม่ค่อยมากับคนไทยหรอกเพราะ เขาเป็นอิสลามไม่กินหมู แต่พวกคนไทยเวลาไปกินข้าวเที่ยงชอบกินหมู เขาก็จะเลี้ยงไป...”

(สุนีย์, 18 พฤศจิกายน 2551: สัมภาษณ์)

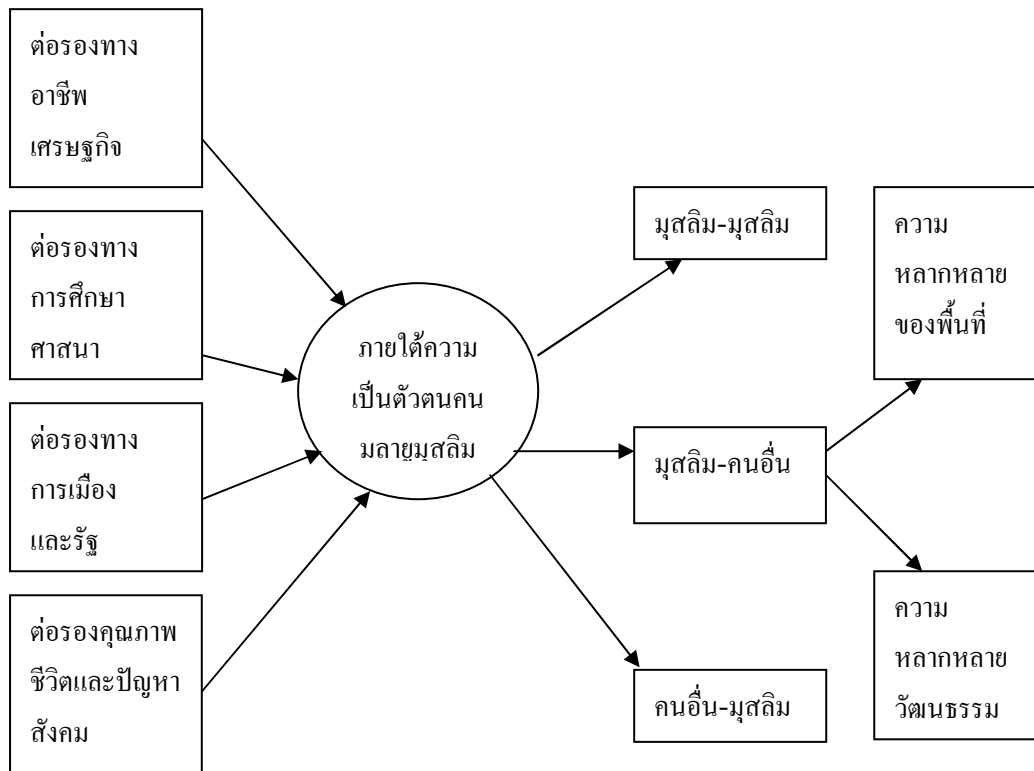
ไม่เพียงเฉพาะคนไทยพุทธและคนไทยเชื้อสายจีน แต่คนมลายูมุสลิมยังมีความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เข้ามาในพื้นที่อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว นักธุรกิจที่เข้ามาค้าขาย หรือคนที่ย้ายถิ่นมาจากที่อื่น เพื่อประกอบอาชีพ หรือจากการแต่งงาน ที่เราต้องพบปะอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน แต่ไม่จากการศึกษาทั้งมลายูมุสลิมและคนอื่น ผู้ศึกษาไม่พบว่ามีความริ้วรานในความสัมพันธ์ แต่อาจจะเกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน และความไม่เชื่อใจเหมือนกับอดีตที่ผ่านมา เพราะสถานการณ์

ความรุนแรงที่เกิดขึ้น มีผลทำให้ผู้คนเริ่มที่ตั้งคำถามและสงสัยระหว่างกันมากขึ้น โดยเฉพาะกับคนแปลกหน้าที่เพิ่งจะรู้จัก แต่สำหรับคนที่รู้จักกันมาก่อนแล้วนั้นความสัมพันธ์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพราะอย่างไรก็ยังไว้ใจและเป็นเพื่อนบ้านกัน

ดังนั้นพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมสามารถปรากฏออกมาให้เห็นอย่างที่คนภายนอกเข้าใจและรับรู้ได้ว่า หากคนที่แต่งกายแบบนี้ พูดภาษาแบบนี้ ก็คือ คนมลายูมุสลิม แต่อาจคาดเดาไม่ได้หรือกว่ามาจากที่ไหน นั่นเองที่มลายูมุสลิมต้องการให้สังคมเห็นว่าพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมปัตตานี คือ ความเคร่งครัดและเหนียวแน่นทางศาสนา ความเป็นมลายูมุสลิมที่ยึดมั่นกับความ เป็นประวัติศาสตร์ ผสมผสานกับความเป็นจริง เขาต้องการเพื่อให้สังคมมลายูมุสลิมอยู่ได้โดยการไม่ขัดต่อหลักการ ความเชื่อ และความศรัทธา พวกเขาพร้อมที่จะอยู่ร่วมกับความเป็นไทย และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ ความไม่เข้าใจ ไขว่ไขว้งใจ ต่อกันและตีตราความเป็นมลายูมุสลิมให้ด้อยลงไปกว่าที่ควรจะเป็น หลายคนบอกว่าเขาไม่รู้หรือกมลายูมุสลิมที่อื่นเป็นอย่างไร แต่คนอิสลามที่ปัตตานีมีความผูกพันกับพื้นที่และแผ่นดิน ความภูมิใจในชาติพันธุ์ไม่ใช่ตัวทำลายความเป็นอัตลักษณ์ของคนอื่น ในขณะที่เดียวกันมลายูมุสลิมก็มีความหลากหลาย อย่างที่ สุเทพ สุนทรเกสัช (2540: 1) กล่าวว่า “ศาสนาอิสลามนั้นมีเพียงหนึ่ง แต่มุสลิมมีความหลากหลาย” ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงความ เป็นพหุวัฒนธรรมในสังคมเมืองปัตตานี เราไม่ได้นำเอาเพียงวัฒนธรรมของคนเชื้อชาติ ศาสนา อื่นๆเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมพหุเท่านั้น แต่ความเป็นมลายูมุสลิมด้วยกันก็ยังมี ความหลากหลายของอัตลักษณ์ และวัฒนธรรม ในพหุสังคมเช่นกัน

ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ และขจัดข้อข้องใจได้ เพียงแต่เปิดใจรับความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสิ่งที่เขาเป็น เหมือนที่พวกเขาพยายามเปิดรับพลวัตรของสังคมเช่นกัน เรื่องราว ชีวิตคนมลายูมุสลิมปัตตานีไม่ได้มีเรื่องที่น่าสนใจแตกต่างไปจากชีวิตอื่นๆในพื้นที่ ต่างตรงที่ว่าขณะนี้เรื่อง ลูกกลมบานปลายจนยากเกินการคาดเดา แต่นั่นไม่ใช่สาระของทั้งหมด เพราะสิ่งหนึ่งที่คนมลายูมุสลิมเรียกร้องและต้องการ คือ คุณภาพชีวิต การตัดเทียมเท่ากับคนอื่นในสังคม จากการจัดการของรัฐบาลไทย เราไม่สามารถปฏิเสธความรุนแรงในพื้นที่ได้ เพราะนั่นเป็นคนที่ละเรื่องกับความรุนแรงของชีวิต ปากท้องของผู้คนสมควรที่จะได้รับการเยียวยาดูแล หลายคำถามที่ไม่มีคำตอบ คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีอำนาจต้องการแก้ปัญหาอะไรในเมืองปัตตานี ความรุนแรง หรือความยากจน ไร้การศึกษา ด้อยคุณภาพชีวิต ตกงาน ยาเสพติด ฯลฯ พื้นที่ที่มีเพียงปัญหาความรุนแรงอย่างเดียวเท่านั้นหรือ ที่มองเห็น ทำไมเสียงของมลายูมุสลิมกลับมองในทางตรงข้าม ทั้งหมดนั้นคือ พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนของคนมลายูมุสลิมเมืองปัตตานี ท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม ดังนั้นผู้ศึกษาจึงขอสรุปประเด็นการต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม เป็นแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 80 การต่อรองตัวตนคนมลายุมุสลิม

จากแผนภาพแสดงให้เห็นการต่อรองของคนมลายุมุสลิมในด้านต่างๆ ทั้งอาชีพ เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา การเมือง ปัญหาสังคมและคุณภาพชีวิต ซึ่งในการต่อรองนั้น คือ ความสัมพันธ์ของเขามืออยู่ในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น เพื่อให้การต่อรองผ่านความเป็นตัวตนไปยังคนกลุ่มต่างๆ ที่เขามีปฏิสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นคนมลายุมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่ทางสังคมเดียวกัน มลายุมุสลิมต่อคนอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอก และการต่อรองของคนอื่นๆ ต่อตัวตนความเป็นมลายุมุสลิม ที่มีการต่อสู่ต่อรอง ปะทะ ประสาน เชื่อมโยงในวิถีชีวิต ไปยังพื้นที่ของความหลากหลายทั้งสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ตัวเองและคนอื่น อยู่ร่วมกันได้ ด้วยการยอมรับ เลือกรับ เข้าใจ หรือเหตุผลใดๆ ก็ตามในการใช้ชีวิตแต่ละวันให้ผ่านพ้นไปได้ดีที่สุด เพราะการต่อรอง คือ การที่เขาพยายามจะเสนอ เรียกร้อง ขอความเห็นใจ หรือแม้แต่การเพิกเฉย ใช้ความรุนแรง ล้วนแต่เพื่อสร้างพื้นที่ของตัวเองขึ้นมาให้สามารถอยู่ในสังคมที่เป็นพลวัตได้อย่างความเข้าใจในความเป็นมนุษย์

ตาราง 3 แสดงสรุปประเด็นการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้เล่า	เรื่องที่เล่า	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	การต่อรอง
ปิยะมูฮัมหมัด	การแบ่งพรรคแบ่งพวกของคนปัตตานีในอดีตกับปัจจุบัน	ระหว่างรัฐกับประชาชน	ไม่ต้องการให้นำประเด็นเรื่องการเมืองเข้ามาแทรกแซง เพราะที่สำคัญคือปากท้องของประชาชน
ปิยะอิสมาแอล	การเมืองของรัฐกับประชาชน และความหลากหลายทางวัฒนธรรม	รัฐกับประชาชน คนต่างวัฒนธรรมกับมลายูมุสลิม	ต้องการให้แก้ไขเรื่องความรู้สึกโดยไม่เอาประเด็นปัญหาทางด้านศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเป็นละเรื่องกัน ศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ไม่ควรแตะต้อง
สุไบดิง	การเมือง ความขัดแย้ง	รัฐกับประชาชน	ไม่ใช่คนต่างวัฒนธรรมจะกลัวต่อเหตุการณ์ที่ไม่สงบ คนมลายูมุสลิมก็เกรงกลัวภัยอันตรายเช่นกัน
เปาซีหะยะ	เศรษฐกิจ การดำรงเลี้ยงชีพ	รัฐกับประชาชน	ต้องการให้จัดการเรื่องการว่างงาน และเศรษฐกิจของเมืองปัตตานีให้มากขึ้น
ฮัตตา	ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม	ประชาชน กับ ประชาชน	เห็นถึงความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์ในพื้นที่ ทั้งมลายูมุสลิม และคนไทย เชื้อสายจีนด้วยความตระหนัก และเข้าใจ
มะห์(อรทัย)	พหุวัฒนธรรม กับ สื่อ	สื่อ กับประชาชน	ให้ต้องการรู้จักตัวตนก่อนที่จะตัดสินใจหรือนำเสนอเรื่องราวข่าวสารในแง่ลบ
บังฮากาเรีย	ปัญหาสังคมเมืองปัตตานี เศรษฐกิจ	รัฐ กับ ประชาชน และประชาชนด้วยกัน หรือผู้เกี่ยวข้อง	ต้องการให้หันมามองปัญหาสังคมก่อนที่จะสนใจเรื่องความรุนแรงในสถานการณ์ เพราะปัญหาสังคมร้ายแรงกว่าเป็นอย่างมาก
อาจารย์เดอะ	ปัญหาคุณภาพชีวิต การนำเสนอของสื่อ และ ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน	สื่อ กับประชาชน รัฐ กับ ประชาชน หรือผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิต	ต้องการให้เน้นเรื่องคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คน มากกว่าประเด็นอื่นๆ ทั้งต่อรองให้สื่อยุติและเลิกนำเสนอข่าวสารที่เป็นไปในทางที่ดีต่อความสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

เสียงเพรียกจากปัตตานี: พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมท่ามกลาง พหุวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาว่ามลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคมภายใต้พหุวัฒนธรรมอย่างไร
2. เพื่อศึกษาว่ามลายูมุสลิมมีการต่อรองตัวตนภายใต้พหุวัฒนธรรมอย่างไร

ในอดีตปัตตานีเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองและเป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ซึ่งความเจริญดังกล่าวได้ถูกตั้งสม ถ่ายทอด และปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต ให้กับคนในสังคมยุคต่อๆ มา จนทำให้ขณะนี้เมืองปัตตานีเต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คนและ วัฒนธรรม ที่มีการปะทะประสานและตอบโต้กันตลอดเวลา โดยเฉพาะกลุ่มคนมลายูมุสลิมที่ถือเป็น สมาชิกส่วนใหญ่ของพื้นที่ ที่พยายามปรับตัวให้เข้ากับพลวัตทางสังคม รวมถึงวัฒนธรรมภายใน และภายนอกที่เข้ามาสู่พื้นที่ เพื่อให้เห็นว่าท่ามกลางพหุวัฒนธรรม คนมลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ ทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความเป็นปัจเจกของตนเอง และเมื่อเขาต้องเผชิญกับสิ่งเร้าหรืออุปสรรค จากภายนอกต่อการสร้างพื้นที่นั้น ทำให้นำไปสู่การต่อรองกับผู้อื่นและสังคมในทุกสภาวะการณ์ซึ่ง ออกมาเป็นข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

การสร้างพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม

การมองพื้นที่แบบตายตัว เป็นการมองพื้นที่ในลักษณะกายภาพ ที่เปรียบพื้นที่เป็น เสมือนกล่องสี่เหลี่ยม ที่บรรจุสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเข้าไว้ด้วยกัน และสิ่งที่อยู่ภายในนั้นอาจจะมี ปฏิสัมพันธ์หรือไม่มีระหว่างกันก็ได้ เปรียบได้กับพื้นที่เมืองปัตตานี ที่เป็นกล่องบรรจุผู้คนในเมือง ปัตตานี ไม่ว่าจะคนเหล่านั้นจะมีเชื้อชาติ ศาสนา หรือวัฒนธรรมใด แต่ก็เป็นไปได้ไม่ยากนักที่ผู้คน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันนั้นจะไม่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเลย และจากการที่คนต้องมีความความสัมพันธ์ กันนั่นเองทำให้ คนมีการเรียนรู้ความเหมือนและความต่างของกันและกัน ไม่ว่าจะ เป็น ภาษา ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมใด ทำให้เกิดการแทรกซึมของวัฒนธรรมไปมาระหว่างกัน หรือที่เรียกว่า

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมต่างๆ ที่เข้ามาส่วนใหญ่มาจากกลุ่มคนที่นำเข้าผ่านการเดินทางข้ามพรมแดน ข้ามวัฒนธรรม

สิ่งที่ได้เห็นได้จากการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของผู้คนแต่ละช่วงเวลาที่มีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความสมดุลในการดำเนินชีวิต เช่น มลายูมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีการรับเอาวัฒนธรรมอื่นแทรกซึมเข้ามา อาทิ การแต่งกายของมลายูมุสลิมวัยหนุ่มสาวที่มีลักษณะตามสมัยนิยมมากขึ้น หรือไม่คลุมผ้า (ฮิญาบ) อย่างมุสลิมมะฮฺในอดีตรวมถึงบางคนมีการเจาะ สัก ตามร่างกาย ทั่วๆ ที่ธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านั้นไม่ได้เป็นวิถีของมุสลิมอย่างแท้จริง สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาทำให้ผู้คนที่ต้องปรับเปลี่ยน ความคิด ทัศนคติ ไปตามเงื่อนไขของกระแสสังคมเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้คนที่ต่างวัฒนธรรมก็ยังคงมีการรับเอาวัฒนธรรมหลักของคนในพื้นที่เข้ามาผสมผสานด้วยเช่นกัน อย่างกรณี คนจีน หรือ คนไทยพุทธในอดีต มักจะพูดภาษามลายูท้องถิ่นและใช้ภาษามลายูท้องถิ่น เพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ เพราะพวกเขาเกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกันจากปฏิสัมพันธ์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทำให้วัฒนธรรมที่เราคุ้นเคยได้ผ่านเข้ามาสู่กลุ่มหรือตัวของเราเองมากขึ้น

พื้นที่ทางสังคม เป็นพื้นที่ของผู้คนที่เกิดจากการทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านชีวิตประจำวัน เรื่องราวต่างๆ ที่มนุษย์กระทำล้วนเป็นพื้นที่ทางสังคมทั้งสิ้น และเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าพื้นที่ทางสังคมก็ถูกบรรจุอยู่ในพื้นที่ที่กายภาพเสมอ ดังนั้นมลายูมุสลิมในเมืองปัตตานี จึงเป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีการสร้างพื้นที่ทางสังคมอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับผู้อื่นๆ อาจจะแตกต่างกันไปตามบริบทและการนิยามในการสร้างความหมายให้กับสิ่งเหล่านั้น แต่จากการศึกษา พบว่า มลายูมุสลิมมีการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตัวเองและมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างไม่เหมือนใคร วิธีการดำเนินชีวิตมีความผูกพันกับศาสนาเป็นอย่างมาก และใช้หลักคำสอนของศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนาถูกแทรกซึมอยู่ทุกช่วงของชีวิต ตั้งแต่เกิดมลายูมุสลิมถูกปลูกฝังว่า เป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานให้ ทำให้คนมุสลิมไม่จำกัดการเจริญพันธุ์เพราะเชื่อว่า หากกระทำสิ่งห้ามดังกล่าวแล้วจะทำให้เป็นบาป จึงทำให้ครอบครัวมุสลิมมีประชากรเป็นจำนวนมาก ทั้งที่อยู่ในฐานะยากจน รวมถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตให้ยึดมั่นอยู่ในความพอเพียง คนมุสลิมจึงทำงานแต่พออยู่พอกิน เพื่อประทังชีพไปได้ในแต่ละวัน ดังนั้นพื้นที่ทางสังคมของมลายูมุสลิมจึงมักผูกอยู่กับศาสนา และวัฒนธรรมอิสลาม หลักปฏิบัติเน้นการสั่งสอนให้ทำเพื่อองค์อัลลอฮ์ หรือเชื่อในคัมภีร์อัลกุรอาน และนี่เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้มลายูมุสลิมมีอัตลักษณ์เฉพาะทางศาสนา และคนมลายูมุสลิมก็พยายามสืบทอดวัฒนธรรมอันดีมานี้สู่คนรุ่นต่อๆ มา

ชีวิตประจำวันของผู้คนมลายูมุสลิม ยึดมั่นในการประกอบอาชีพที่เป็นลักษณะการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะอาชีพการประมง ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของคนมุสลิมในปัตตานี

เพราะเป็นเมืองที่ประกอบไปด้วยลุ่มน้ำและทะเล ที่ใช้เป็นอยู่อาศัยหล่อเลี้ยงชีวิตคนปัตตานีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ภาพชาวประมงออกหาปลาด้วยเรือกอกและยังพบเห็นได้ในหลายๆ เขตพื้นที่ของเมืองปัตตานีในปัจจุบัน แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปเช่นไร กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาอาจทำให้มลายูมุสลิมส่วนหนึ่งเกิดการผันแปรในวิถีชีวิต แต่ก็ยังมีมุสลิมอีกเป็นจำนวนมากที่ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิมและสืบสานมาจนถึงทุกวันนี้ นั่นเป็นเพราะสังคมที่เจริญขึ้นทำให้คนมลายูมุสลิม มีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น การเรียนรู้ทำให้มลายูมุสลิมสร้างพื้นที่ใหม่ทางสังคมของตนเองขึ้นมา ทั้งที่เป็นพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ บางครั้งอาจจะแตกต่างจากคนรุ่นก่อน แต่เมื่อนำมาผสมผสานกันก็จะทำให้พื้นที่ของมลายูมุสลิมมีการพัฒนามากขึ้น ในอีกแง่หนึ่งคนมลายูมุสลิมก็ไม่ได้มีชีวิตแตกต่างไปจากคนในสังคมเมืองอื่นๆ เพราะเมื่อความเจริญเข้ามาในพื้นที่ก็มักจะปรับเปลี่ยนผู้คนให้เป็นไปตามกระแสของสังคมใหม่ ทั้งที่ดีและไม่ดีปะปนกันไป ก็ต้องอยู่ที่ว่าผู้คนในพื้นที่นั้นจะปรับตัวไปตามความเจริญได้มากน้อยแค่ไหน มีคำกล่าวที่ว่า จิตใจไม่ได้เจริญไปตามวัตถุ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เรามักจะพบได้ตามเมืองใหญ่ๆ คือ จิตใจของผู้คนพัฒนาไปตามวัตถุไม่ทัน ทำให้ไม่สมดุลในการดำรงชีวิต อย่างที่เมืองปัตตานีเจอปัญหา ยาเสพติด เพราะความเจริญที่เข้ามา ผลประโยชน์ของมือที่สามที่ต้องการใช้คนเป็นเครื่องมือ หารับผู้ที่ปรับตัวไม่ทันก็ต้องตกอยู่ในสภาพติดยาเสพติดและสร้างปัญหาให้กับสังคม อย่างเช่นปัจจุบัน ที่มีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่คนมุสลิมมากขึ้น และผลจากการใช้ยาทำให้เกิดปัญหาสังคม ปล้น ชิงทรัพย์ ข่มขืน ฆาตกรรม รวมถึงการก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คนมลายูมุสลิมก็มีการสร้างพื้นที่ทางสังคมเช่นกัน

ส่วนประเด็นพหุวัฒนธรรมนั้น จากการศึกษาพบว่า คนมลายูมุสลิมไม่จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่น เพราะวัฒนธรรมมุสลิมในพื้นที่เป็นวัฒนธรรมหลัก แต่คนวัฒนธรรมอื่นๆ ต่างหากที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความเป็นมุสลิม อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าคนมลายูมุสลิมจะไม่ต้องปรับตัวไปตามวัฒนธรรมอื่นนั้น แต่พวกเขาก็ยอมรับที่จะอยู่ร่วมกับผู้คนต่างวัฒนธรรม เพราะมันเหมือนความคุ้นเคยที่มีมานานแล้ว จนเป็นลักษณะที่ผสมผสาน โดยไม่รู้ตัว และพวกเขายังสามารถอยู่ร่วมกันได้จนถึงปัจจุบัน จากคำบอกเล่าของผู้คนต่างๆ ที่ใช้ชีวิตในเมืองปัตตานี ไม่ว่าจะเป็นคนมลายูมุสลิม พุทธ คริสต์ จีน หรือคนชาติอื่นๆ พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ถ้าเป็นคนที่อยู่ในปัตตานีโดยกำเนิดแล้ว พวกเขาไม่ได้มีปัญหาระหว่างกัน แต่อาจจะเกิดความหวาดระแวงกันมากขึ้น เพราะสถานการณ์สร้างให้เป็นอย่างนั้น ทุกคนต้องระวังตัวในการดำเนินชีวิต เพราะเขาไม่รู้ว่าใครเป็นใคร เนื่องจากมีผู้คนมาจากหลายตาต่างเดินทางเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ ไม่แม้กระทั่งตำรวจ หรือทหาร โดยที่พวกเขาไม่รู้ว่าคนแปลกปลอมที่เข้ามาในเมืองนี้เป็นคนดีหรือไม่ แต่พวกเขาจะไม่ระแวงเพื่อนบ้านหรือคนที่พวกเขารู้จักและอยู่ร่วมกันมา ไม่ว่าจะคนเหล่านั้นจะพูดภาษาเดียวกับเขาหรือไม่ เพราะเขาสามารถคาดเดาได้ว่าใคร คือ มิตร หรือ ศัตรู ดังนั้นในพื้นที่ถ้าเป็นคนรุ่นก่อนจะไม่เกิดความขัดแย้งกัน

ระหว่างวัฒนธรรม สำหรับคนรุ่นใหม่ต้องยอมรับว่าเกิดความไม่เข้าใจขึ้นมาก เพราะผู้คนที่มาจากที่อื่นจะไม่เข้าใจวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นและคนในท้องถิ่นเองก็ไม่ต้องเปิดรับคนวัฒนธรรมอื่นเช่นกัน เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงยุคสมัยและสถานการณ์ที่ทำให้การไว้วางใจเป็นไปอย่างยากลำบาก แต่ไม่ได้เกิดจากการตั้งแง่ไว้ก่อนว่าคนที่เข้มาที่นั่นเพราะความต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม เพราะมุสลิมด้วยกันก็ยังระแวงกันเอง อย่างที่ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า คนที่อื่นมาสร้างปัญหาที่ปัตตานีก็เยอะ และพวกเขาก็กลัวเหมือนกับที่คนอื่นๆ กลัว เพราะผู้ที่กระทำไม่ได้สนใจหรือกว่าจะเป็นคนไทยพุทธหรือมุสลิม ดังนั้นการความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นปัญหาในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในเมืองปัตตานี และมลายูมุสลิมก็สามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมได้แม้อยู่ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม

การต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิม เป็นอีกประเด็นที่มีการศึกษา เพราะเมื่อเขาอยู่ในพื้นที่ร่วมกับคนอื่นๆ สิ่งที่ต้องเผชิญ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และการต่อรองก็มักจะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ดังกล่าว ถ้าพิจารณาในความหมาย การต่อรองมักจะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งหมายความถึง ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เป็น 2 ทาง ทางหนึ่ง คือ ผู้กระทำ อีกทางหนึ่ง คือ ผู้ถูกกระทำ เนื่องจากในทุกๆ ความสัมพันธ์ย่อมมีทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำด้วยกันเสมอ และเมื่อนั้นเองที่การต่อรองจะเกิดขึ้น บางครั้งก็อยู่ในชีวิตประจำวัน โดยที่เราไม่รู้ตัว การต่อรองมีหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น การเปล่งเสียง หรือนิ่งเงียบ ต่างกันไปแล้วแต่ว่าใครจะใช้รูปแบบไหนออกมาต่อรอง โดยจะสรุปเป็นประเด็น ดังนี้

การต่อรองในชีวิตประจำวัน

มลายูมุสลิมมีการใช้ชีวิตเหมือนชนชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ต้องมีการประกอบอาชีพ ทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เมื่อออกไปข้างนอกได้พบปะผู้คนทำให้การต่อรองมักจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เช่น นักศึกษาไปเรียนหนังสือก็ต้องมีการต่อรองกับครู อาจารย์ หรือพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของก็ต้องถูกต่อรองจากบุคคลอื่นที่มาซื้อสินค้า การต่อรองในชีวิตประจำวันแบบนี้เป็นการต่อรองของผู้คนที่ไม่ได้เรียกร้องหรือเป็นปัญหาใหญ่โตมากนัก เพราะเป็นการต่อรองที่เกิดขึ้นอยู่ในชีวิตประจำวัน อย่างที่ผู้ต่อรองไม่ได้รู้สึกว่าการต่อรองกับสิ่งนั้น เป็นลักษณะที่กลืนเข้าไปในแบบแผนการดำเนินชีวิต อย่างที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการต่อรองมิได้เกิดขึ้น

การต่อรองกับรัฐ

การต่อรองของมลายูมุสลิมต่ออำนาจรัฐ หรือผู้มีอำนาจในการจัดการทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เพียงแค่ต้องการเสนอว่า มลายูมุสลิมเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่สามารถยอมรับกับรูปแบบการปกครองบางอย่างทางการเมืองที่ขัดต่อศาสนาอิสลาม ซึ่งนับว่าจะเกิดเหตุการณ์เหล่านั้นมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของพี่น้องมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นการจับพี่น้องมุสลิมที่ไม่เกี่ยวข้องทางการเมือง หรือการกระทำความผิด ด้วยการนั่งเียบ การเรียกร้อง หรือไม่ยอมทำตาม ทุกอย่างเพื่อให้แสดงให้เห็นว่าตัวตนของคนมุสลิมนั้นขึ้นอยู่กับหลักการของศาสนา มากกว่าสิ่งอื่นใด และการกระทำการใดใดของรัฐบาลต้องการให้เป็นไปตามความถูกต้อง และคนมลายูมุสลิมสามารถมีอิสระในการต่อสู้ต่อรอง หากทว่าไม่เป็นไปตามความถูกต้องของสังคม ไม่เพียงการต่อรองทางการเมืองเท่านั้น มลายูมุสลิมในพื้นที่ยังต่อรองกับโครงสร้างอื่นๆ ในสังคมผ่านรัฐ อย่างเรื่องของเศรษฐกิจ ก็เป็นหนึ่งในประเด็นของการต่อรองที่สำคัญ โดยเฉพาะการเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ปัญหาอย่างกรณี เรือประมง อวนรุน อวนลาก ที่เป็นกรณีปัญหาอย่างซ้ำนานจนทำให้กระทบกับผู้คนในท้องถิ่นไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในเมืองปัตตานีจะใช้เรือประมงชายฝั่งซึ่งเป็นเรือที่มีขนาดไม่ใหญ่เหมือนเรือประมงพาณิชย์ หรือการว่างงานของคนมุสลิมปัตตานีที่ต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยแก้ปัญหาให้กับลูกหลานที่จบการศึกษามาแต่ไม่มีงานทำ โดยเข้ามาช่วยเหลือและเพิ่มการจ้างงานให้กับคนเมืองปัตตานี ทั้งนี้ก็เชื่อมโยงกับปัญหาความไม่สงบภายในพื้นที่ เพราะเนื่องจากเหตุการณ์ที่ไม่ปลอดภัย ทำให้นักลงทุนและนักท่องเที่ยวต่างไม่กล้าเข้ามาในพื้นที่เพราะกลัวการขาดทุน และรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ในขณะที่เดียวกันที่มีไซ้แต่คนภายนอกไม่เข้ามาเท่านั้น คนข้างในเองก็กลัวในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และไม่ได้รับการดูแลหรือแก้ไขปัญหาจากภาครัฐอย่างจริงจัง หากมองเข้ามาในพื้นที่จะเห็นว่า คนปัตตานีไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใดต้องอยู่อย่างหวาดผวา เพราะไม่รู้ว่าจะมีเหตุการณ์ร้ายแรงอะไรเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัวหรือไม่ วิถีชีวิตที่เคยอยู่อย่างสงบและสามารถไปมาหาสู่หรือเดินทางไปข้างนอกได้อย่างปลอดภัย ปัจจุบันไม่ได้เป็นอย่างนั้นแล้วทุกอย่างเป็นผลกระทบกันไปหมด ร้านค้าจากที่เคยขายของได้กว่าจะปิดมีดคำ เดียวนี้พอดกเย็นก็ต้องเก็บร้านและอยู่ในบ้านไม่สามารถออกไปไหนเหมือนเมื่อก่อนได้อีกแล้ว ซึ่งการดำเนินชีวิตแบบนี้คนในปัตตานีต้องเผชิญมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว และรัฐบาลแต่ละยุคสมัยก็ไม่สามารถแก้ปัญหาให้หมดไปได้ จึงเห็นได้ว่ามลายูมุสลิมก็เดือดร้อนและพยายามเรียกร้องผ่านไปยังผู้มีอำนาจเสมอ แต่ด้วยความที่เป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ได้มีสิทธิ์หรือเสียงดังอะไรมากนัก ทำให้ปัญหาในหลายๆ ด้านยังไม่ได้รับการแก้ไข และพวกเขาก็มีความรู้สึก ว่า รัฐไม่สามารถช่วยเหลือพวกเขาได้ การต่อรองจึงเป็นลักษณะของการนั่งเียบ

การต่อรองกับบุคคลภายนอก

เป็นสิ่งที่คนมลายูมุสลิมในพื้นที่เมืองปัตตานีรู้สึกกังวล เพราะไม่ต้องการให้คนภายนอกมองแบบตีตราหรือเหมารวมว่า การกระทำก่อความไม่สงบเป็นพวกพ้องของมลายูมุสลิมทั้งหมด จริงอยู่ผู้ที่กระทำการดังกล่าวอาจจะใช่มุสลิมหรือไม่ใช่ก็ได้ แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า หากผู้กระทำความผิดเป็นมุสลิมแล้ว ผู้ที่เป็นมลายูมุสลิมทุกคนจะต้องแบบนั้นเหมือนกันหมด เพราะมุสลิมมีความต่างกัน ไม่ได้เหมือนกันทุกด้าน ขึ้นอยู่กับการเลี้ยงดูและสภาพสังคม รวมถึงการเรียนรู้และการศึกษาที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดและทัศนคติของคนมลายูมุสลิมปัจจุบัน

จากการเก็บข้อมูล มลายูมุสลิมมีการรักพวกพ้องก็จริง แต่เขาสามารถแยกแยะได้ว่าใครถูกหรือผิด มีประชาชนมลายูมุสลิมหลายคนไม่ชอบพฤติกรรมและการกระทำความผิดดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นได้ พวกเขายอมรับว่าสิ่งเดียวที่เหมือนกันของคนมลายูมุสลิม คือ อัตลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นอัตลักษณ์ร่วม ทั้งนี้แม้จะนับถือศาสนาเดียวกัน ก็ยังคงมีความต่างในเรื่องความเชื่อและหลักการปฏิบัติ เช่น การฆ่าคนตามหลักของศาสนาอิสลามแล้วถือว่าเป็นบาป แต่มีมลายูมุสลิมกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าหากเป็นการตายเพื่อพระเจ้าแล้ว ไม่บาปเพราะเราทำเพื่อพระองค์ นี้คือ ความแตกต่างกันในหมู่มลายูมุสลิม เหมือนกับที่ศาสนาอิสลามห้ามดื่มสุราและของมีนเมา แต่เราก็ยังเห็นมุสลิมจำนวนหนึ่งยังคงดื่มสุราและรับบรรยากาศของการดื่มสุรา จึงเป็นเหตุผลที่ว่าคนเราไม่เหมือน มีวิถีคิด ความเชื่อ และทัศนคติแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นสิ่งที่มลายูมุสลิมกลุ่มหนึ่งเรียกร้องหรือต่อรองกับผู้คนภายนอกว่า อย่ามองพวกเขาแบบเหมารวม ให้พิจารณาว่า การกระทำใดเป็นของบุคคลใดก็คนนั้น มลายูมุสลิมหลายคนเชื่อว่า คนภายนอกมองพวกเขาว่าเป็นคนไม่ดี เพราะต้องการแบ่งแยกทางการเมือง ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงบางครั้งพวกเขาไม่ได้รู้สึกเช่นนั้น และยังคิดว่าตนอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐไทยเหมือนกัน เพียงแต่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ถึงแม้ว่ามลายูมุสลิมบางกลุ่มอาจจะรู้สึกว่าพวกเขาไม่ได้เป็นคนไทย แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมดทุกคน เพราะส่วนหนึ่งก็ไม่ปฏิเสธสิทธิ เสรีภาพ ที่จะได้รับท่ามกลางเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ทางสังคม

การต่อรองกับสื่อหรือวัฒนธรรมภายนอก

พื้นที่ทางความคิดที่มองไม่เห็น และเป็นสิ่งสำคัญในกระแสสังคมโลก บทบาทของสื่อเริ่มที่จะเข้ามาครอบงำและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมากในช่วงของโลกาภิวัตน์ เป็นพื้นที่ๆ มีการข้ามผ่านได้อย่างรวดเร็ว จากคนที่หนึ่งกระจายไปยังที่อื่นๆ เป็นการสื่อสารไร้พรมแดนอย่างที่ไม่สามารถควบคุมได้ การต่อรองกับสื่อไม่ใช่เรื่องง่ายที่ชาวบ้านจะสามารถกระทำได้ เพราะฐานะของสื่อที่อยู่นั้นอยู่ในฐานันดรอีกระดับหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าคนที่สร้างความหมายในพื้นที่จะนิยามให้ออกมาเป็นอย่างไร

การต่อรองที่เกิดขึ้น เพื่อสื่อให้เข้าใจว่า ทุกพื้นที่ของข่าวสาร พวกเขาต้องการให้ เสนอตามความเป็นจริง เพราะสิ่งเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่นี้ การเสนอ ข่าวเพื่อการค้าทำให้ได้รับผลประโยชน์อย่างมหาศาลกับองค์กรของสื่อ แต่ได้ทำลายวิถีของในพื้นที่ อย่างสิ้นเชิง เพราะการที่สื่อเสนอออกไปอย่างร้ายแรงนั้นจะทำให้เกิดความเสียหายกับคนมลายูมุสลิม ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ว่าเป็นพวกคิดไม่ดีต้องการทำลายประเทศชาติ และอาจนำไปสู่การแตกแยกระหว่าง ผู้คนต่างวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ เพราะคนที่บริโภคว่าสารเขาไม่เข้าใจหรือกว่า เรื่องไหนเป็นเรื่อง จริงที่เกิดขึ้น หรือเป็นเรื่องเกินจริงที่ปรุงแต่ง เขาเชื่อในสื่อและสื่อก็ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่เฉพาะ แต่สามารถเดินทางข้ามพรมแดนต่างๆ ไปได้ทั่วโลก เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น ทำให้มีส่วน ในการเรียกให้บุคคลที่สามเข้ามาหาผลประโยชน์และสอดแทรกได้ง่าย เหมือนกับการทำศึกสงคราม ถ้าเราไม่รักสามัคคีกันโอกาสที่จะพ่ายให้กับศัตรูไม่ใช่เรื่องยาก มลายูมุสลิมจำนวนหนึ่งเชื่อว่า สถานการณ์ ที่เกิดขึ้นเป็นฝีมือของบุคคลที่สามที่เข้ามาและสร้างความแตกแยกให้กับผู้คนในท้องถิ่น โดยเอาประเด็น ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะเรื่องศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ที่จะทำให้เกิดการแตกแยกได้ง่าย เนื่องจากหากไม่เคารพในความต่างทางวัฒนธรรมแล้ว ก็จะนำไปสู่ปัญหาที่ขัดแย้งรุนแรงได้ เพราะ วัฒนธรรมต่างกัน ความเชื่อและการปฏิบัติย่อมไม่เหมือนกัน ฉะนั้นมลายูมุสลิมจึงต้องการขอรับรอง สื่อให้ยุติเสนอข่าวที่เกินจริงและทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างพี่น้องไทยพุทธและมลายูมุสลิม

ดังนั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่มิใช่ประเด็นที่จะนำไปสู่การต่อสู้อ ต่อรอง เพราะคนที่อยู่ในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิมนั้น มีความเข้าใจกันดีอยู่แล้ว อย่างที่มุสลิมคนหนึ่งพูดว่า “ตั้งแต่เกิดมาก็เห็นคนจีน คนไทย อยู่ในพื้นที่แล้ว และก็ได้รู้สึกอะไร เพราะคุ้นเคยกันเป็นเวลานาน แต่สำหรับคนที่เข้ามาอยู่ใหม่อาจจะไม่เข้าใจวัฒนธรรมอิสลามซึ่งเขาก็ต้องปรับตัว เพื่อให้อยู่ในสังคม นี้ให้ได้ เพราะที่ปัตตานีนี้ส่วนใหญ่เป็นคนมลายูมุสลิม อยากรู้ก็ตามจะถือว่า เขาก็อยู่ส่วนเขา เราก็ อยู่ของเรา ไม่ก้าวก่ายซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม เราไม่ดูถูกของเขา เพียงแต่ ไปดูให้เห็นว่าพิธีกรรมเขาเป็นอย่างไรบ้าง เพราะเหมือนที่เราไม่ต้องการให้เขามาดูถูกของเรา ความเชื่อ ของใครก็คนนั้น ไม่มีการบังคับหรือค่าว่ากัน”

จะเห็นได้ว่า เสียง ที่ออกมานั้นส่วนใหญ่เป็นการสื่อให้เห็นว่าภายในถึงพวกเขาจะ อยู่ท่ามกลางปัญหาแต่ก็ปลอดภัยในความรู้สึก มากกว่าที่จะต้องออกไปเผชิญข้างนอกแล้วจะต้อง ปรับตัวให้มากขึ้น มลายูมุสลิมหลายคนบอกว่า พวกเขาพร้อมที่จะอยู่และตายที่นี่มากกว่าที่จะให้ ย้ายอพยพไปที่อื่น เพราะที่ปัตตานี คือ บ้านที่เขาอยู่มาตั้งแต่เกิดหรือสมัยบรรพบุรุษ จะให้ออกไป นั้นคงไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้นเสียงเพรียกจากปัตตานี จึงเป็นเสียงที่ไม่ได้ต้องการร้องขออะไรมากนัก เพียงเพื่อรับรู้ และเข้าใจความเป็นมลายูมุสลิมในพื้นที่ ว่าพวกเขา คือ ส่วนหนึ่งของสังคมและ

เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญควรที่จะได้รับการปฏิบัติเหมือนกับคนอื่นๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่างทางชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา เสียงเพรียกจากปิตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรม เป็นการมองผ่านปรากฏการณ์ วิธีการดำเนินชีวิต การปรับตัวและความเชื่อทางศาสนา เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม การนิยามความหมายของพื้นที่กับคนๆ มีความสำคัญอยู่ในการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เรื่องราว กิจกรรม และวิถีปฏิบัติ สามารถนำมาสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่และชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งว่า ไม่ได้แตกต่างในการดำรงชีพ เพียงแต่มีหลักการของศาสนาและวัฒนธรรมที่ต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคมเท่านั้นเอง ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะในประเด็น ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่ทันสมัยและโลกาภิวัตน์ทำให้คนในสังคมต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ให้ได้ เพราะผู้ที่แข็งแรงที่สุดจะสามารถอยู่บนโลกใบนี้ ผู้ที่อ่อนแอก็ต้องพ่ายแพ้ไป กาลเวลาและยุคสมัยทำให้ผู้คนในแต่ละช่วงเวลามีการเรียนรู้ และใช้ชีวิตที่แตกต่างกัน แต่หากเราเรียนรู้ที่จะมีชีวิตก็สามารถที่จะทำได้แบบแผนและการปฏิบัติบางอย่างอาจไม่เป็นเหมือนอดีต แต่เรานำอดีตมาปรับใช้กับปัจจุบันได้

ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้ อาจเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งให้กับภาครัฐ เพื่อเล็งเห็นว่า พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูมุสลิมภายใต้พหุวัฒนธรรมนั้น จะเป็นฐานให้สามารถเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบและความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นได้ ด้วยการคำนึงถึงความเคารพและเข้าใจความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และกลุ่มอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมไทย เพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดี และการมีอำนาจในสิทธิ เสรีภาพ และเสมอภาค เท่ากับคนส่วนใหญ่ของสังคม รวมไปถึงสื่อที่จะพิจารณาการเสนอข้อมูลข่าวสารอย่างเที่ยงตรงและเป็นธรรม โดยการไม่บิดเบือนข้อมูลและสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นกับสังคม เพราะฉะนั้นทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน หรือองค์กรเอกชน อาจต้องคิดทบทวนว่าจะทำอย่างไร เพื่อให้สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นถิ่นฐานของคนมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ได้อยู่อย่างมีความสุข ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

และเศรษฐกิจในปัจจุบัน รวมถึงเป็นแนวทางการกำหนดนโยบายทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนมลายูมุสลิมให้ดีขึ้น

ประเด็นที่สอง ต้องการเสนอให้กลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมและชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในสังคม ที่ได้รับ โอกาส สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ทัดเทียมกับคนอื่นในสังคม ได้ตระหนักว่าผืนแผ่นดินนี้ต้องการให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข แม้ว่าจะมีข้อแตกต่างทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ แต่เราก็คือสมาชิกส่วนหนึ่งในสังคม เมื่อต่างวัฒนธรรมพยายามทำความเข้าใจความแตกต่างในอัตลักษณ์ของคนแต่ละกลุ่ม ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มจะสำนึกในความเป็นชาติเพื่อพัฒนาตนเองและอัตลักษณ์กลุ่มให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม เพื่อใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างถูกครรลองภายใต้กฎเกณฑ์ทางสังคม โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบและเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมต่อแผ่นดิน

ข้อเสนอแนะทางสังคม

การศึกษาเรื่อง เสียงเพรียกจากปัตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เพื่อต้องการฟังเสียงคนในชุมชนว่าต้องการที่จะสื่ออะไรให้กับสังคมได้รับรู้ เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและความเข้าใจทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมากขึ้น โดยมองผ่านเรื่องราว และชีวิตประจำวัน ของผู้คนที่ศึกษา เพื่ออย่างน้อยที่สุดก็ได้เปิดพื้นที่ให้คนภายนอกได้ยินเสียง ว่ามลายูมุสลิมยังคงความเป็นอัตลักษณ์ทางศาสนาอย่างเหนียวแน่น และคงความเป็นชาติพันธุ์มลายูแม้จะอยู่ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

หากสังคมจะมีส่วนส่งเสริมและพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนต่างชาติพันธุ์ก็นับว่างานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อาจจะมีส่วนในการเสนอข้อมูลของกลุ่มมลายูมุสลิมบางส่วน ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของสังคม ทั้ง การศึกษา เศรษฐกิจ อาชญากรรม ยาเสพติด ที่นับว่าเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ของคนเหล่านี้ เนื่องจากภาครัฐและเอกชนอาจจะมองข้ามปัญหาดังกล่าวหรืออาจจะเข้าไม่ถึงข้อมูลที่แท้จริง ทำให้การพัฒนาคนและสังคมของคนต่างชาติพันธุ์ไม่ได้ตรงเป้าประสงค์ของปัญหา จึงทำให้สังคมยังมีความคลางแคลงใจระหว่างกัน และการพัฒนาเข้าไม่ถึงผู้คนอย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อบุคคลหรือองค์กรที่ได้มีส่วนในการรับรู้ข้อมูลผ่านงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ได้นำพาข้อมูลสู่การพัฒนาและเป็นประโยชน์ต่อผู้คนในสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ 2549 “สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา” ใน อยู่ชายขอบ มองลวดความรู้ อานันท์
กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: มติชน

เกษียร เตชะพีระ 2548 “ใน วังวนแห่งความไม่สมานฉันท์” ใน ยึดมั่นในหลักการสมานฉันท์
เนื่องในงานวันเมลิตแห่งประเทศไทย ฮ.ศ. 1426 19-21 พฤศจิกายน 2548
ณ สวนอัมพร 168-177 กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท เพลส

ครองชัย หัตถา 2548 ประวัติศาสตร์ปัตตานีสมาัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง
ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี

ข้อมูลจังหวัดปัตตานี 2551 ประชากรจังหวัดปัตตานี (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก:

<http://patani.go.th/data/banyay/banyay.htm> (18 พฤศจิกายน 2551)

จรัญ มะลูลีม กิตติมา อมรทัต พรพิมล ศรีโชติ 2539 ไทยกับโลกมุสลิมศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทย
มุสลิม กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จิตร ภูมิศักดิ์ 2522 โฉมหน้าศักดินาไทย กรุงเทพฯ: แสงเงินการพิมพ์

จักรพันธุ์ ขัดชุมแสง 2543 ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่าง
พหุสังคมวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและการธำรงชาติพันธุ์ ใน การประชุมทาง วิชาการ
ระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1: สถานภาพผลงานวิจัย เกี่ยวกับพลวัตการปรับตัว
ของสังคมไทย 15-16 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น
กรุงเทพมหานคร หน้า 45-71 กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
สาขาสังคมวิทยา: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เจ๊ะมูฮำมัดสัน เจ๊ะคูมา 2545 บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเมืองการปกครอง
ด้านเศรษฐกิจ และสังคม สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ 2550 “สังคมและวัฒนธรรมมลายู : มลายูศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ
 ประชาชนมลายุมุสลิมในภาคใต้” ใน **มลายูศึกษา ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชน
 มลายุมุสลิมในภาคใต้** นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ หน้า 56 กรุงเทพมหานคร:
 อมรินทร์
- ชาย โพธิ์ติตา 2550 **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ** พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: อมรินทร์
 พรินติ้ง
- ชยันต์ วรรณระภูติ 2549 “คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง”
 ใน **อยู่ชายขอบ มองตลอดความรู้** อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ หน้า 33-94
 กรุงเทพฯ: มติชน
- ชิดชนก ราอิมมูรา 2547 ศึกษาขบวนการแบ่งแยกดินแดนและการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดน
 ภาคใต้ของประเทศไทย ใน **สถานการณ์และทิศทางการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้
 ในยุคปฏิรูปการประมุขทางวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาค
 ประจำปี 2547 (ภาคใต้)** หน้า 49-66 สงขลา: ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการ
 จัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- เชษฐา พวงหัตถ์ 2547 Structuration Theory ของ Anthony Giddens และการหาทางออกให้กับ
 ปัญหาวิกฤตการณ์นิยมในสังคมวิทยา **ศิลปากร** 24, 2: 68-100
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช 2550 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากหลอมรวมเป็นหนึ่งผู้ผสมผสาน
พันทาง 5, 1 (ม.ค. – มี. ค.) 158-167
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2549 **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และ
 ความเป็นอื่น** พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ 2550 **รหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่**
 สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ

ทวิษ จตุรพุกย์ 2543 การสร้างอัตลักษณ์ของชาวลีซูในเมืองเชียงใหม่ การประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1: สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร 15-16 ธันวาคม 2543 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ทัศนัย เศรษฐเสรี 2550 ความเข้าใจเรื่องพื้นที่หลังสมัยใหม่ Heterotopias/Thirdspace/Landscape of living (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999855.html>

ธนภน วัฒนกุล 2550 การเมืองเรื่องพื้นที่ พลวัตทางสังคมของชุมชน (กรณีศึกษา: ชุมชนป้อมปรากาพ) พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลา

ธีรยุทธ บุญมี 2543 พหุนิยม การประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1 : สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร 15-16 ธันวาคม 2543 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

_____ 2552 แผนที่ ข้อมูลจากเทศบาลเมืองปัตตานี

นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2538 ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น และกางเกงใน กรุงเทพฯ: มติชน

_____ 2550 สังเขปประวัติศาสตร์มลายูมุสลิม : มลายูศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้ กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์

นิวัติ มอวอล 2546 การสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนในประเทศไทย (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก http://www.webbox.msu.ac.th/user%5C39%5Cdoc_19_56_doc (30 กันยายน 2551)

บุญเลิศ วิเศษปรีชา 2546 โลกของคนไร้บ้าน กรุงเทพฯ: โอเอส พับนิตติ้ง เฮ้าส์

ปณิธาน วัฒนายากร 2547 “นโยบายการเมืองระหว่างประเทศและอิทธิพลของมหาอำนาจใน
ภูมิภาคเอเชียกับผลกระทบที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน สถานการณ์และทิศทาง
การแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคปฏิรูปการประชุมทางวิชาการรัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาคประจำปี 2547 (ภาคใต้) หน้า 23-33 สงขลา: ภาควิชา
รัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ปรีตดา เกลิมเผ่ากอนันตกุล 2543 ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ปิยะ กิจถาวร 2551 deepsouth เรียนรู้และเข้าใจชายแดนใต้ กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2549 วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง เล่ม 1 กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

พฤกษ์ เถาถวิล 2543 อำนาจความเป็นชุมชน: กรณีศึกษาพลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึง
พื้นที่ป่า ในหมู่บ้านจังหวัดลำพูน ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา
ครั้งที่ 1 : สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย 15-16 ธันวาคม
2543 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร หน้า 667-685
กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

พิเชฐ สายพันธ์ 2543 “เกย์: ในฉากชีวิตแห่งสี่ลมสถาน ใน ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย
ปรีตดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล, บรรณาธิการ หน้า 36-92 กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร

แพรว ศิริศักดิ์คำเกิง 2551 ทักษะวัฒนธรรมผู้มีวิธีการขัดกันฉันมิตรชายแดนใต้ กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

แพรว สิริศักดิ์คำเกิง 2548 “ก่อนกาลไม่มี สมานฉันท์ เราอยู่ร่วมกันอย่างไร ?” ใน **ยึดมั่นในหลักการ
สมานฉันท์เนื่องในงานวันแมลิดแห่งประเทศไทย ฮ.ศ .1426 19-21 พฤศจิกายน 2548
ณ สวนอัมพร** 336-349 กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท เพลส

มาโนช ดินลานสกุล 2549 วัฒนธรรมอำนาจ: กระบวนการผลักดันให้เป็นชายขอบ กรณีชาวเล ใน
นวนิยาย **เรื่องเสียงเพรียกจากท้องน้ำ 1, 1(เมษายน-กันยายน) 140-152**

ยศ สันตสมบัติ 2551 **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัชชาติ
ในสังคมไทย 1** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

รัตนา โตสกุล 2551 **วัฒนธรรมข้ามพรมแดน ว่าด้วยเรื่องผู้ลี้ภัยชาวลาวในสหรัฐอเมริกา**
หน้า 13-16 กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (เอกสารประกอบการประชุม
ประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 7 ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา 26-28 มีนาคม 2551
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร)

รัตนา โตสกุล 2548 **มโนทัศน์เรื่องอำนาจ** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

รัตติยา สาและ 2540 **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และ
นราธิวาส** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

วัฒนา สุกข์ศีล 2548 **โลกาภิวัตน์** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ 2550 “การสร้างสรรค์และการปะทะในความเป็นถิ่นฐานของ “มลายู”
ข้อสังเกตเบื้องต้นจากภาคสนาม “ใน พื้นที่และมุมมอง เรื่องของไท (ย) ถึงสากล อนุชา
ทิวรานนท์, บรรณาธิการ หน้า 33 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม 2548 “ยึดมั่นในหลักการสมานฉันท์เนื่องในงานวันแมลิดแห่งประเทศไทย
ฮ.ศ .1426 19-21 พฤศจิกายน 2548 ณ สวนอัมพร” หน้า 290-307 กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท
เพลส

ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี 2551 การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษจังหวัดชายแดนใต้ รายงาน
โครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ กรุงเทพฯ:
ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ 2543 การก่อรูปและการเปลี่ยนแปลงสำนักเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนร่วมใน
สังคมไทยใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1 สถานภาพ
ผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย 15-16 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรม
มิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชัน กรุงเทพมหานคร หน้า 777-804 กรุงเทพมหานคร:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ 2543 “ขยะเก็บชีวิต: ชีวิตเก็บขยะ ประสบการณ์เมืองคนเก็บและรับซื้อของ
เก่าชาเล้ง” ใน ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย ปรีติตา เถลิ้มเผ่า กอนันต์กกุล,
บรรณาธิการ หน้า 184-220 กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

สายพิณ ศุพุทธมงคล 2543 ลูก กับ คน อำนาจและการต่อต้านข้างขึ้น กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

สุริชัย หวันแก้ว 2550 คนชายขอบจากความคิดสู่ความจริง พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

_____ 2546 กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ

สุเทพ สุนทรเกสัช 2540 มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์ กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ

สุวิชา ยี่สุนทรง 2533 คุณลักษณะของผู้นำศาสนาอิสลามที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและแนวทาง
วัดการฝึกอบรมผู้นำอิสลามเพื่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปัตตานี สงขลา:
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2531 กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม กรุงเทพฯ: กองทุนสง่ารัฐกิจัมพร

โตพล ศิริไสย์ 2548 “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษาและชาติพันธุ์ เมื่อมีปัญหาก็ต้องมีทางออก” ใน **ยึดมั่นในหลักการสมานฉันท์เนื่องในงานวัน매ลิด** แห่งประเทศไทย ส.ศ.1426 19-21 พฤศจิกายน 2548 ณ สวนอัมพร 308-319 กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท เพลส

สำนักวัฒนธรรมปัตตานี(ออนไลน์) 2552 เข้าถึงได้จาก: (http://province.mculture.go.th/pattani/new_page_58.htm) (11 กันยายน 2552)

อกิน รพีพัฒน์ 2551 **วัฒนธรรม คือ ความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช** กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์

อภิญา เพ็องฟูสกุล 2543 **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1 : สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย 15-16 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร หน้า 79-193 กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ**

อภิญา เพ็องฟูสกุล 2546 **อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อิบรมเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต 2548 “อิสลามวิถีแห่งากลาง” ใน **ยึดมั่นในหลักการสมานฉันท์เนื่องในงานวัน매ลิดแห่งประเทศไทย ส.ศ.1426 19-21 พฤศจิกายน 2548 ณ สวนอัมพร** หน้า 82-96 กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท เพลส

อานันท์ กาญจนพันธ์ 2546 **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกักตักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม** กรุงเทพฯ: อมรินทร์

อารีฟิน บินจิ อ.ลออแมน และซุฮัยมีย์ อีสมาแอล 2552 **ปาตานี ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู** สงขลา: มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้

อนันท์ กาญจนพันธุ์ 2551 **ความเข้าใจวัฒนธรรมในงานวิจัยสังคมไทย** หน้า 33-36
 กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (เอกสารประกอบการประชุมประจำปี
 ทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 7 ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา 26-28 มีนาคม 2551
 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

อนันท์ กาญจนพันธุ์ 2552 การแต่งกายของมุสลิม (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก
 (http://images.google.co.th/imgres?imgurl=http://www.thaimuslim.com/Hotnews/pics/20081002425_02.jpg&imgrefurl=http://www.muslimcool.com/content/content.php%3Fid%3D170&usg)

_____ 2552 ภาษาอาหรับพื้นฐาน (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก
 (<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=narok&month=30-01-2008&group=11&gblog>)

Ahmad Fathy Al-Fatani 2543 **ประวัติศาสตร์ปัตตานี** ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Foucault, Michel 2002 **The order of thing** New York: Routledge Classics

Foucault, Michel 1984 **Space Knowledge and Power** Paul Rabinow, ed. **Power** New York:
 The new press

Lefebvre, Henri 2008 **The Production of Space** (online) Available: [http://booksgoogle.co.th/book?:id=sixcnioa4mwc&dq=social+space+of+Lefebvre&pg=pp18&ots=8wga9iCzmb&source=bn&sig=yB4bv202wmzzihGi_ujktfv60ce&rl=\(November 18 2008\)](http://booksgoogle.co.th/book?:id=sixcnioa4mwc&dq=social+space+of+Lefebvre&pg=pp18&ots=8wga9iCzmb&source=bn&sig=yB4bv202wmzzihGi_ujktfv60ce&rl=(November%202008))

Ritzer, George 2008 **Sociology Theory Seventh Edition** New York: McGraw-Hill

บุคคลานุกรม

สัมภรณ์ นางนี ไม่ปรากฏนามสกุล เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2552 เรื่อง ประเพณีมุสลิม

สัมภรณ์ นางตะ อรรถนุชิต เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2551 เรื่อง การต่อรองและพื้นที่ทางสังคม

สัมภรณ์ คุณพ่อบันลือ จารุวิเศษณ์ หรือ มุฮัมหมัดการเมล์ เบนหะหิเจมุ เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2551 เรื่อง วิถีมุสลิมในเมืองปัตตานี

สัมภรณ์ บังดิง ไม่ปรากฏนามสกุล เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2552 เรื่อง การแข่งขันนก

สัมภรณ์ บังอาชิ ไม่ปรากฏนามสกุล เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2552 เรื่อง การขับเรือรับจ้าง

สัมภรณ์ นางปะรอนิง กาเบ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2551 เรื่อง การใช้ชีวิตประจำวัน

สัมภรณ์ นางเปาซีหะ แวเลาะ เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2551 เรื่อง ชีวิตประจำวัน

สัมภรณ์ นายมะ ไม่ปรากฏนามสกุล เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2552 เรื่อง การประมงเรือกอและ

สัมภรณ์ นางสาวมานีกะ ซาละ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2552 เรื่อง การศึกษาและชีวิตประจำวัน

สัมภรณ์ นายมุก อรรถนุชิต หรือ อิสมาแอล มะฮ์หมุด เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2551 เรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี

สัมภรณ์ นายฮาการียา แม เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2552 เรื่อง การประมงเรือกอและ

สัมภรณ์ นางลิโม๊ะ อุเซ็ง เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2551 เรื่อง เรือกอและ

สัมภรณ์ นายสุไบดิง อาหมัด เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2552 เรื่อง พื้นที่เมืองปัตตานี

สัมภาษณ์ นายอับดุลเลาะมัน อาजे มามู หรือ เจฮาแม่ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2552 เรื่อง
ชีวิตประจำวัน

สัมภาษณ์ นางสาวอรทัย จารุวิเศษณ์ เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2551 เรื่อง การเมืองและสังคมเมือง
ปัตตานี

สัมภาษณ์ นายฮัตตา มะฮ์หมุด เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2551 เรื่อง การใช้ชีวิตประจำวันและพื้นที่
เมืองปัตตานี

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	นางสาวฐาปณี เสาวภางศ์วรกุล		
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5011120026		
วุฒิการศึกษา			
	วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
	ศิลปศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2544
	(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา)		

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

การเผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Thapanee Saowabhangwoorakool 2009 “Voice of Pattani: Social Space and Identity Negotiation of Malayu in Pluralism” Presented at Faculty of Humanities and Social Sciences
Khon Kaen University